

VERHANDELINGEN

VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

DEEL XVII

KANA SERA *ZANG DER ZWANGERSCHAP*

door

P. DONATUS DUNSELMAN O.F.M. CAP.

'S-GRAVENHAGE · MARTINUS NIJHOFF · 1955

INLEIDING

In het artikel over de Huwelijksadat der Mualang-Dajaks ¹⁾ wordt onder de ceremoniën van de huwelijksviering vermeld het reciteren van een oud verhaal, „*berkana*” genoemd. We hebben dit oude verhaal of beter : gezang volledig kunnen verkrijgen, vertalen en commentariëren onder regelmatig contact met de Dajakse gemeenschap, waarin dit gezang nog een levend cultuurelement is en in het bijzonder onder voortdurende voorlichting van de eerste opschriftsteller van dit gezang, de heer Martinus Sinji, een Mualang-Dajak van rond de veertig, levend in het dorp Merbang-Mpadjak in het stroomgebied van de S. Ajak.

We zijn dankbaar dit product van Dajaks geestesleven hierbij volledig te kunnen publiceren, zowel om de schildering van vrijwel het gehele Dajakse leven van iedere dag zoals dit vroeger was en voor een groot deel nog is, hetgeen naar we vertrouwen de waardering en belangstelling voor deze gemeenschap zal verhogen, alsook om de o.i. letterkundige waarde en op meerdere plaatsen literaire schoonheid van dit gezang, waardoor wij persoonlijk sterk zijn getroffen, en tenslotte ook als een specimen van dit over een groot gebied verspreide Dajakse dialect.

Het milieu en de entourage, waarin zulk een stuk letterkunde pleegt te worden voorgedragen is — het moet erkend — niet direct geschikt om onze aandacht en belangstelling te wekken : het is n.m. het milieu en de entourage van een Dajaks drinkgelag, dat niet verheffend kan worden genoemd, doch eerder afkeer en soms zelfs walging bij ons doet opkomen en het „eentonige”, alsmaar voortgaande zangerige recitatief van de in een kring van drinkebroers gezeten zanger, doet geenszins vermoeden, dat daar een gezang van o.i. klassieke schoonheid wordt voorgedragen. Hier kan oppervlakkige waarneming van een buitenstaander gemakkelijk tot een geheel onjuist waardeoordeel leiden. Ook hierom acht de schrijver het een geluk dit gezang te kunnen publiceren, omdat het onze ogen kan openen voor de onvermoed hoog

¹⁾ Bijdr. K.I. Deel 106, (1950), p. 11.

ontwikkelde aesthetische gevoelens en literaire vormgeving bij een bevolkingsgroep, waarop nog te dikwijls enigszins wordt neergekeken.

★ ★ ★

Wat het dialect betreft, waarin dit gezang is geschreven, kan worden gezegd, dat het met plaatselijke, kleinere verschillen het dialect is van een grote groep, welke men wel aanduidt als de Iban- of Batang-Lupar-groep van de Boven-Kapuas en van Serawak. Een zestig jaar geleden schreef Enthoven omtrent dit dialect: „Het dialect der Moewalang's komt, behoudens enkele verschillen in uitspraak en intonatie, overeen met dat der Rambai's, Kantoe's, Këtoengau's, Bëlabang's en Sëbë-roewang's en ook eenigszins met dat der Batang-Loepar's, zoowel die op ons gebied als die van Sërawak. Het is dus zeker het meest verspreide dialect van West-Borneo" ²⁾).

Daar er nog geen vergelijkend taalonderzoek is ingesteld wat betreft de verschillende Dajakgroepen en daardoor nog geen inzicht is verkregen in de graad der verwantschappen van de verschillende Dajakgroepen van Kalimantan Barat, ben ik mij bewust, dat algemene beweringen als boven geen wetenschappelijke waarde hebben, alleen de waarde welke men kan hechten aan het getuigenis van leken, die door een langdurig contact met verschillende groepen een algemene indruk hebben gekregen hieromtrent en volgens die algemene indruk wil het mij voorkomen, dat het Kendajan-dialect ³⁾ en het dialect van dit gezang wel eens de twee meest gesproken dialecten van Kalimantan-Barat konden blijken.

★ ★ ★

De Mualang-Dajaks wonen tegenwoordig in de stroomgebieden van de Sungai Ajak en de Belitang-rivier, beide rechteraffluënten van de Kapuas op respectievelijk 192 en 210 mijlen bovenstrooms van Pontianak.

Zij behoren tot de *Kewedanaan* (District) Sekadau en vallen onder de *Ketjamatan* (Onderdistrict) van Sekadau-Iilir en Belitang. Hun aantal bedroeg volgens een telling van 1948 ruim 7000 zielen, welk aantal nu wel dicht bij de 8000 zal komen. In het stroomgebied van de *Sepauk*, behorend tot Sintang, liggen nog een vijftal Mualang-dorpen van mensen, die nog sinds recente datum de Kapuas zijn overgestoken

²⁾ J. J. K. Enthoven, Bijdragen tot de Geographie van Borneo's Westerafdeeling, II (Leiden 1903), p. 697.

³⁾ Omtrent het Kendajan-dialect is een en ander gepubliceerd in Bijdr. K.I. dln 105 (1949), 106 (1950), 107 (1951).

op zoek naar nieuwe ladang-gronden, totaal naar schatting een 600 zielen.

★ ★ ★

Wij uitten vroeger reeds de mening, dat de Mualang-Dajaks ten onrechte door Mallinckrodt in de groep der z.g. Klemantans worden geplaatst; dat zij daarentegen duidelijk verwantschap vertonen met de bekende Iban- of Batang-Lupar-groep. Dr. F. H. van Naerssen, met wie wij eind 1949 een aangename en leerzame tournee maakten onder de Mualangers, valt ons hierin bij, als hij zegt: „De aan de Iban's verwante Daya's, in het bijzonder de Mualangs, Ketungau's, Seberuangs en andere stammen aan de middenloop van de Kapuas zijn cultureel aan elkaar en aan de bekende Iban's van Serawak. . . . nauw verwant. In taal, in weef- en vlechttechniek, en in hun mythen-schat zijn opmerkelijk grote overeenkomsten waar te nemen" ⁴⁾.

Wat hun mythen-schat betreft willen wij op twee ervan wat nader ingaan, n.m. op de mythe omtrent hun oorsprong van *Tampun Djuah* en daarmee verbonden de mythen-cyclus, welke zich beweegt rondom hun cultuurhelden, *Buah Kana* genoemd, welke beide onmiddellijk verband houden met dit gezang en tot beter begrip ervan zullen bijdragen.

★ ★ ★

De Mualang-Dajaks plaatsen hun oorsprong op de *tembawang* (voorvaderlijk erf) *Tampun Djuah*, waarover in dit gezang wordt verhaald in de verzen 1841 e.v. ⁵⁾. Dit gebied *Tampun*, weer onderscheiden in verschillende *tembawang*'s of verlaten erven, wordt algemeen aangegeven in het oorspronggebied van de *Sai*, een rechter zijrivier van de *Ketungau*, welke laatste een stuk boven Sintang in de Kapuas uitmondt, en van de *Sekajam*, aan welks monding Sanggau is gelegen ⁶⁾.

⁴⁾ Dr. F. H. van Naerssen, Een streekonderzoek in West-Borneo, „Indonesië" 5de jg. nr. 2, p. 145; opgenomen in Adatrechtbundel XLIV, p. 348.

⁵⁾ Vgl. het verhaal in Bijdr. K.I. Deel 106, p. 2—3.

⁶⁾ Van mensen uit het Sanggau-gebied heb ik gehoord, dat er in de boven-Sai nog Mualang-Dajaks zouden wonen. Mij trof ook een mededeling van Noel Denison in zijn boek „Jottings made during a tour amongst the Land Dyaks of Upper Sarawak, Borneo, during the year 1874", (Singapore 1879), p. 49: „I have since learnt from Mr. Crocker the Resident of Sarawak, that when he was on a journey from the head-waters of the Sadong, to Silanteh . . . he discovered an old Malau Dyak from the Kapuas district. This man, called Jamon, told him that the *Mualangs*, of *Jincang* (curs. van ons), who inhabit the head-waters of the Kapuas river in the vicinity of the *Sekyam* (curs. van ons), are or were cannibals These Dyaks have not only given up this practice, but are so ashamed of it, that the mere mention of the former custom is a grave offence". (Opgenomen in het bekende compilatiewerk van H. Ling Roth The natives of Sarawak and British North Borneo, Vol. II, p. 218). Overgenomen uit: Journal of a tour on the Kapuas, in 1840, Jour. Ind. Arch., New. Ser., I, 104 (Noel Denison).

Het is merkwaardig hoeveel stammen of groepen van Dajaks dit-zelfde gebied als plaats van afkomst in hun mythen vermelden.

De Ketungau-Dajaks van Sekadau kennen de mythe omtrent *Tampun Djuah*, doch bij hen domineert de overlevering omtrent Javaanse afkomst en wel over *Labai Lawai*, het tegenwoordige Sukadana. De grote groep der Ketungau Dajaks uit het stroomgebied van de Ketungau-rivier in het Sintangse plaats en hun oorsprong te *Tampun Djuah*.

De groep aangeduid als Desa-Dajaks uit het Sintangse, welke ook enkele huizen hebben in het Sekadause, vermelden ook *Tampun* en met name *Tampun Remun*⁷⁾ als hun voormalige woonplaats, waar hun mythische stamvader *Abang Pandjang*⁸⁾ afkomstig uit de hemel-regioenen zich vestigde. Hij gaat volgens de mythe vandaar weer terug naar de *langit* of hemel, naar zijn vader *Remambang Bulan*, waar hij tenslotte wegens bloedschande wordt weggejaagd en dan gaat de mythe verder: „*lalu Abang Pandjang turun kebumi . . . kembali ke Tembawang Tampun (Ulu Remun) antara Saih dan Ulu Sekajam*”, d.i.: „daarna daalde *Abang Pandjang* af naar de aarde . . . en kwam terug op de *Tembawang Tampun* (boven-*Remun*) tussen de boven-Saih en de boven-Sekajam”.

Een afstammeling van *Abang Pandjang*, genaamd *Igar*, vertrok volgens deze mythe van *Tampun Remun* naar de *S.Des*a, een zijrivier van de *S.Redjang*, vanwaar dan de Desa-Dajaks hun naam afleiden. Na 5 jaar gaan zij terug naar *Tampun* en verhuizen vandaar naar *Semitau Lempah*. Tenslotte zakken ze vandaar de Saih af en komen langs de Ketungau en de Kapuas aan de monding van de Melawi⁹⁾.

In de memorie van overgave van Contr. M. A. Bouman van Nov. 1922 staat: „*Abang Pandjang* vertrok, daar de vestiging aan de boven-Sekajam te vol werd, naar de plaats van het tegenwoordige Smitau, waar hij met de Dajaksche vrouw Melamon huwde”¹⁰⁾.

Het noordoostelijk gebied van Sanggau wordt nu ook nog *Djangkang* genoemd. Met *Malau-Dajak*, wordt wel bedoeld een Dajak van Embolah-Kapuas, in dit gezang ook meerdere malen *Maluh* genoemd, vgl. vers. 147.

⁷⁾ Vgl. vers 2633 van dit gezang.

⁸⁾ Dezelfde als *Budjang Pandjang* in de corresponderende mythe der Mualangers, vgl. Bijdr. K.I. Deel 106, p. 26 e.v.

⁹⁾ Uit: „Asal usul keturunan Dajak bangsa Desa jang ditjeritakan oleh Temanggung Kemarau dibantu oleh Temanggung Sepan, Temanggung Merpak, Temanggung Pengan dan Patih Ransi”. Opgetekend te Pengan, 19 April 1941 door de Demang van Sintang. (In afschrift in bezit van schrijver).

¹⁰⁾ Adatrechtbundel XLIV Borneo, 1952, p. 70.

De plaats *Semitau Lempah*, genoemd in de mythe van de Desa-Dajaks boven, behoort blijkens het verhaal tot het gebied van *Tampun*, daar men van dit *Semitau Lempah* de Saih afzakte, wat topografisch onmogelijk is van het *Semitau*

Enthoven zegt: „Als de bakermat van alle Dajaksche stammen van Sanggau noemt men het brongebied der Sĕkajam”¹¹⁾ en omtrent de Mualangs lezen we aldaar: „De Moewalang-Dajaks, die in het gebied der S. Bĕlitang en in dat van de S. Aja wonen, en thans naar schatting 900 pintoe's met 4500 zielen tellen. Zooals reeds werd medegedeeld, moeten zij verwant zijn met de Kĕtoengastammen, de oorspronkelijke bewoners van het rechter zijtakje Kĕtoengau van de Kapuas. Later trokken de Moewalang's naar de S. Moewalang, een rechter affluent van de Kĕtungau, vanwaar zij na eene tuchtiging door Sintang, omdat zij geen hasil wilden opbrengen, naar de boven-Mĕngkijang, linker zijrivier van de Sĕkajam, gingen. Toen zij ook dáar hunne verplichtingen ten opzichte van Sanggau niet nakwamen en door den vorst van dat rijk eveneens getuchtigd waren geworden, verhuisden zij naar Bĕlitang en stelden zich geheel vrijwillig onder het Sĕkadau'sche vorstenbestuur”¹²⁾.

Wij hebben bij de Mualang-Dajaks geen enkele bevestiging kunnen vinden omtrent een vroegere woonplaats aan het door Enthoven bedoelde Ketungau-riviertje bij Sekadau¹³⁾.

Gordon Roberts sprekend over de Dajaks van de Boven-Sadong (Serawak), welke rivier ontspringt in de nabijheid van de Sekajam, zegt: „The Mentong group of kampongs claim descent from Bugau (West Borneo) via Tampun and Sumpas. That the Sambat and Sembang groups also originated from Tampun is partially supported by legend. The writer has hypothesized that the Mentu, Ri'i and Rutoi groups were of similar origin”¹⁴⁾.

aan de Kapuas. In vers 2629 van deze *Kana Sera* wordt als oude *tembawang* van *Balai Gamang* genoemd *Semitau Lantang* en nog drie andere *Semitau*'s. Met de Mualang-Dajaks had ik deze oude erven geplaatst bij het tegenwoordige *Semitau* aan de Boven-Kapuas. Dit kwam evenwel in tegenspraak met het verhaal, dat *Balai Gamang* te *Tampun* woonde en de Mualangers konden daarop geen bevredigend antwoord geven. Nu blijkt uit bovenvermelde mythe der *Desa Dajaks*, dat er ook een *Semitau* was in het *Tampun*-gebied en het ligt dus voor de hand aldaar ook de *Semitau*'s te plaatsen van de verzen 2629 e.v.

¹¹⁾ l.c. p. 729.

¹²⁾ l.c. p. 697.

¹³⁾ Volgens verkregen informatie uit *Gonis Rabu*, een toonaangevende Ketungau-kampong van het Sekadause, ligt de oudste *tembawang* der Ketungau-Dajaks alhier vlak bij de Kota Sekadau en deze *tembawang* heet *Tembawang Ketungau*; het riviertje, dat daar doorstroomt is stellig wel het door Enthoven bedoelde Ketungau-riviertje, dat ter hoogte van Sekadau in de Kapuas uitmondt.

¹⁴⁾ Gordon Roberts, *Descent of the Sadong Bidayuh*, in: *The Sarawak Museum Journal* Vol. V, May, 1949, p. 92.

De *Bugau*-Dajaks, wonend in het stroomgebied van de Ketungau en de *Mentu*'s worden ook genoemd in de verzen 3036 en 3037 van dit gezang.

Uit de overeenkomst van deze tradities krijgt men de indruk, dat er een historische kern aanwezig is in de mythen omtrent *Tampun*.

Op de dikwijls gestelde vraag, zowel bij de Mualangers als bij stammen in het Sanggau'se, of er nog sporen te zien zijn van een vroegere nederzetting aldaar, kreeg ik eensluidend ten antwoord, dat de plaats bijna niet meer te herkennen is. Alleen vindt men er nog zeer oude *tengkawang*- en *lansat*-bomen. Ook zou men er nog wel resten van vaatwerk en ijzeren potten kunnen vinden.

Men wijst de plaats in de omgeving van de huidige kampongs Najan en Entobu bij de oorsprong van de Kembajan, een voornaam zijrivier van de Sekajam, en de Sai. Een kaart van de Topografische dienst geeft aldaar de kampong Entibu en het riviertje Penajan.

* * *

Deze huwelijkszang beweegt zich rond een groep cultuurhelden, die bij de Mualangers steeds worden aangeduid met de verzamelnaam *Buah Kana*, een benaming welke wij ook aantreffen in een mythe van de Kantuk-Dajaks, in handschrift in ons bezit. Zij worden aldus genoemd, omdat zij het onderwerp zijn van de verschillende *kana* of gezangen, waarvan deze *Kana Sera* er één is ¹⁵⁾.

Deze zelfde groep cultuurhelden vindt men terug bij de Iban's van Serawak, getuige de verschillende mythen in het werk van Ling Roth, en getuige vooral de mythen van Perham en de publicaties over deze Dajaks in *Anthropos* ¹⁶⁾; alsook bij de aanverwante groepen: Desa, Lebang, Seberuang en de vele Ketungau-groepen.

Deze cultuurhelden woonden aanvankelijk tezamen met de tegenwoordige Dajaks te *Tampun*, zo zegt de overlevering, en ofschoon zij nu zijn verdwenen naar een ander oord, moeten zij toch beschouwd worden als behorend tot deze wereld, *dunia*, en niet tot de *langit* of hemelregionen, noch tot de *sebajan* of schimmenwereld ¹⁷⁾.

¹⁵⁾ Perham zegt in zijn inleiding op „Klieng's war-raid to the skies”: „A story plainly told is an *Ensera*, and a story sung is a *Kana* Others describe the exploits of the mythical Dyak heroes and these perhaps constitute the most genuine specimen of the oral literature of the Dyak race” H. Ling Roth. l.c. Vol. I, p. 311.

¹⁶⁾ Band I (1906), VII (1912), XI (1916).

¹⁷⁾ J. Perham verklaart omtrent Keling: „He is supposed to belong to this world of ours, but is not now visible to human eyes as in the good times of yore to which Dyaks look back as the golden age”. (Ling Roth l.c. p. 311-312).

Mr Brooke Low spreekt van: „the demigods of Penggau Libau” t.a.p. p. 331. Hij noemt Keling „an inhabitant of the spirit world” (t.a.p. p. 332). De *Kana Sera* plaatst echter het verblijf der *Buah Kana* op deze wereld tegenover de *Langit* of hemel; vgl. vers 2615 e.v.

Leo Nyuak noemt *Keling*, *Bungai Nuing* (titel voor *Idjan*), *Ladja*, *Pungga* ⁵

Het woongebied der *Buah Kana* bestaat uit verscheidene langhuizen, waaronder *Panggau* of *Panggau Libau* wel het voornaamste mag worden genoemd, omdat daar twee zeer vooraanstaande *Buah Kana* wonen, n.m. *Ladja*, het kamponghoofd aldaar, en *Keling*, de meest bezongen held met zijn halfbroer *Idjau*. Men duidt daarom de *Buah Kana* ook dikwijls aan met *Sa^s Panggau*, d.i. de lieden van *Panggau*. Een ander voornaam huis is Gelung, waar de helden *Pandung* en *Remujan* wonen en twee beroemde vrouwen onder de *Buah Kana*, n.m. *Bundong*, de zuster van *Pandung*, en *Kumang*, de zuster van *Remujan*. *Bundong* wordt de vrouw van *Ladja* en *Kumang* de vrouw van *Keling*. In de werving om *Kumang* ontmoet *Keling* zijn grootste rivaal *Labong*, die te *Ajau* woont.

Er bestaat ook een band tussen de *Buah Kana* en Djawa. Zo is *Pungga^s*, een held van *Panggau*, nauw verwant met *Mping Padi*¹⁸⁾, die te Djawa regeert en ook over *Labai Lawai*¹⁹⁾, en *Labong* nauw verwant met *Kiai Ribai Lawai*, die ook wordt genoemd *Ratu Sunan Solo*. Deze *Kiai* is volgens de *Kana* Islamiet (*senganan*); *Mping Padi* niet en deze wordt betiteld in de *Kana* als *Selutan Bantan*.

De gezangen waarin uitdrukkelijk over de heldendaden der *Buah Kana* wordt verhaald, heten *Kana Tangi*²⁰⁾, en een voorname episode daarin vormt de strijd tussen *Keling* en *Labong* om de schone *Kumang*. Merkwaardig wellicht is, dat in die verhalen *Labong* uiteindelijk de hulp inroept van het leger van Djawa, met name van *Kiai Ribai Lawai*, *Ratu Sunan Solo*, terwijl de tegenpartij steun zoekt bij *Selutan Bantan*.

Behalve *Panggau* met omringende huizen komen in de *Kana*, ook in deze *Kana Sera*, nog vier andere oorden ter sprake, n.m. *Menua Udjung* of *Negeri Udjung*, een plaats onder water, waar *Meningan Rangkang* met zijn beroemde zuster *Dara Perua* of *Pupu^s Perua* de hoofdfiguren zijn en welks bewoners allen afstammen van mythische slangen en allerlei waterdieren en buitengewone macht en bekwaamheid bezitten²¹⁾; *Menua Remang* of de Wolkenhemel, waar *Ketimbang Kaja* regeert met zijn schone zuster *Raminsan*²²⁾; *Menua Djelajan Kaja* in de *Langit* of hemelregionen, waar *Djelajan Kaja* woont met zijn zuster *Ketingan Kumang* en *Menua Manang* ook in de *Langit*,

en vele andere *Buah Kana* onder de mannelijke „Antu's”, wat we wel onjuist mogen noemen (Anthropos I (1906), p. 19).

¹⁸⁾ Vgl. commentaar op vers 85.

¹⁹⁾ Vgl. commentaar op vers 21.

²⁰⁾ *tangi*, waken; dus gezangen waarmee men de nacht wakend doorbrengt.

²¹⁾ Vgl. de verzen 455—608 en 672—1141.

²²⁾ Vgl. de verzen 1265—1725.

waar de grote ziener of *manang* woont²³⁾, en tenslotte het grensgebied tussen de hemel en de aarde, een hoogst onveilig oord, waar geheel alleen de dappere *Djali Berani* verblijft²⁴⁾.

Verdere bijzonderheden over verschillende *Buah Kana* geeft dit gezang zelf, aangevuld met commentariërende noten, waarnaar wij hier mogen verwijzen om herhaling te vermijden²⁵⁾.

Sinds de scheiding van deze helden, welke plaats had, toen men nog te *Tampun* woonde, is men hen kwijtgeraakt. Eens echter zullen zij terugkeren onder de Dajaks en dan de oude, gouden tijd doen herleven. Intussen zijn zij geworden tot *Buah Kana*, personen die men bezingt, *buah kerinduan*, personen naar wier terugkomst men verlangend uitziet. Het heimwee van wege de scheiding spreekt uit de toon, waarop deze wordt bezongen in de verzen 1844 e.v. van deze *Kana Sera*.

Dit *Buah Kana*-complex, als we het zo mogen noemen, is nog een sterk levende gedachte onder de met de Mualangers verwante groepen, vooral onder de groepen van het Ketungau-gebied, o.a. de *Tabun's* en de *Banjur's* en de verwachte hereniging van het gewone volk met de *Buah Kana*, waarmee een herstel zal gepaard gaan van het aloude „heil”, nadert tot wat ik, hoewel ongaarne, een soort „messiaanse” verwachting zou willen noemen. Men zegt, dat als de *Buah Kana* terugkomen, alle geschillen zullen worden beslecht en er volkomen recht zal worden gedaan. Dit draagt ook een eschatologisch karakter.

Deze helden worden bij de Mualangers nooit aangeropen bij het brengen van offers, *pedara*⁹ genoemd. Ook dit is een aanwijzing, dat zij worden beschouwd als behorend tot hun eigen mensengeslacht²⁶⁾.

²³⁾ Vgl. de verzen 2090—2270.

²⁴⁾ Vgl. de verzen 2667—2818.

²⁵⁾ Een mythe zegt: *Petara Guru* bracht voor *Petara Senta* en deze *Petara Seniba*. De allereerste mensen door *Petara* na andere mislukte pogingen tenslotte uit het hout van de *kumpang*-boom gevormd, heetten *Lemi* en *Bulau*, die naderhand veranderden in *sabang*-boompjes (*Cordyline spec.*). Uit het huwelijk van *Lemi* en *Bulau* kwamen voort *Pukat Mengawan* (Omhoogwelveend net of Zwevend web (?)) en *Ambun Menurun* (Neerdalende dauw), en uit het huwelijk van dezen de volgende personen: *Pujang Gana*, *Pujang Belawan*, *Bedjit Manai*, *Belang Pinggang*, *Belang Bau*, *Belang Patung*, *Potung Empat* en *Bui Nasi*. *Pujang Belawan* nu is de stamvader van de *Buah Kana*, terwijl de Mualangers afstammen van *Bedjit Manai*. *Pujang Belawan* verwekte *Geruning Emas*, de vader van *Tikal Bidang*, die huwde met *Balai Gamang* en de moeder werd van de beroemde *Keling* en wel toen men nog gezamenlijk woonde te *Tampun Djuah*.

²⁶⁾ Perham zegt: „Klieng is not, so far as I know, called *Petara*; but in Dyak estimation he holds the position of a tutelary spirit, and is sometimes presented with offerings, and often invoked as a helper of men” (Ling Roth l.c. Vol. I p. 312); en waar hij spreekt over een *sampi*, een gebed uitgesproken om zegen te

Echter zijn uit het jongste verleden enkele gevallen bekend, dat men zich in een speciaal ritueel, *begela*²⁷⁾ genoemd, tot de *Buah Kana* richtte om hun bijstand te vragen in een opstand tegen het heersend gezag. Volgens mijn informatie zou *Hadji Umar* ongeveer 40 jaar geleden begonnen zijn met dit ritueel in de Boven-Sekajam en dit is nagevolgd door *Panggi* en *Rogok*, Tabun-Dajaks uit het Ketungau-gebied, op de grens van het Belintangse en het Sintangse²⁷⁾.

Een herhaling van zulk een ceremonieel geschiedde onder leiding van *Budjang*, een Mualang-Dajak, waarop wordt bedoeld in vers 1592 van dit gezang, en waarop nader wordt ingegaan in een noot aldaar.

In 1952 was er wederom wat onrust in het Ketungau-gebied en de randgebieden van de Mualangers wegens een opleving van de *Buah Kana*-gedachte, waarbij wederom Tabun-Dajaks als leiders optraden. In een tweevoudig ritueel, *bepangkin* en *belela*²⁷⁾ genoemd, kwam men in direct contact met de *Buah Kana*. Men zag in trance — *belela*²⁷⁾ — het land van geluk en overvloed, n.m. *Panggau*, waar de varkens zo groot waren als een veldhut en de ijzerhouten huispalen zo dik, dat ze niet te omvademen waren e.d., en in een afgesloten ruimte of kamer — *pangkin* — hoorde men de leider spreken met de *Buah Kana*. Het ging zo ver, dat meerdere kampongs hun rijstvelden in de steek lieten

vragen over de rijstvelden, worden o.a. ook aangeropen: *Keling*, *Ladja*, *Pandong*, *Labong* en andere *Buah Kana* (t.a.p. p. 174).

²⁷⁾ De onlusten ontstaan door die opleving der *Buah Kana*-gedachte zijn bekend als *Perang Panggi*, waar het bestuur heeft moeten ingrijpen. Van die tijd dateert o.a. de scheiding van de kampong *Ngkuning* in twee nu nog bestaande langhuizen: *Ngkuning Kemantan* en *Ngkuning Ba*²⁷⁾, een half uurtje van elkaar gelegen. De bewoners van het eerst genoemde langhuis deden mee met de *Buah Kana*-verwachting en noemden zich *sutji*, zuiveren, terwijl die van het andere huis zich distantieerden van de beweging en daarom werden beschouwd als *buntau*, verdorvenen. Oudere mensen vertelden mij, niet zonder zelfspot, hoe zij in die verwachtingstijd enkele schamele bezittingen in een draagmand hadden gedaan en als dan 's avonds een storm opstak met regen dan gingen zij naar het bordes en met de armen geslagen om de draagmand, welke was toegedekt met een brede hoed, hurkten zij daar in de stortregen neer, verwachting door de storm te worden opgenomen naar de *langit* of naar *Panggau*, om tenslotte, rillend van de kou, teleurgesteld weer naar binnen te gaan. Dit illustreert wel duidelijk de eschatologische gedachte verbonden met dit *Buah Kana*-idee.

Er is in dit verband ook steeds sprake van een „*Tangga Tembaga*”, een koperen trap, waarlangs men hoopt opgenomen te worden tot de *Buah Kana*. Voor de *Sutji* is deze trap zichtbaar, voor de *Bumtau* niet.

Zoals in de commentaar op vers 1592 wordt gezegd, heeft deze gedachte ook zijn invloed gehad op de snelle verbreiding van het Christendom door de Amerikaanse Zending gebracht en schrijver herinnert zich nog van vóór de oorlog, hoe Protestantse Mualangers de Evangelische parabel van de vijf wijze en de vijf dwaze maagden letterlijk namen en wakend met een steeds brandende *pelita*, oliepitje, de wederkomst van Christus verbeidden.

en in dolle brasserijen alles opmaakten, omdat binnenkort de *Buah Kana* zouden terugkomen en dan zou er overvloed zijn ²⁸⁾).

★ ★ ★

Een meer normale vorm van de invloed der *Buah-Kana*-gedachte op het hedendaagse leven van de Mualangers bestaat in het feit, dat de namen van deze cultuurhelden, zowel van mannen als van vrouwen, de meest voorkomende zijn, niet ongelijk als bij ons de namen van katholieke heiligen. Namen als *Ladja*, *Keling*, *Idjau*, *Labong*, *Pungga*³ voor mannen, en *Bundong*, *Kumang*, *Perua*, *Balun*, *Djawai* voor vrouwen, om er slechts enkele te noemen, treft men wel aan in ieder langhuis. Het groot aantal gelijke namen valt dan ook spoedig op bij deze Dajaks. Daarbij zijn deze namen tot een soort familienamen geworden door het gebruik bij de Mualangers om het eerste kind te noemen naar een overgrootouder — *pujang* — van moederskant en het tweede naar een van vaderskant en zo vormen deze namen ook een middel om de familierelaties te onthouden ²⁹⁾. Het derde en volgende kind is vrij in de keuze van een naam, doch de ziener zal bij naamgeving toch bij voorkeur een van de *Buah Kana* kiezen ³⁰⁾.

In verband met het feit, dat men de naam van degenen, die behoren tot de categorie van ouders of schoonouders niet mag noemen, wat bij de vele gelijke namen moeilijkheid oplevert, gebruikt men ook graag een der vele titels, die deze helden in de *Kana* dragen ³¹⁾.

★ ★ ★

Nadat de mensen van *Lembah Buluh* — de naam van de Mualangers toen zij nog te *Tampun* woonden — reeds lang van de *Buah Kana*

²⁸⁾ Dit is de beweging, waarover in de Maasbode van 15 Oct. 1953 werd geschreven naar aanleiding van een gesprek met Pater Voncken, die in de Boven-Ketungau werkte: „Een rare geschiedenis was het met de oude dukun (een soort tovenaar). De vent beweerde, dat de oude adat weer in ere moest worden hersteld en dat elke volwassene weer moest beschikken over koppensnellerszwaarden. Overigens kon men alles wat men had wel opmaken, want na een maand zou de „Grote Radja” komen en alle Dajaks meenemen naar het „beloofde land” . . .

²⁹⁾ Indien men in een dorp de naam noemt van iemand wiens woonplaats ver af is, zullen er meestal wel oudere mensen zijn, die zo iemand weten te „plaatsen”, mits men de echte naam heeft genoemd.

³⁰⁾ Daarnaast bestaan ook gelegenhedennamen. Zo wordt de opschriftsteller van deze *Kana* steeds *Sinji* genoemd, omdat tijdens het ritueel *tampun aju* genoemd — vgl. vers 1829 met commentaar — er juist een Chinees, *Sinji* geheten, het huis binnen kwam. Zijn echte naam is echter *Puntang*, ook een *Buah-Kana*-naam.

³¹⁾ Wordt iemand b.v. *Djanting* genoemd, dan is dat *Keling*; of *Andam* dan is het *Djeragam*; of *Belongkong* dan is dat *Pandong*; of *Sanggau* dan is dat *Labong*.

waren gescheiden, zou er een hereniging plaats hebben met hen, omdat *Idjau* wilde trouwen met iemand van *Lembah Buluh*. Op dat huwelijksfeest werd door een zanger verhaald, hoe *Tikal Bidang*, de moeder van *Keling* en *Idjau*, toen zij zwanger was, door het eten van wonderbare vruchten, welke haar man *Balai Gamang*³²⁾ voor haar had gehaald uit de tuin van een grote ziener op Djawa, een gezonde en sterke zoon had gebaar, n.m. *Keling* en daarom zou men bij het eerste begin van zwangerschap — *sera* genoemd — ook deze vruchten vandaar moeten gaan halen. Het verhaal was echter nog niet ten einde, toen er een zeer afzichtelijk man van *Lembah Buluh* op het feest verscheen, waarop de *Buah Kana* vol afschuw wegliepen. Zo werd de hereniging met de *Buah Kana* verijdeld en ook de inhoud van het gezang was spoedig vergeten.

Pas geruimen tijd later, zo gaat de overlevering verder, verscheen er telkens op een huwelijksfeest een onbekend iemand, die vroeg, waarom men geen *kana* zong. Op het antwoord, dat men dat niet kende, begon hij dan zelf en was bij het einde plotseling weer verdwenen. Volgens die persoon behoefde men niet de vruchten van Djawa te halen, het was voldoende, dat men het verhaal zong. Zo leerden tenslotte velen de gehele inhoud van deze huwelijkszang.

Uit nieuwsgierigheid naar de identiteit van deze geheimzinnige zanger bond men een gloeiend stukje lont aan zijn lendedoek. De volgende morgen zag men in een hoge, dode boom een vuurgloeisel, men kapt de boom om en vindt er een *tenggiling* of schubdier — *Manis Javanica* —, waaruit men besloot, dat de geheimzinnige zanger een schubdier was.

Als men daarom in een vreemde kampong de *kana* zingt, wordt deze ingeleid en afgesloten met deze twee versregels:

*Rengging lunggung betjanganging,
Munji tenggiling bagigi rabang.*

(Mijn) keel weigert te zingen,
Het klinkt als van een schubdier uit tandenloze mond;

³²⁾ *Balai Gamang* zou volgens een verhaal afkomstig zijn van Djawa. Perham zegt van *Keling*: „He is without pedigree” (Perham l.c.). Blijkbaar kende hij de afstamming van *Keling* niet.

A. J. N. Richards, M.A. zegt in een artikel over The Migrations of the Ibans and their Poetry: The foremost figure in the legends is always Kling Aji. „Aji” is an old Javanese word meaning „king”, and there was an empire of Kalingga near Madras. There is also a district called Kalingga in Luzon”. (The Sarawak Museum Journal Vol. V., May 1949, p. 77).

welke regels tevens wel als een bescheiden verontschuldigungs-fraze van de kant des zangers zullen dienen.

★ ★ ★

De *Kana Sera* mag alleen gezongen worden bij gelegenheid van een huwelijksfeest en moet dan ook in zijn geheel worden afgezongen. Men mag niet als bij *Kana Tangi*, de heldenzangen, haar zo maar uit gezelligheid voordragen, noch na een gedeelte ervan te hebben gezongen er mee ophouden. Daarbij is dit gezang volgens de oude gedachtengang niet slechts bedoeld als een verpozing, doch zoals mijn informant het uitdrukte: „*untuk mengambil tuahnja*”, d.i. om de wonderbare zegen ervan te verwerven. Daarom hebben wij dit gezang aangeduid als een sacraal hymenee.

De zang is een zinspeling op het huwelijk van *Kumang* en *Keling*, waarvan de toehoorders allen de verhalen kennen uit de *Kana Tangi*³³⁾. *Keling* werd verloofd met *Kumang*, toen deze laatste nog zeer jong was. Hij verdwijnt op zekere dag naar *Negeri Udjung*, waar hij wordt opgevoed door de beroemde „nimf” *Pupu*⁵ *Perua* en haar broer *Meningan Rangkang*. Daar leert hij alle magische kunsten. Als hij tenslotte met *Kumang* is gehuwd, blijft hij toch een zwerver en verdwijnt op een keer voor lange tijd. *Kumang* gaat hem zoeken en vindt hem tenslotte in de hemel, vanwaar zij hem terugbrengt naar *Panggau*.

Deze huwelijkszang vangt aan met een tweegesprek tussen vrouw en man, waarin de vrouw mededeelt, dat zij zwanger is en sterk verlangt naar vruchten, welke zij in een droom heeft gezien groeiend in een wonderbare tuin van een grote ziener op Djawa³⁴⁾. Dan volgt de beschrijving van de reis naar Djawa en de terugkomst van de gelukkige echtgenoot met de verkregen vruchten bij zijn vrouw, gevolgd door de voorspoedige geboorte van een meisje, dat de hoofdfiguur is van dit verhaal en met wie de schone *Kumang* zelf wordt bedoeld.

³³⁾ Perham zegt omtrent *Keling*: „He married Kumang, the Venus of the Dyaks, but in his many wanderings and metamorphoses he became the husband of many others, yet always returned to Kumang in the intervals. And she, following his example, allowed herself the same license, and the varying incidents of their constantly recurring separations and re-unions make up many a chapter of Dyak story, amusing perhaps, but not very wholesome” (Perham, l.c. p. 312).

³⁴⁾ Dit thema n.m. een reis van de man om bijzondere spijzen te zoeken voor zijn zwangere vrouw is een geliefd begin ook in andere Dajakse mythen en, naar ik meen, in de Indonesische letteren in het algemeen. Evenwel, overwegingen als deze, waarvoor dit gezang stellig nog meermalen aanleiding geeft, laten wij gaarne over aan deskundigen in deze materie.

Tevens is dit bedoeld als een hoffelijke en zegenrijke toespeling op de ouders van de bruid, op wier huwelijksfeest deze *Kana* wordt gezongen. Op nog jeugdige leeftijd verdwijnt het meisje, opgenomen door een plotseling opgestoken windhoos, naar *Negeri Udjung*, waar zij een volmaakte opvoeding ontvangt van *Pupu' Perua*, parallel aan de episode uit de geschiedenis van *Keling*. Haar broers worden door de vader uitgezonden om haar te zoeken. Dit zijn de steeds weer opnieuw geprezen, dappere helden, vertegenwoordigers van de *Buah Kana* zelf en een ideaal voor de jonge mannen op het huwelijksfeest aanwezig.

Daarna trekt het meisje, steeds vergezeld van haar dappere begeleider(s), die nu eens in het enkelvoud, dan weer in het meervoud worden aangeduid, onder vele avonturen door de verschillende „sferen” van het ondermaanse op zoek naar een bruidegom, die zij tenslotte vindt in de *langit*, in het hemelhuis van de grote ziener aldaar, door wie zij ook in het huwelijk worden verbonden. Met haar bruidegom — de gevierde *Keling* — keert zij terug naar de aarde, naar *Panggau*, waar door al de *Buah Kana* haar huwelijk uitbundig wordt gevierd.

Deze „verklaring” van de *Kana Sera* is van mijn informant en opschriftsteller van dit gezang Sinji zelf, die er aan toevoegde, dat aldus ook het merkwaardige feit wordt verklaard, dat een meisje op zoek gaat naar een bruidegom, op de ongewoonheid waarvan ook in het verhaal zelf een paar maal spottend wordt gewezen.

De vorm van dit gezang komt sterk overeen met het grote Iban-gezag „*Mengap Bungai Taun*”, gepubliceerd in *Anthropos*, VII—XI (1912—1916), waaraan F. W. Schmidt hoogwaardere woorden wijdt, sprekend van: „the wonderful art of rhyming, which without doubt, rivals the most artificial specimens of Italian and other Roman peoples’ poetry” (o.c. VI, p. 135).

De Mualangers duiden voor mij de vorm van deze *kana* steeds aan als een *sja^cir*, doch dan moeten we dit een vrijere vorm noemen dan van de klassieke *sja^cir*, zoals deze door Dr C. Hooykaas wordt besproken in zijn boek „Over Maleise Literatuur”, 1947, p. 68 e.v.. De karakteristiek, welke aldaar wordt gegeven van de Maleise *sja^cir*, geldt ook in vele opzichten van dit gezang. Het vierregelig rijmschema is echter geheel verbroken. Er komen series voor van gelijk eindrijm van twee tot twintig regels en meer; ook nu en dan enkele niet rijmende

regels. Daarbij is de lengte der versregels wel zeer ongelijk: regels van drie woorden tot dertig en meer.

Deze verschillende lengte der regels heeft meermalen ook een sterk plastische uitwerking. De rijkdom aan binnenrijm en assonantie geven dit gezang een grote klankschoonheid en dit gepaard aan meermalen prachtige beelden en lang uitgewerkte, „homerische” vergelijkingen geeft aan deze volkspoëzie een hoge bekoring en o.i. ware letterkundige schoonheid.

In het handschrift van Sinji is dit gezang niet in versvorm geschreven, doch in gewoon doorlopende regels. Het rijmschema en het parallelisme gaven reeds duidelijke aanwijzingen voor de versregels; bovendien hebben we hierin ook voortdurend onze informant geraadpleegd, opdat de regels ook zouden corresponderen met de wijs, waarop deze worden gezongen ³⁵).

We geven verder het gezang in zijn oorspronkelijke vorm, zonder verdeling in hoofdstukken. Afsluiting van een passage en aankondiging van een nieuw gedeelte wordt, zij het niet zeer regelmatig, door het gezang zelf gegeven in de vorm van vierregelige „pantun's”.

Het was op aansporing van Pastoor de Wit, toenmaals werkend onder deze Dajaks, dat de Heer Sinji in 1947 is begonnen met het opschriftstellen van dit gezang. Hij is iemand, die nooit heeft school gegaan en schrijven heeft geleerd „*dibawah tangan*”, zo onderhands. Het handschrift vertoonde slechts weinig leestekens en hoofdletters en was daarbij geschreven op slecht papier, met slechte inkt en gedeeltelijk met potlood. Het is door Pastoor Adriaansen in 1948 in Holland, voor zover toen af, overgetikt, zo goed en kwaad dat ging zonder het dialect te verstaan.

In 1950 is de schrijver begonnen dit overgetikte te corrigeren en te vertalen tezamen met Sinji en in de loop van 1951—1952 heeft Sinji tenslotte het laatste derde deel in handschrift voltooid, dat toen voor de schrijver veel minder moeilijkheden opleverde. In zijn veelvuldig contact met Sinji is de schrijver meermalen getroffen door het zeer accurate

³⁵) In begin 1948 zijn door de R.V.D. (Rijks Voorlichtings Dienst) in kampong *Mpadjak* opnamen gemaakt van *Kana*-zang op wire-records met Sinji zelf als zanger.

geheugen³⁶⁾ en het scherpe verstand van deze informant. Overigens hebben wij door het ondervragen van diverse andere personen op verschillende andere plaatsen van het Mualang-gebied getracht onze gegevens te controleren en aan te vullen. In slechts enkele gevallen bleek Sinji naar onze mening in detailpunten onjuist geweest te zijn.

* * *

Het is niet te verwonderen, dat de spelling voor de opschriftsteller van dit gezang zijn moeilijkheden meebracht. Zo blijkt uit het handschrift, dat de schrijver door elkaar gebruikt: de z.g. *pěpět* en *a*, b.v. *belabuh* en *balabuh*, beginnen; *è* en *i*, b.v. *mèh* en *mih*, jij, voor mannen; *u* en *o*, b.v. *sengkilung* en *sengkilong*, rol (van rotan). Het wil mij voorkomen, dat dit hetzelfde verschijnsel is als in de oude Maleise spelling.

Van meer betekenis is de ongelijkheid in spelling van woorden als: *ma^s* en *mba^s*, titel voor mannen; *nu^s* en *ndu^s*, titel voor vrouwen; *ngau* en *nggau*, gebruiken, omdat hiernaast ook bestaat: *ma^s*, dragen; *nu^s*, bezit aanduidend, *ngau*, betasten, bevoelen. Dit rijtje woordparen is gemakkelijk tot een twintigtal uit te breiden, waaruit zou blijken, dat het hier een foneemverschil betreft. De onzekerheid van de opschriftsteller in de spelling van dit soort woorden komt o.i. wel voort uit het feit, dat van de *b* in *mb*, de *d* in *nd* en de tweede *g* in *ngg* bij de uitspraak van het eerste rijtje woorden (bijna) niets te horen is. Volgens het zeggen van vele Mualangers zou het verschil voornamelijk bestaan in het niet-nasale van de eindklinker in *gama^s* of *gamba^s*, in de war zijn; *pinggai* of *pingai*, schotel; *nai* of *ndai*, moeder; tegenover een nasale eindklinker in de corresponderende vormen: *gama^s*, tastend voor zich uit zoeken; *pingai*, naam van een steen en *nai*, het fijne van iets.

³⁶⁾ Toen ik eens met Sinji diens handschrift aan het doornemen was, waarbij ik voorlas en hij, controlerend, rustig toeluisterde, kwam ik aan vers 2612, waarop het handschrift doorging met de zin van vers 2662. Voor mij stoorde dit de loop van het verhaal niet, doch Sinji liet mij tot twee-, driemaal toe de twee genoemde regels voorlezen en besliste toen in eens, dat hier een stuk was overgeslagen. Hij verontschuldigde zich met er op te wijzen, dat hij steeds met stukjes en brokjes verder werkte, met dikwijls grote tussenpozen. Blijkbaar had hij na zo'n lange tussenperiode niet goed gecontroleerd, waar hij was gebleven. Ik vroeg hem, hoe lang het overgeslagen stuk ongeveer was, want ik wilde bij thuiskomst graag doorwerken. Daarop zat hij, rustig als steeds, een tijdje te denken en besloot toen tot misschien een honderd regels. Het bleek naderhand ruim honderd regels te zijn van zijn handschrift in een cahier en vijftig versregels. Wanneer men dan hoort dat deze zelfde man nog de *Kana Tangi* kent van zeker de dubbele lengte van deze *Kana*, dan is men bereid dit zonder meer te geloven.

Bij alle woorden van dergelijke structuur zou moeten worden nagegaan of de op *m*, *n*, *ng* volgende klinker nasaal is of niet, of men *mb* of *m*, *nd* of *n*, *ngg* of *ng* moet schrijven. Persoonlijk kunnen wij dat zwak nasale slechts zeer onvoldoende waarnemen en durven daarom op eigen waarneming alleen geen beslissing te nemen. Terwijl wij dan dit trachtten te beslissen met de hulp van Mualangers zelf, bleek men — naast vele onmiddellijke beslissingen — ook meerdere malen te weifelen. Zo zijn we hieromtrent nog niet tot klaarheid gekomen. Bovendien beseffen we onze ongeschooldheid in deze. Waar dus woorden als *mbèh*, *ndon*, *djenggi* ook worden gespeld als *mèh*, *non* en *djengi* in dezelfde betekenis, is duidelijk wat wordt bedoeld. Komen echter woorden voor alleen in de laatste spelling, dan is het niet uitgesloten, dat er onder zijn, welke ook (en mogelijk beter) op de eerste manier kunnen worden gespeld.

De opschriftsteller is over het geheel nauwgezet geweest in het aangeven van de stembandklapper tegenover een open of door *k* of *h* afgesloten eindklinker. Een afwijking hierin mag als een schrijffout worden beschouwd.

Het komt ons voor, dat men in de vrij talrijke Engelse publicaties over het nauw verwante Iban-dialect deze stembandklapper over het hoofd heeft gezien. Ook al ziet men met Perham het verschil tussen een open en een door een stembandklapper afgesloten klinker in een lange of korte vocaal, men zou dit toch moeten aangeven op een of andere manier, daar het een foneem betreft, zoals Perham zelf aangeeft³⁷).

We mogen nog wijzen op de z.g. *di*-vorm, welke in dit gezang dikwijls wordt gebruikt in de gewone Maleise vorm van *di*- gevolgd door de korte werkwoordsvorm, maar welke in het eigen dialect als *da*- of *de*- voorkomt en dikwijls wordt „samengetrokken” met een volgende klinker.

Zo komt in het origineel voor *di-ganti* naast *da-bilang*, *da-ajak* naast

³⁷) Hij zegt: „But further, in words ending with vowels there is a difference in the pronunciation of the final vowel which cannot be referred simply to a transposition of the accent. These final vowels have two sounds which I can only call a long and a short vowel sound, so that words spelt with exactly the same letters are only distinguished by the quantity given to the final vowel. Thus *nganti* means to exchange, but *nganti* to wait for; *peti* a box, but *peti* a pig-trap; *malu* to be ashamed, but *malu* to strike; *agū* a privy, but *agū* foolish; *tebū* sugar-cane, but *tebū* a kind of wart or corn on the feet; *mangkā* is a man's name, but *mangkā* to knock against. The difference between these vowel sounds is not much; but slight as it is the natives detect its non-observance in a moment. (H. Ling Roth Vol. II, p. 270).

de-ntak en *dindang*, *disa*³⁸, *datji* als „samentrekkingen” resp. van *de-* of *da-inding*, *-isa*³⁹, *-atji*.

We hebben niet onderzocht of hierin nog wetmatigheid valt te constateren of dat het zuiver „willekeurig” is.

★ ★ ★

Wat de ouderdom aangaat van dit gezang, moet onderscheid worden gemaakt tussen de substantiële inhoud en de hedendaagse vorm³⁸). Sinji zegt, dat men tijdens *Petinggi Gansi*³⁹), dat was zeven geslachten voor hem, stellig reeds lang gewoon was de *Kana Sera* te zingen. Volgens de overlevering zou men er mee begonnen zijn, toen men nog woonde op de *Tembawang Tenggiling*, doch mijn informant weet niet waar of wanneer dat was⁴⁰).

We mogen wel besluiten, dat de substantiële inhoud van de *Kana Sera* zeer oud is, doch dat het gezang geleidelijk is gegroeid door nieuwe toevoegingen tot de hedendaagse vorm. In het commentaar wordt de oorsprong van meerdere recente toevoegsels vastgesteld⁴¹). Mogelijk dat door deze uitwijdingen en toevoegsels de oorspronkelijke *sja^cir*-vorm is verdwenen. De oude *Kana Tusoi* zou volgens een andere zegsman nog de zuivere *sja^cir*-vorm hebben gehad en de *Kana Sera* welke nu steeds wordt gezongen, zou ontstaan zijn uit de *Kana Tusoi*, een berijmd verhaal.

Het is zeker, dat de *Kana Sera* in de hier gegeven vorm zich vooral heeft ontwikkeld onder de Mualangers in de Midden-Belitung en die van het Sungai Ajak-gebied. Men onderscheidt ook nog twee wijzen

³⁸) In het artikel over de Huwelijksadat der Mualang-Dajaks staat: „Deze gewoonte [— n.m. het zingen van de *Kana Sera* op een huwelijksfeest —] stamt volgens aloude overlevering van Matjan Moeri en Matjan Samak en Taoen, die de eerste kana-dichter was”. Dit is naderhand onjuist gebleken. Genoemde personen zijn wel zeer bekende *Kana*-zangers uit het S. Ajak-gebied, maar nog van jonge datum. De zoon van *Matjan Muri* is nu een man van tegen de zeventig, aan schrijver goed bekend; *Samak* of beter *Sama*³, een achterkleinzoon van de *Samak* boven bedoeld, is een jonge man van goed in de twintig en *Toun* kan de oude moeder van mijn informant Sinji zich nog goed herinneren als *Kana*-zanger uit haar jeugd. (Bijdr. K.I. Deel 106, p. 11).

³⁹) Vgl. vers 851 en 980.

⁴⁰) Waarschijnlijk houdt de naam *Tembawang Tenggiling* verband met de boven gegeven overlevering omtrent een *tenggiling* of schubdier als eerste *Kana*-zanger.

⁴¹) Deze jongere toevoegsels vallen echter niet uit de toon van de oudere. Het is niet, zoals A. J. N. Richards opmerkt over de Iban's: „The newer versions are getting more and more difficult to dissect since they are becoming cluttered up with machine-guns and aeroplanes, electric wires and (by now, no doubt) atomic bombs” (The Migrations of the Ibans and their Poetry l.c. p. 83).

of *lagu*, ook wel *gaja*, wijze van voordracht, genoemd, n.m. die van *Kumpang Patih*, een kampong in de midden-Belitang, aan de Marian, welke wijs als de oudste geldt, en die van *Kelampai* in de boven-Ajak, waar tegenwoordig Djuangi als de meest bekwame *Kana*-zanger bekend staat. Sinji, zelf ook een bekwame zanger, nadert meer tot de trant van Djuangi ⁴²⁾).

★ ★ ★

Bij de vertaling hebben we getracht zó letterlijk te vertalen, dat tevens de leesbaarheid recht zou worden gedaan. Zo hebben we ook getracht de dikwijls zeer vrije syntactische zinsbouw zo goed mogelijk in de vertaling te laten uitkomen ⁴³⁾. Natuurlijk zijn we niet aan het gevaar ontkomen nu eens tekort te doen aan de letterlijkheid en dan weer aan de leesbaarheid. Ook bleek het in de loop van zulk een lang gezang moeilijk konsekvent te blijven. Zo hebben we b.v. aanvankelijk getracht de vele bloemrijke namen en titels te vertalen, hetgeen nu

⁴²⁾ Behalve het zingen van *kana*, *bekana*, kennen de Mualangers nog een viertal andere vormen van gezangen n.m. *bedjuru*, waarin de oorsprong van alles wordt bezongen en de alleroudste adat; *main pantjung*, vooral gebruikt bij het oogstfeest; *menjangai* en *timang* behorend tot het koppensnellersfeest. Vroeger was men gewoon vóór het *bekana* eerst een half uurtje te *bedjuru*. Evenwel zijn deze vormen zeer weinig meer in gebruik. Persoonlijk heb ik alleen en slechts een paar maal *main pantjung* gehoord. Deze vormen zijn in het gebied van S. Ajak en Midden-Belitang verdrongen door *bekana*. In de Boven-Belitang zou, naar men beweert, *bekana* minder bekend zijn en zou men meer de oudere vormen van *bedjuru* en *main pantjung* kennen.

Ik hoorde eens een merkwaardige, geheel uit eigen beweging gegeven „kunst-critiek” van een Mualang-Dajak uit Djanang Ran. Hij noemde *bedjuru* het mooiste „*sebab tidak bisa dikiaskan lagi, taaak bisa dilebihkan lagi*” waarmee bedoeld werd, dat *bedjuru* een vaste vorm en inhoud had verkregen, waaraan niets meer kon worden „verfraaid” en uitgebreid. Het bezwaar van deze „kunstcriticus” ten opzichte van de tegenwoordige *Kana* was, dat deze de aloude „klassieke” vorm had verloren, dat er te veel toevoegsels waren bijgekomen en „*terlalu dikiaskan*” d.i. te druk en overdadig in vergelijkingen. Ik meen zijn bedoeling het best weer te geven met wat wij te barok zouden noemen tegenover de klassieke eenvoud van de oudere vormen. En daarna overgaand van de strikte kunstcritiek naar de morele constateerde hij, dat allerlei liefdesavonturen met wat daarmee gepaard gaat, als overspel en echtbreuk, niet voorkomen in hun oudste vormen van poëzie, terwijl juist deze onderwerpen, volgens hem, de verschillende *kana* zo populair maakten. De *Kana Sera* was onder de verschillende *kana* de oudste en meest sobere. Dit oordeel kwam van een man, die nooit op school is geweest en slechts onderhands wat lezen en schrijven heeft geleerd. Zulk een zelfstandig en kritisch oordeel verwacht men niet onder deze bevolkingsgroep.

⁴³⁾ De grote voorliefde voor binnenrijm dwingt wel tot zulk een vrije syntaxis. Binnenrijm noemt de Mualanger *rambai*, tros(rijm) en eindrijm heet *senan*. Een bewonderende uitroep luidt: *Saâja pandai ia ngerambai-njenan!* Wat kan hij rijmen!

eens beter dan minder goed gelukte en tenslotte hebben we deze ook dikwijls onvertaald gelaten. Een bijzondere moeilijkheid gaven die titels en namen gevolgd door een uitwijdende beschrijving, welke alleen zin heeft, als men de letterlijke betekenis van titel of naam kent, wat een meer parafraserende vertaling tengevolge had of een verklaring in een commentariërende noot.

Dikwijls voelden we ons gebrek aan taalvaardigheid en met name een te arm vocabulair bij die rijkdom aan synoniemen in de oorspronkelijke tekst en naarmate we getroffen werden door de prachtige taal en klank en de soms verrukkelijke beelden en vergelijkingen, werden we ons meer bewust van de meermalen zo gebrekkige weergave. Edoch, „melius sic esse quam non esse”, was onze laatste rechtvaardiging voor de publicatie in deze vorm van dit ons dierbare stuk Dajakse letterkunde.

★ ★ ★

Wat de commentaar betreft, zijn we uitgegaan van de mening, dat er beter wat te veel dan te weinig kan worden gegeven. Bij de veelvuldig wederkerende woorden, uitdrukkingen en namen is dikwijls een verklaring gegeven bij het eerste voorkomen, echter ook dikwijls bij een latere ontmoeting en ook is herhaling niet altijd vermeden.

Natuurlijk heeft iemand, die lange tijd verkeerde in het milieu van dit gezang en met de mensen er in beschreven een andere instelling dan een buitenstaander en daarom zal hij het antwoord wel eens schuldig zijn gebleven op vragen welke bij de lezers opkomen of een antwoord geven op een niet gestelde vraag. Daarbij staan we ook zelf voor nog vele onbeantwoorde kwesties.

Een kaart van het gebied in dit gezang bezongen, met enkele schetsen en foto's moge bijdragen tot een beter begrip van de inhoud van dit gezang.

Gaarne betuig ik hierbij mijn grote dankbaarheid aan Prof. Dr A. A. Cense en Prof. Dr E. M. Uhlenbeck voor hun belangstelling, hulp en raad tijdens mijn werk aan dit gezang en heel bijzonder voor de zorg die zij op zich hebben willen nemen wat betreft de uitgave en de correctie der drukproeven, daar schrijver, verblijvend in het binnenland van Borneo, deze zorg niet zelf op zich kon nemen.

Sekadau, Kal. Barat, Januari 1955.

P. DONATUS DUNSELMAN O.F.M.Cap.

KANA SERA

Ari diganti Kaloi udah belaki bukai malam;
Randang dabilang Ruai Lalang udah betunang bukai bulan;
Taun dapun Ajun Dundun udah betunang beikun setaun padi dimakan
Djerita seleka Punai Ara aba^s Tunang Gara njau limpang lilai;
5 Sigi^s djaku^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s aba^s Tunang Dangku^s njau
[pandjang anjai;
Tjakap Talap Djelawat aba^s Tuang Padat njau seberang sungai.
„Kati kini kakiku, mèh laki, serandang ini: asa darunti ka ui sega^s
[seluai?
„Ngapa dalamku, Tunang Padan, sekong randang bulan: asa
[darendam ka asam tuai?
„Kati tulangku, mèh tunang, asa datjentjang ka kabang bait rangkai?
10 „Ngapa pala^sku, Tunang Djangka^s, asa datempenga^s ka isau andai?
„Ngapa mataku, mèh Tunang Gara, asa mpeleman leka buah melai?
„Tubuhku asa dapansuh nanjak seluai?”
Seleka djerita djara^s sedua njau mah besaut-saut;
Sigi^s djaku^s njau betuntut-tuntut;

1 *Kaloi*, naam van een vis, een soort *gurami*, mogelijk *Osphromenus trichopterus* Pall. De vrouw over wie de eerste 400 regels handelen en daarna het meisje, dat de hoofdpersoon wordt, worden bij voorkeur aangeduid met namen van vissen en vogels, associaties van schoonheid en gratie. Enkele slechts hebben we nader kunnen determineren.

bukai malam, lett. andere nachten.

3 *dapun*, van *da-apun*, voorbij zijn, -gaan.

Ajun Dundun, een vogel, onomatopeisch voor een zacht wiegend geluid.

be-ikun, gezegd wanneer een huwelijk geheel is voltrokken; *ikun*, iets vol tederheid en zorg bewaken, beschermend tegen zich aandrukken.

4 *limpang-lilai*, onordelijk over alles en nog wat praten.

5 *Ndu^s*, titel, vriendelijke aanspreking voor vrouw of meisje.

Telingu^s Mendu^s, een vogel; *tingu^s* of *telingu^s*, het hoofd heen en weer bewegen, zoals deze vogel, wanneer hij neerstrijkt op een tak.

6 *Talap Djelawat*, *djelawat*, een zeer geapprecieerde riviervis; *talap*, in het wateroppervlak happen. L. C. Westenenk noemde de Belitang-rivier (gebied der Muallangers) zeer visrijk, toen hij daar in Maart 1895 een bezoek bracht en noemt met name *djelawat* en *kaloi*. (De Muallang- en Sekadau-Dajaks. Een reisverhaal, Tijdschr. voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, deel 39 (1897), p.

ZANG DER ZWANGERSCHAP

De dagen zijn elkaar opgevolgd sinds Kaloi is gehuwd en zo ook de nachten ; / Men heeft de manen geteld sinds de Argusfazant is verloofd, reeds meerdere maanden ; / Een jaar is verlopen sedert Ajun Dundun is getrouwd en een oogstjaar verbruikt. / (Dan) spreekt de Vruchtduif tot haar geliefde man met veel omslag van woorden ;

- 5 Een verhaal van de Wiegende Vogel aan haar beminde bruidegom lang en breed verteld ; / Een gesprek van de Happende Vis met haar getrouwe echtgenoot van de hak op de tak. / „Wat is het toch met mijn benen, mijn man, deze maand, alsof men met rotan er omheen schuurt ? / „Waarom voel ik me van binnen, beminde echtgenoot, al een maand lang alsof vol zure vruchten ? / „Hoe voel ik mijn beenderen, gij mijn bruidegom, dor en droog alsof geslagen met een klopper van boomschors ?
- 10 „Waarom voel ik mijn hoofd, geliefde man, als hakte men erop met een sier-parang ? / „Waarom voel ik mijn ogen, o gij mijn beminde bruidegom, als geraakt door een zeggekorrel ? / „Mijn lichaam als een bamboekoker met kleine visjes geroosterd boven vuur ?” / (Aldus) loopt het gesprek der getweën in woord en wederwoord ; / Een samenspraak over en weer.

305—326). Het viel hem bij dat bezoek ook op, dat de Mualang niet danst, wel „*berpantun*” en dat „erg vervelend, uren achtereen”. Dat zal wel „*bakana*” geweest zijn.

- 7 *mèh* of *mih*, soms *mbèh*, aanspreekwoord voor mannen, indien van gelijke of mindere rang of stand.
asä, zich gevoelen.

darunti, schurend om iets heen trekken. Men pleegt *sega*^s-rotan schurend om een boomstam of huispaal te trekken, om aldus de buitenste bast af te schaven.

- 9 *kabang*, gezegd van iets, dat nog pas half af is i.c. de geribbelde klopper voor boomschors ; hier als epitheton uitsluitend wegens euphonie.
bait, een harde houtsoort o.a. gebruikt voor zulk een klopper.

- 11 *mpeleman*, ontstoken, pijnlijk van oog, doordat er iets is ingekomen ; hoewel de ondervinding mij heeft geleerd, dat het niet denkbeeldig is bij het lopen langs manshoge zegge, dat de ogen pijnlijk worden geraakt door de bruinrode vruchtpluimen, is toch euphonie de reden, dat juist deze oorzaak wordt genoemd.

- 13 *djara*^s, een in de spreektaal veelvuldig gebruikt modaal woordje, gaarne ter afsluiting of afronding van een zin met zwak bevestigende betekenis.
njau, aanduidend, dat een handeling of toestand aan de gang is, voortduurt ; wel te onderscheiden van *udah*, aanduidend, dat iets gebeurt, afgelopen is, hoewel *njau* meermalen wordt gebruikt, waar men in het Maleis *sudah* zou gebruiken.

- 15 Zacht spreekt de man der Argusfazant (haar) vlug antwoordend: / „Indien je je voelt als te zullen sterven: veel rijst hebben we, een tempajan vol, om je mee te bestrooien; / „Talrijk zijn onze kippen, een prauw vol, om je te bestrijken met bloed; / „Talrijk onze varkentjes voor een ziener-ritueel; / „Overvloedig onze kleefrijst, een zak vol, voor een offer-bamboe”.
- 20 (Zo) praten ze over en weer in woord en wederwoord. / „Ik droomde, dat ik sibau-vruchten at, mijn geliefde man, van Laut-Ambau groeiend aan rijk vertakte bamboe; / „Ik droomde, dat ik asam-vruchten zag, mijn beminde, van Djawa-Landa^s, groeiend aan de trap van Bua^s Bui; / „Ik droomde, dat ik een tros zure rotan-vruchten zag van Laut-Lawai, afhankelijk met pauh djenggi; / „Ik droomde, dat ik zure munung-vruchten zag bij Laut Mentung, groeiend onder de zonneschijf;
- 25 „Ik droomde, dat ik rinse embawang-vruchten zag, die men schilt, met gouden kelk; / „Ik droomde, dat ik zure kemantan-vruchten zag te Djawa Djingan, groeiend op het vlot van Pangiran Adji”. / Geen enkel woord wijst hij af; / Niet één woord van de geliefde bruid keurt hij

geest) terug te roepen. Dit gebeurt met een bamboe-koker gevuld met kleefrijst, *tungkat njemajan*, welke de ziener vasthoudt, terwijl hij met een doek over het hoofd de *semangat* terugroept.

- 21 *Laut Ambau*, titel voor *Djawa*; zo ook in de volgende regels: *Djawa Landa^s*, *Laut Lawai*, *Laut Mentung*, *Djawa Djingan*. Een nadere aardrijkskundige bepaling kon mijn zegsman niet geven. Wel mogen we zeggen, dat op de vraag naar hun afkomst bij vele Dajakstammen ons bekend, telkens weer genoemd wordt *Labai Lawai*, ook wel *Labi Lawai*, het tegenwoordige *Sukadana* in de afdeling Ketapang, als plaats vanwaar men zich, gekomen van *Djawa*, verder in Borneo heeft verspreid. Ook de Mualangers zouden vóór zij te *Tampun* kwamen te *Labai Lawai* hebben gewoond. Omtrent *Lawei* tekent Veth bij de vermelding van de instructie van Wijbrandt van Waerwijck aan François Wittert in September 1603 aan: „Men leest bij de schrijvers van dien tijd herhaaldelijk van de rivier Lawe of Lauw, waarmede de Kapoeas bedoeld wordt.... Waar echter Lawe of Lauw als naam van een landschap of plaats voorkomt, wordt, naar het schijnt, Landak.... bedoeld” (P. J. Veth, *Borneo's Wester-Afdeeling*, Dl. 1, (1854) p. 199, nt 1). Volgens de Dajaks wordt er echter *Sukadana* mee bedoeld, wat goed te verenigen is met Veth's voorzichtige mening, daar *Sukadana* in het begin der 17e eeuw reeds met Landak onder één vorst stond (i.c. p. 201) en omdat de diamanthandel met Landak voornamelijk over *Sukadana* ging. Zoals ook uit Veth blijkt is de Javaanse heerschappij en kolonisatie via *Sukadana* West-Borneo binnengekomen. J. J. K. Enthoven zegt uitdrukkelijk, dat *Labai Lawai* het vroegere *Sukadana* is. (Bijdragen tot de Geographie van Borneo's Westerafdeeling, 1903, pp. 136, 158, 673).
- 22 *Bua^s Bui*, een soort reus, een slaaf, die de wondere tuin van de ziener te *Djawa* bewaakt.
- 23 *tjekala^s*, een soort *asam*-vrucht.

- Sigi⁵ djaku⁵ ntung Tunang Angku⁵ nadai ia njalah.
 Atjukah badju rentaga benang;
- 30 Ngelatja Serbaja djera dabunga mudah da tampang;
 Ngatji bati⁵ Betawi tai betisi ka bati⁵ Tjemarang;
 Ngambi⁵ tengkelai langki⁵ dua uti⁵ ngempulur senggang;
 Ngatju gantung alu seribu numpu ka bulik kedang.
 Sikap genap, mis tjawis;
- 35 Baban dasimpan lengis-lengis.
 Angkat nadai bula⁵ balang;
 Ambau nadai mang-mang.
 Atju ramu birang senata;
 Apis tjawis tjukup semua;
- 40 Sikap genap birang pengkira.
 Djapai sapa badju benang;
 Bawa⁵ tumpa⁵ lebang tulang;
 Kampil kedil djaung rirang;
 Tangkin tilin ulu tulang;
- 45 Katung sentupung bulu kenjalang;
 Tanggung paung sumpit tapang;
 San tunam bangku senapang.
 Da-ajak-ajak bau nandan;
 De-ntak-ntak betis ngentam.
- 50 Ngembing dinding rirang sengkadjang;
 Suruk pituk padung pantang;
 Tidjak tangga⁵ anak kementjiak munsang muang;
 Genti⁵ alau munti⁵ bisi⁵ ai⁵ tempangan punggang;
 Tudjai sempana landai baik penantai pinggai lajang;

32 *tengkelai langki⁵*, ring gedragen om bovenarm, gemaakt van een groot soort slakkenhuis of *langki⁵*.

senggang, mogelijk *Donax caniniformis* met wit merg of *empulur*; de vezelige bast-schil wordt gebruikt om er o.a. rijstwannen van te maken.

33 *gantung alu*, lett. hangende rijststamper; bedoeld een halssnoer van rode agaten, waarvan de onderste en langste dwars op de borst hangend wordt vergeleken met een rijststamper horizontaal opgehangen aan twee rotans om deze aldus gemakkelijker te kunnen polijsten. Zulk een oud halssnoer door ons nader bekeken bestond uit tien agaten afgewisseld met West-Friese munten, waarop stond: West Frisiae 1785 en op de keerzijde twee leeuwjes onder elkaar.

bulik kedang, witte, langwerpige stenen, ronde en vierhoekige. Een ander halssnoer door ons bekeken bestond uit achthoekige agaten afgewisseld met deze *bulik kedang* en er tussen rode en witte kraaltjes, *marik*, en wat grotere blauwe, *kasuput*.

numpu, ergens bijzetten, bij staan.

- af. / Hij doet aan zijn jasje met rode band;
- 30 Hij windt om zijn hoofddoek met rode bloemen en purperen rand; / Hij schikt zijn Batavia-batik-doek met rand van Semarangs batik; / Hij neemt zijn twee armbanden, wit als het merg van de senggangstengel; / Hij doet om zijn halsnoer van duizend agaatstenen, hangende rijststamper, gepaard met stenen van bulik-kedang. / Dan is hij klaar, geheel gereed;
- 35 Al zijn benodigdheden volledig gepakt. / Hij vertrekt zonder weifelen; / Hij gaat op weg en treuzelt niet. / Hij ordent zijn benodigdheden, van allerlei; / Gans volledig, van alles genoeg;
- 40 Geheel compleet, velerlei zaken. / Hij grijpt zijn zelfgeweven jasje met rood garen; / Neemt de pagaai van leban-hout, hard als been; / De draagmand fijn gevlochten van gespleten bladnerf; / De fraaie parang met benen handvat;
- 45 Hij zet op zijn hoofdbedekking met veren van neushoornvogel; / En legt over de schouder het blaasroer van tapang-hout; / Hij neemt op de schouder de kolf van zijn geweer. / Hij stapt voort met heen en weer gaande schouders; / En met trillende kuitspijeren.
- 50 Hij loopt langs de wand met planken van sengkadjang-hout; / Onderdoor de balkverbinding van de pantang-zolder; / Hij stapt op het bovenstuk van de trap, dat krakend piept als een springende munsang; / Hij grijpt de bamboe-leuning met water in het kapgat; / Hij stapt op de steunbalk fraai (gebogen) als (de armen van) iemand, die een lajang-schotel ophoudt;

41 *sapai*, eigen geweven jasje met suppletoire inslag, *kain panggit* geheten.

43 *kampil*, hoge, smalle draagmand met diep overschuivend deksel, gevlochten van *djaung*, gedoornde bladeren gelijkend op *pandan*.

45 *sentupong*, hoofddeksel van bamboe-vlechtwerk voor mannen, gaarne versierd met veren van de neushoornvogel.

46 *paung*, de lange doorboorde steel van het blaasroer.

47 *tunam*, synoniem van *bangku*, kolf van het geweer.

51 *padong pantang*, zolder boven de gaanderij, *teluk*, langs de woonvertrekken, waar allerlei zaken worden geborgen, welke niet mogen gezien worden door vrouwen, zoals werktuigen voor koppensnellen.

52 *tangga^s anak*, het bovenste gedeelte van de huistrap, dat 's avonds kan worden binnen getrokken, vroeger voor de veiligheid en nu o.a. om de honden te beletten naar boven te komen.

53 *muntis^s*, een bamboe-soort.

54 *sempana landai*, steunpalen met dwarsbalk, waarop het eind van de vaste trap, *tangga^s indu^s*, steunt. Het einde van de intrekbare trap glijdt in de boven uitgekapt trap, welke verbinding bij een nieuwe trap een piepend geluid maakt als men erop stapt.

pinangai lajang, een ouderwetse schotel, waarop vroeger een vrouw de gesnelde

- 55 Tegu³ tangga³ indu³ munji teraku³ babi belang.
Tengah menala luah miah buah djelumpang benang;
Sigung durung penanggung djelapang;
Tengah pasah betungkah tiang.
Ngili³ ai³ birang rendjang;
- 60 Ngeliut djulut sambang tembawang;
Nidjak latak surung unggak papung batang;
Nengah ai³ luah udah dapulah batang penjeberang;
Niki³ bukit tinggi³ dapulah igi³ tangga³ buang.
Ngusung pengkal balai kesiban;
- 65 Ngusung bandung serungkung kadjang;
Guang perau timbau mang.
Atji kemudi pengidung munsang;
Kena³ ketumpa³ leban tulang;
Katung dajung betungkah belakang;
- 70 Surung kait ngait dān mpana lintang;
Surung tumbuk engkerangan kerang;
Udjung pandjai sekali³ ngerumpak;
Ual narik sekali³ nandjak;
Batang melintang sekali³ betetak;
- 75 Kapar njegang sekali³ beradak.
Ngusung apu pulang ka ulu;
Datai ka Kapuas upa ladang kapas;

kop ceremonieel ontving met wat naar buiten gebogen armen, zoals men kan zien op een foto genomen bij de Mualangers van kampong Mpadjak in 1948 en o.a. gepubliceerd in de luxe uitgave „Tanah Air Kita”, samengesteld door N. A. Douwes Dekker, p. 89.

- 55 *teraku³*, het geluid van hongerige varkens wachtend op voeding aan de voet van de trap. Een ieder die, vooral 's morgens, de hustrap afdaald van een Mualang-kampong, zal ondervinden, hoe realistisch deze bijstelling is. Het is dan moeilijk de voeten op de laatste treden te zetten wegens de snuiten der varkens.
- 56 *djelumpang*, een overal op erven groeiende malvacee met rose bloempjes en klistervruchten.
- 57 *djelapang*, ronde, houten schijven rond de palen van de rijstschuurtjes, in het bijzonder tegen muizen.
- 58 *pasah*, schuurtjes ter berging van de bezittingen der Dajaks, zoals martavanen, gongs en tawaks, kommen, borden en schotels. Tegenwoordig ziet men dergelijke schuurtjes niet meer. Men bewaart nu deze zaken in het woonvertrek, echter in veel kleiner aantal.
- 59 *rendjang*, een kleine stroomversnelling langs de oeverrand veroorzaakt door boomwortels.
- 60 *djulut*, een stukje primair bos dicht bij huis, dat men niet heeft omgekap voor ladang, omdat het vruchtbomen bevat of nuttige bosproducten zoals rotan oplevert voor dagelijks gebruik.

- 55 Hij daalt af de vaste trap, (waaronder staan) de smakkende, gevlekte varkens. / Hij stapt over het wijde erf, opzij drukkend het rode Malva-kruid; / Loopt vlak langs de rijtschuurtjes met ronde, houten schijven; / Langs de bergschuurtjes met kruisbalken tussen de palen. / Hij loopt stroomaf, waar het water ruist tussen de boomwortels;
- 60 Hij gaat in een bocht langs de bos-reserve aansluitend aan de vruchtboom-aanplant; / Hij stapt door de modder over opwippende stukken hout; / Hij kruist het water, waar een brug is gemaakt van een boomstam; / Hij beklimt een hoge heuvel, waartegen een trap is gemaakt van stukken hout. / Hij richt zijn schreden naar de aanlegplaats der prauwen;
- 65 Naar zijn vaartuig met palmladeren dak; / Naar zijn prauw met opgebouwde boord van mang-hout. / Hij ordent de achterstevan (slank) als de snuit van een civet-kat; / Hij grijpt zijn pagaai van leban-hout, hard als been; / Pakt de roerriem, achterwaarts zittend;
- 70 Hij slaat zijn trekhaak vast in de dwarstakken der mpana-bomen; / Hij duwt zijn vaarboom tussen de stenen der grintbank; / Over de hele lengte ineens vooruitschietend; / In één keer snijdend door het schuimende water; / In één keer schietend over dwarsliggende boomstammen;
- 75 In één keer schurend door versperrende houtophoping. / Hij nadert open water: het water komt stroomop; / Hij komt uit op de Kapuas

sambang, rand.

tembawang, een aanplant van nuttige bomen rond een huis. Zulke aanplanten blijven de zichtbare aanwijzingen van vroegere woonplaatsen en worden zo tot voorvaderlijke erven en „mijlpalen” in de geschiedenis-overlevering, vgl. de verzen 1840 e.v. en 2628 e.v.

djulut sambang tembawang is geworden tot een vaste *kana*-uitdrukking.

- 70 In deze en volgende verzen blijkt, als op vele andere plaatsen, de voorliefde voor een stijfgevoerd door de mensen zelf genoemd *pudjian* of *timbangan* d.i. lofprijzing bestaand uit een overdadige schildering — overdadig als de tropische plantengroei — hier van een handeling, waarbij de feitelijke handeling wordt overwoerd door allerlei bijkomstige handelingen, ook al zijn deze „logisch” daarmee in strijd: in feite gaat de man zonder gezelschap stroomaf en wel peddelend met de pagaai, maar tevens wordt geschilderd, hoe hij de roerriem gebruikt, welke men alleen zijnde nooit gebruikt; ook hoe hij de trekhaak in de takken der bomen slaat, in feite alleen gebruikt bij sterke stroom naar boven varende, alsook de vaarboom. Het is een „totalitaire” schildering van een prauwreis, naar aanleiding van deze feitelijke prauwreis.
- 77 *ladang kapas*, een plakkaat gezuiverde katoen. Komend uit de donkere, door bomen overhuide kleine zijrivieren, wordt men steeds getroffen door het wijde watervlak van de Kapuas in het witte zonlicht. Ook nu nog spint de Mualang-vrouw zelf haar garen uit eigen geteelde katoen,

- Datai ka segara^s tai lena^s-lena^s ;
 Datai ka laut tai mubut-mubut.
- 80 Lapa tulang nadai belengah ;
 Tumpul isau nadai ngasah ;
 Antjur liur nadai ngeludah.
 Ngusung sida^s Tebelian-Tai-Banjau-Rangau ;
 Ai^s Djemeririh Djemeriau, Batang Mawang Bugau ;
- 85 Ai^s Menua Lambur Bebunga di siku Laut Mansau, berandjau
 [djela^s-djela^s ;
 Saringan Batu Tadjam, Pengundjam Mata Panggut, Penjalin Sikin
 [Mata Lungga^s ;
 Batu Bedugu Keliling Lumut dindang Telandjing beranak muda^s ;
 Udjan Ngumban dalumba^s ribut, penampun ubun pundjung pala^s ;
 Guntur Besigung dua^s besaut, pemumpung udjung kaju rimba^s ;
- 90 Keturau Djawa Bunga Dadaup, dua lagi nama Bunga Lalanda^s ;
 Mping Padi benama Ampa^s Pulut, dua lagi nama ka Ampa^s Djawa^s.
 Dia^s belepa Tunang Gara Ruai Karapa da Benua Katurau Djawa,
 [setegal sadja^s ;
 Dia^s menung Tunang Untung Ruai Kampung da bumbung Padi
 [Sagaung, raja pelama^s ;
 Dia^s menapan Tunang Pandan Ruai Ruaian da laman Padi Pandan
 [sida^s Laut-Matan, semasak umpun, sedigah belanga^s ;
- 95 Keba^s tebelanga Tunang Gara Ruai Kerapa meda^s mensia da tanah
 [Djawa bekaul-kidul ;
 Dia^s Tunang Pagah Kelatan Tanah meda^s rumah sida^s Laut
 [Mempawah upa serak tungkul.

hoewel al veel industrie-garen wordt gebruikt en bij gebrek hieraan ook dikwijls een lap industrie-katoen uiteen wordt gerafeld om de draad weer opnieuw te weven tot eigen *kain kebat*, ikat-weefsel, of *kain panggit*, weefsel met suppletoire inslag.

- 83 *Tebelian* etc., naam van een kampong te *Djawa*. *Ai^s Djemeririh* en *Batang Mawang Bugau*, andere namen voor dezelfde plaats.
- 85 *Lambur Bebunga*, titel van een beroemd man te *Djawa*, gevolgd door een litanie van andere titels; de eigenlijke naam wordt genoemd in vers 91 n.m. *Mping Padi*, wat letterlijk betekent: geplette en gerooste rijst. Deze persoon behoort ook tot de *Buah Kawa*, die men pleegt te bezingen, ofschoon hij nooit in het land der Dajaks is geweest. Hij is echter door familierelaties verbonden met de beroemde mannen van *Panggau* (zie inleiding). De vader van de beroemde *Pungga^s* en de vader van *Mping Padi* waren broers. De vader van *Pungga^s* wordt genoemd *Tukang Kawah*, de vader van *Mping Padi* *Tukang Kuntji*, resp. ongeveer ketelsmid en slotenmaker.

Hoezeer men door de oude zangen bekend is met deze personen, blijkt uit het feit, dat toen door mij aan een Mualang-schooljongen te Sekadau werd gevraagd: „Wie is *Mping Padi*?”, deze vlot antwoordde: „*Adik sepupu si Pungga^s*”, d.i.

- als een plak (witte) watten; / Hij bereikt de oceaan, onmetelijk uitgestrekt; / Komt uit in de zee, onafzienbaar.
- 80 Zijn vermoede leden gunt hij geen rust; / Het botte mes wordt niet bijgeslepen; / Het opkomende speeksel niet doorgeslikt. / Hij gaat door naar de mensen van Tebelian-boom met veel bladerloze takken; / Naar Helder Schitterend Water, naar Batang Mawang Bugau;
- 85 Het land van Lambur Bebunga aan de baai van de Mansu-zee, de roodstralende; / Rand van scherpe stenen, Slijpsteen voor vlijmscherp mes, Aanzetsteen voor rotan-splijtmesje; / Onwrikbaar rotsblok met mos begroeid, woonplaats van Telandjing met zijn kroost; / Stortregen opgejaagd door de wind, hamerend op de kruin, op de schedel; / Rollende donder slag op slag, brekend de kruin der woudreuzen;
- 90 Keturau Djawa, Bunga Dadaup, nog een tweede naam Bunga Lalanda; / Mping Padi, ook genaamd Ampa^s Pulut, nog een tweede naam Ampa^s Djawa. / Daar rust de geliefde bruidegom der Argusfazant in het gebied van Keturau Djawa, een ogenblik slechts; / Daar toeft de gelukkige echtgenoot van de Bosfazant in het huis van Padi Sangaung, geruimere tijd; / Daar zit hij gezellig bijeen, de gemaal der Argusfazant, in het huis van Padi Padan, bij de mensen van Laut Matan, gedurende de tijd nodig voor het koken van rijst, voor het koken van een pot water.
- 95 Daar staat hij verwonderd, de geliefde bruidegom der Argusfazant, ziende de mensen van Djawa zo overtalrijk; / Daar ziet de schone echtgenoot van de Kelatan-vogel de huizen der mensen van Laut Mempawah talrijk als de bloesem in de kolf van de pisang. / Maar

volle neef van *Pungga*^s. Het ligt voor de hand, dat de man, die op reis is naar de grote ziener te *Djawa*, even aangaat bij deze *Mping Padi*, een zeer machtig man, „*radja besar di Djawa*”, wiens macht wordt bezongen in deze litanie van epitheta. Hij is volgens de overlevering ook nauw verwant aan de Sultan van Bantam.

- 87 *Telandjing*, een soort geest, die zich in allerlei gedaanten vertoont en op sneltochten ook een beschermgeest is. Rev. E. R. Dunn noemt deze geest „*the goddess of the gushing water-fall*” in het grote Iban-gezang *Mengap Bungai Tain* vers 308 (*Anthropos* 7 (1912) p. 135—154, 634—648; 8 (1913) p. 22—39; 9 (1914) p. 494—528, 873—913; 10—11 (1915) p. 332—357, 817—843. Zie ook de aantekening bij vers 150.
- 91 *Ampa^s Pulut*, lett. kaf van kleefrijst.
Ampa^s Djawa^s, lett. kaf van gierst.
- 94 *Laut Matan*, hier blijkt de primitieve aardrijkskundige kennis omtrent de ligging van Djawa; zo ook weer in regel 96, waar men spreekt van *Laut Mempawah*; dat *Matan* en *Mempawah*, resp. het zuidelijk en zuidwestelijk gedeelte van West-Borneo, aan de zee grenzen, was blijkbaar voldoende voor associatie met Djawa.

- Olèh lagi^s mansang Tunang Ruai Lalang, lagi^s madju kamadju ;
 Lagi^s mansa^s Tunang Kedeka^s Menteba^s Lemba^s, lagi^s lalu kkalalu.
 Menua Padi Rara njau dakilah ;
- 100 Negeri Mping Padi njau dakelangkah.
 Teka kajuh kisai Tunang Ambai Pantil Punai upa ngisai djala tengang ;
 Katung dajung Tunang Untung Ruai Kampung ke bung ke belakang ;
 Surung tumbuk Tunang Umpuk Landu^s Lenguk ka engkerangan
 Kajuh tjulik pemandi lalajang ; [kerang ;
- 105 Surung tungkah Tunang Pagah Kelatan Tanah ka papung batang.
 Nudju ka tepu sa^s Rendu Sekaju Pelampika ;
 Guang sa^s Batang Mawang Buda ;
 Nudju ka rumah sa^s Buah Djambu Laka ;
 Ngembing ka Pating Kedumpai Tjina ;
- 110 Nudju ka Pumpun Palis Lada ;
 Guang Ai^s Balik Nanga ;
 Ngusung bumbung sa^s Betung Berurung Mentara Benua.
 Ia^s menua Manang Tedung Piang ;
 Ia^s negeri Menani Tedung Pusi ;
- 115 Ia^s laman Pantan Pelian sa^s Laut-Matan, tai pandai nampal tepajan
 [pesuk ;
 Ia^s menua Kebaju sa^s Laut-Apu, tai pandai babaru djelu buruk ;
 Ia^s negeri Menani Tedung Pusi, tai pandai badiri batang repuk ;
 Betang Manang Tedung Piang, tai pandai ngedang kaju bingkuk.
 Guang batang djamban, djama djalai pengentak besa^s ;
- 120 Ngusung djamban Pantan Pelian, djama djalai betimba^s ;
 Guang bukur, djama djalai pambira^s.
 Teka guang ka batang sengkuang nudjai ;
 Gusung ka udjung djambu bunjai.
 Teka batantjang da punggang rangkang rangkai ;
- 125 Datambit sakapit tali sakapai ;
 Da-mbing ka tebing timbau sakaping, Tunang Banding Tinting
 [Belimbing daimbai ka pantai.
 Dia^s sema^s tumpul isau Tunang Kerakau Ruai Ngumbai, dia^sm ia
 Sema^s ka antjur liur, dia^s ngaludah ; [ngansah ;

96 *Kelatan Tanah*, een grondvogel, wegens zijn kleuren genoemd naar *kelatan* of *Xantholaema haemocephala indica*.

98 *Menteba^s Lemba^s*, een soort vliegenvanger met fraaie, lange staart: *Terpsiphone paradisi affinis* Stuart Blake.

113 *Manang*, ziener ; andere namen in de volgende verzen : *menani* en *pelian*.

- hij gaat weer door, de echtgenoot van de Argusfazant, weer verder en verder; / Voort gaat hij, de geliefde man van de Menteba^s-vogel, immer door en door. / Het gebied van Padi Rara is reeds gepasseerd;
- 100 Het land van Mping Padi is reeds voorbij. / Hij pagaait verder en doet het water kolken, de dierbare bruidegom van de Vruchtduif, als wanneer men uitwerpt een werpnet van tengang-vezel; / Hij heft de roeriem, de gelukkige man van de Bosfazant, achterwaarts; / Hij strekt de vaarboom, de wettige echtgenoot van de Landu^s-vogel, tussen de stenen van de grintbank; / Licht dipt hij de pagaai in het water zoals zwaluwen baden;
- 105 Duwt zich achterwaarts af, de bruidegom van de Kelatan-vogel, tegen drijvende boomstammen. / Hij vaart in de richting van het erf der mensen van Rendu Sekaju Pelampika; / Naar de mensen van Batang Mawang Buda; / Hij stuurt naar het huis der lieden van Buah Djambu Laka; / Hij nadert Pating Kedumpai Tjina;
- 110 Hij stuurt naar Pumpun Palis Lada; / Naar Ai^s Balik Nanga; / Hij gaat naar het huis der lieden van Betung Berurung Mentara Benua. / Dat is het land van de Manang Tedung Piang; / Dat is het gebied van de ziener Tedung Pusi;
- 115 Dat het erf van Pantan Pelian, iemand van Laut Matan, die kan lappen een lekke martavaan; / Dat is het land van de Kebaju, iemand van Laut Apu, die weer vers kan maken adellijk wild; / Dat is de stad van de ziener Tedung Pusi, die kan oprichten reeds vergane boomstammen; / Het huis van Manang Tedung Piang, die kan recht maken kromme bomen. / Hij gaat naar het vlot van boomstammen, dat wordt gebruikt om kleren te wassen;
- 120 Hij stuurt naar het vlot van Pantan Pelian, dat wordt gebruikt om water te scheppen; Hij gaat naar het vlot, waar men zijn behoefte pleegt te doen. / Hij stuurt naar de overheellende stam van een sengkuang-boom; / Naar een djambu bunjai-boom. / Dan bindt hij zijn prauw aan een dorre, schorsloze stronk;
- 125 Hij maakt vast het touw van zijn vaartuig; / Legt vast tegen de kant zijn sampan met opgebouwde boord, de onvergelykelijke bruidegom van Tinting Belimbing, vlak tegen de oever. / Daar is, bij wijze van spreken, het mes bot van de geliefde echtgenoot der schone Argusfazant,

Tedung Piang, naam voor een zwaar vergiftige slang; zo ook *Tedung Pusi*: titels voor de machtige ziener van *Djawa*.

116 *Kebaju*, titel voor de helper van de *manang*, hier synoniem met *manang*.

126 *Tinting Belimbing*, titel voor de vrouw; bij uitzondering geen vogel- of visnaam: *tinting*, heuvelrug; *belimbing*, een vrucht.

- Lepa tulang Tunang Ruai Lalang da batang Manang Tedung Piang,
[dia'sm ia belengah.
- 130 Teka angkat Tunang Padat Talap Djelawat nadai mang-mang;
Teka ambau Tunang Karakau Ruai Ngumbau nadai bula's balang.
Teka datangkin ia tilin ulu tulang;
Katung semandung sabila's kumpang;
Teka dasan ia tunam bangku senapang;
- 135 Datanggung ia paung sumpit tapang;
Ma's kampil djaung rirang;
Teka angkat nadai bula's balang.
Teka niti panti besi batatah kudi mesa's ati buah pinang;
Tundjan panti tebelian sekilan tempangan punggang;
- 140 Titi panti kaju baik sapu ka mentemu pulang;
Titi panti mas upa panas balabuh niang;
Tidjak panti pèrak tampak bakederang.
Tengah menala luah miah buah djelumpang benang;
Tengah menala tepu daï nang sabu engkerangan kerang.
- 145 Tegu's tangga's indu's munji teraku's babi belang;
Genti's alau munti's bisi's ai's tempangan punggang;
Biuh alau buluh tukang Maluh Lambing Gajang;
Sigung alau lampung baik tibung ka tulang urang;
Tudjai tempunan landai baik penantai pinggai lajang.
- 150 Temu tempangan batu daï nang sengalang pentik kumpang;

-
- 132 *tilin*, naam voor een sier-parang, welke men meeneemt op vreedzaam bezoek; op het heft is een versiering van koper of zilver, die versiering heet *tilin*.
- 133 *semandung*, een groter soort parang.
bila's, een gespleten stuk brandhout.
- 139 *panti*, een houten plankier op palen, dat naar de hustrap leidt; nu niet meer in gebruik bij de Mualang-huizen.
batatah kudi, bedoeld als een hyperbolische lofprijzing van al de pennen en spijkers (*pasak-paku*) in zo'n plankier.
- 140 *mentemu pulang*, curcuma, afgekapte en afgebrand bij het maken van een ladang en met de padi weer uitlopend, wordt beschouwd als van betere kwaliteit.
- 147 *Maluh*, een *Embaloh*-Dajak van *Embaloh-Kapuas*, één van de vele slaven, die een aanzienlijk man heeft. Ofschoon te *Djawa* is de locale kleur geheel Mualangs.
- 148 *lampung*, een stuk hout, dat ontdaan is van de schors.
tulang urang, in de tijd van het koppensnellen gebruikte men pinnen van mensensbeenderen tot bevestiging van de leuning aan de steunbalk.
- 150 *tempangan batu*, een bijgekaptte steen, waarop ruw gesneden kleine afweerbeeldjes, *pentik*, staan, dicht bij de hustrap. Van onder is de zware steen met opzet wat bol gehouden, zodat deze gemakkelijk schommelt als men er langs loopt, waardoor de beeldjes bewegen „alsof ze leven”. De beeldjes worden gemaakt van *kumpang*-hout, omdat dit hout een rood melksap heeft, gelijkend op bloed. Ook zijn volgens

- daar zal hij het slijpen; / Als nu het speeksel opwelt, daar zal hij het doorslikken; / Vermoeid zijn de leden van de bruidegom der Argusfazant bij het huis van de ziener Tedung Piang, daar neemt hij rust.
- 130 Hij staat op, de trouwe gemaal van de Happende Vis, zonder weifelen; / Hij gaat aan land, de geliefde echtgenoot van de Argusfazant en aarzelt niet. / Hij bindt zijn parang om met benen gevest; / Hij neemt op zijn zwaard breed als een stuk gespleten kumpang-hout; / En legt over de schouder de kolf van zijn geweer;
- 135 Hij neemt op zijn blaasroer van tapang-hout; / Draagt op de rug zijn mand van gespleten bladnerf; / Hij gaat op pad, niet meer terugkerend. / Dan stapt hij over de brug met goud ingezet, zo groot als het hart van de pinang-vrucht; / Hij loopt over de brug van ijzerhouten planken, een span dik op de kapzijde;
- 140 Hij loopt over de brug van prachtig hout als bestreken met nieuw uitgeschoten curcuma; / Hij stapt over de brug van glanzend goud als de eerste zonnestralen; / Wandelt over de brug van flonkerend zilver. / Hij kruist het wijde erf, opzij duwend het rode Malva-kruid; / Hij kruist het schone erf bedekt met wit zand van de grintbank.
- 145 Hij beklimt de vaste trap, (waar staan) de smakkende, gevlekte varkens; / Hij grijpt de bamboe-leuning met water in het kagat; / Hij omvat de bamboe-leuning gemaakt door Maluh Lambing Gajang; / Elleboogt tegen de gladde leuning met fraaie pennen van menseneenders; / Hij stapt op de steunbalk fraai (gebogen) als iemand, die een lajang-schotel ophoudt.
- 150 Hij komt langs de gekapte steen, waarop staan de sacrale afweer-

een mythe de eerste mensen gemaakt van dit hout. Tegenwoordig ziet men deze stenen met *pentik*-beeldjes niet meer; ze zijn verdwenen met het koppensnellen, zegt Sinji. Wel ziet men nog dergelijke *pentik* gewoon in de grond gestoken bij de toegangsweg naar een kampong, naar aanleiding van een of ander onheil, waarvoor men de *manang* heeft geroepen.

da-inang, ook gespeld *da-ındang* en *dinang*, van *ındang*, ergens aanwezig zijn, iets bewonen.

sengalang, mijn voornaamste zegsman Sinji verklaarde niet precies te weten, wat met dit epitheton wordt bedoeld. Het is niet geest of *semangat*, zegt hij, en vóórdat het beeldjes zijn, kan men ook niet van *sengalang* spreken, en het kan ook nooit van een mens gezegd worden.

De heer Buan, een Mualanger van kampong Djanang Ran en een zeer goed adatenkenner, deelde mij het volgende mede: *sengalang* betekent zoveel als *sakti* of met bovennatuurlijke macht begiftigd en wordt in het bijzonder gebruikt voor de zeven omen-vogels, die ook gezamenlijk worden aangeduid als *Sengalang Burung*. De *kenjalang*- of neushoornvogel, hoewel grotelijks geëerd, behoort niet tot de omen-vogels en krijgt ook niet de titel *sengalang* maar *demia*, een titel gegeven aan dieren, die optreden, of wier *roh* of geest optreden, als beschermgeesten van de mens in zaken vallend buiten het koppensnellen en het zienerschap; *telandjing*

- Betundjan da papan ladang medang;
 Ngembing dinding rirang mang;
 Ngusung ringka^s kawing djalai njauh tilin ulu tulang;
 Da lemajan bidai djalai ngelempai sapa badju benang;
 155 Da punggung kepan djalai manggai tunam bangku senapang;
 Datisi dinding djalai njelit kingking pendawan tanggang.

- Legai dua berimbai,
 Sibau di langgai damau;
 Udah djenggaiku nelesai ka laki Pantil Punai,*
 160 *Rendau ku begurau ka manang kabiau.*

- Njau belantjau ngerembai bidai pakan melintang;
 Ngambi^s uri^s nanji^s tai upa lampi^s muanji^s idang;
 Ngatji peremudani ngamulu remaung dandjang;
 Ngantjau siana djawa ui sega^s seluang;
 165 Ngerembai tikai andai karawang punggung;

is een dergelijke titel, maar gegeven aan dieren, die optreden als beschermgeesten voor koppensnellers en *manang*'s of zieners en tenslotte is er nog de analoge titel *sengiang*, welke alleen wordt gegeven aan zaken. Buan gaf deze wel zeer systematische onderscheidingen geheel uit zichzelf als vrijwel onmiddellijk antwoord op mijn vraag naar de betekenis van *sengalang*. Ik maakte de opmerking, dat men spreekt van *sengiang naga* voor een draak op de deur van een woonvertrek, waarop hij direct repliceerde, dat dit als voorstelling een zaak was en geen dier. Ik vond het onderscheid nogal subtiel en dacht toen niet aan het voorbeeld *sengalang pentik*. Evenwel hetzelfde vragend omtrent *sengiang naga* aan een Mualang-schooljongen te Sekadau, kreeg ik hetzelfde antwoord: dat is geen dier maar een zaak. Omtrent *sengalang pentik* wist deze schooljongen geen opheldering te geven, maar zijn verklaringen omtrent *demia* en *telandjing* kwamen zakelijk overeen met die van Buan. Zo pleegt b.v. een *demia* een verdwaald kind te verzorgen en thuis te brengen, gaf de schooljongen als voorbeeld.

Wij hebben vroeger *sengiang* vertaald met sacraal in een bezweringsformule van rijst (Bijdr. Deel 106, p. 43, 45) en meenden *sengalang* voorlopig ook niet beter te kunnen vertalen dan met sacraal. Hardeland geeft voor *sangiang*: *sind gute, hilfreiche Wesen*. (Dajacksch-Deutsches Wörterbuch 1859, p. 505).

In het Iban-gezag *Mengap Bungai Taim* wordt aan echte omen-vogels de titel toegevoegd van *Lemambang*: *Lemambang Bragai* en *Lemambang Katupong Bagak*, vers 34 en 36 (Dunn, o.c. 7, p. 143—144).

- 151 *ladang*, grote, brede planken, niet gezaagd maar gekapt met de dissel.
medang, een niet duurzame houtsoort; Heijne geeft in zijn „Nuttige Planten van Indonesië (1950), een kleine vijftig soorten *medang*.
 152 *rirang*, splijten, in repen snijden; hier bedoeld gelijkmatig gezaagde planken in tegenstelling met *ladang*; vgl. vers 50 en in *Mengap Bungai Taim* l.c. vers 176: *Nyau ngembing ka dindang sanggit Luing sirang sengkajang*.
 153 *ringka^s kawing*, aan de huispalen op de voorgalerij heeft men in alle Mualang-huizen hertegeweien (*ringka^s*) gebonden met rotan, tegenwoordig ook gespijkerd,

beeldjes van kumpang-hout; / Hij loopt over de brede planken van medang-hout; / Loopt langs de wand met planken van mang-hout; / Naar de paal met hertengewei om op te hangen zijn parang met benen handvat; / Naar de dwarshouten voor de matten om over te hangen zijn roodgaren jasje;

- 155 Naar de uitstekende dwarsbalken om op te schuiven de kolf van zijn geweer; / Naar de rand van de wand om er tussen te steken zijn lans met uitstaande weerhaak.

*Twee legai-bomen bij elkaar,
Een sibau-boom aan het eind van het meer;
Mijn keel heeft gezongen van de man der Vruchtduif,*

- 160 *Nu ga ik verhalen van de ziener die bewuift.*

Hij haalt de matten en rolt uit de rotan-mat met dwarsbanden van boomschors; / Hij haalt zijn siermat, als de honigraten van een verlaten bijennest; / Spreidt zijn tapijt, als de huid van een boomtijger; / Rolt uit de mat van rotan-repen van Java van fijne rotan-sega^s;

- 165 Spreidt zijn pronkmat met opengewerkte rand; / Op het verhoog

waaraan men bij thuiskomst, alvorens het woonvertrek binnen te gaan zijn parang ophangt; omdat deze pleegt na te schommelen: het epitheton *kawing*, schommelen. De rij huispalen langs de smalle gaanderij voor de woonvertrekken heet *tiang ringka^s kawing* (zie de schets van een Mualang-huis in de appendix).

- 154 *lemajan bidai*, op de *ruai* of voorgalerij zijn dwarshouten met rotan aan de zolderbalken gebonden om de grote *bidai*'s of matten van gevlochten rotan en boomschorsrepen (vgl. vers 161) opgerold overheen te schuiven na gebruik voor padi drogen of dorsen of voor een gast. Als er geen matten op liggen, pleegt men over deze dwarslatten ook wel zijn kleren na een warme tocht op te hangen.

Deze schilderingen van aankomst en vertrek, welke meermalen terugkeren, stemmen nog volkomen overeen met het tegenwoordige leven van iedere dag.

- 156 *kingking*, een lans met weerhaak of *pendawan*.

- 157 Een nieuw gedeelte wordt telkens ingeleid door een mededeling van de zanger in *pantun*-vorm.

- 160 *biau*, ceremonieel bewuiven met een kip onder het uitspreken van een bezweringsformule en/of zegenwens door de ziener; vandaar het epitheton.

Voor een *bekibau*-formule zie Bijdr. Deel 106 p. 36 e.v.

Voor de uitvoerige schildering in de volgende verzen geldt weer de opmerking gemaakt bij vers 70.

- 162 *uri^s nanji^s*, een fraaie, geornamenteerde mat, nu niet meer in gebruik.

lampi^s, een nest door de bijen verlaten.

idang, heengaan, weg.

- 163 *ngamulu*, lett. als de haren, *bulu*.

remaung dan, *felis nebulosus* volgens Rev. E. Dunn (Dunn, o.c. 7, p. 139, vers 16).

dandjang, oud, volwassen; epitheton voor het rijm.

- 164 *siana djawa*, een mat van uitsluitend *rotan-sega^s*-repen naast elkaar bevestigd, niet gevlochten. In de *Mengap* vers 174: *njau beindik ka sana Jawa* (Dunn, o.c. p. 647).

- Ka atau mpanggung tuntun pinggang;
 Ka pindai pandjai belantai lintang;
 Ka bangsa manawa bansa tekelang;
 Duduk da kursi ui tulin sega^s seluang.
- 170 Dia^s batunga^s laki Menteba^s Lemba^s aba^s Manang Kemara^s upa
 [kiara^s tundjang seribu;
 Duduk babandung-bandung upa kabaung sagu tangkabu;
 Badendjang-dendjang upa tapang kaju pintu;
 Berapit-rapit upa bait kaju alu;
 Bakeman-keman upa keladan tai bedahan njiku.
- 175 Dia^s sida^s batjarik tjedik sirih nakang;
 Bapakai uai tandan pinang;
 Bakaruping kiping gambir dagang;
 Babubuh bunjuh sabu kerang;
 Batjabut lumut tembakau kerandjang;
- 180 Betunggun pantung sida^s rebung da batang.
 Djerita seleka Manang Kamara^s njau balabuh nanja^s;
 Andai gadai Manang Mansunai da Laut Lawai njau balabuh ngereta^s :
 „Kikai pamansang mèh laki Dajang Telit Benang, kikai palalu?
 „Kikai pamansa^s mèh laki Ngaja^s, kikai pamadju?
- 185 „Kikai panamuai mèh laki Njai, kikai panjantamu?
 „Kikai pangili^s mèh laki Indi^s, kikai pangulu?

-
- 166 *mpanggung*, een groot raamwerk met opstaande plankenranden en een bodem van rotan-vlechtwerk gebruikt voor het dorsen van padi met de voeten. Buiten de oogsttijd wordt zulk een raam, gewoonlijk op een paar rijstblokken als onderlaag, veel gebruikt voor lig- en slaapplaats met een of meer matten gespreid over het vlechtwerk van rotan. Schrijver slaapt nog dikwijls in zulk een *mpanggung*.
- 168 *tekelang*, van *kelang*, streep: decoraties aangebracht op de randen van zulk een slaapplaats met kalk, *kunjit* en verfstoffen uit hout. Tegenwoordig ziet men zulke slaapplaatsen vrijwel niet meer.
- 170 *kemara^s*, een gebruikelijke bijstelling bij *manang*, betekenis onbekend.
upa kiara^s, de uitgestrekte armen, waarmee men enigszins achterover leunend op de vloer steunt, zittend in een kring, worden vergeleken met de luchtwortels van de *kiara^s* of *ficus*.
- 171 *tangkabu*, een epiphytische groei zoals b.v. een combinatie van nest- en herts-hoornvarens, op de takken van de *kabaung*, welke aldus deze groei ondersteunt, *sagu*.
- 172 *upa tapang*, als *tapang*-bomen; de welgevormde, opgerichte lijven worden vergeleken met de kaarsrechte *tapang*-bomen, *Koompassia excelsa* Taub, waarvan de plankwortels worden gebruikt voor het maken van deuren en tegenwoordig ook voor tafelbladen.
- 174 *keladan*, *Dipterocarpus gracilis* Bl.
- 175 *sirih nakang*, een soort sirih met vertakkingen, *takang*.
uai, een oud woord voor pinang; bij de Batang-Lupar's nog gebruikt in gewone taal, zegt Sinji.

- reikend tot aan de heup; / Op de lange rustplaats met dwarsliggende planken; / Op de ruime slaapplaats met ornamenten. / Hij laat hem zitten op de stoel van echte rotan, de fijne *sega^s*-seluang.
- 170 Daar zet zich neer de man van Menteba^s-Lemba^s tezamen met Manang Kamara^s als de waringin met duizend luchtwortels; / Zij zitten dicht bijeen als epiphyten op een zware rimba-boom; / De rompen dicht bij elkaar als stammen van de tapang-boom gebruikt voor het maken van deuren; / Dicht bijeen als stammen van bait-bomen gebruikt voor het maken van rijststampers; / Met velen tezamen als de keladan-boom met hoekige takken.
- 175 Daar scheurt men een stuk af van het sirih-blad; / Men neemt een stuk van de pinang-noot; / Men breekt een stukje af van de gambir, bij de handelaren gekocht; / En strooit er op uit kalkpoeder van gebrande schelpen; / Men trekt uit elkaar de wierdraden van de tabak uit de mandjes;
- 180 Men steekt aan het gerolde strootje als een fakkel. / Dan spreekt de Manang Kamara^s en begint te vragen; / Langzaam spreekt de beroemde ziener van Laut-Lawai, openend het gesprek: / „Waar gaat gij heen, gij echtgenoot van de jonge vrouw Telit Benang, waarheen is uw tocht? / „Waar gaat gij naar toe, gij man van de schone Ngaja^s, waarheen is uw reis?
- 185 „Waarheen als gast, gij echtgenoot van Njai, wie gaat gij bezoeken? / „Waarheen stroomaf, gij echtgenoot der Vrouwe, waarheen stroom-

180 Omtrent deze regel, nog meermalen terugkerend, bestaat twijfel aangaande de betekenis. Aanvankelijk had Sinji het verklaard voor sirih- of betelpruim gebruiken en stond er: *batipak pantung*; *batipak* is kappen, inkepingen maken. Sinji verklaarde, dat men vroeger bij gebrek aan sirihblad, zoals in de droge tijd, en bijzonder op langdurige sneltochten stukjes kapte (*batipak*) uit de stam (*batang*) van de sirih (*pantung*) om deze te kauwen en daartoe had men een dikke, malse (*rebung*) stam nodig.

Echter komt in vers 890 de regel terug als: *betunggun pantung*; *betunggun*, aansteken, branden. De oudere broer van Sinji, Temanggung van Merbang-Mpadjak, verklaarde, dat het hier ging over roken. Vroeger rookte men eigentel en draaide men die tabak niet in *nipah*-blad maar in de bladeren van *tulang salai*, een kruid. *Pantung* wordt ook genoemd een soort fakkel van samengebonden sirih-stengels, waarmee men bijennesten uitrookt en zo bedoelt men hier met *pantung* de gerolde „sigaar” die men opsteekt.

Evenwel stond in vers 1566 weer: *batipak pantung*. Mogelijk zijn beide verklaringen goed; toch wijst het parallelisme op sirihpruim.

182 *mansumai*, epitheton bij *manang*, betekenis niet bekend.

184 *Ngaja^s*, de naam van een vrouw om haar schoonheid en vrouwelijke vaardigheden beroemd. Deze naam wordt hoffelijk gegeven aan de echtgenote van de gast.

186 *Indi^s*, een veel voorkomende vrouwennaam.

- „Nama nti^s nabar tai udah nadai kala^s mèh datai nginau garam Lawai;
 „Sema^s ka-^saus na^smah kala^s nginau sungai;
 „Sema^s kalapar tai udah nadai kala^s datai ngiga^s pamakai;
 190 „Nti^s gauk-rindu nadai kala^s datai namuai”.
 Seleka djerita sadua njau djampat njaut;
 Sigi^s djaku^s njau djampat njambut;
 Basaut basasinga^s-singa^s;
 Batimbal njau batingka^s-tingka^s.
- 195 „Apa ku tapuk ka ari sumbuk bulan badjalan?
 „Apa ku amun ka ari tahun padi dimakan?
 „Ku to^s datai, uan, dasuruh Tunang Ambai minta^s tingkas berambai,
 „Nti^s adai tai badjantai aba^s langgai pauh djenggi;
 „Ku dasuruh Tunang Karakau minta^s sibau tai tumbuh da kasau
 [buluh laki;
- 200 „Ka^s minta^s kemantan, ngusung uan, tai tumbuh da djamban
 Seleka djerita Manang Kamara^s djampat njaut: [Pangiran Adji.
 „Ninga-ninga mèh anak akan-akan;
 „Ninga mèh lantang ku ajam-ajam;
 „Ninga mèh utjuku neman-neman.
- 205 Buah njempelah kami da Laut Mempawah panéka mèh nutuh;
 „Rian kelabuan tada^s nu^s kami da Laut Matan panéka ngaruruh;
 „Tada^s uri^s nu^s kami ke bung kili^s ai^s badapi^s aba^s pangkal
 [pangerang;
 „Uruh sigi^s majuh panéka ngaruruh bakamuh aba^s kemajau pegang;
 „Lensat sigi^s bangat tangan nelu^s geragandjang.
- 210 „Sibau lebau tangan bapungu^s;
 „Rian kelabuan tangan bakalu^s;
 „Buah njempelah tangan radu^s”.
 Teka angkat laki Talap Djelawat nadai mang-mang;
 Teka ambau Tunang Karakau Burung Kiau nadai lagi^s bula^s balang.
- 215 Teka dagusung njau daguang;
 Dakanar njau dapangkang;
 Dagembar njau dadenjang.
 Njau dadjapai ia tunggal tangkai;
 Njau dami^s ia tunggal uti^s;
- 220 Njau dadjamah ia tunggal buah;
 Njau disa ia tunggal leka;

187 *nabar*, geen zout meer hebben, van *tabar*, zoals *lapar* betekent geen rijst meer hebben.

- op? / Want als gij geen zout meer hadt, kwaamt gij nooit dit zoeken te Lawai; / „In geval gij dorst hadt, kwaamt gij nooit de rivier zoeken; / „In geval gij honger hadt, kwaamt gij nooit hier eten zoeken;
- 190 „In geval ge heimwee voeldet, kwaamt ge nooit hierheen als gast”. / Zo loopt het gesprek van beiden, elkaar vlot antwoordend; / Een samenspraak in snel antwoord; / In woord en wederwoord; / Over en weer.
- 195 „Wat zou ik verbergen vanaf de dageraad tot aan het opkomen der maan? / „Wat zou ik verheulen vanaf het begin tot het einde van het rijstjaar? / „Ik kom hierheen, mijn heer, in opdracht van mijn beminde bruid om te vragen een tros tingkas-vruchten, / „Als er zijn, neerhangend tezamen met de overhangende pauh-djenggi; / „Ik ben gezonden door mijn geliefde bruid om te vragen sibau-vruchten groeiend aan rijk vertakte bamboe;
- 200 „Ik kom naar U om te vragen kemantan-vruchten, die groeien op het vlot van Pangiran Adji. / Aldus luidt het snelle antwoord van Manang Kamara^s: „Luister, gij mijn dierbaar kind; / „Luister, gij mijn spruit, die ik zo liefheb; / „Luister, gij mijn bloedeigen kleinzoon.
- 205 „Onze wonderbare vruchten van Laut-Mempawah, neem ze zoveel gij wilt; / „Onze rijk-dragende durian's zijn talloos te Laut-Matan, laat ze vallen zoveel gij wenst; / „Overvloedig onze uri^s-vruchten ginds stroomaf aan het water, dicht bij de pangkal-bomen in het oude bos; / „Uruh-vruchten ook vele, stoot ze af naar hartelust, gemengd met kemajau-pegang; / „Lansat ook overvloedig als eieren van de grote mier;
- 210 „Sibau's dicht opeen in dikke trossen; / „Durian-kelabuan volrijp; / „Njempelah-vruchten doorrijp”. / Dan staat de man van de Happende Vis op en aarzelt niet meer; / Dan vertrekt de dierbare bruigom van de Béo zonder te talmen.
- 215 Hij rept zich ijlings voort; / Hij nadert (de plaats), komt dichterbij; / Hij is er, heeft de plaats bereikt. / Hij grijpt naar elke tak; / Hij neemt van elke boom;
- 220 Hij pakt van iedere vrucht; / Hij proeft van elke pit; / Hij snijdt af

197 Deze regel moet met de volgende tot één regel worden verbonden.

202 *akan-akan*, van *anakanda*, een vriendelijke aanspreking.

207 *pangeran*, oud, secundair bos.

- Njau dasajat ia tunggal ketjap.
 Teka disi^s ka landji^s aba^s tarandjang;
 Dakatung ka ladung aba^s tangkalang.
- 225 Temu^s djalai badu^s, udah djalai bajah.
 Teka dagusung ia bandung sarungkung kadjang;
 Guang perau timau mang;
 Djungah bidar dinang pakedjang.
 Dasimpan baban tjukup semua;
- 230 Apis tjawis tjukup pangkira.
 Teka angkat laki Talap Djalawat nadai lagi^s mang-mang;
 Ngelasebu nuna^s abu numpu ka punggung balilang;
 Teka lajau nuna^s kapau tunggal ladang;
 Tepalangkung nuna^s atung da pangum burung keempat tiang;
- 235 Teka taketik nuna^s manik umbang patebang.
 Datji kamudi pangidung munsang;
 Kena^s tumpa^s leban tulang;
 Katung dajung ka bung kabelakang;
 Kajuh kisai upa ngisai djala tengang.
- 240 Teka mensujung upa burung terbai;
 Teka madju upa djelu sigat baguai.
 Sema^s katumpul isau ia nadai ngansah;
 Lepa tulang nadai balengah;
 Sema^s kaäntjur liur ia nadai ngaludah.
- 245 Teka gusung pengkal djalai basinggah;
 Gusung pengkalan djalai rumah;
 Nudju ntuk tungul njunan;
 Nudju tepu batu laman;
 Ngusung pengkal balai kasiban.
- 250 Timbau sekiping njau deming ka tebing, dimai ka pantat;

223 *landji^s*, een hoge, ronde, open draagmand, gevlochten van gespleten bladstelen van *djaung* (vgl. vers 43) vooral om padi van het veld naar huis te brengen.
tarandjang, een kleiner soort mand, als *landji^s*.

224 *ladung*, draagmand bestaande uit een draagplank met opstaande randen van cirkelvormig gevlochten rotan, welke naar buiten kunnen worden gebogen om meer te kunnen bevatten, waarna zij met rotan over de barang heen worden vastgebonden; in gewone spreektaal meer genoemd *djarai*.
tangkalang, een grote, ronde mand met vierkante bodem van gespleten rotanrepen op kleine afstand van elkaar over de hele lengte met rotan tezamen gebonden (*dilalin*); vooral gebruikt voor inzameling van vruchten. *Tangkalang* is uitsluitend een *kana*-woord, in gewone taal heet zo'n mand *djuah*.

- en proeft van ieder stukje. / Dan zijn zijn draagmanden gevuld; / En tilt hij zijn manden op.
- 225 Het is voldoende om op te houden, hij is klaar en heeft genoeg. / Hij gaat naar zijn sampan met palmladeren dak; / Loopt naar zijn prauw met opgebouwde boorden van mang-hout; / Hij ziet zijn bidar met palmland bedekt. / Hij bergt zijn zaken, alles voldoende;
- 230 Volledig en klaar al zijn bagage. / Dan vertrekt de man van de Happende Vis en talmt niet meer; / Snel als de as voor de pijp van de blaasbalg; / Hij vliegt heen als een pakje watten (voor een windstoot); / Schiet weg als een pijl van het blaasroer in het lichaam van de vlaggen-drongo;
- 235 Vliegt heen als wegspringende houtsplinters bij het kappen van bomen. / Hij ordent de achtersteven slank als de snuit van een civetkat; / Hij grijpt de pagaai van beenhard leban-hout; / Hij pakt de roerriem achterwaarts zittend. / De pagaai doet het water kolken, als wanneer men uitwerpt een werpnet van tengang-weefsel.
- 240 Hij ijlt voort als een vliegende vogel; / Snel vooruit als vlug vlietend wild. / Al is het mes bot, geen tijd het te slijpen; / Al zijn de leden vermoeid, geen tijd om te rusten; / Al welt het speeksel op, geen tijd het door te slikken.
- 245 Hij vaart voort naar de plaats van bestemming; / Vaart voort naar de aanlegplaats van zijn huis; / Hij richt de sampan naar het houtblok bij de badplaats; / Stuurt naar de stenen aan de oever; / Houdt aan op de aanlegplaats der prauwen.
- 250 De sampan vaart langs de kant en meert tegen de oever; / Wordt

225 *temu*², of *tembu*², tot aan, bereikt.

227 *timau* of *timbau*, de rand van een *djalur* (dug-out) opbouwen met planken.

228 *djungah*, zien van boven af met gestrekte hals of lichaam.

232 *balilang*, het kleine bamboe-pijpje onder aan de twee wijde bamboe-kokers met zuigers van kippeveren, welke als blaaspijp dienen voor de Dajakse smidse; *balilang* is een *kama*-woord, in gewone taal spreekt men van *kasiung*.

234 *da pangum*, lett. in de bek; Sinji merkte op, dat bedoeld werd in het lichaam, maar „*da pangum njaman bunji*”, „*da pangum* klinkt mooi”, euphonie dus.

235 *manik*, de betekenis van dit woord was Sinji niet duidelijk; in gewone taal wordt het niet gebruikt; het houdt verband met verweg springen, want neervallend zaagsel wordt ook *umbang* genoemd maar niet *manik*.

247 *ntuk*, een paal, hier synoniem met *tunggul njunan*, een houtblok bij de badplaats om kleren en zeep op te leggen bij het baden. Oorspronkelijk zou, volgens Buan, *ntuk* een soort offerpaal zijn geweest: *tiang kaju jang dipudja*.

250 *deming* of *de-mbing*, langs varen; vgl. *ngembing dinding* (vers 50). *dimai*, van *imai* of *imbai*, dicht bij.

- Datantjang da batang sengkjuang nudjai;
 Tambit sakapit tali sakapai;
 Gusung ka udjung djambu bunjai.
 Teka dakatung ia ladung paba^s tengkalang;
 255 Dami^s landji^s paba^s tarandjang, dema^s kampil djaung.
 Keba^s rengung patung Tunang Untung Djera Tangkung teka munji
 Ginsit tumit munji rintit kaju babajang; [tedung pamentan sarang;
 Bihuh tubuh badjalai djauh munji sinuh numuh bunga sengkabang.
 Teka niti djalai lendat tai dababat ganang-ganang;
 260 Niti djalai bingkuk, tai upa manuk nitir tunang;
 Nidjak labak litjak dasurung ungak papung batang;
 Niki^s bukit tingi^s dapulah uti^s tangga^s buang.
 Datai ka pian Tunang Padan Dudu Bajan, nadai mani^s;
 Datai ka tangga^s teka datiki^s;
 265 Datai ka ruai teka manuduk diri^s;
 Datai ka pintu tukang sekali^s;
 Datai ka bilik teka manuduk diri^s.
 Teka ngumai bini tai olèh meli sapasu padi;
 Ngumai tunang tai olèh ngupang ka mampalang kudi;
 270 Teka ngumai amai tai olèh ngibai ka salai tudjuh ambung paningi^s
 Dadinga lagi^s bedau bareti, dapening lagi^s bedau bateli; [diri
 Dadinga njau bateli, dapening njau bareti.
 Teka ngisai katjinai Njai Tangkup Langai lambar katjambang;
 Muka^s kumu^s radu^s da tampang;
 275 Bali manjeti olèh nengkebang;
 Ngiba^s besa^s bala^s tampang.

252 *sakapit*, syn. *sakapai*, een touw van meerdere rotans in elkaar gedraaid, *dipit*.

255 *dema^s kampil djaung*, deze woorden staan hier niet op hun plaats, zoals het rijm reeds uitwijst; het is blijkbaar een stuk van een volgende regel, welke moet luiden: *Dema^s kampil djaung rirang*, hij neemt op de rug zijn draagmand van gespleten *djaung* (vgl. vers 43).

258 *numuh* of *numbuh*, opwekken, doen ontstaan, van *tumbuh*.
sinuh, een droge wind, in 't bizonder in de droge tijd.

259 *lendat*, van een weg gezegd, niet meer pijnlijk voor de voetzolen wegens allerlei scherpe stompen.

261 *ungak* of *unggak*, opwippen.

268 *sapasu padi*, een maat gelijk aan 25 gentang; 1 gentang = 10 *léng* of *mok* of melkblikje = 2½ K.G.

269 *ngupang*, een oud woord, „*bahasa alus benar*”, een zeer precieus woord voor kopen met goud of edelstenen.

- gebonden aan de overhellende stam van een sengkuang-boom; / Wordt vastgemaakt met een ineengedraaid rotan-touw; / Aan een tak van een djambu-boom. / Dan neemt hij op zijn grote draagmanden;
- 255 Tilt op zijn landjiss^s-mand en de tarandjang en zijn licht rugmandje. / Zoevend gaan de benen van de gelukkige bruidegom der Rode Snavel, als het geluid van een cobra die zijn nest bewaakt; / Zijn hielpezen kraken als het geluid van wiegende boomstammen; / Zijn draaiende romp ruist in snelle gang als het geluid van de droge moeson, die de tengkawang-bloesem wekt. / Hij volgt een effen pad, breed opengekap;
- 260 Dan weer een bochtig pad, draaiend als een dansende haan om zijn wijfje; / Hij stapt door het modderig moeras over opwippende stukken boomstam; / Beklimt een hoge heuvel over een trap van stukken hout tegen de helling. / Hij komt aan de badplaats, de trouwe gade der Trippelende Parkiet, maar neemt geen bad; / Hij komt aan de hustrap en gaat deze op;
- 265 Hij komt op de galerij en gaat even zitten; / Hij komt bij de deur en stoot deze in één keer open; / Hij komt in het woonvertrek en zet zich neer. / Dan roept hij zijn vrouw, die hij heeft geworven met vijf en twintig maten rijst; / Hij roept zijn bruid, die hij heeft gekocht met een stuk edelsteen;
- 270 Hij roept zijn lief, voor wie hij heeft gegeven zeven grote manden met gerookt vlees. / Zij hoort iets maar verstaat nog niet, verneemt iets maar begrijpt nog niet; / Zij hoort weer en begrijpt nu, zij luistert en verstaat nu. / Dan werpt zij, Vogel-met-fraaie-staart, haar katjinai-deken van zich af, haar gebloemde katjambang; / Zij slaat open haar deken met bruinrode baan;
- 275 Haar bali-weefsel met eigen ontworpen patroon; / Haar linkerhand slaat opzij het kleed met crême-kleurige rand. / Dan schrikt hij bij het

mampalang, classificator, een stuk. Dit alles is wel weer hyperbolische lofprijzing; voor de werkelijke adat of betaling van de man geëist, zie Bijdr. Deel 106, p. 9 en 10.

273 *katjinai*, een stuk fraai gebloemd katoen vroeger bij Chinezen gekocht, nu nog slechts als erfstuk bewaard.

katjambang, hetzelfde als *katjinai*, maar *katjambang* genoemd, indien gebruikt bij de dans.

275 *bali menjeti*, ikat-weefsel, gebruikt als deken, met eigen ontworpen patroon. In de *Mengap* wordt dit weefsel ook herhaaldelijk vermeld, vgl. vers 594 e.v. (Dunn, o.c. *Anthropos* 9, p. 894 e.v.).

nengkebang, zelf uitpiekeren, ontwerpen.

- Dia³ ia tekanjau meda³ Tunang Ampi³ njau kurus njelipi³ upa
 Meda³ mata djaga upa dalujang; [ènèk berui³ agang;
 Meda³ kulit ngalamun tulang;
- 280 Dia³ ia meda³ tulang rusuk tau³ dabilang.
 „Ninga di³ Amai, to³ pedalai unai tai njamai bau semangi;
 „Ninga di³ Tunang Untung, to³ tambung teretung tumas serenti;
 „To³ rian kelebuan mempala³ sapi;
 „To³ pungu³ sibau radu³, ninga di³ Tunang Angku, tai manis ngeli;
- 285 „To³ tandan sibau masam, Tunang Padan, asa pun tebu;
 „To³ sibau manis asa kandis buah kaju;
 „To³ rian lusi³, di³ Tunang Anti³, dasilo³ sigi³ tumas setadjau baru;
 „To³ rian benak dasilo³ namiak nadai sampai semangkuk batu”.
 Teka ngentai gadai Njai Tangkup Langai ninga andai Tunang Amai
 [munji ruai langang;
- 290 Teka dengut kadengut munji angkis njengkudang;
 Teka dengu kadengu munji mpisu umang.
 „Ngapa mèh munji tai tunsang ngamunga lenga³?
 „Munji orang bedjalai tai tunsang kepala³?
 „Pia³ kala³ batu begaring ka bukit?
- 295 „Kala³ udjan, mèh Tunang Padan, babalik ka langit?”
 Teka ngerising gigi laki Buluh Bensi ninga bini, upa api derai
 [mengerang;
 Teka teginsit tatjak selit mansau ka langit djemaringang;
 Teka nganja³ tatjak lantjung mansau ka Silung belakang Padang;
 Teka nganja³ tatjak da njawa mansau ka Djawa batap daun langang.
- 300 Oleh badu³ mah sedua balunga³, ba-uti³-uti³;
 Badu³ bakanunjum bakenangidji³.

284 *pungu*³, dicht opeen; wel te onderscheiden van *punggu*³, een dode boom.

285 In deze verzen spreekt een vorm van humor welke bij ons minder ontwikkeld is. Men noemt deze vorm *kata terbalik*, omgekeerd spreken, het tegenovergestelde zeggen van wat zou moeten, een vorm van humor welke in het dagelijks leven zeer geapprecieerd wordt. Perham wijst in een voetnoot bij zijn vertaling van „*Klieng's War-Raid to the skies*” ook op dit soort tegenspraak: „A mystifying contradiction, specimens of which are found in other songs, as when Ini Manang gives this puzzling answer to an enquiry about distance: „If you start in the morning, you will be a night on the way; if you start in the evening, you will get there at once.” So above, Klieng spoke of the same house as long and short”. (H. Ling Roth l.c. Vol. 1, p. 321).

291 *umang*, wees; toegevoegd wegens rijm.

295 *Buluh Bensi*, een neushoornvogel met fraaie, witte kuifveren, *Berenicornis comatus* (Raffles). In 1936 gaf schrijver in een artikel over neushoornvogels in „De Tropische Natuur” bij een foto van deze vogel als inheemse naam *buluh* (Kantocks).

- zien van zijn beminde bruid, mager als vel over been, als het (broedend) wijfje van de neushoornvogel; / Ziende de heldere ogen diepliggend in de kassen; / Ziende de huid slechts bedekkend de beenderen;
- 280 Daar ziet hij haar ribben, die men kan tellen. / „Luister, gij mijn lief, hier heb ik broodvruchten met heerlijk aroom; / „Luister, gij gelukkige bruid, hier zijn wilde durians van één renti groot; / „Hier heb ik kelebuan-durian's, zo groot als het hoofd van een sapi; / „Hier een dikke tros volrijpe sibau's, luister gij diërbare vrouw, zo zoet als wat;
- 285 „Hier een tak zure sibau's, schone bruid, smakend als suikerrietstengel; / „Hier zoete sibau's smakend als zure kandis-vruchten; / „Hier durian's met dun vruchtvlees, o gij geliefde gade, één afgeschraapt kan een nieuwe tempajan geheel vullen; / „Hier malse durian's, door een kind afgeschraapt, nog geen aarden kom vol". / Dan moet ze zachtjes lachen, de vrouw, Vogel-met-fraaie-staart, horend de woorden van haar geliefde bruidegom, als het roepen van de argus-fazant;
- 290 Zacht klinkt haar lach als een kirrende egel (in zijn hol); / Zwakjes lachend als de roep van de mpisu-vogel (in de struiken). / „Waarom praat je toch (zo mal) als de omgekeerde lenga^s-bloemen? / „Als iemand die op zijn hoofd loopt? / „Alsof ooit een steen tegen de heuvel oprolt;
- 295 „Alsof ooit de regen, mijn geliefde man, naar de hemel terugvalt". / Als de man van Buluh Bensi zijn vrouw zo hoort, komen glimlachend zijn tanden bloot als gloeiende vuurkolen; / Terwijl zijn lippen verschuiven stralen de koperen hulzen (van zijn tanden) tot aan de hoge hemel; / Dan verschijnt het gouden bekleedsel, stralend tot Silung, voorbij, Padang; / Dan wordt zichtbaar het goud in zijn mond, stralend tot Java, waar men de huizen met alang-alang dekt.
- 300 Doch nu houden zij op gekheid te maken met elkander; / Nu staken ze het lachen en schertsen met elkaar. / Zij neemt nu een tros van de

De Kantuk-Dajaks staan in taal en adat het dichtst bij de Mualangers.

- 297 *tatjak selit*, een huls van koper of zilver, die over de tanden wordt geschoven (*selit*). Deze hulzen maakte men vroeger zelf; tegenwoordig is nog het ideaal van menig Mualang-jongen en -meisje zoveel mogelijk goud in de mond te hebben, waarvoor men nu naar de Chinese „*tukang gigi*” gaat.
- 298 *tatjak lantjung*, tandenhulzen gemaakt van koperen armbanden of *lantjung*. *Silung*, volgens Sinji een oude naam voor Padang op Sumatra.
- 300 *bakenangidji*^s, van *kenidji*^s, even zijn tanden laten zien uit spot of vrolijkheid; in *Kana*-taal dit woord verlengd tot *bakenangidji*^s terwille van het rythme.

- Teka dadjapai ia tingkas baramai tunggal tangkai;
 Njau dadjamah ia tunggal bengkah;
 Njau dami^s ia tunggal igi^s;
 305 Njau da-isa ia tunggal leka;
 Njau daketjap ia tunggal sajat.
 Teka sedenang tama^s ruang;
 Teka nenguli tama^s gigi;
 Teka bagurung tama^s rekung;
 310 Teka kenjang njau bakasang-kusung;
 Teka kenjal nuna^s buntal dasemung;
 Teka penuh nuna^s daluh da Lubuk Bintung;
 Teka bisi^s mah tuni^s salipi dagantung.
 Baru^s mah njawa Punai Ara udah ngisa sera tai ulih laki ia ari
 315 Baru^s mah kaki ia ka^s badjalai; [tanah Djawa ka^s makai;
 Baru^s mah tubuh ia ka^s babuang-buai;
 Baru^s mah djari ia ka^s mentjapai.

- Sanara rinda dabunga,
 Sakaju nu^s ku gemi da pungang panti;*
 320 *Olèh njawaku djarita ka Punai Ara udah ngisa sera olèh laki ia ari
 Gigiku nenili ka bini ia mudji laki.* [tanah Djawa,
 „Sadja kering mah tulang, mèh tunang, dagemar ka besi;
 „Sadja terik mah urat dagemar ka tansi;
 „Sadja lantang mah penjuan, mèh Tunang Padan, dagemar ka tabu^s
 325 „Sadja djaga mata, mèh Tunang Peradja, daganti sigi. [tali;
 „Sadja ngai mah ku djerara^s nuna^s amin padi;
 „Sadja ngai ku unjam nuna^s punggung lidi;
 „Sadja ngai ku ruat, mèh Tunang Padat, nuna^s pon tebu rempi”.
 Batimal sedua njau batingka^s;
 330 Basaut sedua njau basasinga^s.

-
- 306 *sedenang*, ook *sedendam*, zeer lekker.
 310 *dasemung*, *semung* of *sembung*, opblazen.
 311 *daluh*, een lange prauw met opgebouwde boorden.
Lubuk Bintung, een vroeger zeer visrijke diepte in de Belitang-rivier boven
Balai Sepuak.
nuna^s of *munda^s*, navolgen.
 313 *sera*, begin van zwangerschap en overdrachtelijk voor bijzondere spijzen, waar een
 vrouw in zulke omstandigheden naar verlangt, alsook het verlangen zelf: *njera*
to^s, *njera nja^s*, naar dit of dat verlangen.
 318 *gemi* of *gembu*, een kleine boom.
pungang of *punggang*, rand, uiteinde.

- zure tingkas-vruchten; / Zij grijpt van elke soort wat; / Zij pakt van alles iets;
- 305 Zij proeft van iedere pit; / Zij smaakt van elk afgesneden stukje. / En overheerlijk glijdt het naar binnen; / En honigzoet gaat het door haar tanden; / (Smakelijk) klokkend door het keelgat.
- 310 Zij is voldaan, geheel bevredigd; / Bolrond als een opgeblazen kogelvis; / Vol als een prauw aan de (visrijke) Bintung-diepte; / De buik gevuld als een hangende, volle zak. / Zodra de mond van de Vruchtduif de spijs heeft geproefd door haar man van Java gebracht, is haar eetlust teruggekeerd;
- 315 En willen haar benen weer lopen; / En wil haar lichaam zich weer bewegen; / En willen haar vingers weer grijpen.

Een senara-boom rijk bloeiend,

Ik heb een gemi-boom (staan) aan het eind van het bruggetje;

- 320 *Mijn mond heeft verteld, hoe de Vruchtduif de begeerde spijs heeft*

[geproefd, door haar man gebracht van Java-land,

Nu zullen mijn tanden vertellen, hoe de vrouw haar man bezingt.

„Hoe sterk zijn uw benen, gij mijn bruidegom, zo sterk als ijzer; / „Hoe taai zijn uw spieren, sterk als vistouw; / „Hoe lang is uw adem, mijn edele gemaal, gelijk een rol touw;

- 325 „Hoe scherp uw ogen, mijn dierbare echtgenoot, als het damar-pitje (van de ziener). / „Tot geen prijs wil ik van u scheiden, als de rijstkorrels in een draagmand; / „Tot geen prijs van u losraken, als de punten der latjes (uit het weefgetouw); / „Tot geen prijs van u scheiden, gij mijn schone bruidegom, als een onwortelde suikerrietstengel”. / Een samenspraak der getweeën over en weer;
- 330 Een gesprek met elkander in woord en wederwoord. / „Zou er iets

322 *dagemar* van *gemar* of *gembat*, gelijk.

325 *peradja*, eigenl. heimelijke geliefde, evenals *amai* of *ambai*; hier echter synoniem voor dierbare.

sigi, een klein kopje gevuld met damar alleen gebruikt door de ziener, waarmee hij allerlei kwade geesten bezweert, welke zeer bang zijn voor dit lampje.

326 *ngai* of *nggai*, niet willen.

amin of *ambin*, een kleine open draagmand van rotan gevlochten, mond en bodem even wijd, met band van boomschors op de rug gedragen = *damin*, zonder *b*.

327 *unjam*, losschieten van de kleine latjes, *lidi*, uit het weefgetouw, zodat het weefsel opnieuw moet worden opgezet. De latjes zijn gemaakt van bamboe of *bemban* (*Donax arundastrum*) of *aping* (een palmsoort).

„Kira ngamo^s di^s, Tunang Angku^s, njau dapeliskas;
„Teka kira mimpi njau kukebau lepas”.

- Ari diganti Buluh Bensi udah makai mawang muni, bukai malam;
Randang dabilang udah makai selang mawang, bukai bulan.
- 335 Teka mutut Ruai Bangkut nuna^s madu ngkalulut;
Njau bisi^s nuna^s madu muanji^s;
Njau mentan nuna^s madu ranjuan;
Njau njemung nuna^s madu rangung.
Keba^s kandung kaniung Kuku^s Anggung njau pengudjung menteran;
- 340 Kandung melai ntung Njai Pantai Punai upa ka^s njantai ka djalai
Kandung mia^s ntung Punai Djangka tuntun kelempetan; [pian;
Kandung padi ntung Tiung Bali tumas sepenjulan.
Besai kemai na^s kemamaja;
Mansang kamang kandung Dajang Ruai Lalang njau bererupa.
- 345 *Langkung tjundung ke darung,
Gembi da tisi panti;
Udah rekungku bagurung ka ia udah kandung,
Baru^s gigiku nelili ka sedua belabuh bapenti berat djari.*

Djerita Tunang Gara aba^s bini ia njau tunggal kali^s ;

-
- 331 *peliskas*, een uitroep ter afwering van vermeend gevaar; een kort bezwerend woord.
ngamo^s, van *ambo^s* of *ambu^s*, willen; hier pregnant voor: kwaad willen, dreigen.
- 332 *kebau lepas*, een ceremonie vooral naar aanleiding van een kwade droom. De persoon, die de kwade droom heeft gehad, wordt bewuifd met een kip; daarna wordt de lel ingesneden, zodat er wat bloed uitkomt, waarmee het voorhoofd wordt bestreken. Dan wordt de kip losgelaten door het defaeeceergat in de vloer bij de deur van het woonvertrek binnen en er wordt een kom water door het gat nagegoten onder de woorden: „*Tabar ai^s tabar mimpi; ijelap ai^s ijelap penghidup kami*”, d.w.z. moge het neutrale water de droom neutraliseren; moge het koele water ons leven verkoelen.
- 335 *mutut*, reeds zichtbare zwangerschap tegenover *sera*, nog niet zichtbaar.
ngkalulut, kleine bijtjes, die hun nest van *damar* maken in een holle boom, aanvankelijk niet groter dan een pink, maar na vier of vijf jaar, aldus Sinji, is het nest te zwaar zelfs voor twee man; eerst als de gehele boomruimte is gevuld, verhuizen ze.
- 337 *mentan*, van *pentan*, steeds (wakend) aanwezig zijn.
- 338 *madu rangung* of *ranggung*, honig welke wordt afgezet in de verlaten cellen van de uitgekomen poppen.
- 339 *kaniung*, een rietgras met dikke bloeiaar; de zich langzaam ontwikkelende bloei-

kwaads dreigen, o gij mijn geliefde vrouw, het wordt bezworen; / „Zou er een kwade droom zijn, ik verdrijf ze met kippebloed”.

De dagen zijn elkaar opgevolgd, sinds Buluh Bensi de mawang-vruchten heeft gegeten, en zo ook de nachten; / De manen zijn geteld, sinds zij de selang-vruchten heeft gegeten, reeds meerdere maanden.

- 335 Terwijl groeit de zwangerschap der Argus-fazant als het damar-nest der kleine bijtjes; / (Haar schoot) wordt gevuld zoals de honig (in de raten) der bijen; / Wordt gevuld als de honig (in de nesten) der wespen; / Zij zwelt als de bijgezette honig in de verlaten cellen; / Hoog zwanger is Kuku^s Anggung als de peervormige rammelaar aan de schacht van de harpoen;
- 340 De schoot van de Vruchtduif is als (de dikke bloeiaar van) de zegge, overhangend langs het pad naar de badplaats; / De schoot van de Vruchtduif is als (de dikke bloeikolf van) het mia^s-kruid op kniehoogte; / Zij is zwanger, Tiung Bali, als de rijsthalm over een span lengte; / Zwaar gezwollen in korte tijd; / Nog toenemend in omvang, de schoot van de Argus fazant, zeer duidelijk zichtbaar.

- 345 *Een langkung-boom hangt over het ravijn,
Een gemb-boom staat langs de vlonder;
Mijn keel heeft bezongen, hoe zij zwanger was,
Nu zullen mijn tanden verhalen, hoe beiden beginnen de verboden*
[werkzaamheden te bespreken.

Het woord van de schone bruidegom tot zijn vrouw, aldus antwoordt hij;

kolf hoog aan de stengel is een symbool van een gunstig gevormde en verlopende zwangerschap, welke „*kandung kaniung*” wordt genoemd.

Kuku^s Anggung, een neushoornvogel, *Rhyticeros spec.* De Mualangers onderscheiden twee of drie soorten *kuku^s*; *kuku^s anggung* heeft geen zwarte band op de kale keelzak.

pengudjung menteran, lett. het eind van de schacht, n.m. van een harpoen. Vroeger bond men wel aan het eind van de schacht een peervormige rammelaar.

- 342 *penjulau*, een span tussen duim en wijsvinger.

- 343 *kemai* of *kembai*; in volgend vers *kamang*.

na^s of *nda^s*.

kemamaja, betekenis onduidelijk, *nda^s kemamaja* betekent zoveel als: in korte tijd, spoediger dan verwacht.

- 348 *bapenti*, *penti*, *pantang* en *mali*, zijn synoniemen voor verbodsbepaling; de verbodsbepalingen omtrent allerlei werkzaamheden gaan in rond de vierde of vijfde maand van de zwangerschap.

- 350 Njau ba-andai ia aba^s Tunang Andai njau tunggal igi^s :
 „Nti^s nabu^s, ninga di^s Tunang Angku, nang di^s ngelanggu^s buah
 [djaung;
 „Nti^s ngani, di^s Tunang Bini, tua njau bapenti berat djari, nang
 [di^s badiri tiang lampung;
 „Nti^s ngebat, ninga di^s Tunang Padat, tua njau bapenti amat da
 [bulan mpat, nang di^s mangku^s dahan tengga^s landung;
 „Nti^s ngasing, di^s Tunang Ganding, nang di^s meling tundjuk udjung;
 355 „Nti^s ngajam, ninga di^s Tunang Padan, nang di^s nenggelam
 [punggang lintung;
 „Nti^s njepak, ninga di^s Tunang Ansak, nang di^s ngiring anak
 [beringin kebung”.

Melebu^s kupantap timpu^s,

Gemba da tisi panti;

Udah kaju^sku bedjaku^s ka penti tai indu^s,

- 360 *Baru^s gigiku nelili ka penti tai laki.*

Teka munji beli Tunang Bini aba^s laki nganti^s kena^s djual;

Munji tutuk kena^s tingkal;

Munji tanda^s Tunang Kedeka^s Menteba^s Lemba^s basaut basasinga^s

[nganti^s kena^s timbal;

Teka munji dagang Dajang Telit Benang aba^s Ambai Tunang

[nganti^s pulang modal:

- 365 „Ninga mèh, tunangku, tai ngupang ku ka mempalang kudi;

351 *nabu^s*, draad opwinden tot een bol, *tabu^s*; iemand anders moet het begin maken en verder mag de zwangere vrouw doorwerken.

Langgu^s, een nog niet volwassen vrucht.

352 *djari*, handen, in Mualang-dialect; *berat djari*, lett. zware handen d.i. handen, die niet mogen werken.

ngani, draad opwinden tot een streng; dit gebeurt op twee stokken in een houten blok gestoken; nu doet men het veel op de voeten en ook op een vierhoekig raamwerk, dat kan draaien op een spil; dit laatste instrument, eigen vinding van nog zeer jonge datum, komt meer in gebruik.

De vrouw moet dus weer iemand anders vragen om even de stokken in het blok te steken en het begin te maken met opwinden. Zulke onderlinge diensten worden als vanzelfsprekend bewezen.

353 *ngebat*, afbinden van ikat-weefsel; dit doet men met vezel van *curculigo*.

tua, wij beiden.

tengga^s, het afbindraam, dat men bij het werken op de schoot houdt;

tengga^s landung, een groot en lang bindraam.

dan, lett. takken, bedoeld zijn de vier houten van het raam.

- 350 Hij spreekt met zijn dierbare bruid aldus: / „Als ge draad opwindt, luister gij mijn geliefde bruid, wil dan niet (zelf) beginnen met het maken van een bol als een djauh-vrucht; / „Als ge draad windt, gij mijn vrouw, onze handen zijn nu gebonden, dan moogt ge niet de licht-houten pennen vastzetten; / „Als ge wilt afbinden, luister gij mijn dierbare bruid, onze handen zijn streng gebonden sinds de vierde maand, neem het houten bindraam niet op uw schoot; / „Als ge wilt spinnen, gij mijn wederhelft, ge moogt de draad niet laten trillen aan de top van de vinger;
- 355 „Als ge wilt vlechten, luister gij, schone bruid, ge moogt de gekleurde stroken niet tussen de andere doorwerken; / „Als ge wilt siervlechten, luister gij beminde vrouw, ge moogt geen waringin-motief maken”.

- Ik hak een melebu^s-stam recht door,
Een gembí-boom langs de vlonder;
Mijn wangen hebben verhaald de verboden van de vrouw,*
- 360 *Nu zullen mijn tanden verhalen de verboden van de man.*

Het gesprek van de vrouw met haar man klinkt als een koopgesprek bij accoord gesloten; / Klinkt als het rijststampen juist in de maat; / Als het rhythmisch hakken aan beide kanten van de stam, zo klinkt het gesprek van de beminde man en de Menteba^s-vogel, in woord en wederwoord; / Als een koop afgesloten tegen kostprijs tussen de Vogel-met-fraaie-staart en haar geliefde echtgenoot.

- 365 „Luister, gij mijn bruidegom, die mij hebt betaald met een stuk edel-

- 354 *ngasing*, werken met het spinnewiel, *gasing*.
meling, in elkaar draaien, twijnen; hier voor het draaien van de wordende draad op de punt van de spoel, terwijl men de watten tussen duim en wijsvinger houdt en langzaam omhoogtrekt.
- 355 *lintung*, donker verven met een kleurstof uit boomschors, vermengd met roet.
- 356 *anak beringin kebung*, een vlechtmotief ontleend aan de bloemen van *beringin kebung* met rond het hoofdmotief kleinere ornamenten, *anak* genoemd. Het is een oud vlechtmotief in het bijzonder op hoeden, *tanggoi*, van fijn gespleten bamboe en op kleine mandjes, *tongking*, van gevlochten rotan o.a. gebruikt voor het zaai-zaad.
- ansak*, lett. aanvuren, ophitsen; hier: vurig beminde.
- 357 *timpu^s*, dwars op een liggend stuk hout kappen.
- 363 *tandá^s*, kappen aan de kant, waar de boom moet vallen.
timbal, kappen aan de andere kant. Bij het gemeenschappelijk vellen van grote bomen door twee of vier man, moet dit juist in de maat gaan.

- „Ninga mèh, ambaiku, tai ngibai ku ka salai tudjuh ambung
[paninggi^s diri;
„Ninga mèh, tunangku, djaku^s Ndu^s Talingu^s Mendu^s, tai mambu^s
[ku ka telu^s tudjuh djagang padi;
„Ninga mèh, Tunang Kedeka^s, djaku^s Menteba^s Lemba^s, nang
[mèh mulah ntaja^s nti^s nisi^s aba^s, nang mèh ngiga^s djelan;
„Nti^s babubu, ninga mèh lakiku, nang mèh nampun resan;
370 „Nti^s meti^s, ninga mèh tunang, nti^s mèh kadiri^s, nang mèh
[ngentak tiang mutan;
„Nti^s meninggang, ninga mèh tunang, djaku^s Dajang Ruai Lalang,
[nang mèh nangkai tiang djawan;
„Ninga mèh Tunang Umpuk, nti^s mandjuk, nti^s nisi^s nuduk, nang
„Nti^s mapit, nang mèh ngarinding dahan; [mèh batjutjuk umpan;
„Nti^s ngasu^s, mèh lakiku, nang mèh narumbu busan.
375 „Nti^s ka dalam rimba^s, ninga mèh Tunang Kedeka^s, nang mèh
[mungga^s sawa^s sabela^s panening;
„Nti^s ka dalam darung, ninga mèh Tunang Untung, nang nantjung
[tedung sabela^s penaring;

366 *ambung*, een grote draagmand van boomschors of bamboe of ander materiaal geïmproviseerd om slechts één keer te gebruiken, b.v. om bij feesten een varken te halen van elders, ook om gerookt vlees te weken in de rivier vóór het gebruik bij een feest.

367 *mambu^s*, lett. stuksmijten, in *kana*-taal gebruikt voor het pellen van een ei; hier worden bedoeld al de eieren, die zijn opgegaan bij het huwelijksfeest.

djagan, een vierkante zeef van gevlochten rotan voor het ziften van de padi; deze zeven worden niet gebruikt voor eieren: een hyperbool.

368 *ntaja^s*, een soort fuik, welke met de mond stroomopwaarts wordt gezet. Is er iemand anders om de eerste stokken voor de fuik in de rivier te steken, dan mag de man zelf verder werken.

djelan, een ondiepe plaats, waar men een fuik pleegt te zetten.

369 *babubu*, een *bubu* wordt met de mond stroomaf gezet.

resan, allerlei takken in het water; deze takken en stokken zoekt men bijeen en maakt daarmee een soort afdamming, *sabar*, waartussen men de stokken steekt, *tampun*, om de fuik vast te zetten.

370 *meti^s* van *peti^s*, een springlans van een aangepunte bamboe door een elastische tak gespannen, ook genoemd *belantik* (vgl. de tekening in de appendix).

mutan, een horizontale stok, waarover een rotan-ring loopt, welke de „trekker” vormt van het toestel (vgl. de tekening in de appendix).

371 *meninggang*, van *peninggang*, een val bestaande uit een opgetrokken boomstam, welke op het wild valt, dat onder de val doorloopt (vgl. de tekening in de appendix en de afbeelding bij vers 370 en 373 in de fotobijlage).

nangkai, *tangkai*, inkappen n.m. van twee palen, waarop een dwarshout rust, *djawan* geheten, waaraan de opgetrokken boomstam hangt. Ook hier vormt een rotan-ring de „trekker” gelijk bij een *peti^s*.

372 *mandjuk*, van *pandjuk*, een soort strik van boomschors aan een gebogen tak, welke het wild in de strik omhoogtrekt.

- steen; / „Luister, gij mijn geliefde, die voor mij hebt gegeven zeven grote manden met gerookt vlees; / „Luister, gij mijn echtgenoot, zegt de Wiegende Vogel, die mij hebt betaald met zeven rijstzeven vol eieren; / „Luister, gij mijn beminde gemaal, zo spreekt de Menteba^s-vogel, wil geen fuik zetten, als er geen anderen bij u zijn, en geen ondiepte zoeken; / „Als ge een bubu gaat zetten, luister gij mijn man, dan moogt ge niet de stokken in de ondiepte steken;
- 370 „Gaat ge een springlans zetten van bamboe, luister gij mijn man, en ge zijt alleen, dan moogt ge de mutan-stokken niet in de grond stampen; / „Als ge een peninggan-val gaat bouwen, luister gij mijn echtgenoot, zo spreekt de Argus-fazant, dan moogt ge de djawan-palen niet inkappen; / „Luister, gij beminde bruidegom, als ge een pandjuk-strik gaat zetten, en er is niemand voor het beginwerk, dan moogt ge het aas niet bevestigen; / „Als ge een valraam opstelt, dan moogt ge de kleine takken niet weggakken; / „Op jacht met de honden, gij mijn man, moogt ge geen wild opjagen uit een verborgen hol;
- 375 „Indien in het oerbos, luister gij beminde bruidegom, hak dan geen pythonslang door, zelfs al steekt deze over het pad; / „Indien in de vallei, luister gij dierbare echtgenoot, hak dan niet de kop af van een cobra, zelfs al wil deze bijten; / „Indien ge bij een hol komt, luister

nuduk, het eerste begin van een werk verrichten.

- 373 *mabit*, van *papit*, een raamwerk van gespleten bamboe, opgesteld op een verbindingshout tussen twee bomen voor wild, dat over dit hout naar de andere boom wil overlopen. Het raamwerk is op de grond verbonden aan een opgetrokken stuk hout, dat omlaagvallend de val in het raamwerk sluit.
Een zelfde soort raamwerk maar wat kleiner en door een gebogen tak naar boven dichtgetrokken heet *sidik* (vgl. de tekening in de appendix en de afbeelding bij vers 370 en 373 in de fotobijlage).
ngarinding, weggakken van kleinere takken, zodat het wild alleen de tak of het hout kan volgen, waarop het valraam staat.
- 374 *narumbu*, van *tarumbu*, een warreling van takken en wortels rond een gat, waarin dikwijls wild verscholen zit, met name een *busan*, een soort grote civetkat, althans daarop gelijkend.
narumbu busan, een jachtterm voor het opjagen van wild uit verborgen holen en gaten.
- 375 *sabela^s*, gelijk, even, b.v. *sabela^s tuai*, even oud; hier echter, meende Sinji, moest het zoveel betekenen als *walaupun*, zelfs indien. Op deze betekenis berust de vertaling, welke echter onder voorbehoud wordt gegeven.
panening, *tening*, spannen van een touw; hier zou het betekenen, dat de python in zijn volle lengte over de weg steekt. Het python-vlees wordt hogelijk gewaardeerd en het is dan ook een groot verlies een zo gemakkelijke vangst te laten schieten.
- 376 *penaring*, van *taring*, giftand; een cobra, zich oprichtend om te bijten, zal men trachten de kop af te slaan.

- „Nti^s ka dalam tarumbu, ninga mèh lakiku, nang mèh nanggam
[peresu tedung kuning;
„Nti^s ka rumbang batu, nang mèh bakebu pintu bungsu telandjing”.
Kandung senua^s Punai Djangka^s adai lima bulan;
380 Kandung Unta^s Uli Ruai Peridi setaun padi dimakan;
Kandung Djera Tangkung tjukup semilan bulan.
Ari diganti njau bukai kali^s;
Randang dabilang bukai igi^s.
Teka ngumai Sidin Empulu Lilin, orang tuai;
385 Ngumai Badju Tusup Pelumai;
Ngumai uma^s suba^s ngadai;
Ngumai apang ngerumpang dulang ngelai.
„Amang bararak ku, uan nai, nuna^s akar tuba;
„Amang ka^s balantang ku nuna^s keladi la;
390 „Amang ka^s nelesak ku nuna^s padi duma;
„Amang ka nuki^s ku, uan nè^s, nuna^s pisang raja”.
Keba^s teka angkat Indai Amat nadai bula^s balang;
Teka amau Sidin Kerakau nadai mang-mang.
Teka bedinding bidai pakan pelintang;
395 Teka bakatung lesung Sidin Karung ka tengah luan;
Ngantung tampaut temeran langkang.
Teka adai udih anak pinta^s manang;

377 *nanggam*, dichtstoppen van de uitgang van een hol.

378 *bakebu pintu*, lett. de deur openen; hier: binnengaan.
bungsu, jongste; toevoeging alleen wegens euphonie.

379 *kandung senua^s*, een te vroeg eindigende zwangerschap; *senua^s*, van te voren;
hier echter is de term slechts bedoeld om de zwangerschap der vrouw te prijzen
met zoveel mogelijk *epitheta ornantia*, zonder te letten op de eigenlijke betekenis
ervan.

380 *kandung Unta^s Uli*; *Unta^s Uli* is een figuur uit de mythe omtrent *Dara Djan-
tung*; zij, *Unta^s Uli*, was een vol jaar zwanger en zij heeft aanvankelijk de
verbodsbepalingen aangaande de zwangerschap aan de mensen geleerd. Duurt een
zwangerschap langer dan de gewone periode dan spreekt men van „*kandung
Unta^s Uli*”.

Ruai Peridi, lett. argusfazant met talrijk kroost.

384 *Empulu lilin*, een vogel, *Pycnonotus* spec.

385 *Badju Tusup Pelumai*, een ruw geweven baadje zonder mouwen, alleen gedragen
door oude vrouwen; *tusup*, ruw naaien of doorstikken; *pelumai* of *pelumbai*,
zoals een *lumbai*, d.i. een band van doorgestikte boomschors, waar men tegen
leunt om het weefgetouw te spannen.

386 *uma^s*, moeder; een woord uit het z.g. Ulu-Maleis, een Maleis dialect gesproken
als algemene voertaal in het midden- en boven-Kapuas-gebied.

suba^s, aanvankelijk.

ngadai, baren; *adai*, geboren worden.

387 *apang*, de gebruikelijke vorm is *apai*, vader.

- gij, mijn man, wil dan niet de sissende gele cobra erin opsluiten; / „Komt ge bij een steengrot, ga dan niet de woning van de telandjing binnen”. / De onvoldragen zwangerschap der Vruchtduif is vijf maanden;
- 380 De zwangerschap der Argusfazant is een rijstjaar; / De zwangerschap der Rood-Snavel is volledig negen maanden. / Meerdere dagen zijn verlopen; / Meerdere maanden zijn geteld. / Dan roept men de grootmoeder, Empulu-vogel met waskleurige veren, de oude vrouw;
- 385 Men roept de vrouw met het ruw geweven baadje; / Men roept de moeder, die haar het leven schonk; / Men roept de vader, die haar de houten badschotel maakte. / „Ik zal, naar het schijnt, een nieuwe spruit krijgen, ja moeder, als de tuba-lian; / „Ik zal, naar het schijnt, een nieuwe uitloper vormen als de caladium-knol;
- 390 „Ik ga, naar het schijnt, opnieuw vrucht geven als de rijsthalm op het veld; / „Ik ga, naar het schijnt, een nieuwe scheut vormen, gelijk de pisang doet”. / Dan staat de moeder op zonder talmen; / En begint de geliefde oude vrouw te regelen zonder dralen. / De rotan-mat met dwarsrepen van boomschors wordt gebruikt als afsluitende wand;
- 395 Dan tilt zij, de dierbare grootmoeder, het rijstblok naar binnen; / En hangt op de lus van ongeklopte boomschors. / Dan wordt geboren het kind, van de ziener geschonken; / Wordt geboren de kleine, rose als

ngelai, een harde houtsoort, ook *merbau* genoemd, *Intsia* spec. Zulke houten badschotels zijn ook nu nog in gebruik.

- 388 *amang*, misschien; wel te onderscheiden van *amang* = *ambang*, druk bewegen in het water, zwemmen.
bararak, de *tuba*, een lian (*akar*), welke visgift oplevert, wordt als een stek in de grond gestoken, schiet dan uit en de nieuwe scheuten stijgen op als lianen om een steun te zoeken.
uan, eerbiedige aanspreking zowel tegenover mannen als vrouwen.
nai of *ndai*, verkorting van *indai*, moeder; wel te onderscheiden van *nai*, fijne bloem of poeder.
- 389 *keladi la*, een *Caladium* spec.
- 390 *nelesak*, *telesak*, opnieuw in de aar schieten van padi, die reeds is gesneden.
duma, samentrekking van *da uma*, op het veld.
- 394 Een gedeelte van het woonvertrek dicht bij de stookplaats wordt afgeschermd voor de vrouw, die moet bevallen.
- 395 *bakatumg lesung*, het rijstblok wordt van zijn gewone plaats n.m. de dieper liggende, smalle gaanderij, *teluk*, vóór de woonvertrekken, naar binnen getild en tegenover de stookplaats gezet. Op het rijstblok worden planken gelegd en op deze aldus schuin liggende planken ligt de vrouw met de voeten naar de haard. Zij kan zich optrekken aan een lus van boomschors aan een balk bevestigd.
- 396 *temeran*, boomschors reeds van de boom afgetrokken; de algemene naam voor boomschors is *kapua*⁵.
- 397 *udih* of *mudih*, een modaal partikel.

- Teka adai akan badudu-dundang.
 Adai suli^s suti^s ngemajau balang;
- 400 Teka adai tjubit mit taman siku;
 Teka adai pamping lampuing idu;
 Teka adai tjawan bantan pameli baru;
 Adai sumuk buluh sekaju.
 Ari diganti birang malam;
- 405 Randang dabilang birang daganti bulan;
 Taun dapun padi damakan.
 Teka besai lantang sadai Burung Punai na^s kamamaja;
 Mansang kemang lantang Ruai Lalang na^s demata-mata;
 Besai kemai-kemai upa dapuput;
- 410 Mansang kemang upa datiu;
 Besai kemai upa djeman tepuk;
 Mansang kemang upa datimuk.
 Njau batusu njatu perupa mampisa^s;
 Mua Punai Ara berupa bala^s kebala^s;
- 415 Kulit kuning gelung lada^s-lada^s.
 Njau bebuk panjai Njai Pantil Punai upa rundai daun radjang;
 Njau bapipi pantji upa tisi tjermin dagang;
 Njau bamua bala^s upa rawa^s bulan mansang.
 Mani^s tau^s kediri^s kedenang ketjapang;
- 420 Anti^s ke laman durung Djera Tangkung tau^s begelung lantjung
 [djengkung kelindang;
 Anti^s ke laman bilik tau^s batjutju^s marik buah engkerbang;
 Anti^s ke mpalai dulau tau^s batikam tadjau ngau padi mawang.
 Njau gah ngiga^s mia^s aba^s pangkat bela^s buah kekah;

-
- 401 *lampuing*, een soort gemberwortel, *alpinia*; wordt gebruikt bij kraamvrouwen om fijn gestampt en met water gemengd het lichaam te bestrijken ter bevordering van de bloedsomloop.
idu, medicinaal.
- 411 *djeman tepuk*, een uitdrukking voor snelle groei, zowel voor gewassen als voor kinderen.
- 414 *bala^s kebala^s*, een schoon, verzorgd gelaat. Het meisje begint haar gezicht te verzorgen, een teken, dat zij *remadja* of puber wordt.
- 415 *lada^s*, een geel-blanke huidskleur.
- 416 *radjang*, een algemene naam voor allerlei epiphyten.
- 420 *kelindang*, een varensort.
- 421 *engkerbang*, een heester met rode bessen. Kinderen die mij deze bessen brachten, vertelden mij, dat ze te zacht zijn om aan elkaar te rijgen. Het is blijkbaar slechts

de nog onrijpe kemajau-vrucht; / Wordt geboren het kind, dat men liefkozend in de armen wiegt;

- 400 Wordt geboren het kleine tjubit-kommetje, dat past in de elleboog; / Wordt geboren de spruit van de geneeskrachtige gemberwortel; / Wordt geboren het bantan-kopje, pas gekocht; / Wordt geboren de jonge bamboe-scheut.

De dagen volgen elkander op en vele nachten;

- 405 De manen worden geteld, vele nieuwe manen; / Een rijstjaar is verlopen. / Het wordt groter, het dierbare kind, de Vruchtduif, in korte tijd; / Het meisje groeit op, de Argusfazant, onverwacht snel; / Zij wordt groter en voller, als iets dat wordt opgeblazen;
- 410 Zij groeit en neemt toe in omvang als bij het inblazen van lucht; / Groter en voller als een vruchtbaar groeiend gewas; / Groeiend en zwellend als iets dat wordt gemest. / Zij krijgt kleine ronde borsten nog als puistjes; / Het gezicht van de Vruchtduif wordt glad en schoon;
- 415 Haar lichtgele huid is zeer blank. / De lieve Vruchtduif heeft reeds lang haar als de hangende guirlandes van epiphyten; / Zij krijgt schone wangen als de gebogen lijst van een spiegel; / Haar gelaat straalt met de glans van de wassende maan. / Zij gaat nu zelf baden al zwemmend en handen plassend;
- 420 Als zij gaat (spelen) op het erf van de rijstschuurtjes, de Vogel met rode snavel, dan maakt zij zich armbanden van de spiraalvormige varentop; / Gaat ze op het erf achter het woonvertrek, dan rijgt ze zich een gordel van de rode engkerbang-vruchtjes; / Gaat ze naar de vóór-ladang, dan kent ze reeds het spel met de mawang-rijsthalmen. / Zij gaat met haar gezellinnen mia^s-vruchten zoeken, die klap-

een speelse beschrijving, omdat de rode bessen doen denken aan de rode kralen van een gordel, *bentang marik*, door vrouwen gedragen. De bladeren van deze heester worden ook gebruikt voor het donker verven van ikat-weefsel.

- 422 *mpalai*, een kleine ladang gewoonlijk gemaakt vóór de grote ladang om wat vroege rijst te hebben.

batikam tadjau, een spel tijdens het oogsten: treft men een padi-stengel met een zeer kort stengellid vlak onder de aar, vrij zeldzaam, dan werpt (*tikam*) men deze een nabije kameraad toe, die deze moet oprapen, onderzoeken en bij wijze van scherts moet terugbetalen met een *tadjau*-martavaan. Dit gaat over en weer, waarbij men elkaar toeroept, hoeveel *tadjau*'s men schuldig is.

- 423 *mia^s*, een Zingiberacee, met 2—3 meter lange, duimdikke, groene stengels en brede bladeren; ongeveer een halve meter boven de grond komt uit de stengel opzij de bloeiwijze van wit en gele bloemen; deze bloeiwijze rekt zich bij vrucht-

- Njau gah ngemelai buah mirah;
- 425 Njau gah nginau timau buah tingkah;
 Njau gah bara^s ngelema^s buah da tanah.
 Teka ngili^s ai^s kepanjai ia bedjalai birang renjang;
 Ngeliut djulut sambang temawang;
 Ngelingkung gupung pengantung anak adjang;
- 430 Nengah lalau kampung tapang.
 Bedjalai Njai Pantai Punai kedadiri^s;
 Bedjalai Ruai Luajan mengulang nangili^s.
 Teka njau nginsur nur djanur buda;
 Taterudi ka kaki kidjang njala;
- 435 Ta-unan kantasan rusa^s munja.
 Teka da-ntung pujung utjung tumas mesa^s pala^s;
 Darimpi^s kudi^s sakali mansa^s;
 Da-unan udjan sakali nata^s;
 Dasigur guntur sakali mangka^s.
- 440 Teka tepelangkong ka Udjung Penanggung Tiang;
 Tepelanting ka Nanga Nunsa Sabang;
 Temu^s ka Linsu^s Salalindang;
 Datai ka Pantai Lamai Semanang;
 Temu^s ka Liu^s Pamanuk Arang;
- 445 Temu^s ka Lubuk Mangku^s dinang peleku^s gajau butang;
 Tentung ka tepian kerung ulih ngerawang.
 Teka nangkung-nujung merarunu^s;
 Nugau-nujau sandi^s dagu^s;
 Seleka djerita nisi^s djaku^s.

-
- zetting tot twee, drie span lengte; de bruine, knikkervormige vruchten hebben een dunne, harde schaal, welke men tussen de tanden zet, waarop ze met een lichte krak openbarsten. Het vruchtvlies wordt gaarne gegeten door kinderen.
- 424 *melai*, een soort zegge (*cyperus*); de bruinrode vruchten worden gestampt en met zout gegeten.
- 425 *timau*, een *ficus*-soort met zeer talrijke vruchten op de wortels en uitlopers rond de boom, waar men bij het lopen overheen stapt (*tingkah*).
- 428 *djulut*, lett. reserveren, afzonderen zoals bij vruchtbomen en bijenbomen door de ondergroei rondom weg te kappen; hier bedoeld een overgebleven, gereserveerd stuk bos (zie vers 60).
- 429 *gupung*, lett. insluiten; hier een andere naam voor een overgebleven stuk bos, ook wel aangeduid door dubbelvormen als *djulut-gupung*, *sambang-temawang*, *temawang-kebaung*, *lalau-tikung*; deze laatste meer voor een bestand van bomen waarin bijen plegen te nestelen.
anak-adjang, baby's onder drie maanden gestorven; deze worden, gewikkeld in een mat, in de takken van een boom opgehangen.
- 432 *Ruai Luajan*; *luajan*, een baltsplaats in het bos van de *ruai*, argusfazant.

- pend openbarsten; / Zij gaat de bruinrode vruchten zoeken van de moeraszegge;
- 425 Zij gaat timau-vruchten zoeken, „overstapjes” genoemd; / En talmt dan weer bij de curculigo met zijn vruchten op de grond. / Dan loopt ze stroomaf langs het riviertje, steeds maar verder, met het water dat ruiselt tussen de boomwortels; / Zij loopt in een bocht langs de bosreserve; / Zij buigt langs het stuk bos, waar de jong-gestorven baby's in de boom worden gehangen;
- 430 Zij passeert de groep tapang-bomen. / Zij loopt voort, de kleine Vruchtduif, geheel alleen; / De Baltsende Fazant loopt op haar eentje verder. / Zij volgt het spoor van een reusachtig wild zwijn; / Zij volgt de prenten van het bruinrode kidjang-hert;
- 435 Zij volgt de wissel van het langhalzige hert. / Dan wordt ze gegrepen door een windhoos, de punt zo groot als een hoofd; / Voortgedreven door een storm in één windstoot; / Overvallen door inééns neerplenzende regen; / Opgeschrikt door een plots inslaande donder.
- 440 Dan wordt zij opzij geworpen tot aan de plaats Udjung Penanggung Tiang; / Weggeslingerd tot aan Nanga Nunsa Sabang; / Tot aan Linsu⁵ Salalindang; / Zij komt te Pantai Lamai Semanang; / Te Liu⁵ Pamanak Arang;
- 445 Bij Lubuk Mangku⁵, de woonplaats van de stinkende krokodil met gebogen staart; / Zij valt neer aan de badplaats met ronde berm en uitgediepte zandkuil. / Zij blijft verslagen met gebogen hoofd inéén-gehurkt zitten; / En zit daar met haar kin in haar hand; / En geen woord komt over haar lippen.

433 *djanur buda*, naam voor een bijzonder groot varken. Volgens een verhaal had een zeker iemand, *Djanur* geheten, een bijzonder groot varken, dat hij *Buda* noemde. Ondanks vele grote feesten kon de man er niet toe komen dit varken te slachten. Het werd steeds groter, zo groot als een uitgestrekte hand met parang omhoog gestoken. Het varken liep tenslotte weg en verblijft nu volgens het verhaal aan de voet van de berg *Kalas* op de grens van het tegenwoordige *Mualang*- en *Djangkang*-gebied.

435 *ta-unan*, van *unan* of *undan*, dragen.

440 *Udjung Penanggung Tiang*, een mythische plaats onder water met vele titels aangeduid, de eigenlijke naam is *Negeri Udjung*. De bewoners stammen af van heilige slangen, vissen, schildpadden en krokodillen; zij zijn buitengewoon *sakti* (bovennatuurlijk begaafd) en zelfs de geesten en *hantu*'s moeten het tegen hen afleggen. Zij huwen niet. Zij kunnen alles maken, zelfs doden tot levenden. Zij straffen de mensen als deze kwaad hebben gedaan, doch met mate en steeds rechtvaardig. Iedereen, zelfs de zeer stoutmoedige *Kling* heeft ontzag voor hen en men durft niet tegen hun beslissing in te gaan. Van de mannelijke *Buah Kana* kunnen alleen *Kling* en *Pungga*⁵ deze plaats bezoeken en van de vrouwelijke alleen *Bundong*, de vrouw van *Ladja* en de Minerva der Dajaks.

450 Teka bekerabai-antjai Njai Pantil Punai da ai^s mata;
Bekedengung ai^s idung nali mpelaga.

Legai dua barimai,

Ibu begajak guju;

Udah djengaiku nganai ka Njai Pantil Punai tai sesat ngemelai,

455 *Gumuku njalatu ka bunsu sa^s Ai^s Nabu.*

Rang kiba^s ningka^s pasema^s ka Kumang Sunda^s adi^s Iba Sawa^s

Gugur Ambun adi^s Manang Ntabalang; [Manang;

Tangkai Lubuk adi^s Sumuk Neradja Njentang;

Unging Pasir Tebing adi^s Siring Genali Lubang;

460 Kumang Pantju adi^s Peresu Tedung Piang;

Pupu^s Beranjut Sa-udjung Pandjang.

Njau peluh isak tau^s datandjak nanjak seluai;

Peluh tusur Ratu Djubuh upa tengkudjuh ulu sungai.

Teka berenti ia ngani bediri tiang lampung;

465 Teka badu^s ia nabu^s ngelanguk buah djaung;

Badu^s ia ngasing meling tundjuk udjung;

Badu^s ngebat mangku^s dan tenga^s landung;

Badu^s ngajam nengelam pungang lintung;

Badu^s ia njepak ngiring anak beringin kebung.

470 Teka njau njapai ia kalebu^s, Ratu Lumpuk, labu^s dalang;

Mintjang tapajan Pupu^s Injan, labah kumpang;

Teka ngebu pintu tangkup sebang;

Ngusai lalambai sega^s seluang;

Ngeming dining rirang mang;

475 Suruk pituk padung pantang;

Dudju tangga^s pipih penampang;

Dudju kaki tangga^s tukan;

Gusung anau mata tepian.

Teka menung Ratu Riung setegal sadja^s;

455 *Ai^s Nabu*, nog een andere naam voor *Negeri Udjung*; *nabu*, plotseling wassen van water.

456 *Kumang Sunda^s*, titel voor de beroemde nimf van *Negeri Udjung*; haar eigenlijke naam *Pupu^s* d.i. schuim, wordt als naar gewoonte pas op het eind van de litanie van namen genoemd.

Iba^s Sawa^s Manang, naam van een beroemde ziener van *Udjung*, de broer van *Pupu^s*; *iba^s*, een soort python.

457 *Ntabalang*, naam van een vis.

459 *Unging*, meisje, aanspreektitel zoals *dajang*.

450 Dan vallen de tranen van de lieve Vruchtduif, één voor één; / En drupt het water uit haar neus als een snoer van kralen.

Twee legai-bomen dicht bijeen,

Een ibu-boompje met wuivende kruin;

Mijn stem heeft verteld van de lieve Vruchtduif, verdwaald bij het

[zoeken van zegge-vruchten,

455 Nu gaat mijn mond verhalen van de jongste (waternimf) van

[Ai^s Nabu.

Mijn mond zingt in vergelijkingen van Kumang Sunda^s, de jongere zuster van Iba^s Sawa^s Manang; / Van Vallende Dauw, de zuster van de ziener Ntabalang; / Van de Tangkai Lubuk, de zuster van Opkomende Uitgespannen Regenboog; / Van Unging Pasir Tebing, de zuster van Siring Genali Lubang;

460 Van de schone Kumang, de zuster van de Sissende Tedung Piang; / Van Pupu^s Beranjut Seudjung Panjang. / Zij zweet van de warmte (zo overvloedig) dat kleine seluai-visjes er tegenop kunnen zwemmen; / Het zweet van Ratu Djubuh stroomt als snel opkomend water in de bovenloop van de rivier. / Zij houdt op met draad winden op de pennen van licht hout;

465 Zij staakt het garen winden tot een bol als een jonge djaung-vrucht; / Zij houdt op met het spinnen van de draad trillend aan de top van de vinger; / Zij houdt op met het afbinden der draden van het bindraam in haar schoot; / Zij houdt op met het vlechten van de gekleurde stroken; / Zij houdt op met het vlechten van waringin-motief.

470 Ratu Lumpuk neemt haar cocosnoot-schalen op en haar dalang-kalebassen; / Pupu^s Injau tilt op haar kruik, de gele labah-kumpang; / Zij opent de deur met panelen; / Zij trekt aan het touw van seluang-rotan; / Zij loopt langs de wand van gespleten mang-hout;

475 Zij gaat onder de pantang-zolder door; / Zij loopt naar de trap aan de voorkant; / Zij loopt naar de voet van de trap; / Zij gaat naar de zandige oever van de badplaats. / Dan staat Ratu Riung een ogenblik stil te luisteren;

Genali, naam van een mythische slang.

462 Een ook in dagelijkse omgang gebruikt hyperbool voor overdadig transpireren.

476 *pipih penampang*, titel voor huistrap; *pipih*, plat, tegenover rond of bol; de ouderwetse huistrappen zijn zware rechthoekig gekapte balken van ijzerhout met uitgekapte treden in tegenstelling met de provisorische, welke bestaan uit een van onder nog bolle boomstam met inkepingen; *penampang*, het begin van iets, epitheton bij trap aan het begin van een langhuis.

- 480 Tebelanga ia semirah mpa^s.
 Ninga tutung abing gerintjung munji pedamerak;
 Ninga terinting abing munji dakusak.
 Meda^s ka kiba^s Ratu Ngaja^s, njau meda^s ka kanan;
 Malik ka mua Pupu^s Perua, malik ka kanan ka belakang.
- 485 Teka meda^s ia Sumuk Buluh Sekaju;
 Pamping Lampuing Idu, Tjubit Mit Teman Siku;
 Tjawan Bantan Pamelu Baru.
 Teka dapangkang Dajang Pupu^s Mandang, dakanar-kanar;
 Basemak-semak, dagemar-gemar;
- 490 Dasemak-semak teka dapangkang-pangkang;
 Dakepi^s-kepi^s, dadenjang-denjang.
 Teka dadjapai ka lundjai tunjuk kanan;
 Dapegai berang djari perakuan.
 „U! anakku, akan-akan, di^s lantang kuajam-ajam”.
- 495 Teka dema^s daparung belakang, datanggung ngau bau-djangang
 Debai^s mani^s ka landau langki^s;
 Debai^s njelam ka lubuk dalam.
 „Boh, mamoh ka landau belusuk”.
 Debai^s kedenang ka landau pandjang.
- 500 Dagasak latak da tapak kaki;
 Dabasuk ampik da asam pipi;
 Daletji^s daki^s da dada djari.
 Debai^s badu^s djalai temu^s, udah djalai bajah.
 Tjelap angkat ka darat.
- 505 Saruk kain kaki benang punggung sengkilung ka bentang uang;
 Tubuh dalimuh ka selampai dagang.
 Teka dema^s ngau parung belakang;
 Teka datanggung ngau bau-djangang;
 Lumpuk sa^s Ai^s Barenuk teka balang njauk ka tumpuk langgai
- 510 Teka pulai Sarung Urai nadai mang-mang; [tawang;
 Angkat nadai bula^s balang.
 Datai ka tangga^s teka datiki^s;
 Datai ka pintu kebu sakali^s;
 Datai ka bilik teka manuduk diri^s.

481 *tutung*, slaan op een gong; hier voor het geluid van koperen belletjes, *abing*, die het meisje aan voeten en pols draagt.

498 *mamoh*, een woord uit het *Djangkang*-dialect van Sanggau ter wille van euphonie

- 480 Verwonderd het hoofd opzij, slechts kort als de tijd voor een betelpruim. / Zij hoort een rinkelend geluid van belletjes; / Zij hoort het geluid van een tinkelende bel, die wordt geschud. / Zij kijkt naar links, Ratu Ngaja^s en dan ziet ze naar rechts; / Zij wendt zich naar voren, Pupu^s Perua, wendt zich naar rechts en naar achter.
- 485 Dan ziet ze de jonge Bamboe-spruit; / Spruit van de geneeskrachtige gemberwortel, Tjubit-kommetje dat past in de elleboog; / Bantankopje pas gekocht. / Langzaam komt ze naderbij, Dajang Pupu^s Mandang, nader en nader; / Dichter en dichter, steeds dichterbij;
- 490 Zij nadert voetje voor voetje, zeer voorzichtig; / Zoetjes en zoetjes nadert ze steeds meer. / Zij grijpt naar de top van haar rechtervinger; / Zij pakt haar bij de schouder, bij de pols. / „O mijn kind, mijn kind, gij mijn lieve schat”.
- 495 Dan neemt zij het op haar rug en draagt het op haar schouder. / Zij brengt het naar de badplaats om te baden; / Zij brengt het naar de stille diepte om te duiken. / „Kom we gaan baden in de diepe landau”. / Zij draagt het om te zwemmen naar de lange diepte.
- 500 Zij schuurt de modder van haar voetzolen; / Zij veegt het vuil van haar wangen; / Zij wast de binnenkant van haar armen en handen af. / Dan neemt ze het uit het water; ze houdt op, het is voldoende. / Fris en koel brengt ze het op de kant.
- 505 Zij trekt het rokje aan met rode rand en vouwt het strak om de heupen met de gordel van geldstukken; / De gebloemde borstdoek slaat ze om het lichaam. / Dan draagt ze haar op de rug; / En torst haar op de schouder; / Lumpuk van Ai^s Barenuk laat haar drinkwater ongeschept achter aan het eind van het moeras;
- 510 Sarung Urai keert zonder dralen naar het huis terug; / Zij gaat en talmt niet. / Aan de trap gekomen, gaat ze deze op; / Bij de deur gekomen, duwt ze deze in één keer open; / In het woonvertrek gekomen, zet ze zich neer.

belusuk, een soort armband als *langki^s* doch anders van kleur, epitheton voor een badplaats met afgeronde berm.

asam pipi, het middelste van de wang, koon, dat men wel rood kleurt.

503 *djalai*, soort redengevende conjunctie.

506 *selampai dagang*, fraai gebloemde, zijden omslagdoek, vroeger gekocht van Chinezen, nu niet meer verkrijgbaar en als kostbaarheid bewaard.

- 515 Teka: „Ngumai manjadi^sku, tai dulau adai:
 „Ngumai aka^sku tai tuai”.
 Dadinga aka^s tua njau bateli-teli;
 Dapening-pening njau bareti-reti.
 „Apa di^s kumai, di^s sanua^sku tampung njawa?
- 520 „Apa di^s padah ku, di^s bunsu panudi ada”?
 Saleka djarita sadua njau basinga^s-singa^s;
 Sigi^s djaku^s njau batingka^s-tingka^s.
 „Ku ngumai mèh uai nadai sarena-gena;
 „Ku madah nadai sadja-ada.
- 525 „Meda^s mèh suli^s olèh ku nemu da tepian ili^s, tai ngamajau balang!
 „Meda^s mèh anak, djaku^s Mani Riak, kupinta^s-pinta^s manang!
 „Sadaiku tai olèh nadjang!”
 Teka dapeda^s Meningan tua^s beteli-teli;
 Dapantau njau bareti-reti.
- 530 „Sadja untung di^s njurung, nadai talah kilah!
 „Tuah di^s njamung, nadai talah kalangkah!
 „Lantang semung, di^s alang panampung, tuntu daberis^s Lamamang
 [Mulung ari Kampung Sagu^s Ningang;
 „Tuntu daberis^s Sagani Bedji, tai turun ari kaki udjan sajang;
 „Amang daberis^s Selaledjah, ninga di^s Mani Riah, tai barumah
 [mitang-itang;
- 535 „Amang daberis^s Telu^s Burung ari kerubung njiur unang;
 „Lantang siko^s tai temu^s datai kito^s, tuntu daberis^s Matjan Buntu^s
 [ari Kampung Tapang.
 „Teka tjepi^s ka nasi^s olèh di^s Ngamunga Lembang;
 „Kepal ka umpan tunggal gampang;
 „Pamu^s ka telu^s olèh di^s Ndu^s manuk kapajang;
 540 „Rupai ka salai olèh di^s tai rangkai dapanggang;
 „Latja ka pedja sanganan dagang;
 „Agih ka gerih keli^s kumpang”.
 Ari Ruai Peridi da Ai^s Babuli njau baganti malam;

516 *pening* of *pending*, horen.

519 *sanua*^s, aanspreking voor jongste broer of zus.

523 *uai*, eigenlijk uitroep van verwondering, echter ook veel gebruikt als toevoeging bij een aanspreking, ongeveer als „hé jij!”

532 *lantang semung* of *sembung*, een kind nog in de moederschoot behandeld door de ziener en daarom ook genoemd *anak manang*.

Lamamang of *Lamambang*, een genus-aanduidend woord als *sengiang*, *demia* e.a.

- 515 Dan: „Kom eens hier, mijn broer, eerder geboren; / „Kom eens hier, mijn broer, ouder dan ik”. / Haar broer hoort haar duidelijk; / Hij hoort haar en verstaat het. / „Waarom roep je mij, zusje, mijn bloed-eigen zuster?
- 520 „Waarom roep je me, mijn jongste zusje, laatstgeborene?” / Een gesprek van de twee over en weer; / Een samenspraak in woord en wederwoord. / „Ik roep je heus niet voor niets; / „Ik vraag je te komen niet voor niemendal.
- 525 „Kijk eens deze kleine door mij gevonden aan de badplaats beneden-strooms, het lieve kind! / „Kijk eens dit kind, zegt Mani Riak, mijn dierbaar kind door de ziener verkregen! / „Mijn kleine, mijn dierbaar pand!” / Meningan de oudere ziet het en verstaat het; / Hij aanschouwt het en begrijpt het.
- 530 „Wat een geluk is jou te beurt gevallen, niet te beschrijven! / „Wat een onverwachte zegen voor jou, onovertreffelijk! / „Een godenkind, o jij mijn jongste zus, stellig geschonken door Lamamang Mulung van Kampong Sagu^s Ningang; / „Stellig een gift van Sagani Bedji, die nederdaalt langs de rand van een regenbui bij zonneschijn; / „Mogelijk geschonken door Selaledjah — luister jij Mani Riah — die woont in het zwevende huis;
- 535 „Mogelijk een gift van Telu^s Burung uit de schaal van de rode klap-per; / „Dit kind hier aangekomen is stellig geschonken door Matjan Buntu^s van Kampong Tapang. / „Geef jij het rijst, dit lieve kind; / „Kneed een rijstbol voor haar; / „Pel jij een ei voor haar af van je eigen kepajang-kip;
- 540 „Breek een stukje gerookte vis voor haar af, droog gerosterd; / „Geef haar wat ingemaakte vis van de Maleise handelaar; / „Bereid haar een gekerfd, gezouten en gebakken keli^s-visje”. / De dagen en de nachten zijn elkaar opgevolgd sedert Ruai Peridi te Ai^s Babuli is

(vgl. vers 150). Het is een wezen, dat zetelt in een sago-boom of *muluh*. *ningang*, veel bijeen.

533 *Sagani Bedji*, een soort geest o.a. aangeropen bij terugkeer van een sneltocht.

534 *Selaledjah*, een geest wonend in een huis, dat zwevend hangt tussen hemel en aarde.

536 *Matjan Buntu^s*, een geest in de gedaante van een soort kiekendief, welke graag reeds rottend vlees, *buntu^s* of *buntau*, eet; hij nestelt bij voorkeur in de hoge tapang-bomen.

537 *Ngamunga Lepang*, letterl. gelijk de leping-bloesem, titel voor het meisje; *leping*, langwerpige ronde, groene, geribbelde vruchten van een slingerplant als groente gegeten.

- Ranang dabilang njau baganti bulan.
- 545 Teka besai kemai Njai Pantil Punai upa datiu;
 Mansang kemang Ruai Lalang upa dapuput;
 Tubuh bauh upa datimuk;
 Pinah baka gelung gamusuk.
 Nama dalatja Dara Pupu^s Perua ka tjenana bunga kumpang;
- 550 Datji Riak Mani^s ka tagari tai darunti batang;
 Dasampu^s ka laju^s kedumpai kalang;
 Dapangkung ka munung dapantjung punggang.
 Bantu Ndu^s Pupu^s nadai seleman;
 Timang Daja Pupu^s Manda aba^s Daja Ruai nadai samatjam;
- 555 Timau Lumau aba^s Burung Kiau nadai sagurau rawan;
 Tibu^s Ndu^s na^s semajah minan.
 Ndu^s Telingu^s Menu^s da Lambai Liu^s dasuruh beladjar nabu^s
 Beladjar ngasing meling tundjuk udjung; [ngalanggu^s buah djaung;
 Beladjar ngajam nangelam punggang lintung;
- 560 Ngebat mangku^s dan tengga^s landung;
 Beladjar ngani^s bediri tiang lampung;
 Beladjar njabung raung berapung da Nanga Lempa^s sampai da
 [tangai punggang titi;
 Nuduk pipit bapantuk da tangkar djawa^s, djelingka^s lima^s ka
 [tangkar padi;
 Ngarau buau bekajau, dua ba-ipa^s-ipa^s, dua belaki bini;
- 565 Suruh ngatju Ratu Pengamuru badudjung lungga^s, dudjung
 [datampung mata besi;
 Kidjang bateradjang batiga^s-tiga^s batumpu kaki;
 Njabung remaung negung da bulan lima^s, negung da kandung bulan
 [kemali;

548 *pinah* of *pindah baka*, voorkomen, gestalte.

549 *tjenana*, welriekende bloem van de kumpang-boom, welke in de haarwring wordt gestoken.

558 *meling*, trillend draaien; de vertaling: „aan de trillende punt van de vinger” is minder juist; beter is: „trillend aan de punt van de vinger”, daar alleen de draad trilt en de vingers, n.l. wijsvinger en duim, zonder te trillen de wordende draad langzaam uittrekken.

562 De vlechtmotieven in deze en de volgende regels beschreven, zijn bijna niet meer bekend. Men moet ze vooral zoeken op oude hoeden van bamboe gevlochten, welke nog zelden meer worden gemaakt.

Verschillende van de hier genoemde motieven worden ook gebruikt bij het weven en zo hebben wij deze aangetroffen op een oud koppensnellers-jasje. Zie de foto's en de tekeningen.

- aangekomen; / De manen zijn geteld en de maanden elkaar opgevolgd.
- 545 Zij is gegroeid en groter geworden, het meisje Pantil Punai, als opgeblazen; / Zij is uitgegroeid en voller, Ruai Lalang, als bij inblazen van lucht; / Haar lichaam is gezond als een goed verzorgd gewas; / Haar hele gestalte snel uitgegroeid. / Want zij wordt verzorgd door de maagd Pupu^s Perua met de welriekende bloemen van de kumpangboom;
- 550 Verzorgd door Riak Mani met de geurige liaanstengel van de tagari uit de boom getrokken; / Ingewreven met de verwelkte bladeren van kedumpai-kalang; / Zachtjes geklopt met munang-takjes met afgekapte uiteinde. / De diensten van Pupu^s zijn velerlei; / De verzorging van Daja Ruai door Daja Pupu^s Manda is niet slechts op één wijze;
- 555 De opvoeding van Burung Kiau door Lumau is volle ernst; / Haar onderricht is zeer grondig. / Zij zegt Ndu^s Telingu^s Mendu^s van Lambai Liu^s garen te leren oprollen tot een bol als van de jonge djaung-vrucht; / Te leren garen spinnen aan de trillende punt van de vinger; / Te leren vlechten met doorgestoken gekleurde stroken;
- 560 Draden af te binden met het spanraam in de schoot; / Garen te winden op de pennen van licht hout; / Te leren het vlechtmotief van de afdrijvende pad tot de monding van de Lempa^s, tot aan de voet van de brug; / Te ontwerpen (het motief) van de rijstmussen pikkend op een gierststengel, heen en weer springend met vijven op een rijsthalms; / Af te werken (het motief) van de buau-geesten op sneltocht, loerend twee bij elkaar, mannetje en wijfje;
- 565 Zegt haar uit te werken (het motief van) Ratu Pengamuru met een lungga^s-mesje op het hoofd, dragend een ijzeren mesje in het haar; / Van de trappende kidjang-herten drie bij drie met gestrekte hoeven tegen elkaar; / Van de brullende tijger bij wassende maan, schreeu-

563 *muduk*, iets beginnen te maken, ontwerpen.
djelingka^s, heen en weer springen.

564 *ngarau*, eigenlijk: snel iets afwerken.

buau, een soort spook, *hantu*, in de gedaante van een *beruk*-aap, *Macacus nemestrinus*; deze belaagt voorbijgangers, die door dit wezen geraakt, zwaar ziek worden.

565 *Ratu Pengamuru*, een jaloerse vrouw, die in heur haarwring een *lungga^s*-mesje verborgen houdt, waarmee zij de minnares van haar man wil treffen; een *lungga^s*-mesje zoals hier bedoeld, wordt gebruikt bij het „ikatten” of afbinden der draden vóór het verfbad, om de curculigo-vezels, waarmee men de draden omwindt, telkens af te snijden. Het heeft dezelfde vorm als een *lungga^s*, gebruikt bij het rotan splijten, echter kleiner en zonder de lange, houten steel.

- Ratu Mempelu badiang kanda^s tangkang katangkang, nunga^s kerang
 Bantu^s Ndu^s Pupu^s nadai sematjam; [lutan api.
- 570 Timan Lumau nadai seleman.
 Tau^s ia ngatji bali menjeti peniti bukit;
 Kunjal setikal penampang kunjit;
 Laju^s djengkung paku^s bakait-kait;
 Tangga^s tupai njau ia pandai nurai baturun naik;
- 575 Pandai ia nipan tandan pudun melandjan babuah tunggal, nadai
 [talah putik.

*Merintap da repi^s tenap,
 Ubah perimpah ranah;
 Udah ia baladjar ngejawat,
 Baru^s ia nemu tuah.*

- 580 Keba^s anti^s njumai Njai Tangkup Langgai, teka nemu batu ringai
 [barintai da lutan api;
 Anti^s mani^s Burung Kedidi^s ka tampuk ili^s, teka nemu tisik keli^s
 [meluah tudung kualii;
 Anti^s njauk ka tampuk lubuk, teka nemu paku^s ngantuk tumuh
 [da keruntuk baung laki;
 Anti^s ngebat, teka nemu ia batu djampat likat da tapa^s djari;
 Anti^s batenun Ajun Dunun, teka nemu ia batu kemunang nampun
 [da punggung lidi;
- 585 Anti^s da kaki ganggang Dajang Telit Benang teka nemu ia batu
 [mandang da mata hari;
 Anti^s ke dalam durung Djera Tangkung teka nemu batu kulat
 [mujung tumbuh da tugung tuku^s padi.
 Tuah namah Kelatan Tanah nadai seleman;

-
- 568 *Ratu Mempelu*, een vrouw van lichte zeden.
berdiang kanda^s, letterl. de liezen, *kanda^s*, warmend bij het vuur, doelend op een
 voor een vrouw zeer onpassende houding.
tangkang, zitten met opgetrokken en wat uiteen gebogen benen met de armen om
 de knieën.
- 571 De in deze en volgende regels beschreven weef- of ikat-motieven zijn nog slechts
 bij zeer weinigen bekend. Men moet ze zoeken vooral op dekens, *kumbu^s*, welke
 nu echter niet of bijna niet meer worden gemaakt.
- 573 *djengkung paku*, gebogen varentoppen in elkander grijpend, een ook nu nog veel
 gebruikt ikat-motief alsook een figuur bij het weven met suppletoire inslag op
 rokjes.
tandan pudun melandjan, een dichte tros melandjan-vruchten, eveneens een ook

- wend terwijl de maan vol is; / Van Ratu Mempelu bij het vuur zittend met wijdgespreide benen en armen bij het gloeiende houtvuur. / Wat Pupu³ leert is niet slechts één ding;
- 570 De opvoeding door Lumau is veelzijdig. / Zij kent ook het ikatpatroon „bali menjeti”, lopend over de heuvelkling; / Het patroon „kunjal setikal” met gele curcuma-rand; / Het patroon van de spiraalvormige varentoppen in elkander grijpend; / Zij kan navolgen het patroon van de eekhoorn-trap, klimmend en dalend;
- 575 Zij kan maken de dichte tros van melandjan-vruchten, die niet óp te plukken zijn.

*Merintap-boom aan de rand van lage grond,
Ubah-boom geveld in overstroomd bos;
Zij heeft allerlei vaardigheden geleerd,
Nu zal zij haar geluk(stenen) krijgen.*

- 580 Als het meisje Tangkup Langgai aan het koken is, vindt zij haar steen van kakkerlakken, zittend in een rijtje op het brandhout; / Als de Muskaatduif aan het baden is benedenstrooms, vindt ze haar visschubsteen zo groot als het deksel van een kookpan; / Als ze water haalt aan de diepte bovenstrooms, vindt ze de steen van de knikkende varentop op het achterhoofd van een baung-vis; / Als ze draad aan het afbinden is, blijft de snelle djompat-steen in haar handpalm zitten; / Als Ajun Dundun aan het weven is, krijgt ze de steen van de kemuning-steekvlieg, zich neerzettend op het eind van een latje;
- 585 Als het meisje Telit Benang op de kant van het bordes is, vindt ze haar schoonheidssteen in een straal van de zon; / Als Djera Tangkung in de rijstschuur is, vindt ze de steen van de mujung-zwam groeiend op de rijsthoop. / Het groeiend geluk van de Kelatan-vogel

nu nog gebruikt motief.

- 580 *Tangkup Langgai*, een naam voor velerlei vogels met fraaie, lange staart.
ringai, een soort kakkerlak, veel tussen het boven de stookplaats opgestapelde brandhout; deze kakkerlak verandert in een toversteen, welke een wonderbare bekwaamheid schenkt bij allerlei handenarbeid.
- 582 *baung laki*, een soort vis met scherpe, giftige stekels.
batu djompat, lett. snelle steen; deze geeft bekwaamheid veel sneller te werken dan anderen.
- 586 *batu kulat*, een steen ontstaan uit een paddestoel groeiend op een rijsthoop; door de kracht van deze steen is slechts een weinig rijst uit de rijstschuur genomen voldoende voor een geheel jaar.
- 587 *namah* of *nambah*, toenemen.

- Untung njurung nadai sagurau rawan;
 Untung besai nadai samatjam.
- 590 Teka nemu rangkang badaun, Ajun Dundun, tau^s rujah karujah;
 Tau^s nimang sibau tai rumau tau^s lebau da buah;
 Nimang orang tai bisu^s magu^s tau^s pandai badjuntah;
 Nimang ulun pun penguinang taun pangungkun ungun tau^s djadi radja
 Nimang kemantan batandan ke mas mèrah; [merintah;
- 595 Nimang djaung setakung bajah ngau njerangkung bumung rumah
 Nimang sega^s selumpung bajah ngau siana sebelah; [sebuah;
 Nimang tengang sebembang bajah ngau djala sepajah;
 Nimang mpalai anta^s anai tau^s mendjadi uma luah;
 Nimang keladi Ruai Peridi tau^s mendjadi birah.
- 600 Bantu^s Ndu^s Pupu^s nadai seleman;
 Timang Dajang Perua Nampang nadai sematjam;
 Timau Lumau nadai segurau rawan.
 Ari diganti Ruai Peridi da Ai^s Babuli baganti malam;
 Ranang dabilang birang, baganti bulan;
- 605 Taun dapun baganti padi damakan.
 Teka njau dara Punai Ara tampala^s;
 Tusu njatu njau mampisa^s;
 Mua Ruai Kerapa njau barupa bala^s kabala^s.

Legai dua barimbai,

- 610 *Sibau da langgai danau;*
Udah djengaiiku nelesai ka Pantil Punai da Lambai Pantai,
Renau ku bagurau ka orang nginau Burung Kiau njau lenjau.
- Apai Dajang Telit Benang njau nginau orang tai kering tulang
 Nginau uat tai terik urat dagemar tansi; [dagamar ka besi;
- 615 Nginau tudan tai lantang penjuan nginau Ruai Ruajan tai dagumar
 Nginau djanda tai djaga mata dagumar sigi. [ka tabu^s tali;

590 *rangkang badaun*, een reeds jaren in het water liggende boomstam, toch wonderbaarlijk bladeren dragend, wordt voor haar een toversteen, welke een lang leven verzekert. Van zeer oude mensen zegt men ook: „*nemu rangkang badaun*”.

rujah-kerujah, het typische langzame op en neer gaan van de boven het water uitstekende punt van een boomstam in de rivier door de kracht van de stroom.

593 *pangungkun*, van *kungkun*, het vuur toedekken met as, opdat het niet uitga.

596 *selumpung*, een stuk van ongeveer twee vadem.

- is niet éénsoortig; / De onverwacht komende voorspoed is geen gekheid; / Haar grote veine is veelzijdig.
- 590 Dan vindt Ajun Dundun (de steen van) de bladdragende, dode boomstam, op en neer wiegend (in het water); / Met haar spreuken kan zij een onvruchtbare sibau-boom rijk vrucht dragend maken; / Bezwerend kan zij een stakkerige stomme weer vlot doen spreken; / Bezwerend kan zij een erfelijke slaaf, die het haardvuur verzorgt, maken tot een regerend vorst; / Bezwerend de vruchtsteel van de kemantan maken tot rood goud;
- 595 Bezwerend één djaung-blad voldoende maken om de nok van heel een huis te bedekken; / Bezwerend één reep rotan-sega^s voldoende maken voor een hele rotan-mat; / Bezwerend één tenggang-vezel voldoende maken voor een heel werpnet; / Bezwerend een kleine, spelenderwijs gemaakte vóór-ladang maken tot een uitgestrekt rijstveld; / Ruai Peridi kan een (klein) caladium-gewas bezweren tot een (reuze) birah-caladium.
- 600 De diensten van jonkvrouw Pupu^s zijn velerlei; / De verzorging door Perua Nampang is veelzijdig; / De opvoeding door Lumau geschiedt in volle ernst. / De dagen, dat Ruai Peridi te Ai^s Babuli woont, zijn elkander opgevolgd en zo ook de nachten; / Vele manen zijn reeds geteld en de maanden zijn reeds gewisseld;
- 605 Een oogstjaar is reeds verlopen. / Zij is reeds een meisje, de Vruchtduif, reeds een jonge maagd; / Haar ronde borsten zwellen als puistjes; / Het gelaat van de Argusfazant is helder glanzend.

Legai-bomen twee bij elkaar,

- 610 *Een sibau-boom aan het eind van de plas;*

Reeds heeft mijn keel afgezongen omtrent de Vruchtduif te

[Lambai Pantai,

Nu zal mijn stem verhalen van de mannen, die de verdwenen Béó

[gaan zoeken.

Da vader van het meisje Telit Benang gaat mannen zoeken met sterke beenderen als van ijzer; / Zoekt kerels met taaie spieren sterk als vistouw;

- 615 Zoekt knapen met een adem lang als een rol touw, om de Argusfazant te zoeken; / Zoekt vrijgezellen met scherpziende ogen als het damar-

614 *uat*, titel, aanspreking voor mannen; zo ook in de volgende verzen: *tudan*, *djanda*, *njamau*, *madjung*, *meli^s*.

- Nginau njamau suruh nginau Burung Kiau tai tapukau ka adau
[njantuk ka tawas;
Nginau djana tai salam ka buaja da nanga Kapuas;
Nginau madjung tai tapasung ka ramaung da bukit Kalas;
- 620 Nginau meli^s ta-ami^s ka muanji^s da dawar tumas.
Teka dataimah rambai, ninga kumbai apai Pantil Punai, tandan
Teka ngusungmah tampung buah njeli^s; [gemili^s;
Teka madjumah sepupuku sama^s diri^s.
„Ninga mandalku angku^s mandjadi^s;
- 625 „Mening pumpunku belumun munti^s;
„Ninga riranku tandan tamuni^s;
„Ninga pipihku pisang pali^s.
„Njuruh kita^s nginau ka dangkai tai njau tesat ngemelai, anak landak;
„Njuruh kita^s nginau itik tai lagi^s ntjik, tjurik buntak;
- 630 „Njuruh kita^s bedjalan nginau bajan tai tesat ngasam, tangan
[naratjak;
„Njuruh kita^s nginau kenjalang tai ilang, tai batugang ngumpak.
„Kira lunggung nda^s nda^s tau^s djalai ngai;
„Kira pedih tubuh nda^s mah njanangguh ka diri^s nadai;
„Kira nadai sempat angkat nda^s mah tau^s djalai nadai namuai.”
- 635 Teka njimpan baban Djenti Tudan djalai ka^s angkat badjalan
Ramu da-atju tjukup pangkira; [tjukup semua;
Apis tjawis lengis senata.
Teka ka^s angkat nda^s bula^s balang;
Ambau nadai mang-mang.
- 640 Teka ngatju ladu ulu tulang;
Ngatung sentupung bulu kenjalang;
Ngesan tunam bangku senapang;
Ngatju badju rentaga benang;
Nanggung paung sumpit tapang;
- 645 Nipan tali udjan dengau niti djalan tai baünan-unan da parung
Gelang kilas lima^s belas ngaki ranguang; [belakang;

617 *tapukau*, van *pukau*, boomwild achternazetten.

adau, een beruk-aap, *Macacus nemestrinus*.

621 *rambai tandan gemili^s*, lett. een tros, een tak van *gemili^s*-vruchten, een vaste uitdrukking voor familie.

622 *tampung buah njeli^s*, lett. een maisplant, *njeli^s*, met twee, drie kolven boven elkaar, *tampung*; weer een vaste uitdrukking voor familie.

624 *mandal*, broers- en/of zusterskinderen noemen elkaar *mandal*.

angku^s mandjadi^s, lett. aangenomen, *angku^s*, broer of zuster, *mandjadi^s*.

- lampje van de ziener; / Zoekt mannen om de béo-vogel te zoeken, die een aap kunnen nazetten tot aan het daglicht; / Zoekt kerels, die naar een krokodil durven duiken aan de monding van de Kapuas; / Zoekt borsten, die een tijger kunnen binden op de berg Kalas;
- 620 Zoekt durvers, die bijnessen oogsten bij volle, heldere maan. / Daar komen de broeders horend de roep van de vader der Vruchtduif, de hele familie; / Daar komen de vruchtkolven van één maisplant; / Daar komen mijn bloedeigen neven. / „Luistert mijn neven, mijn bloedeigen broeders;
- 625 „Hoort mijn familie, uitschietende bamboe-pol; / „Luistert mijn broeders, placenta-steel; / „Luistert mijn verwanten, tros van één pisang. / „Ik zeg u op stap te gaan om te zoeken het kind, verdwaald bij het zoeken van melai-vruchten, mijn jong egeltje; / „Ik zeg u te gaan zoeken mijn klein eendje, gestreept als een sprinkhaan;
- 630 „Ik zeg u op stap te gaan, te zoeken mijn piepend parkietje, verdwaald bij het zoeken van asam-vruchten; / „Ik zeg u te zoeken de verdwenen jonge neushoornvogel met pas uitkomende, witgepunte staart. / „Zoudt gij aarzelen, ge moogt niet weigeren te gaan; / „Zoudt gij u ziek voelen, ge moogt niet neen zeggen; / „Zoudt ge geen tijd hebben te vertrekken, ge moogt niet niet-op-stap-gaan”.
- 635 Dan pakken de mannen hun zaken bijeen om te vertrekken, van alles genoeg; / Rusten zich uit geheel en al; / Van alles voorzien, kant en klaar. / Zij gaan op stap zonder terugkeren; / Vertrekken zonder aarzelen.
- 640 Zij gorden aan hun parang met benen gevest; / Zij zetten op hun hoofddeksel met veren van de neushoornvogel; / Zij leggen hun geweer over de schouder; / Doen aan hun jasje met roodgaren band; / Nemen op hun blaasroer van tapang-hout;
- 645 Doen om hun halssnoer met afhangende belletjes op de rug, rinkelend tegen elkander terwijl men loopt; / En de koperen armbanden vijftien bijeen als de poten van een duizendpoot; / Zij doen om hun snoer

626 *riran*, orde, ordenen, uitzoeken van iets, dat nog onordelijk is; vandaar iemands afkomst zoeken of vinden, familie.

628 *kadangkai*, een soort stekelvarken; wegens zachtaardigheid van dit dier als kooswoord voor kind, zoals wij „schaap” gebruiken.

636 *Djenti*, titel en aansprekking voor dappere kerels.

645 *tali udjan*, een oud halssnoer van kralen met op de rug afhangende belletjes.

646 *gelang kilas*, koperen, spiraalvormige armbanden.

- Njau ngatju mempelu baru bansa takelang ;
 Ngalatja palaga njala da dada setetak batang ;
 Ngeni^s tengkelai langki^s pamadjal isi^s pon berang.
- 650 Sikap genap tjukup dalatja ;
 Baban dasimpan tjukup semua.
 Teka nangkin sikin salin binjak, nangkin sikin besi tjanai ;
 Nanggung sanapang sarung satetak, djari barundi da tali karepai ;
 Ladu datju ka bulu merak, baik atju ka bulu ruai.
- 655 Daïndang-ïndang berang sepiak, kelampetan batundjan da lantai panjai ;
 Gusung tangga^s pipih panampak, dudju batu da mua tanggai ;
 Terengkah ka tanah munji bagegah, nudju tepu munji baguai ;
 Tengah pian pelamimbak ili^s telandjing barunsai.
 Ngili^s ai^s Djenti Meli^s birang rendjang ;
- 660 Nengah tanah Djenti Tudah kampung sengkabang ;
 Ngeliut djulut sambang tembawang ;
 Njengau lalau kampung tapang ;
 Bekanan keladan Djenti Tudan delapan betentang.
 Datai ke labak litjak teka nemu awak tidjak abi kaki ;
- 665 Teka nemu sida^s awak perupis abi djari ;
 Teka nemu pantjung abi besi.
 Djalai Pantil Punai matang temu nur ;
 Sulang Dajang Telit Benang matang temu insur.
 Keba^s ai^s luah njau diseberang ;
- 670 Darung dalam njau dipangkajang ;
 Bukit tinggi^s njau dapelunggang.
 Teka datai ka Pantai Lambai Semanang ;
 Teka temu^s ka Liu^s sida^s dua tiga iku^s sepamanduk Arang ;
 Datai ka Nanga Nunsu Sabang ;

647 *mempelu*, langwerpig ronde stenen, zwart met witte band of streep.

648 *pelaga njala*, rode agaten over de hele lengte gelijk in dikte, tegenover de gewone *pelaga*, welke spoelvormig zijn.

649 *ngeni^s*, van *keni^s* of *kendi^s*, bij elkaar schuiven.

652 De woorden in deze regel zijn zoals dikwijls, met grote syntactische vrijheid van elkaar gescheiden: *sikin*, een kort kapmes; *besi salin*, hard staal; *tjanai* of *batu tjanai*, een soort slijpsteen, waarop de *sikin* met *binjak*, olie, wordt aangezet.

653 *sarung setetak*, een geweer, waarvan het hout slechts tot halverwege de loop gaat; bij oude geweren liep het hout langs de gehele loop door.
djari berundi, lett. als om strijd zich bewegende vingers: een levendig beeld voor

- van mempelu-stenen nog nieuw, met witte banden; / Doen om de rode agaastenen afhankelijk op de borst als een boomstam; / Schuiven hun armbanden over het vlees van de bovenarm.
- 650 Volledig uitgedost en geheel uitgerust; / De benodigdheden geborgen, van alles voldoende. / Zij gorden om hun mes van gehard ijzer, met olie aangezet op de slijpsteen; / Zij nemen op het geweer en de snelle vingers binden vast het touw van het weitasje; / Het zwaard versierd met veren van de fazant, fraai versierd met veren van de ruai.
- 655 Met zwaaiende bovenarmen en stappende kuiten gaan ze over de lange gaanderij; / Naar de steunbalk van de trap, langs de steen bij de trap. / Op de grond gekomen klinken dof hun snelle stappen over het erf; / Zij doorwaden stroomaf de ronde badplaats, waar de telandjing-geest plast; / Zij lopen stroomaf, de dappere kerels, waar het water (langs de boomwortels) stroelt;
- 660 Zij kruisen, de helden, de tengkawang-aanplant; / Zij gaan in een bocht om de bosreserve, langs de rand van de vruchtboom-aanplant; / Zij lopen met gestrekte hals langs de bijenbomen, een groep van tapang-bomen; / Rechts passeren zij, de krijgers, een groep van acht keladan-bomen. / Gekomen aan het modderig moeras vinden zij sporen, indrukken van voeten;
- 665 Daar vinden zij sporen van takjes met de vingers afgebroken; / Vinden zij sporen van takken met het kapmes afgekap. / De weg van de Vruchtduif laat zich steeds volgen, een loopstreep in het gras vinden ze; / Het spoor van het meisje, Telit Benang, blijft zichtbaar te volgen in allerlei bochten. / Alle grote rivieren worden overgestoken;
- 670 Diepe dalen worden doorkruist; / Hoge heuvels worden genomen. / Dan komen ze te Pantai Lambai Semanang; / En bereiken de lieden, twee drie in getal, Sepamanduk Arung; / Ze komen aan te Nanga Nunsa Sabang;

de vlugge vingerbeweging bij het vastbinden van het weitasje, *karepai*, waarin men o.a. kogels, kruid, slaghoedjes, zwavelkopjes van lucifers en wat totten bewaart.

657 *bagegah*, dof klinkend.

658 *pelamimbak*, wordt gezegd van al de netjes op een mat geordende kommen, schotels en borden voor een maaltijd; de ronde, schone badplaats wekt blijkbaar associaties met zulk een kring van schotels en kommen.

pian telandjing, een mooie badplaats met helder water wordt aldus genoemd, als zou de *telandjing*-geest daar gaarne baden.

665 *perupis*, door voorbijgangers afgebroken takjes of stengels welke het lopen hinderen.

- 675 Temu^s ka Linsu^s Selalindang;
 Datai ka Udjung Pananggung Tiang.
 Sema^s ka tumpul isau dia^s mah sida^s ngansah;
 Antjur liur dia^s mah sida^s ngaludah;
 Sema^s ka lepa tulang keban Djenti Budjang dia^s mah sida^s belengah.
- 680 Teka menung de pun kelampu^s tjundung djalai sida^s ntung paung
 [kelampai ngabang;
 Gusung sida^s pating aur gangging djalai njandih kingking panawan
 [tanggap;
 Datai ka aur bulan de manala pian sida^s njandih tunam bangku
 [senapang;
 Datai ke pun buluh parindu^s da Salambai Linsu^s pemenan sida^s
 [indu^s nepu^s peleku^s bentang adjang.
 Dia^s sida^s mani^s ka Landau Langki^s, njelam ka Lubuk Dalam,
 [mamuh ka Landau Balusuh;
- 685 Dia^s sida^s mani^s njelam upa unggam tapah labang;
 Mani^s mantimbang Djenti Madjung upa tugung gajau butang;
 Dia^s sida^s mani^s barunsai upa udjai belabuh sajang.
 Teka beletji^s daki^s da dada djari;
 Babasuk ampik da asam pipi;
- 690 Teka bagasak latak da tapa^s kaki.
 Olèh udah djalai sida^s bajah;
 Badu^s djalai tembu^s;
 Nanggal djalai sual.
 Ka tisi tebing sida^s ngisai gunting pengariring gong selang;
- 695 Ka atau pantai sida^s ngisai gundai baik penangkai djawa^s djerenang;
 Tjelap belentjat ka darat melit tjawat landa^s sengkelat bulung dagang;
 Melit sirat panggiti tampang dinang orang orang;
 Ngau tingkau malau baik penakau djerangau pulang;
 Ngalatja tengkulas Serabaja tai djera dabunga muduh da tampang;
- 700 Ngatji batik Betawi tai batasi ka batik Tjamarang;

685 *mantimbang*, met beide handen en armen afwisselend rechts en links in het water slaan en dit gezamenlijk en rhythmisch.

689 *ampik*, vuil op het gezicht; op andere delen van het lichaam heet het *daki*.

694 *ngisai gunting*, vroeger waren zulke geheel cirkelvormig gedraaide snorpunten mode, tegenwoordig ziet men ze nog slechts zelden.

695 *gundai*, boven de hals afgesneden haar; al wrijvend, *ngisai*, slaan ze het water uit hun haar.

696 *landa^s*, het onderste, rode stuk van de lendedoek.

- 675 Arriveren te Linsu^s Selalindang; / Hebben bereikt Udjung Panang-gung Tiang. / Is het mes bot geworden, daar zullen ze het slijpen; / Is het speeksel opgeweld, daar slikken ze het door; / Zijn de been-deren vermoeid van die dappere borsten, daar zullen ze rusten.
- 680 Zij houden stil bij een overhellende kelampu^s-boom, waar ze hun blaasroer insteken van prachtig kelampai-hout; / Zij gaan naar een aur-bamboe om hun lansen met weerhaken tegen te zetten; / Zij gaan naar een maan-bamboe op het erf van de badplaats en zetten hun geweren er tegen; / Zij komen bij een pol van parindu^s-bamboe, waar de vrouwen van Selalambai Linsu^s haar rotan-gordel opgerold plegen neer te leggen. / Daar gaan ze baden in de Langkau Langki^s, duiken in de Lubuk Dalam, baden in de Landau Balusuh;
- 685 Daar duiken en baden ze, golven slaand als de reuze tapah-vis; / De krijgshelden baden, luidruchtig in het water slaande als een plon-sende krokodil; / Daar spetteren ze met het water als een neerplas-sende regen. / Daar wrijven ze het vuil van armen en handen; / En wassen het stof van hun wangen;
- 690 En schuren de modder van hun voetzolen. / Dan houden ze op, het is voldoende; / Ze staken, het is genoeg; / Ze eindigen, ze zijn voldaan. / Op de berm draaien ze hun snorpunten rond als een gong;
- 695 Op de oever schudden ze het water uit hun haar afgeknipt boven de hals, sierlijk als de stengel van de rode gierst; / Afgekoeld springen ze op de kant en binden hun lendedoek om van zwart, wollig katoen met rood uiteinde; / Ze binden hun lendedoek om van panggit-weefsel, waarop poppetjes staan; / Ze doen hun gebatikte hoofddoek om met geel gestipte rand als de stengel van opnieuw uitgelopen kalmoes; / Ze winden hun hoofddoek om van Surabajaas patroon met rode bloe-men en purperen baan;
- 700 Ze schikken hun Bataviaas batik met rand van Semarangs batik; /

sengkelat, een soort ruwe stof, vroeger gebruikt voor lendedoek, nu niet meer verkrijgbaar.

buhung, zwart katoen.

697 *sirat panggit*, een lendedoek, waarvan het onderste, afhappende gedeelte weefsel is met suppletoire inslag met mensfiguren versierd.

698 *tingkau malau*, een soort batik als hoofddoek gebruikt, volgens zeggen afkomstig van Menangkabau, met gele, gespikkelde rand, waarom vergeleken met de gespikkelde stengel van kalmoes. Tegenwoordig nog slechts als erfstuk bewaard.

- Ngapis setangan Bugis tai baik penulis manibui arang ;
 Teka njaruk badju Djenti Mandju rentaga benang ;
 Nangkin tilin ulu tulang.
 Teka angkat nadai mang-mang ;
- 705 Amau na^s bula^s balang.
 Teka niti panti besi tai batatah kudi mesa^s ati buah pinang ;
 Teka batundjan da panti tebalian tai tebal sekilan tempangan
 Nidjak panti pèrak tai bekaderang ; [punggang ;
 Nudju panti kaju tai upa dasapu ke mentemu pulang ;
- 710 Teka ngusung baruh durung tai penanggung djelapang ;
 Nengah pasah tai batungkah tiang ;
 Nengah pun sabang seluang ;
 Mansa^s gugu^s katunsung lajang ;
 Ngedju menala tepu dinding sabu ngkarangan kerang ;
- 715 Nengah menala luah miah djelumpang benang ;
 Nudju kaki tangga^s tukan.
 Teka negu^s tangga^s indu^s keban Djenti Timbu^s tai munji teraku^s
 [babi belang ;
 Djari kanan nekan alau alau pengerawan tai dapulah Punan
 [pengandung lalang ;
 Njapai alau alau pi ai tai dasadai Temai da repi^s pengerang ;
- 720 Teka njigung alau lampung keban Djenti Madjung Tai datibung ka
 Teka nudjai landai tai baik penantai pingai lajang ; [tulang orang ;
 Nidjak tangga^s anak tai kemantjiak munsang muang ;
 Teka nudju batu badaga^s dugu dinding sengalang pentik kumpang ;
 Ngeman menturan tai dabalan lintang ;
- 725 Ngeming dinding Djenti Nading rirang mang ;
 Njuruh pituk Djenti Laduk niti teluk padung pantang.
 Teka ngusung ruai tai dinding balai anak radja ;

701 *setangan Bugis*, een Buginese hoofddoek met gele strepen als de langs de flanken fraai gestreepte *manibui*-eekhoorn.

713 *katunsung lajang*, een *Hybiscus*, eigenlijk *tunsung*, doch, aldus mijn zegsman Sinji, *ka* toegevoegd wegens rythme. Het is een van ouds gaarne aangeplante heester op het erf. Als in vroeger tijden een koppensneller terugkeerde van een sneltocht, hield hij zich eerst enige tijd schuil in de nabijheid van het huis. 's Avonds gaf hij een rode hybiscus aan een uitverkorene en 's morgens kwam deze baden met de rode bloem in heur haarwring. Na een paar dagen kwamen zo meerdere meisjes en daaruit begreep men, dat een beroemde koppensneller

- Ze doen om hun Boeginese hoofddoek fraai getekend als de manibui-eekhoorn. / De dappere mannen trekken hun jasje aan met rode band; / Binden om hun zwaard met benen gevent. / Zij stappen op zonder aarzelen;
- 705 Zij gaan en keren niet terug. / Dan lopen ze over het ijzeren plankier met goud ingezet zo groot als het hart van de pinang-vrucht; / Zij stappen over de brug van ijzerhout een span dik op de kapzijde; / Zij gaan over de brug van flonkerend zilver; / Lopen over het houten plankier als bestreken met nieuw uitgeschoten curcuma;
- 710 Zij lopen onder de rijtschuurtjes door met ronde, houten schijven; / Langs de bergschuurtjes met kruisbalken tussen de palen; / Langs de roodbladige Cordyline-boompjes; / Langs een groep Hibiscus-struiken; / Over het erf van fijn wit zand van de zandbank;
- 715 Dwars over het wijde erf, opzij drukkend het rode Malva-kruid; / Zij richten hun schreden naar de voet van de trap. / Dan stappen al die dappere kerels de trap op, waar de gestreepte varkens staan te smakken; / Hun rechterhand omvat de leuning van pengerawang-hout, gemaakt door een Punan-slaaf, als in de aar schietend lalang-gras; / Zij grijpen de leuning vast, welke Temai (vroeger) heeft te drogen gezet tegen de rand van jong bos;
- 720 De krijgshelden raken met de ellebogen de leuning van licht hout, vastgezet met pennen van mensenbeenderen; / Dan stappen ze op de steunbalk fraai gebogen als (de armen van) iemand die een lajangschotel ophoudt; / Zij stappen op het bovenstuk van de trap, dat piepend kraakt als een springende musang; / Dan komen ze langs de zware, wiegelende steen, waarop staan de sacrale afweerbeeldjes van kumpang-hout; / Zij lopen langs de richelbalk tegendraads gekapt met de dissel;
- 725 De dapperen lopen langs de wand van gespleten mang-hout; / Lopend over de gaanderij gaan ze onder de pantang-zolder door. / Zij gaan nu de voorgalerij op, waar de ligplaatsen zijn voor de geëerde gasten; /

was teruggekeerd. Het gezang „*Mengap Bungai Taun*” heeft in vers 181: *Nyau betegoh ka lango kenimsong laiang*.

- 717 *pengandung lalang*, als in de aar schietende *lalang*, *Imperata cylindrica*, afwisselend dikker en dunner.
atau-atau piai, de trapleuning bestaat gewoonlijk uit drie houten, de onderste voor kleine kinderen heet *piai*.
- 724 *ngeman*, van *man* of *mban*, leiden, wegbrengen, hier: langs lopen.
- 725 *Djenti Nading*; *Djenti*, titel voor dappere kerels; betekenis van *Nading* en *Laduk* onbekend; volgens mijn zegsman alleen rijmbetekenis.

- Ngusung tiang tai dapangkap ka anak lila ;
 Nudju pintu baru tai datju ka sengiang naga ;
 730 Ngusung dinding tai dakantjing tukang Tjina ;
 Nudju atap tai semat ka kawat Djawa.
 Teka ngembing ringka^s kawing Djenti Nading djalai njauh tilin ulu
 Ngusung atau lesung djalai ngentak paung sumpit tapang ; [tulang
 Ka tisi dinding sida^s njeliet kingking panawan tangang.
- 735 *Legai dua berimbau,*
Sibau da langgai danau ;
Udah djengaiku ngandai ka temuai tai baru datai,
Baru^s rendauku bagurau ka Meningan Rengkau.
- Njau nepau rau da atau lubang ;
 740 Nepas uras da atau kalang ;
 Nepas uras da atau lantai ;
 Nepas uras da atau bidai.
 Teka ngami^s uri^s nanji^s tai upa lampi^s muanji^s idang ;
 Ngeremai tikai andai tai karawang punggung ;
 745 Teka ngatji permandani tai ngamulu ati ramaung dandjang ;
 Ngalatja siana Djawa Meningan Kaja ui sega^s seluang.
 „Ka atau pindai to^s mèh pipih rambai, djaku^s Meningan Gerai,
 [ninga mèh Djenti Temai, tai balantai lintang ;
 „Ka atau mampanggung to^s mèh Timbu Madjung, djaku^s Meningan
 [Agung, tai tuntun pinggang ;
 „Ka bangsa manawa to^s mèh Djenti Djanda, djaku^s Meningan
 [Kaja, bansa tekelang”.
- 750 Dia^s teka tangkang kumau Timbu^s Njambau da tingka^s atau gelung
 [tanggah katanggah ;
 Batungkat lengan Djenti Tudan gelung upa ka^s patah ;
 Lembik tunsang keban Djenti Budjang upa ka^s masang ka tanah ;

731 *kawat Djawa*, met ijzerdraad van Djawa; slechts een lofprijzing op het stevige dak, waarvan de plankjes als dakpannen dienend, in werkelijkheid met rotan zijn vastgebonden.

738 *Meningan Rengkau*, een titel van de oudere broer van *Pupu^s* van *Negeri Udjung*, waar het verdwaalde meisje wordt verzorgd.

739 *nepau* of *nepas*, opvegen. Deze regels schilderen de drukke bedrijvigheid van de gastheer; door de schrijver werd bij aankomst in een kampong steeds weer ervaren, hoe deze met een ruwe, platte veger van een uiteen gerafeld stuk lian

Zij gaan naar de palen, waar de kleine lila-geweren tegenaan gebonden zijn; / Zij lopen naar de nieuwe deur versierd met een sacrale draak;

730 Naar de wand, gemaakt door een Chinese timmerman; / Naar de dakbedekking gebonden met Javaans ijzerdraad. / Dan gaan de dappere mannen naar de palen met hertengewei om op te hangen hun parangs met benen handvat; / Ze gaan naar de rijstblokken om op vast te zetten hun blaasroeren met steel van tapang-hout; / Tussen de wand steken ze hun lansen met weerhaken.

735 *Legai-bomen, twee bij elkaar,
Een sibau-boom aan het eind van het meer;
Mijn keel heeft gezongen van de gasten juist aangekomen,
Nu ga ik vertellen van Meningan Rengkau.*

Hij veegt het vuil op (van de vloer) in het gat;

740 Hij veegt al de rommel weg onder de planken; / Hij veegt het vuil van de vloer; / Hij veegt het stof van de rotan-mat. / Dan haalt hij de siermat fraai als de honigraten van een verlaten bijennest; / Hij rolt uit zijn pronkmat met opengewerkte rand;

745 Hij spreidt zijn tapijt fraai gestreept als de huid van een boomtijger; / Meningan Kaja rolt uit de Javaanse rotan-mat gemaakt van fijne rotan-sega³. / „Hier op dit verhoog, mijn broeders, spreekt Meningan Gerai”, luistert gij dappere helden, (op dit verhoog) met dwarsliggende planken; / „Hier, gij fiere strijders, spreekt Meningan Agung, op deze rustplaats met rand reikend tot de heup; / „Hier gij stoere mannen, zegt Meningan Kaja, op deze ruime ligplaats met rijk versierde rand”.

750 Daar gaan de dapperen zitten met de armen om de opgetrokken knieën boven op het verhoog, met fier opgerichte lijven; / Zij zitten, de krijgshelden, steunend op naar achter gestrekte armen als zouden ze breken; / Ze hangen ver achterover, al die jonge kerels, zodat ze bijna

de vloer, fors slaande, schoon veegt, de matten uitklopt, uitrolt en de grote *bidai* ook nog eens stevig afveegt.

rau, allerlei grover vuil zoals schillen van vruchten, schraapsel van rotan, uitgekauwde stukken suikerriet e.d.

740 *was*, het fijnere vuil.

kalang, het gedeelte tussen de planken en de dwarsliggers; men pleegt een plank even op te tillen en daar gaat het vuil onderdoor, valt op de grond onder het huis en blijft gedeeltelijk hangen op de onderbalken.

- Bentur paur upa ka^s naban buah.
 Dia^s sida^s batunga^s-tunga^s da atau tingka^s upa kiara^s betundjang
 [seribu;
 755 Duduk babandung keban Djenti Madjung aba^s Meningan Agung da
 [atau mampanggung upa kebaung sagu tangkabu;
 Bakemban-kemban keban Djenti Tudang upa keladan bulan badan
 Teka berapit-rapit upa bait kaju alu. [njiku;
 Gutai-gutai Djenti Tembai da atau pindai upa lalau Nawai diang
 [Sandai batupai de dan nunsang, dua kali^s turun dua kali^s niki^s;
 Upa tapang Pengali Tanah djalai Tjugah njumpah belabuh memang,
 [djalai ia ngumbai antu seribu ngulu seratus ngili^s;
 760 Djenti Djanda da atau bangka upa tapang Bara, djalai nemu tjamara
 [da sarang lang, suti^s olèh ngami^s da sarang kedidi^s;
 Upa lalau Tempurau sida^s da tingka^s atau tai dindang atap langkau
 [pamali rambang, djalai atap langkau pamali gari^s;
 Gilik kagilik upa tapang Malik, tai datilik aik ari Sungai Kumpang,
 [datilik aik turun mani^s;
 Upa tapang Mpit, tai tampun belit da tengah batang, tampun belit
 [baturun niki^s.

Djelundung kupantjung mengkung,
 765 *Peru sekaju bagajak guju;*

-
- 753 *upa^s ka^s naban buah*, lett. als willende meetrekken vruchten; de overhangende lichamen der mannen wekt associaties met de takken van een vruchtboom, welke door de vruchten naar de grond worden getrokken.
- 758 *lalau Nawai*, de bijenboom van *Nawai*, de eigenaar van de boom, had zwaar gekronkelde takken, waardoor de bijennesten zeer moeilijk af te snijden waren; *Sandai*, een bekende klimmer durfde deze nesten te oogsten, als een eekhoorn tegen de stam hangend. Deze regel is een voorbeeld van een nog zeer recente toevoeging: de dochter van deze *Sandai*, een nog vrij jonge vrouw, leeft nog te *Merbang* en de durian-boom, waarmee deze *Sandai*, vroeger slaaf, zich heeft vrijgekocht staat bij kampong *Padak* en heet *Rian Sandai*.
- 759 *Pengali Tanah*, naam van een kampong van *Banjur-Dajaks* in de middenloop van de *Belitang*-rivier bij de grens van het Mualang-gebied; er was een geschil gerezen over de eigendomsrechten op een tapang-boom, als bijenboom hogelijk gewaardeerd. De pleitbezorger van de Mualang-Dajaks was een zekere *Tjugah*, die in een bezwering, *pemang*, van wel drie uren alle mogelijke hantu's en geesten wist op te roepen.
- 760 *tapang Bara*, een tapang-boom van een zekere *Bara* in de bovenloop van de *Ginsar*-rivier, een zijrivier van de *Ketungau*. Men wist niet of deze boom er nu nog stond.
tjamara, een valse haarstreng, veel gebruikt door vrouwen om de haarwring te vergroten. Bij het oogsten van de honig zouden twee van zulke haarstrengen

de grond raken; / Geheel gebogen als een vruchtdragende tak. / Daar zitten ze tegenover elkaar op het verhoog als een waringin met duizend luchtwortels;

- 755 Al de forse mannen zitten bijeen op de ligplaats met Meningan Agung dicht als epiphyten op een kebaung-boom; / Dicht opeen zitten ze als een keladan-boom met hoekige takken; / Dicht op elkaar als bait-bomen gebruikt voor rijststampers. / Zeer fier zitten daar de dapperen op het verhoog als de bijenboom van Nawai, waar wijlen Sandai inkloem als een eekhoorn omgekeerd hangend aan de takken, tweemaal omlaag, tweemaal omhoog; / Als de tapang-boom van Pengali Tanah, waar Tjugah zijn bezwingingen begon, aanroepend duizend hantu's van stroomop, honderd van stroomaf;
- 760 De jonge kerels zitten op het verhoog als de tapang-boom van Bara, waar de honigzamelaar een haarstreng vond, één in het nest van een kiekendief, één in het nest van een muskaatduif; / Ze zitten op de balai als de tempurau-bijenboom, waar een hut bij stond, welks dakbedekking nooit verwaarloosd raakte; / Ze draaien zich heen en weer, trots als de bijenboom van Malik, die de vrouwen van Sungai Kumpang zien als zij gaan baden; / Als de reusachtige Mpit-bijenboom met rondom de stam ingedreven pennen stijgend en dalend.

Ik kap een tak van de djelundung-boom,

- 765 *Een Peru-boom waait heen en weer;*

gevonden zijn, één in het nest van een kiekendief en één in het nest van een muskaatduif. Zulk een vondst betekende uitzonderlijk geluk.

- 761 *tempurau*, een boomsoort waarin bijen nestelen. Deze *lalau* of bijenboom droeg steeds nesten, zodat de hut bij de boom opgeslagen voor de honig-oogst steeds werd onderhouden en gebruikt.
- 762 *tapang Malik*, een zeer bekende bijenboom oorspronkelijk eigendom van *Malik*; deze boom staat nu nog bij kampong *Kumpang Pateh* aan de *Marian*, een zijriviertje van de *Belitang*. Dit hele stuk is een toevoeging van jonge datum. Bijenbomen vormen een hogelijk gewaardeerd bezit en daarom kent men de geschiedenis van deze bomen en onthoudt men de eigendomsrechten, ook nadat men reeds verhuisd is ver van de plaats. Wanneer zulk een boom kan geoogst worden, zullen de dichtbij wonenden eerst kennis geven ook aan meerdere dagreizen verwijderde familie van de oorspronkelijke eigenaar.
- 763 *tapang Mpit*, nog een beroemde bijenboom in de bovenloop van de *Sadus* bij kampong *Randau*. Deze is in 1951 omgevallen; toen schrijver in November 1951 in genoemde kampong vertoefde mat de omgevallen stam, afgebroken een stuk boven de plankwortels, 12½ vadem tot aan het begin der vertakkingen. Deze boom droeg wel vier tot vijfhonderd nesten. Overal langs de stam en de zware takken waren wiggen ingedreven voor de beklimming en de oogst duurde meerdere nachten. Zelfs Maleiers van *Belitang* gingen naar deze boom, omdat zij familie waren van de oorspronkelijke eigenaar.

*Udah rekungku bagurau ka sida^s duduk babandung da atau
Baru^s gumuku njelatu Meningan Tuku. [mampangung,*

- Njau ngumbai bunsu penudi ada :
„Ngumbai senua^sku, tampung njawa, adi^s kepi^s kepala.
770 „Tambun badjudjut bai^s ka pansut, tai beruntai berang ;
„Selepa bakaki bai^s ka kami, ninga di^s Riak Mani^s, tai pandai
[ngambi^s api mangsang ke sapunggang ;
„Ngasuh di^s ngandjung selepa bamata, ninga di^s Pupu^s Perua, tai
[pandai ngalala mensia orang ;
„Njuruh di^s ngandjung selepa tingkap, tai tau ngerajap ngelaus
„Kelekati besi bai^s ka kami pentjuri ati buah pinang.” [lubang ;
775 Dadinga senua^s njawa gelung beteli-teli ;
Dapending senua^s iring njau bereti-reti.
Teka munji tanda^s sedua besaut singga^s nganti^s kena^s timbal ;
Munji beli nganti^s kena^s djual ;
Munji tutuk nganti^s kena^s tingkal ;
780 Munji lumpung Ratu Riung aba^s Meningan Agung nganti^s kena^s agal.
„Ku lagi^s malang nabu^s, mèh aka^s ku, ngelanggu^s buah mawang ;
„Lagi^s malang ngani, mèh menjadi^s-lakiku, bediri^s lampung purang ;
„Lagi^s malang njepak ngiring anak beringin lubang ;
„Lagi^s malang ngebat ku, djaku^s Ratu Lawat, mangku^s tengga^s
[lantang ;
785 „Lagi^s malang ngajam nengelan punggang djerenang.”
Bata^sna^s mampak diri^s ka binjak Mani Riak datanak langkang ;
Njantan diri^s ka kamunjan sengganagan dagang ;
Mampau diri^s ka takau limau lilang ;
Njugu diri^s ka tanduk kerbau budjang ;
790 Padat lendat balai padang ;
Njugu buk galung Ratu Riung upa rendjung lejang tembawang ;
Njugu buk panjai Njai Sarung Urai tai upa rundai daun radjang ;

769 *tampung njawa*, lett. verbinding van levensgeest, aandoening van broer of zuster evenals *adi^s kepi^s kepala*; *kepi^s*, dichtbij.

771 *selepa bakaki*, een sirihsstel op pootjes; daarom de speelse opmerking, dat het brandhout kan halen. Zo ook bij de volgende sirihsstellen.

Mijn keel heeft gezongen van de mannen bijeenzittend op het
[verhoog,
Nu gaat mijn stem verhalen van Meningan Tuku.

Deze roept zijn jongste zuster: / „Kom mijn jongste zus, mijn bloed-eigen zuster.

- 770 „Breng het gevlochten sirihstel naar buiten, dat met aan elkander verbonden armen; / „Luister gij Riak Mani, breng ons de sirihdoos met pootjes, die brandhout kan halen van het andere eind van het huis; / „Luister, gij Pupu^s Perua, ik zeg je te brengen de potjes met ogen, die in staat zijn de mensen te kennen; / „Ik zeg je te brengen het sirihstel op wieletjes, dat bochten vormend gaten uit de weg kan gaan; / „Breng ons de ijzeren pinang-schaar, die het hart van de pinang-noot kan stelen”.
- 775 Zijn zusterlief hoort het zeer goed; / Zij hoort het en zij begrijpt het. / Als het rhythmisch hakken aan beide kanten der stam, zo klinkt het gesprek der twee in woord en wederwoord; / Het klinkt als een koopgesprek bij accoord gesloten; / Het klinkt als het rijststampen juist in de maat;
- 780 Als het inkappen van brandhout op gelijke stukken, zo klinkt het gesprek van Ratu Riung met Meningan Agung. / „Ik ben nog verhinderd, o gij mijn broeder, nog bezig met het opwinden van garen tot een kleine ambawang-vrucht; / „Ik ben nog verhinderd, mijn broeder, nog bezig met draad winden op de lighthouten pennen; / „Ik ben nog verhinderd, nog aan het vlechten van het waringin-motief; / „Ik ben nog verhinderd, zegt Ratu Lawat, nog aan het afbinden van draden met het bindraam op mijn schoot;
- 785 „Ik ben nog verhinderd, nog bezig met de rode stroken tussen de andere door te vlechten”. / Maar in werkelijkheid is Mani Riak heur haar aan het olieën met ingekookte klapperolie; / Zij wrijft heur haar in met kokosolie vermengd met reukwerk van de Maleise handelaren; / Zij wast haar hoofd met olie vermengd met de schil van lilang-citroen; / Zij kamt zich met een kam van karbouw-hoorn;
- 790 Zij kamt zich met een fijne kam schoon en glad als een ligplaats, als een vlak veld; / Zij kamt heur haar, Ratu Riung, gekruld aan de rand als de lepang groeiend op het verlaten erf; / Zij kamt heur haar, het

774 *kelakati besi*, een ijzeren schaar om een stukje van de pinang-noot af te knippen. Men zegt, dat deze scharen vroeger van Palembang kwamen, maar nu maken de Mualangens ze zelf.

Njugu buk segalingan upa terangajan nampun tapang.

Peru begajak guju,

795 *Langkung ke nambing darung;*

Udah ngatju sugu,

Baru^s ia ngena^s dudjung.

Njau njaruk tanduk tekuluk upa sumbuk neradja njentang;

Ngena^s tanduk tuma^s tai lima^s baämang-amang;

800 Senakul bunga sanggul tai upa djambul sengajan tandang;

Ngatju tanduk kutu seribu pampang;

Dudjung bangkit balitung dadendjang ka bunga lintang;

Ngena^s tanduk tuma^s datumpa^s ka bunga gujang.

Njaruk kain kebat secepat ulat Ratu tentu raja pamandai;

805 Ngapit kain panggit baik sungkit ka ubang lawai;

Ngatju kain ngkudu Ratu Maringgu tai pulah baru^s tai mudah

Sikap genap birang pangkira;

[tjiru-tjiru nganarah tupai.

Apis lengis tjukup semua.

Teka ngumbai ulun tuai Djawai Sarung Urai panjilip lantai patah;

810 Ngumbai ulun pun penginang taun, pengungkun unggun ubah;

Ngumbai patjal panampun pagar, ngumbai ulun tua penjaga rantau

Dadinga ulun tua njau beteli-teli;

[uma luah.

Dapending njau bereti-reti.

Nti^s tangan njauk, ninga kumbai Lumpuk, balang merbuk ka

[tampuk langgai tawang;

815 Nti^s tangan umpan babi teka dadudi dalam dulang;

Nti^s tangan njemboi padi dadudi da tengah ganggang;

Nti^s tangan njumai djara^s ulun tuai balang nanggar terenang.

„Apa di^s kumbai, di^s uai Sarung Urai, djaku^s ulun tuai, ke ku di^s

„Apa di^s padah ke ku, di^s Ratu-Ratu?”

[gaju-gaju?

820 Sigi^s djaku^s Ndu^s Pupu^s njau djampat njaut;

Seleka djerita njau djampat njambut.

805 *sungkit*, een soort borduren met tegelijk inweven, weven met suppletoire inslag.

806 *kain ngkudu*, weefsel gedompeld in een bad van gekookte wortels van *ngkudu*, welke geelachtig zijn, doch door vermenging met nog andere kleurstoffen is het eindproduct een bestorven rood; *ngkudu*, *Morinda bracteata* Roxb.

818 *gaju-gaju*, een aanspreking zowel voor vrouwen als mannen om een of andere

meisje Sarung Urai, als de afhanginge bladeren van de radjang-epiphyt; / Zij kamt een haarstreng als een pinladder gedreven in de stam van een tapang-boom.

- Een peru-boom waait heen en weer,*
795 *Een langkung-boom staat tegen de bergflank;*
Zij heeft heur haar gekamd,
Nu gaat zij haar sieraden aandoen.

- Zij steekt in het haar het gebogen kroontje als een opkomende regenboog; / Zij bevestigt het kroontje met vijf tanden naar elkaar gebogen;
- 800 Zij steekt in heur haarwring de gekleurde bloemen als de kuif van een boskip; / Zij schikt de kutu-kam met duizend tanden; / Zij steekt in heur haar belitung-bloemen tezamen met rode hanekam; / Zij zet op het tuma^s-kroontje met er boven bloemen op trillende steel. / Zij trekt aan haar ikat-rokje met rups-motief van de zeer vaardige Ratu;
- 805 Zij doet aan haar panggit-rokje met fraaie inslag op donker garen; / Zij, Ratu Maringgou, doet aan het rode rokje pas gemaakt, helder rood als het bloed van een eekhoorn. / Zij is geheel gekleed met velerlei sieraden; / Helemaal klaar, van alles voldoende. / Dan roept Djawai Sarung Urai de oude slavin, die de vloer herstelt;
- 810 Zij roept dan de erfelijke slavin, die het haardvuur verzorgt; / Zij roept de idiote slavin, die de omheining verbetert, de oude slavin, die het uitgestrekte rijstveld rondom bewaakt. / De oude slavin hoort haar duidelijk; / Zij hoort haar en begrijpt het. / Indien bezig met water halen, dan laat ze, horend de roep van Lumpuk, de klokkende kalebas achter bij het eind van het moeras;
- 815 Indien bezig met varkens voeren, dan laat ze het voer achter in de voedertrog; / Indien bezig met rijst zonnen, dan laat ze die achter op het bordes; / Indien aan het koken, dan laat de oude slavin de pot op de kookstenen achter. / „Waarom roep je me, Sarung Urai”, zegt de oude slavin, „gij allerbeste?” / „Waarom roep je me, gij edele vrouw?”
- 820 Pupu^s spreekt, haar snel antwoordend; / Een antwoord vlug gege-

reden eerbiedwaardig.

- 822 *sengkibai bentang rantai*, een heupgordel van vele, dunne, zilveren kettinkjes, vanaf de heupen rond het lichaam gewikkeld tot onder de borst.
djalai, een soort conjunctie met sterk wisselende betekenis: van een plaatsaanduidend relativum tot een causale en finale conjunctie.

- „Ninga di^s uai ulun tuai, njuruh di^s meda^s sengkibai bentang rantai,
[mali gelung besai djalai njiah;
„Njuruh di^s meda^s kabit bentang ringgit mali gelung sikit djalai
„Njuruh di^s meda^s sikap mali djat djalai medjah.” [nambah;
825 Olèh djaku^s ulun tua: „Ninga di^s Pupu^s Perua, to^s sadja kasuka
[mata orang nganti^s meda^s!
„Kesunggu^s djari orang laki nganti^s badjua^s!
„Kelumpa^s mulut orang nganti^s nanja^s!
„To^s sadja keniran geman gigi katawa^s!
„Luang betandang di^s Dajang nisi^s dapedjah;
830 „Pindah baka di^s Dara Pupu^s Perua nadai bisi^s dakilah.”
Teka njau njeringgang sebang Pupu^s Mandang kaki pintu;
Ngusai lalambai Pupu^s Pandai sega^s sekaju;
Ngembing dinding kempas djuru;
Ngemban menturan Pupu^s Indjan balan temuku.
835 Liuk numbuk Ratu Lumpuk ka rusuk muda^s;
Indang djari panudi^s Sandung Genali gelung belawa^s-lawa^s;
Tingkah kaki tumbas pamaraka^s;
Lemah tangun batandjun djula^s.
Keba gelung djemut kadjemut Pupu^s Beranjut upa mensulit laut tai
[beranjut da papang batang rindang da gelumbang pusat ai^s;
840 Gelung upa ruai belading Unging Pasir Tebing, tai pangembing
[tinting kenambing ribang tekandjat da ringkap pulah kemari^s;
Upa ruai bangkut Ratu Lulut tai panitir djulut bukuk upang
[pengambi^s igi^s bukuk lusi^s;
Upa mirah mata Dara Perua pengalala leka kubal arang belaja^s ka
[djeta^s nganak muanji^s;
Upa beluka^s lela^s belaja^s ka djawa^s sepaka batang bekelai ka
[tangkai raba njeli^s;

-
- 830 *njeringgang*, langzaam openmaken; een deur zeer langzaam en juist voldoende openmaken om er tussen door te kunnen, behoort tot de goede vormen.
833 *kempas djuru*, een *Koompassia* spec. met grote plankwortels; brede planken gekapt uit deze wortellijsten werden vroeger wel gebruikt voor de wand.
834 *menturan*, een opstaande richelbalk, welke de losliggende planken tegenhoudt; met een dissel kapte men er als versiering gleuven, *temuku*, in, zoals nu nog wel bij de deuren voor de afzonderlijke vertrekken.
837 *tumbas pamaraka^s*, met afgemeten pasjes. De Mualang-vrouwen hebben een eigen, zeer sierlijke gang.

ven. / „Luister gij, mijn oude slavin, ik vraag je om te kijken of mijn heupgordel misschien te wijd zit, maak ze dan korter; / „Ik vraag je te kijken of mijn gordel van geldstukken misschien te strak zit, maak ze dan wijder; / „Ik vraag je te kijken of er iets niet goed zit en zeg het dan”.

- 825 Dan antwoordt de oude slavin: „Luister gij, Pupu^s Perua, wat zullen de ogen der mannen blij zijn je te zien! / „Wat zullen de handen der mannen gretig iets aannemen als je bij hen komt! / „Hoe graag zal de mond der mannen je iets willen vragen! / „Wat zullen ze van blijdschap lachend hun tanden tonen! / „Van uw hele verschijning, gij meisje, is niets af te keuren;
- 830 „Uw gehele voorkomen, gij Jonkvrouw Pupu^s Perua, is onovertroffen”. / Dan opent Pupu^s Mandang heel langzaam de deur; / Pupu^s Pandai trekt aan het deurtouw van rotan; / Zij loopt langs de wand van kempas-planken; / Pupu^s Indjan gaat langs de richelbalk golvend gekapt.
- 835 Ratu Lumpuk loopt zacht wiegend in haar heupen; / Licht zwaaiend haar armen, de jongste zus van Sandung Gemali, afwisselend heen en weer; / Haar voeten gaan in gelijke pasjes; / Zacht rhythmisch in evenwichtige gang. / In alles sierlijk, zij Pupu^s Beranjut, als de oeverloper-tjes afdrijvend op een boomstam, welke langzaam draait in een waterkolk;
- 840 Uning Pasir Tebing gelijkt de argusfazant, lopend tegen de afschuivende heuvelhelling en plots opschrikkend bij het zien van een strik daags te voren gezet; / Ratu Lulut gelijkt de bangkut-fazant, die omzichtig loopt langs de rand van de bosreserve om weg te halen de pitten van de artocarpus-vruchten; / Dara Perua is als de rood-ogige boskippen, die ziende de pitten der kubal-vruchten om strijd er heen trippelen om te eten de jonge pitten mals als bijenbroedsel; / Riak

838 *lemah tangan* etc., een bestudeerde, langzame, wiegende gang.

840 Zoals een argusfazant plots schrikt op het zien van een strik, zo aarzelt het meisje ook heel even op het zien van de gasten.

De „Homerische” vergelijkingen in deze passage tonen duidelijk een gevoelig oog voor natuurschoon, een gevoeligheid, welke men wel eens aan deze mensen heeft gemeend te moeten ontzeggen. De sierlijke rankheid van oeverloper-tjes, pleviertjes en sterntjes — in bepaalde maanden een gewone verschijning in het Kapuas-gebied — treft hen en ons gelijkelijk en een beeld als van kleurige parkieten op een rode maiskolf in een zacht regenbuitje geeft blijk van een zuivere schoonheidsontroering.

- Gelung upa kariri⁵ adji Riak Mani, tai penitir tali lanting dagang
 [delapan ba-undan-undan sereta ngili⁵ ;
- 845 Upa bajang sekaban Pupu⁵ Indjan, tai berudjan da tandan njeli⁵
 [djerenang, basantan ngau udjan sekali⁵ neriti⁵ ;
 Gelung upa temuku tai baru basugu de dan lintang, njugu bulu tai
 [baik gelung peli⁵ kapeli⁵ .
- Luang betandang Dajang Pupu⁵ Mandang nadai bisi⁵ ngilah ;
 Pindah baka Dara Perua nadai pedjah.
- Gelung bituh kabituh Ratu Djubuh upa buluh Lebai Saluk, lumpung
 [tudjuh tungkat rang, lumpung sepuluh tumbas tungkat rekung ;
- 850 Upa sentibab Sangga Santap penempap atap sida⁵ Djelemah Mawang
 [takang tunsang njerangkung ka bumbung ;
 Upa ketjandi Petinggi Gansi tai databan lari ka Sungai Kumpang,
 [kenjalang udah dapulah tangkung ;
 Upa sagu⁵ Alang Panibu⁵ sida⁵ Liu⁵ dalulu⁵ lantang dinang
 [Lamambang Mulung ;
 Upa betung tepajan Indjan sida⁵ Selambai Unggam tai dapansa⁵
 [senganan pulai badagang medah tanah da djunggur tandjung.
- Luang betandang Dajang Pupu⁵ Mandang nisi⁵ djalai njema⁵ ;
- 855 Pindah baka Dara Perua nisi⁵ djalai njemela⁵ .
 Teka ngesung pindai pandjai Njai Pupu⁵ Pandai lantai lintang ;
 Ngusung mpanggung tingka⁵ penegang.
 Teka kupi⁵ riuh Ratu Djubuh ari⁵ baruh ke bung ka kanan ;

844 *kariri⁵ adji*, uit de gegeven beschrijving twijfelde ik tussen een plevier of een sterntje.

845 *udjan sekali⁵ neriti⁵*, een eventjes neervallend buitje.

850 *Djelemah Mawang*, vroeger een kampong in de Boven-Belitung, nu een verlaten erf, *temawang*.

851 *Petinggi Gansi*; de opschriftsteller van dit gezang is nog een afstammeling van deze *Gansi* in het zevende geslacht; *Petinggi* is een ook nu nog veel gebruikte titel. Deze *Gansi* woonde te *Kedang Lelang* aan de *Menema⁵*, een zijrivier van de Midden-Belitung, beneden *Balai Sepuak*. Hij was op sneltocht geweest en had een kop buitgemaakt en was begonnen voorbereidselen te maken voor *garwai kenjalang*, het grote snellersfeest, waarbij een uit hout gesneden figuur, voorstellend een kop van een neushoornvogel, onder groot ceremonieel op een hoge, ijzerhouten paal wordt geplaatst.

ketjandi, een versiering behorend bij de *kenjalang*-paal. Een *ketjandi* door schrijver gezien in kampong *Sungai Biawak* in de bovenloop van de *S. Ajak*, bestond uit een uitgesneden raamwerk van ongeveer 3 dm lengte en 2 dm hoog met twee uitstekende vogelkoppen.

Terwijl *Gansi* deze *ketjandi* aan het maken was, begon, aldus het verhaal, de gesnelde kop boven de stookplaats te spreken als volgt:

- Mani is als de sterntjes neerstrijkend acht op een rijtje op de rotan-touwen van een afdrijvend vlot der handelaars;
- 845 Als een vlucht parkieten is zij, Pupu^s Indjan, zittend in de regen op de rode maiskolven, hun veren opmakend in een regenbuitje; / Juist als de vruchtduiven hun veren pikkend op een dwarstak, hun veren ordenend zeer schoon en glad. / De gehele verschijning van Dajang Pupu^s is niet te overtreffen; / Het gehele uiterlijk van Dara Perua is feilloos. / Zeer mooi is de figuur van Ratu Djubuh, als de bamboepol van Lebei Seluk met zeven geledingen reikend tot de kaak, met tien geledingen reikend tot aan de keel;
- 850 Als de suikerpalm van Sangga Satap met zijn bladeren bedekkend het huis van de mensen van Djelamah Mawang, met zijn overhangende takken de nok overhuidend; / Als de ketjandi van Petinggi Gansi, welke hij vluchtend meenam naar Sungai Kumpang, terwijl de roodsnavelige kop van de neushoornvogel reeds was gemaakt; / Alang Panibu^s van Liu^s is als de sago-palm omringd van jonge spruiten, de verblijfplaats van Lamambang Mulang; / Als de tepajan-bamboe is Indjan van Selambai Unggam, waar de Maleiers voorbij liepen terugkomend van handelsreis, welig groeiend op de punt van de landtong. / De gehele verschijning van Dajang Pupu^s is zonder weerga;
- 855 Het hele voorkomen van Dara Perua is onvergelykelyk. / Njai Pupu^s Pandai gaat nu naar de lange rustplaats met dwarsplanken; / Zij gaat naar het verhoog van gevlochten rotan. / Daar beneden gaat Ratu

Utang pagi kala^s nadai dabalas, / Hoe zal de schuld straks niet worden betaald,
Uhun pagi lama^s laun sigi^s dapelepas; / Van de slaven straks telkens een
 [worden vrijgelaten;
Takai pagi sigi^s tumas, / De maat straks (niet) met een volle maat (terug),
Pasu pagi sigi^s bela^s paras. / De schepel straks met een gelijke hoeveelheid
 [(terug).

Wegens deze waarschuwendende woorden sloeg *Gansi* op de vlucht met medeneming van de gesnelde kop en de *ketjandi*, maar met achterlating van de roodsnavelige *kenjalang*-kop. Hij vluchtte naar de monding van de *Marian* en voer deze op tot de tegenwoordige kampong *Kumpang Patih*.

- 852 *Alang Panibu^s*, zuster van *Panibu^s* n.m. *Pupu^s*.
Liu^s, titel voor *Negeri Udjung*.
- 853 *betung tepajan*, een zeer hoge bamboesoort door *Pangiran Seman* te *Belitang* gepland langs de hoofdweg van de plaats. Deze *Pangiran Seman* is dezelfde als *Abang Loekis*, *Pangéran Ali Osman Soema di Laga*, tweede Apanagehouder van *Belitang* tot 1863. (vgl. Beknopte geslachtslijst der vorstenfamiliën van Sekadau en *Belitang* in J. J. K. Enthoven l.c., teg. p. 686). Hier blijkt duidelijk de jonge datum van deze passage.

- Djubuh zitten met beide benen naar rechts gevouwen; / Zij gaat zitten de benen links en rechts kikvorsgewijs onder zich, zeer netjes;
- 860 Zij zit met één been gevouwen, het ander gestrekt als een zitplaats in het bos. / Dan begint Dara Perua te spreken met zachte stem; / Een woord van Pupu^s zeer welluidend; / Zacht klinkt haar spreken als een koerende duif. / Zij lacht hartelijk, Ratu Naja^s, met een helder klinkende lach;
- 865 Zij spreekt, Dara Perua, langdurig; / Een gesprek van Pupu^s met veel woorden. / „Ik dacht, dat gij Djala Rantai waart, die twee eilanden van de Amau-zee met zijn arm kan omvademen; / „Ik dacht, dat gij Tjung Nabung waart, die door de storm gedreven kleurig rondzweeft tot aan de flonkerende sterren; / „Ik dacht, dat gij Bedil Besai (Groot Kanon) waart, dat de vorst van Meliau pleegt aan te steken om ter vergadering op te roepen voor de schatplichtigen;
- 870 „Ik dacht, dat gij Budjang Penambang waart, de gewermaker van Lajang Tindjau, die kan samensmelten en aanéensmeden; / „Ik dacht, dat gij Basin waart, Radja van Sanggau, bij wie de slaven plegen te komen om naar hun dagtaak te vragen; / „Ik dacht, dat gij Usin waart, die geleid wordt door de omen-vogel Papau en wiens erf bewaakt wordt door de omen-vogel Gagura^s; / „Ik dacht, dat gij Njaluk waart, die de Kudjau beklom tot aan zijn hoogste top, dapper door de gedachte aan zijn plots gestorven vrouw; / „Ik dacht, dat gij Keling Nading waart, de held Najau, met een tweede naam de held Njala^s;
- 875 „Maar daar zijt ge zo waar één familie-tros; / „Maar daar zijt ge pisangs van éénzelfde kam; / „Maar daar zijt ge mijn familie uit één moederschoot; / „Maar daar zijt ge mijn neven, echt en vol; / „Mijn bloedverwanten, mijn aangenomen broers.

geeft in zijn geslachtslijst der vorstenfamiliën van het landschap Sanggau als stichter op een zekere *Babai Tjinga*, hoofd van een Dajakse stam aan de Sekajam, die huwde met een kleindochter van een prins van Madjapahit, die zich had gevestigd te Sukadana. (vgl. ook Veth l.c. Deel I, p. 188).

- napum*, vragen; opgegeven als zeer oude taal.
- 872 *Usin*, titel voor *Keling*; naam van een vroeger in de boven-Belintang wonende Mualang-Dajak, die *tua^s* was en door zijn betrekkingen tot de omen-vogels steeds wist, vanwaar de vijand zou komen.
- 873 *Njaluk*, titel voor *Keling*; naam van een vroegere krijgsheld. Toen deze *Njaluk* eens op sneltocht was, stierf plotseling zijn vrouw; haar zoekend vond hij haar in een grot op de *Kudjau*-berg, gelegen tussen de *Sepauk*- en *Tempunak*-rivier, waar de schimmen der afgestorvenen verblijven. *Pupu^s* meent, dat haar gast *Keling* zelf is, omdat deze een van de zeer weinigen is, die *Negeri Udjung* kunnen bezoeken. Er wordt nu eens in het enkelvoud, dan weer in het meervoud over deze mannen gesproken.

- 880 „Hier is mijn pinang-schaal, gij Djenti Timbu^s, de bak voor de betelpruim; / „Hier is ons sirih-stel op pootjes, zegt Rangi van Ai^s Babuli, dat brandhout kan halen van het andere eind van het huis; / „Hier is het sirih-stel op wieletjes, dat bochten vormend gaten uit de weg kan gaan; / „Hier is onze pinang-schaar, die kan stelen het hart van de pinang-noot; / „Hier zijn mijn potjes met ogen, zegt Dara Perua, welke mensen kunnen kennen;
- 885 „Hier is het gevlochten sirih-stel, zegt Pupu^s Beranjut, met aan elkaar verbonden armen”. / Dan scheuren ze een stuk af van het sirih-blad; / En strooien er kalkpoeder op van gebrande schelpen; / Men breekt een stuk af van de gambir bij de handelaren gekocht; / En rolt een pruim tussen de vingers van de tabak uit de mandjes;
- 890 Men steekt aan het gerolde strootje dik als een boomstam; / Men eet de pinang van de pinang-steel. / Een pakje sirih-bladeren wordt in één keer opgemaakt; / Een stukje gambir wordt in één keer ópgebroken; / Een plak tabak wordt in eens ópgevreven tussen de tanden.
- 895 *Een kumpang-boom met fors ontwikkelde stam,
Twee legai-bomen bij elkaar;
Mijn mond heeft verteld van de mensen, die pinang aten,
Nu gaat mijn keel zingen van Jonkvrouw Pupu^s Pandai, die naar
[binnen gaat om te koken.*
- Zij gaat terug in het woonvertrek;
- 900 Zij opent de deur met panelen; / Zij trekt aan het deurtouw van rotan-sega^s; / Dan gaat Jonkvrouw Lumpuk vlug het klokkende water halen bovenstrooms aan het moeras; / Pupu^s Rangi maakt het vuur aan, dat helder opvlamt. / Vlug wendt Ratu Ngaja^s zich naar links, vlug naar rechts;
- 905 Vlug even naar het achtervertrek, zij Ratu Djubuh, en vlug weer naar het midden van het woonvertrek; / Zij kookt zoals de Maleiers koken; / Zij kookt rijst en braadt bamboe-spruiten in olie; / Zij kookt gebogen varentoppen; / Pupu^s Rangi kookt velerlei;
- 910 Zij bereidt vele spijzen; / Allerlei dingen maakt zij klaar; / Zij kookt en bereidt van alles wat. / De koperen serveerschaal wordt klaar gezet door Ratu Riah met het koperen blad; / Het koperen bekken wordt

893 *gambir sekeping*, een stukje gambir van vier vingers lang en twee breed.
894 *ngansah*, een pruim langs de tanden wrijven.

- Bukur daduh paba^s mensangan ;
- 915 Mangkuk dasasuk paba^s pinggan.
 Umpan ngumban ngemurit ulat ;
 Rempah murah nadai talah tiap ;
 Umpan ngumban nadai alah redjuk berakatak ;
 Rempah murah nadai talah bilang nemiak.
- 920 Aduh inguh Ratu Djubuh tjukup leman ;
 Latja Dara Perua birang matjam.
- Uruh dua bekambuh,
 Legai da langgai sungai ;
 Udah ia ngaduh,*
- 925 *Baru^s ia ngumbai temuai tama^s makai.*
- Njeringgang sebang kaki pintu ;
 Nganit kulit sebangkui garu ;
 Ngusai lelambai ui sega^s sekaju.
 „Tama^s makai mèh temuai, ninga mèh rambaiku tandan gemili^s ;
- 930 „Tama^s mèh pipihku pisang pali^s ;
 „Makan mèh riranku tandan temuni^s ;
 „Tama^s mèh mandalku angku^s menjadi^s.
- Legai pedalai undai,
 Maba^s kupantap tama^s ;*
- 935 *Udah djengaiku nelesai ka Njai Pupu^s Pandai ngumbai temuai makai
 Baru^s mah sida^s njau mah tama^s.*
- Njau ngebu pintu tangkup sebang ;
 Ngusai lalambai sega^s seluang ;
 Nganit kulit sebangkui lembang.
- 940 „Duduk ari atau, mèh Djenti Njamau, ari kelikau gung selang ;
 „Duduk ari mas meragau tai mesa^s anak biawak bentang ;
 „Duduk ari intan setuku^s tai mesai langgu^s mentimun batang ;
 „Duduk ari permadani tai ngemulu ati remaung dandjang.
 „Makan mah, mèh pipih ngalan, anti^s mis umpan nang malu
 [ngerampit ;
- 945 „Anti^s kulit liat nang malu ngigit ;
 „Anti^s tulang, mèh Djenti Budjang, nang malu ngelesit.”
 Teka munji beli Timbu^s Djenti aba^s Pupu^s Rangi kena djual ;

916 *ngemurit*, van *burit*, achterlijf ; pars pro toto ter wille van euphonie.

- klaar gezet met de kom voor het vingerwater;
- 915 Kommen worden gewassen en borden. / Een berg rijst als een hoop kleine rupsen; / Overvloedige toespis niet te tellen; / Een berg rijst, waar een kikvors niet over kan springen; / Overvloedige toespis door een kind niet te tellen.
- 920 Ratu Djubuh zet van alles voldoende klaar; / Dara Perua dient velerlei soort op.

*Twee uruh-bomen bij elkaar,
Een legai-boom aan de bovenstroom van de rivier;
Zij heeft alles opgediend,*

- 925 *Nu roept zij de gasten om te eten naar binnen.*

Zij doet de deur een klein stukje open; / Zij opent even de deur van boomschors, van geurig sebangkui-hout; / Zij trekt aan het deurtouw van rotan-sega^s. / „Komt binnen om te eten, gij gasten, luistert gij mijn familie van éénzelfde tros;

- 930 „Komt binnen, gij mijn broeders, kam van één pisang; / „Komt eten mijn bloedeigen verwanten van één moederschoot; / „Komt binnen, gij mijn neven, mijn aangenomen broeders”.

*Een legai-boom en een pedalai-boom,
Ik kap diep in een maba^s-boom;*

- 935 *Mijn keel heeft verhaald, hoe Pupu^s Pandai de gasten roept om
En nu gaan zij naar binnen.* [te eten,

Zij openen de deur met panelen; / Zij trekken aan het deurtouw van rotan-sega^s; / Zij doen open de deur van boomschors, van geurig sebangkui-hout.

- 940 „Ga hier zitten, gij Djenti Njamau, op deze grote kelikau-gong; / „Ga zitten op dit kanon zo groot als een witgestreept leguaan-jong; / „Ga zitten op dit koperen geweer, zo groot als een jonge komkommervrucht; / „Ga zitten op dit tapijt, gestreept als de huid van een boomtigger. / „Eet maar, gij mijn broeders, en als de rijst op is, weest dan niet verlegen zelf bij te nemen;
- 945 „Als het zwaard taai is, weest dan niet verlegen er in te bijten; / „Kom jullie een beentje tegen, gij Djenti Budjang, weest dan niet verlegen het weg te gooien”. / Het gesprek van Timbu^s Djenti met Pupu^s Rangi klinkt als een koop bij accoord gesloten; / Als het kappen juist

940 *kelikau*, grotere gongs met een omtrek van 7—10 span worden *kelikau* genoemd.

- Munji tanda^s sida^s mpat lima^s aba^s Ratu Ngaja^s kena^s timbal;
 Munji dagang Djenti Budjang aba^s Dajan Pupu^s Mandang nganti^s
 950 Munji tutuk Djenti Laduk nganti^s kena^s tingkal. [pulang mudal;
 „Anti^s ku malu niki^s, di^s mandal menjadi^s, ku tebarusut;
 „Anti^s ku malu bekajuh, di^s Ratu Djubuh, ku bedabut anjut;
 „Anti^s ku malu makai, di^s uai pipih rambai, ku lapar da perut.
 „Olèh kenjang mah ku, di^s dajang, njau berasa ngelembung;
 955 „Olèh tuni^s ku njau bisi^s, di^s manal menjadi^s, ari selipi^s dagantung;
 „Njau kenjal gemintal ku, di^s sepupu manal, upa buntal dasemung;
 „Penuh daluhku da lubuk Bintang.
 „Olèh udah ku djalai bajah;
 „Badu^s ku djalai temu^s;
 960 „Nanggal ku djalai soal.”
 Olèh teka djerita njau tunggal igi^s;
 Andai Njai Sarung Urai njau tunggal kali^s :
 „Anti^s udah makai tanang tamuai, djaku^s Djawai Sarung Urai,
 [nang selagat pansut ka ruai;
 „Nganti^s ku udah ngerupai ka salai tai rangkai dapanggang;
 965 „Nganti^s ku udah mantjing ka pating kuni nanang;
 „Ninga^s mèh Djenti Timbu^s, ila^s ku mambu^s telu^s manuk kepajang;
 „Ninga^s mèh Djenti Tudan, nganti^s ku udah nerungam mèh ka
 [beram peragi dajang.”
 Ratu Lumpuk njau masuk mangkuk paba^s pinggan;
 Ngatur bukur paba^s mansanggan.
 970 Teka nunga^s mangkuk mentaja^s dua puluh lima^s bansa, uga^s
 [serenga^s da mua;
 Teka nipan mangkuk tuman Pupu^s Indjan dua puluh lapan,
 [da-undan mangkuk telu^s buaja;
 Mangkuk sampang da-undan ka mangkuk radja beta.
 Njau da-ami^s sida^s sigi^s nundjan kadua;
 Daketjap sida^s mpat njau nundjan kalima.
 975 Teka njau munji Belitang go^s gajung lumpang nama^s rang, tai
 [njegang ka tawang Tinjan tangan detan batu Keli;

963 *tanang* of *tandang* *temuai*, gasten.

965 *pating*, tuit.

kuni of *kundi*, een aarden kruik; *nanang*, betekenis onbekend.

967 *nerungam*, gulzig eten of drinken; hier: te drinken geven.

969 *bukur*, koperen bak voor het wassen der vingers.

- in de maat, zo klinkt het gesprek van de vier, vijf mannen met Ratu Ngaja^s; / Als een koop afgesloten tegen kostprijs, zo klinkt het tussen Djenti Budjang en Dajang Pupu^s Mandang;
- 950 Als het rhythmisch rijststampen klinkt (het antwoord) van Djenti Laduk. / „Als ik bang was in een boom te klimmen, gij mijn nicht, ik zou er met takkengeruis uitvallen; / „Als ik verlegen was te roeien, gij Ratu Djubuh, dan zou ik hulpeloos afdrijven; / „Als ik verlegen was te eten, o gij mijn zuster, ik zou honger lijden. / „Maar ik ben voldaan, gij meisje, ik voel me dik;
- 955 „Mijn buik is vol, gij mijn nichtje, als een opgehangen zak; / „Ik ben opgevuld, gij mijn nichtje, als een opgeblazen kogelvis; / „Mijn buik is vol als de (visrijke) Binting-diepte. / „Ik ben klaar en houd op; / „Ik houd op, ik heb genoeg;
- 960 „Ik stop, het is afgelopen”. / Dan begint Dara Perua te spreken; / Njai Sarung Urai neemt het woord. / „Als jullie gegeten hebt, gasten, zegt Djawai Sarung Urai, gaat dan niet dadelijk naar buiten, naar de voorgalerei; / „Wacht tot ik een stukje heb afgebroken van de geroekte vis, droog geroost;
- 965 „Wacht tot ik heb geschonken uit de aarden kruik met tuit; / „Luister gij Djenti Timbu^s, ik zal een ei pellen van mijn kepajang-kip; / „Luister gij Djenti Tudan, wacht tot ik je heb laten drinken van de gegiste rijstwijn”. / Dajang Ratu Lumpuk wast de kommen en schotels; / Zij zet de koperen schotels klaar;
- 970 Zij schuift de wijde kommen toe, vijf en twintig, alle met ver uitstaande rand; / Zij ordent de blauw-porceleinen kommen, zij Pupu^s Indjan, acht en twintig, tezamen met de kommen wit als krokodilleneieren; / Zij zet de geëmailleerde kommen klaar met de radja-beta-kommen. / Zij hebben reeds één kom geledigd en reiken naar een tweede; / Zij hebben er reeds vier geproefd en reiken naar de vijfde.
- 975 De rijstwijn, die door het keelgat naar binnen gaat, klinkt als het geluid van de Belitang-rivier, welke ontspringt in het Tinjan-moeras, als deze wordt tegengehouden door de Keli-steen; / De rijstwijn, die

970 *mangkuk mentaja^s*, kommen met wijde mond, als een *mentaja^s* of fuiksoort. *serenga^s*, wijd uitstaan.

972 *mangkuk radja beta*, kommen met een mensenfiguur erop: *radja beta* of *radja buta*, een soort geest of spook.

975 *batu Keli*, een grote steen in de middenloop van de Belitang, bij opkomend sterk water een gevaarlijke plaats voor prauwen.

- Munji Ngaring gajung kiping nama^s renging Djenti Nading, tai
 [mantjing ka langgai Lalung tangan lagi^s detan batu Babi;
 Go^s gajung lumpang nama^s rang Djenti Budjang teka munji
 [Sintang tai njangang ka gudang garam djalai Penembah
 [ka^s ngetan tanah olèh alah olèh Tuan Sebar tumbas
 [sepelantar akar perenggi;
 Go^s gajung linak teka munji Mpunak tai njangak ka bukit Saran
 [tjanggalai dapakai Temanggung Runti;
 Gajung seteguk nama^s renguk teka munji Sepauk teka tai njuruh
 [ka adau garam djali sida^s lima^s belumba^s-lumba^s
 [ngila^s liga^s garam njadi;
- 980 Teka munji Sengaja^s go^s gajung tjuka^s, tai lela^s ka matahari
 [padam ulu pengasu Meradja Gansi.
 Teka munji Menjumbung ragi gajung nama^s rekung Djenti Madjung
 [djalai ia nerunsung mangkuk djalung, tai mantjung
 [ka gurung Gan, djalai Pengiran Senarung aba^s Radin
 [Ingkung ngatung tambung djalawat serenti;
 Teka munji Sekadau tuak-nau Pupu^s Mpinau nama^s renau Djenti
 [Njamau, tai lenjau ka Nanga Dakan ili^s danti^s Dawang Kuari;
 Teka munji Kapuas tai mulas ka ulak Limas ili^s danti^s ka Djawa djadi.
 Teka njau nelili-lili mah Timbu^s Djenti njau upa padi da tisi uma;
- 985 Teka njau badangan-dangan Djenti Tudan upa melandjan sedan
 Teka mansau derandjau upa sibau muduh seleka. [muduh djera;

-
- 976 *batu Babi*, een bekende steen in de bovenloop van de Ngaring, een belangrijke rechter affluent van de Belitang. Volgens een verhaal zou de steen zijn ontstaan uit een varken, dat achtervolgd door honden, aldaar de rivier wilde overzwemmen.
- 977 *Sebar*, verbastering van Gezaghebber. Deze uitwijding gaat over het begin van de vestiging van het Nederlands gezag te Sintang. Onze eerste aanraking met Sintang had plaats in 1822. (zie E. B. Kielstra, Bijdragen tot de geschiedenis van Borneo's Westerafdeeling, 1889, Tweede gedeelte, p. 118).
- 978 *Temanggung Runti*, een hoofd van de Desa-Dajaks, nog niet zolang geleden gestorven, die woonde bij de berg *Saran*, waar de *Tempunak* ontspringt.
- 979 *njuruh*, omlaagkomen, ontspringen. De werkelijke bronnen van de *Sepauk* liggen merkeliijk hoger, maar, zo merkte mijn zegsman zelf op, „*njuruh* klinkt goed in de oren”.
- adau garam*, zoutbronnen. Zie over deze bronnen meer uitgebreid: Enthoven l.c. p. 521—523. Tijdens de Japanse bezetting ging men ook vanuit het Mualang-gebied aldaar zout halen. Het is uiteraard een plaats omweven van mythen.
- 980 *Meradja Gansi*, dezelfde als *Petinggi Gansi*, vers 851. Eerst voerde *Gansi* de lagere titel van *Meradja*, welke later werd verhoogd tot *Petinggi*. Tot op den dag van heden worden titels nog druk uitgedeeld en verhoogd in het Mualang-gebied. In de tijd van *Gansi* was het stroomgebied van S. Ajak nog niet bewoond door de Mualang-Dajaks, doch de zeer moedige *Gansi* strekte zijn jachttochten reeds uit tot de bovenloop van genoemde rivier.

het keelgat van Djenti Nading binnengaat, klinkt als de Ngaring, die ontspringt in het Lalung-moeras, als deze wordt tegengehouden door de Babi-steen; / Het geluid van de wijn, die in het keelgat stroomt van Djenti Budjang, klinkt als de Sintang-rivier, die stroomt bij het zoutpakhuis, waar de Panembahan zijn grond wilde behouden, maar het pleit verloor tegen de Gezaghebber, die een stukje grond vroeg zover als de uitlopers van de peringgi-meloen; / Het geluid van de tuwak is als het bruisen van de Mpunak, die ontspringt op een rug van de Saran, waar Temanggung Runti zijn badplaats heeft; / De slok rijstwijn, die het keelgat ingaat, klinkt als het geluid van de Sepauk, die ontspringt bij de zoutbronnen, waar de vijf mannen heen gingen gezamenlijk om te kijken naar het inkoken van zout;

- 980 Als het bruisen van de Sungai Ajak is het geluid van de tuwak, die ontspringt in het westen boven het jachtgebied van Meradja Gansi; / De gegiste tuwak, die het keelgat binnenstroomt van Djenti Madjung, als hij zuipt uit de grote kom, klinkt als de Menjumbung, die ontspringt bij de Gan-waterval, alwaar Pangiran Senarung met Raden Ingkung een reuze djelawat-vis ving; / De tuwak van Pupu* Mpinau, die de keel binnenstroomt van Djenti Namau, klokt als het geluid van de Sekadau, die afbuigt bij de monding van de Dakan, waar stroomafwaarts de heuvel Dawang Kuari ligt; / Het klinkt als de Kapuas, waar deze rondraait bij de Limas-kolk, (de Kapuas) tegenover welks monding Java ligt. / Zij worden al rood, Djenti Timbu*, als de padi aan de rand van het veld;
- 985 Zij krijgen al rode koppen, zij Djenti Tudan, als een tak rijpe, rode melandjan-vruchten; / Hun gezichten gloeien als een rijpe sibau-

981 *nerumsung*, gulzig drinken uit een grote kom; men pleegt uit de grote kom over te scheppen in kleine kommetjes, waaruit men drinkt; een staaltje van echte zuipersmanieren is echter zo'n grote kom ineens naar binnen te slaan. *Raden Ingkung*, volgens de geslachtslijst in Enthoven's werk gepubliceerd, de zevende Radja van Sekadau, gestorven in 1780. Diens vader was *Abang Narung*, hier genoemd *Pengiran Senarung*.

De bedoelde waterval ligt dicht bij kampong *Resak Balai*, de eerste Mualang-kampong, komend van de Kapuas, in het S. Ajak-gebied.

982 *lenjau*, lett. verdwijnt; dit doelt op de plotselinge afbuiging van de Kapuas naar het Westen, twee kilometer vóór Sekadau, en tegenover de monding van het kleine riviertje *Dakan*, even bovenstrooms van Sekadau.

Dawang Kuari, moet zijn *Lawang Kuari*, een lage heuvelreeks vijf kilometer benedenstrooms van de plaats Sekadau. Zie hierover: Enthoven l.c. p. 693—694.

983 *ulak Limas*, eigenlijk *Limau*, wegens rijm veranderd, een van de vele draaikolken in de Kapuas.

- Keba^s teka njau manta^s lunja^s sida^s mpat lima^s alap tai kurang
 Batinggi^s baruh alap tai kurang balan; [suman;
 Belengkap lembung alap kurang katam.
- 990 Keba^s djerita Djenti Djanda njau taruma-rumai;
 Djaku^s Djenti Timbu^s njau pandjang anjai;
 Tjakap Djenti Uat njau limping lilai.
 „Sadja njaman mah beram di^s Pupu^s Indjan, asa Tajan bungkus gula;
 „Njamai mah ragi di^s Pupu^s Rangi, tumas asa kopi Djawa;
- 995 „Njamai mah linak di^s Pupu^s Riak, tumas asa arak Belanda.”
 Keba^s teka tjutjun ringgung Pupu^s Ngelembung upa nadai ketawa^s;
 Ketawa^s njeling Pupu^s Luning upa nadai meda^s.
 Olèh djerita Pupu^s Dara njau rengai karengai;
 Djaku^s Ndu^s Pupu^s njau retjai karetjai;
- 1000 Dudu pantun Gugur Ambun munji burung punai.
 „Kumai mèh, nadai basang ku, djaku^s Dajang Pupu^s Mandang, ku
 [ngau buah remajan, ku buat ke lam-lam mudah malam ari;
 „Kumai mèh, nadai bakiping ku, mèh Djenti Nading, ku ngau igi^s
 [maram, ku buat ke datumbuh mudah nadai ke kemali;
 „Belengkuas ku ngau berangku asam, ku buat ka sari mudah nadai
 [datai ka sari pagi.”
 Olèh teka munji beli Timbu^s Djenti aba^s Pupu^s Rangi nti^s kena djual;
- 1005 Teka munji dagang Djenti Budjang aba^s Dajang Pupu^s Mandang
 Teka munji tanda^s nti^s kena^s timal; [nti^s pulang mudal;

996 *tjutjun ringgung*, even lachen door optrekken van een mondhoek.

1001 Deze regels geven weer een vorm van humor, welke bestaat in iets ongerijmds te zeggen. Voor het maken van rijstwijin heeft men juist peper en andere specerijen nodig en bij het maken mag deze vooral niet in aanraking komen met iets zuurs.

Volgens door mij verkregen inlichtingen worden de volgende specerijen gebruikt: *sang* of peper, *lengkuas*-wortel (*Alpinia spec.*), *tjabè Djawa*, *kaju manis*, *ketumbar* of korianderzaad en *mping padi*, een specerij gelijkend op geplette rijst en daar-naar genoemd.

Men maakt eerst gistkoekjes, *ragi* of *kiping* genoemd, aldus: rijst (*beras*, geen kleefrijst volgens mijn informaties) in water geweekt, wordt gestampt met bovengenoemde specerijen en in een zeefje fijn gezeift tot meel; vervolgens met water gemengd en tot platronde bolletjes gekneed. Deze dekt men een paar nachten toe met een stuk goed en daarna droogt men ze in de zon, aan een stukje rotan geregen. Ze worden aldus verder bewaard bij de haard.

Voor het maken van de rijstwijin, *bram* geheten, wordt gekookte kleefrijst op bladeren op een mat uitgespreid en als de rijst koud is, wordt er een dunne laag van de bovengenoemde *ragi* overgestrooid. Daarna doet men dit met wat water in een kruik of tempajan, welke zorgvuldig wordt afgesloten. Een kleine kruik

- vrucht. / Het praten der vier, vijf mannen wordt „waterig” als rijst onvoldoende gekookt; / Hoog en laag als een ongelijk gekapte balk; / Ruw en glad als een ongelijk geschaafde plank.
- 990 Zij Djenti Djanda^s beginnen te praten met veel woorden; / Zij, Djenti Timbu^s spreken lang en breed; / Zij, Djenti Uat, praten van alles dooréén. / „Wat is je rijstwijn lekker, jij Pupu^s Indjan, als een pak Tajan-suiker; / „Heerlijk is je tuwak, jij Pupu^s Rangi, juist als Java-koffie;
- 995 „Heerlijk is je wijn, jij Pupu^s Riak, juist als Hollandse jenever”. / Dan komt er een zweem van een lach bij Pupu^s Njelembung alsof zij niet lacht; / Er speelt iets in haar ooghoeken, Pupu^s Luning, alsof zij niet ziet. / Dan begint Pupu^s Dara te spreken met zachte stem; / Een woord van Jonkvrouw Pupu^s zeer welluidend;
- 1000 Zacht klinkt het spreken van Gugur Ambun als het koeren van een duif. / „Denk eens aan, ik heb geen peper, zegt Dajang Pupu^s Mandang, ik gebruik (zure) remajan-vruchten, ik maak het 's morgens vroeg en 's avonds is het klaar; / „Denk eens aan, ik heb geen gistbolletjes, gij Djenti Nading, ik gebruik een maram-vrucht, ik maak het bij wassende maan en het is klaar vóór volle maan; / „Voor lengkuas gebruik ik zure berangku, ik maak het de ene dag en het is klaar vóór de volgende morgen”. / Het gesprek tussen Timbu^s Djenti en Pupu^s Rangi is als een koopgesprek bij accoord gesloten;
- 1005 Als een koop afgesloten tegen kostprijs, zo klinkt het tussen Djenti Budjang en Dajang Pupu^s Mandang; / Als het rhythmisch kappen aan

moet minstens een week staan alvorens het mengsel voldoende is gegist, een grotere wel twintig dagen. Daarna is de bovenop staande rijstwijn de beste en heet *at^s pati*, het meer troebele verkregen door uitknijpen van de gegiste brei heet *limak*, de uitgeknepen brei, *tjuka^s*, wordt tenslotte aan de varkens gegeven. De schepper, waarmee men de *bram* uitschept, heet *gajung*. In deze *Kana* worden deze termen door elkaar gebruikt als benaming of epitheton van rijstwijn. Men vergelijkte hiermee de beschrijving van het bereiden van tuwak, gegeven door E. L. M. Kühr in: Schetsen uit Borneo's Westerafdeeling, Bijdr. K.I. Deel 46 (1896) p. 73, welke vrij nauwkeurig met de aan mij verstrekte gegevens klopt. Kühr zegt daar ook: „De persoon, meestal een vrouw, die de ragikoekjes en de toewak bereidt, mag drie dagen vóór en gedurende de bereiding niets eten of aanpakken wat zuur is (pantang toewak: bezwering door sympathie). Hoeveel dagen het mengsel nodig heeft om toewak te worden hangt, volgens den Dajak, af van den wil der bereidster. Zegt deze: „Na zes dagen moet je drinkbaar zijn, toewak!”, dan is het mengsel ook na dat aantal dagen te drinken, sans faute”. Evenwel spreekt de vrouw in dit gezang duidelijk geheel gekscherend en niet in ernst, en het komt mij voor, dat het vermijden van zuur niet slechts een bezwering is, maar werkelijk nodig, opdat het gistingsproces gunstig verlope.

- Teka munji lumpung Djenti Madjung nti^s kena^s agal.
 „Sadja pandai mah di^s Njai, nadai talah kilah!
 „Sadja djawang mah di^s Dajang Pupu^s Mandang, djaku^s Djenti
 [Budjang, nadai tekalangkah!
 1010 „Sadja bisa^s mah di^s Ratu Ngaja, nadai dapedjah!“
 Uma^s teka dapangkang njau dakanar-kanar;
 Dasemak njau dagemar-gemar.
 Teka dapegai ka lunjai djari djangang;
 Dapurus-purus da parung balakang;
 1015 Daredah-redah da dada bidang.
 Keba^s seleka djerita Djenti Djanda njau pandjang anjai;
 Djaku^s sigi^s Djenti Meli^s njau taruma^s rumai;
 Tjakap djampat Djenti Uat njau seberang sungai.
 „Tubah ka^s bapegi kami, di^s Pupu^s Rangi, buntang banting;
 1020 „Lagi badjalai kami, di^s uai, ngumang ngeliling;
 „Lagi ka^s miga kami, di^s Dara Pupu^s Perua, pangkat gasing.
 „Njuruh di^s ngatji paseni ka kami ngau guna puli saksi baik ati,
 [tjintjin pemandang;
 „Njuruh di^s meling ginting anjing ngau ninting nikam tengelang;
 „Ninga di^s manal sepupu, njuruh di^s ngatju benang biru tai
 [pengamulu beragai budjang;
 1025 „Tukak bulu landak dengau betambak da tampangan bukang;
 „Njuruh di^s ngatji gindi^s sugi ngau kami ngerupang kuri Djelajan
 [Berani, ngau ati kami berani diri da tangga^s medang;
 „Minta paju^s giling ruku^s ngau nanju^s saka sulang;
 „Agih djalih ubung putih pengiku^s kenawang.”
 Seleka djerita sedjampat besaut;

1009 *djawang*, zeer kundig, opgegeven als „bahasa dalam” d.i. zoveel als archaisch.

1013 *djangang*, handpalm en rug, handgedeelte zonder de vingers; *djari*, het gewone woord voor hand.

1022 *tjintjin pemandang*; *mandang* betekent in het Mualang-dialect stralen; evenwel zou de betekenis volgens mijn zegsman hier zijn: een ring ter aandenken.

1023 *meling*, in elkaar draaien. Vrouwen maken allerlei koordjes veelal met kwastjes versierd voor een *paminang* of zakje voor betelpruim-benodigdheden, voor een parang of voor een gordel en plegen dit aan een geliefde te geven. Hier wordt zulk een koord tevens gevraagd als amulet. *Keling* zal ook steeds alvorens op sneltocht te gaan hier eerst aan de beroemde *Pupu^s* hulp komen vragen.
nikam tengelang, werpen uit de vrije hand.

1024 *beragai*, een kleine omen-vogel met blauwe veren, in het gezang „*Mengap Bungai Taim*” aangeduid als een *Trogon* spec. (zie Dunn o.c. *Anthropos* 1912, vers 34, p. 143).

- weerskanten van een boom; / (Het antwoord van) Djenti Madjung klinkt als het kappen van brandhout op gelijke stukken. / „Wat ben je knap, jij meisje, niet te overtreffen! / „Wat ben je handig, jij Dajang Pupu^s Mandang, zegt Djenti Budjang, niet te verbeteren!
- 1010 „Wat ben je kundig, jij Ratu Ngaja^s, niet te laken!” / Terwijl komt hij langzaam dichterbij, nader en nader; / Hij schuift zich dicht aan en naderbij. / Hij pakt de vingers van haar hand; / Hij strijkt haar over de rug;
- 1015 Hij klopt haar zachtjes op de mooi gevormde borst. / Dan begint Djenti Djanda te spreken lang en breed; / Een gesprek van Djenti Meli^s zonder zich in te houden; / Snellen woorden van Djenti Uat als het oversteken van een rivier. / „Wij willen nog verder, gij Pupu^s Rangi, nog onbekend ver;
- 1020 „Wij moeten weer op stap, o beste, al rondzwerfend; / „Wij moeten nog ver ronddwalen, gij Pupu^s Perua, als een tol. / „Wij vragen je een geschenk als teken, dat wij elkaar goed gezind zijn, een ring ter herinnering; / „Wij vragen je een gedraaid koord met kwastjes (als amulet) om de speer te richten bij het werpen; / „Luister jij mijn nichtje, wij vragen je te maken een blauw koord als de veren van de beragai-vogel;
- 1025 „Een pin van een stekelvarken om in de grond te steken bij de afgekapte romp; / „Wij vragen je een pruimknikker te maken, waarmee wij de vesting kunnen verwoesten van Djelajan Berani, waardoor wij moed krijgen om de trap van medang-hout op te gaan; / „Wij vragen een gerold strootje als fakkel te gebruiken op tweesprongen; / „Geef ons een gordelkoord van witte draad (en rood einde) als de staart van een kenawang-slang”. / Een gesprek, een snel wederwoord;

1025 *bulu landak*, een pen van het stekelvarken gebruikt om in de grond te steken ter bescherming tegen achtervolgende vijand. Zulke pennen maakt men ook van bamboe en op sneltocht had men steeds een koker van dergelijke pennen bij zich, van onder met een draadje omwonden door een geliefde en van boven met een inkeping. Een echte pen van een stekelvarken moest er steeds bij zijn als „*indu^s*” of „moeder”.

Had men een kop gesneld, dan hurkte men op korte afstand van de romp neer met de rug er naar toe en met het eind van de lendedoek of *sirat* voor zich op de grond gespreid. Dan stak men drie van zulke pennen in voorgeschreven volgorde door het dunne doek van de *sirat* in de grond. Opstaande moesten dan deze pennen door de lendedoek glijdend recht op in de grond blijven staan, zo niet dan moest men opnieuw proberen. Het was een divinatie-ceremonie, ten teken, dat de achtervolgende vijand er in zou trappen en de scherpe punt, bij de inkeping afbrekend, in de voet zou krijgen. Dit herhaalde men op vaste afstand tot tientallen keren.

- 1030 Andai gadai njau besaut sambut.
 „Ninga mèh riranku, tandan gemili⁵ ;
 „Ninga mèh sepupuku geli⁵-geli⁵.
 „Ka⁵ ku meri⁵ mèh mandal menjadi⁵, mali kita⁵ madah ku kaju
 [tinggi⁵ djalai niki⁵ beladjar mulau ;
 „Mali kita⁵ madah ku ngau batang besai djama djalai berandau diau ;
- 1035 „Mali kita⁵ madah ku ngau bedukung landung djama djalai ngentak
 [mentirung tiang langkau ;
 „Seringan batu tadjam djama djalai ngilam mata isau.
 „Mali njabung kita⁵ bakelai, keba⁵ ku ka⁵ ngai, djadi belaja⁵ ;
 „Mali mulah seni paba⁵ bini pagi nadai betanja⁵ ;
 „Mali kita⁵ betunggu ladju betangga⁵.
- 1040 „Mali njabung kita⁵ djerara⁵ aba⁵ tunang kedeka⁵ nunda⁵ ambin padi ;
 „Mali kita⁵ ruat nuna⁵ pun tebu rempi, labuh nuna⁵ pauh asam bali ;
 „Mali kita⁵ unjam nuna⁵ ajam punggung lidi ;
 „Mali kita⁵ laja nuna⁵ bunga besi.”
 Seleka djerita sida⁵ lagi⁵ besaut ;
- 1045 Sigi⁵ djaku⁵ sida⁵ lagi⁵ besamut.
 „Upa kami nadai pandai di⁵ uai Sarung Urai makai berempah arum ;
 „Kami bisa⁵ bapampa⁵ mantaja⁵ da Lempa⁵ Lugum ;
 „Kami pandai mansai sa⁵ Sungai Djilum.”
 Baru⁵ mah Riak Mani ngatji paseni da djari tjintjin pemanang ;
- 1050 Ginting anjing ninting tikam tengelang ;
 Ngagih njalih ubung putih pengiku⁵ kenawang ;
 Ngatju benang biru pengamulu dada beragai budjang ;
 Njua⁵ tukak bulu lanak ngau batamak da tampangan bukung.

Gemi pangah panti,

- 1055 *Melingkat da repi⁵ tenap ;
 Udah gigiku nalili ka Riak Mani udah ngatji paseni da djari,
 Baru⁵ sida⁵ madah diri⁵ ka⁵ angkat.*

- 1033 Met de beeldspraak in deze en volgende regels wil *Pupu⁵* zeggen, dat zij bang is in opspraak te komen (vgl. Bijdr. K.I. Deel 106, p. 23; B. Misdrifven tegen de goede zeden in het huwelijk, no. 22a).
- 1039 *betunggu*, in een strafzaak geraken, gestraft worden.
ladju, doorgaan van een plan of voornemen.
betangga⁵, syn. van *betunggu*, ook *betunggu-tangga⁵*.
- 1046 *arum*, een soort spinazie, *Amaranthus* spec. De gezegden in deze en volgende regels, ook in omgangstaal gebruikt, betekenen dat men een geheim weet te bewaren.

- 1030 Een zacht woord als antwoord. / „Luister, gij mijn broeders, gemili³-tros; / „Luister, gij mijn neef, echte familie. / „Ik wil het je wel geven, mijn broer, maar misschien noemen jullie mij een hoge boom, waar men inklimt om de weg te zoeken; / „Misschien noemen jullie mij een grote boom, waar men gewoon is onderweg onder te rusten;
- 1035 „Misschien noemen jullie mij een droog stukje grond in een moeras, waar men palen pleegt in te stampen voor een boshut; / „Een slijpsteen, waarop men zijn mes pleegt te scherpen. / „Misschien word ik voor jullie een oorzaak van ruzie, en daarom zou ik willen weigeren, omdat ik niet wil, dat jullie herrie krijgen; / „Misschien maak ik jullie stroef tegenover je vrouw straks, zodat jullie niet meer (met elkaar) praten; / „Misschien raken jullie in een huwelijks-proces en worden jullie beboet.
- 1040 „Misschien zet ik jullie tegen elkander op en wordt het scheiden van je vrouw als padi uit een draagmand; / „Misschien ontwortel ik jullie als een suikerriet-stengel, vallen jullie als een omgevallen asam-bali-boom; / Misschien raken jullie los als de latjes uit een weefsel; / „Misschien lossen jullie op als óververhit ijzer”. / Een gesprek der lieden in woord en wederwoord;
- 1045 Een onderhoud der lieden elkander nog antwoordend. / „Alsof wij niet in staat zijn, o gij Sarung Urai, te eten met toespijs; / „Wij weten, hoe wij moeten afdammen om een fuik te zetten in de Lempa³ Lugum; / „Wij weten, hoe te vissen bij de mensen van de Djilum-rivier”. / Dan pas geeft Riak Mani een aandenken, een herinneringsring aan de hand;
- 1050 Een gedraaid koord met kwastjes om te richten de geslingerde speer; / Zij bindt hen om een gordelkoord van witte draad als de staart van een kenawang-slang; / Doet hun om een blauw koord als de borstveren van de beragai-vogel; / Geeft een pin van een stekelvarken om in de grond te steken bij de afgekapte romp.

Gemi-boom, onderlegger voor een brug,

- 1055 *Een Melingkat-boom aan de rand van overstroomd land;
Mijn tanden hebben verhaald, hoe Riak Mani een aandenken
[heeft gegeven aan de hand,
Dan zeggen de mannen, dat zij verder willen.*

1055 *tenap* en *angkat* vormen (als uitzondering) ook volgens mijn zegsman een minder volmaakt rijm.

- „Tinggal mah di^s ramai tanan gamili^s ;
 „Tinggal di^s pipih pisang pali^s !
 1060 „Tinggal di^s manalku angku^s menjadi^s ;
 „Tinggal di^s sepupuku geli^s-geli^s.”
 Njau dadinga Punai Ara beteli-teli ;
 Njau dapending Tinting Belimbing Djenti Nading tai ka^s ngumbang
 [ngaliling, njau bereti-reti
 Teka djarita Punai Ara njau retjai karetjai ;
 1065 Badjaku^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s njau rengai karengai.
 „Ninga di^s Sarung Urai, kia^s padjalai Djenti Timbai kia^s ku paba^s ;
 „Pengiung udjung sarung kia^s ku tunda^s.
 „Nema ledju^s mah ku balu upa tekujung mabung, nisi^s ngandjung
 [ka batang sungai ;
 „Nema ledju^s mah ku kedadiri^s upa mpelasi^s dalam lengkung, nisi^s
 [ngandjung ku ka batang indai ;
 1070 „Ledju^s mah ku pulu^s nunda^s pun tebu betung, tutji sebali nadai
 [kala^s dapakai ;
 „Ledju^s mah ku megut-gut upa djulut dalam gepung, tutji sebali
 [nadai bajah tudah ngengkah belah mepalai ;
 „Ledju^s mah ku ngampa^s upa djawa^s lamaung, tutji sebali nadai
 [bisa^s debai^s pulai.”
 Teka njau njaut Ratu Lulut basingga^s-singga^s ;
 Djampat datimbal batingka^s-tingka^s.
 1075 Teka „Adu ka adu, ninga di^s Dengu Tempisu”, djaku^s Maringgu
 [sa^s Ai^s Ngabu, „nusah ka nusah”.
 Teka „Nang ka nang”, djaku^s Dajang Pupu^s Mandang, „di^s Telit
 Benang, bajah ka bajah”.
 „Nti^s keba^s di^s miga ngumbang manua, teka rugi genda ku njaranta
 [njawa di^s nganti^s mulu^s ;
 „Nti^s keba^s di^s bapegi numbang ari narudi Timbu^s Djenti, sadja
 [rugi mah kami ngina^s ati di^s nti^s magu^s ;
 „Teka rugi mah ku ngumbang bukung ku, di^s dajang, nti^s gemu^s”.
 1080 Olèh teka adu Dengu Tempisu nadai talah nang ;
 Kemara^s na^s mah talah paretang ;
 Ka^s dapentan ia Bulu Bajan na^s mah talah kamalang.
 „Nema nti^s ngabang ku, di^s Dajang Pupu^s Mandang, nisi^s aba^s ku
 [basundang ka rumah pangan ;

1058 *tinggal*, de gewone afscheidsgroet; hier spreken de mannen, die gaan vertrekken aldus tot *Pupu*^s.

- „Vaarwel, jij tros, tak van gemili^s; / „Vaarwel, jij kam van pisang-pali^s;
- 1060 „Vaarwel, jij mijn nichtje, mijn aangenomen zusje; / „Vaarwel, jij mijn nicht, echte bloedverwant”. / De Vruchtduif hoort het duidelijk; / Zij hoort het, Tinting Belimbing van Djenti Nading, die nog vèr wil zwerfen en zij begrijpt. / Dan spreekt Punai Ara met zachte stem;
- !065 Zegt Ndu^s Telingu^s Mendu^s welluidend: / „Luister gij Sarung Urai, waarheen Djentu Timbai gaat, daarheen volg ik; / „Waarheen de punt van zijn schede wijst, daarheen loop ik. / „Want ik ben het moe een „weeuw” te zijn, als een (op de oever) achtergebleven slak en niemand die haar naar de rivier terugbrengt; / „Want ik ben het moe alleen te zijn als een mpelasi-vis in een poel en niemand die haar naar de moederstroom terugbrengt.
- 1070 „Ik ben het moe te zijn als een onverzorgde suikerrietpol, onaange-raakt en nog nooit gegeten; / „Ik ben het moe te zijn als een alleenstaande bomengroep in de bosreserve, onaangetaast en niet groot genoeg voor het manvolk om er een kleine ladang van te maken; / „Ik ben het moe te zijn als loze gierst op lage grond, onaangeraakt en niet meegenomen naar huis”. / Dan antwoordt Ratu Lulut en repliceert; / Zij slaat snel terug en juist in de maat.
- 1075 „Doe het toch niet, luister gij Dengu Tempisu”, zegt Maringgu van Ai^s Ngabu, „het heeft geen nut; / „Nee, nee”, zegt Dajang Pupu^s Mandang, „o gij Telit Bandang, het is niet nodig”. / „Als je gaat rondzwerfen, dan heb ik je voor niets verzorgd als je moest eten; / „Als je heengaat om Timbu^s Djenti te volgen op zijn zwerftocht, dan heb ik je helemaal tevergeefs opgevoed, toen je nog niets kende; / „Dan heb ik je tevergeefs opgesloten gehouden, jou meisje, opdat je dik zou worden”.
- 1080 Ofschoon Dengu Tempisu wordt tegengehouden, wil zij niet verboden worden; / Al wordt men boos op haar, zij wil niet geordonneerd worden; / Al wil men haar, Bulu Bajan, beschermen, zij wil niet belet worden. / „Omdat als ik word uitgenodigd, is er niemand die met

1061 *Punai Ara*, het meisje, dat besloten heeft met haar broeders mee te gaan.

1075 *ka*, partikel met ontkennende functie.
genda, slechts, alleen maar.

1077 *njaranta njawa*, sporen uit (eigen) mond.
mulu^s, inhalig veel eten.

- „Nti³ ili³, ninga di³, nisi³ aba³ ku da manua senganan;
 1085 „Nti³ angih, nisi³ ngagih ku ka ai³ gangan;
 „Nti³ makai ku, di³ uai, djaku³ Njai Pantil Punai, nisi³ nilai ku
 [ka buntung ikan.^a
 Keba³ teka ngentai ngangai Djawai Sarung Urai tunggal kali³;
 Ketawa³ njula³ Ngaja³ sa³ Ngkarangan Ngua³ tunggal igi³.
 „Ngapa djarita di³ gelung munji nja³, djaku³ Ngaja³ sa³
 [Ngkarangan Ngua³, munji orang tai awa³ da batu gila;
 1090 „Ngapa di³ munji orang tai ngelu da pundjung kepala;
 „Ngapa di³ munji tai tabin njaringin bunga;
 „Ninga di³ Burung Kiau, ngapa di³ munji orang tai ngigau, djaku³
 [Ratu Lumau, njelalamba.
 „Nama rusa³, djaku³ Ngaja³ sa³ Ngekerangan Ngua³, di³ Pantil
 [Punai, nadai kala³ menjadi babi;
 „Tengah tai udah nadai kala³ menjadi tisi;
 1095 „Orang indu³, djaku³ Ndu³ Pupu³, nadai kala³ nginau orang laki.”
 Olèh lagi³ basaut sadua basingga³-singga³;
 Lagi³ batimbal sadua batingka³-tingka³.
 „Dia³ telempai, djaku³ Pantil Punai, dia³ mah ku patah;
 „Dia³ ku tentung, djaku³ Djera Tangkung, dia³ mah belah;
 1100 „Dia³ tembu³ ku di³ Pupu³, djaku³ Telingu³ Mendu³, dia³ mah ku
 Luang betandang Dajang Telit Benang nadai talah kantakut; [udah.”
 Pindah baka Dara Punai Ara nadai talah rut.
 „Nti³ pia³ ramu di³ atju, djaku³ Meringu sa³ Ai³ Ngabu, bilang
 „Baban di³ simpan tjukup genap.” [tiap;
 1105 Teka ngatung tabung Djera Tangkung utjung babuli;
 Njapai sapat kuntji peti;
 Ngambi³ keban panjimpan Dudu Bajan utar batali.

Rian lumpung tengkungan,

-
- 1085 *ai³ gangan*, water in de kalebas bij het vuur gezet en aldus verwarmd.
 1088 *ngentai*; *kentai*, een korte, luide lach, waarbij de Mualang-vrouwen zich gewoonlijk met de vlakke hand op de buik slaan, het hoofd wat naar achter gooien en onmiddellijk met de andere hand de mond afsluiten. Dit is een zuiver vrouwelijke wijze van reageren, welke men bij mannen nooit ziet. Deze zullen b.v. bij grote hilariteit een naast hen zittende tegen de schouder duwen.
 1089 *Ngkarangan Ngua³*, nog weer eens een andere naam voor *Negeri Udjung*.
awa³, dom, idioot.
da batu, wegens een steen; men dacht vroeger, dat iemand, die niet goed wijs was, een steen in zijn hoofd of in zijn buik had.
 1091 *tabin njaringin bunga*, wordt gezegd van iemand, die ogenschijnlijk geen koorts

- mij meegaat naar het huis van anderen; / „Als ik de rivier af wil, is er niemand die mij begeleidt naar het gebied der Maleiers;
- 1085 „Als ik dorst heb, is er niemand die mij gekookt water geeft; / „Als ik wil eten, o gij beste, zegt Njai Pantil Punai, is er niemand die mij het buikvlees van een vis geeft”. / Dan moet Djawai Sarung Urai een keer luid lachen; / Zij lacht luidkeels, Ngaja^s van Ngkarangan Ngua^s, éénmaal. / „Wat praat je toch zo, zegt Ngaja^s van Ngkarangan Ngua^s, als iemand die niet goed wijs is;
- 1090 „Wat praat je toch als iemand wiens hoofd op hol is; / „Wat praat je als iemand die koorts heeft; / „Luister jij Burung Kiau, wat praat je als iemand die een nachtmerrie heeft, zegt Ratu Lumau, en luid roept. / „Want een hert, zegt Ngaja^s van Ngkerangan Ngua^s, jij Pantil Punai, wordt nooit een varken; / „Een middenpaal is nog nooit een zijpaal geworden;
- 1095 „Een vrouw, zegt Ndu^s Pupu^s, gaat nooit een man zoeken”. / Zij tweeën praten nog door, elkander antwoordend; / Zij kappen nog getweeën juist in de maat. / „Waar ik op neerval, zegt Pantil Punai, daar breek ik; / „Waar ik tegenaan stoot, zegt Djera Tangkung, daar bezeer ik mij;
- 1100 „Waar ik uitkom, gij Pupu^s, zegt Telingu^s Mendu^s, daar blijf ik”. / Hoe dan ook, Dajang Telit Benang kan niet worden overgehaald; / Dara Punai Ara kan ten enen male niet worden verboden. / „Als het zo is, zegt Maringu van Ai^s Ngabu, pak dan je benodigdheden bijeen en tel alles; / „Pak je zaken in, van alles genoeg”.
- 1105 Djera Tangkung neemt haar mandje met rond vlechtmotief (op het deksel); / Zij pakt haar mandje, dat sluit als een koffer; / Dudu Bajan neemt haar bergmand met gedraaid touw (er omheen gebonden).

Een durian-boom met afgetrokken schors,

heeft, ook geen rillingen, zelfs rondloopt, maar toch wegens koorts wartaal spreekt; mogelijk een neurotische vorm van malaria; de betekenis van *njaringin bunga* is mij onbekend.

1105 *tabung*, een soort reticule of werkszakje voor vrouwen ter berging van kleinigheden als haarolie, kammetjes, naald en draad e.d., gevlochten van *dawn najas*, lange, gedoornde bladeren, groeiend in moeras.

1106 *sapat*, een bergmandje met tussenwand, slechts bedoeld als parallelisme.

1107 *keban*, als *tabung* gevlochten van *dawn najas*, maar veel groter en speciaal gebruikt ter berging van *pusaka*, zoals allerlei armbanden, heupgordels, kettinkjes, kostbare rokjes e.d. Het is een vierkante mand met overschuivend deksel en met een touw over de vier kanten vastgebonden en opgehangen.

Lipat dua beradap:

- 1110 *Udah ia njimpan baban,
Baru^s ngena^s sikap.*

Kelampetan Dudu Bajan njau datundjan ka kain kaki lawai;
Punggung Djera Tangkung njau dasangkilung ka bentang rantai;
Pending njau dapusing ka sumping mata derai;

- 1115 *Tubuh njau dalimuh ka besa^s selampai;
Paseni njau da-atji Riak Mani da tundjuk lundjai.*

Merintap dua beradap,

Legai pedalai unai;

Udah ia ngena^s sikap,

- 1120 *Baru^s ia angkat ambau bedjalai.*

Keba^s teka keberai antjai Pupu^s Pandai da ai^s mata;
Bekadengung ai^s idung Ratu Riung nali pelaga.
Keba^s teka dapujung Ratu Riung udjung tundjuk kelantjangan;
Dapegai ia lundjai djari kanan.

- 1125 *„Singkul suli maänji-anji,
„Suti^s ku patah nadai bagetah;
„Sampai ati di^s nudi^s kami,
„Tinggal sari ku ka^s nadai betah.*

„Singkul suli maänji-anji,

- 1130 *„Suti^s ku patah dua dan;
„Sampai ati di^s nudi kami,
„Tinggal sari asa sebulan.*

„Patah turak Dajang Lalani,

„Dengau mantang sirat kanggan;

- 1135 *„Tapak kaki di^s dudi kami,
„Dengau penabar mimpi sandam.”*

Teka njagau kanjagau Burung Kiau alang na^s ka^s munji majau da
Njidak kanjidak munji anak burung lang; [kampung puang .

1112 *kelampetan*, lett. knieholte.
lawai, zwart garen.

1115 *selampai*, zijden doek, vroeger bij Chinezen gekocht, nu niet meer verkrijgbaar.
welke men over de borst slaat.

1133 *turak*, een ronde bamboe tussen de draden van het weefgetouw.

- Twee lipat-bomen tegenover elkaar;*
1110 *Zij heeft haar benodigdheden gepakt,*
Dan gaat zij zich kleden.

Het rokje met donkere rand slaat tegen de kuiten van Dudu Bajan; /
Om de heupen bindt Djera Tangkung haar kettinggordel; / In haar
oren draait zij de belletjes met schitterende steentjes;
1115 Zij slaat om haar lichaam de borstdoeken; / Riak Mani schuift de
ringen aan haar vingers.

- Twee merintap-bomen tegenover elkaar,*
Een pedalai-boom met kleine vruchten;
Zij heeft zich gekleed,
1120 *Nu gaat zij vertrekken en op stap.*

Daar rollen de tranen Pupu^s Pandai uit de ogen; / Druipt het water
uit de neus van Ratu Riung als een snoer van agaten. / Dan grijpt
Ratu Riung het eind van haar pink; / Zij grijpt de vingers van haar
rechterhand.

- 1125 *„Een singkul-bloem zeer mooi en fraai,*
„Ik pluk er één af, er is geen melksap;
„Je bent dan besloten ons te verlaten,
„Al wilde ik, ik zou geen dag van je kunnen scheiden”.

- „Een singkul-bloem zeer mooi en fraai,*
1130 *„Ik pluk er één af van twee stengels;*
„Je bent dan besloten ons te verlaten,
„Één dag van je scheiden voel ik als een maand”.

- „Gebroken is de weef-bamboe van Dajang Lalani,*
„Gebruikt bij het aandrukken van een blauwe lendedoek;
1135 *„Laat ons je voetindrukken achter,*
„Als een troost bij een dubbele droom”.

Dan begint Burung Kiau luid te wenen als het geluid van een mens-
aap in het stille oerbos; / Zij snikt en snikt als een jonge kiekendief; /

-
- 1134 *mantang*, vaststoten van de draden op het weefgetouw.
sirat kanggan, een lendedoek van blauwgroen garen als de kleur van een
kanggan, een soort libel.
1136 *mimpi sandam*, in de droom vertellen, dat men gedroomd heeft.

- Dut kadut Ruai Bangkut munji bubut uan tenuous;
- 1140 Njegu kanjegu Dengu Tempisu munji nurun antu da tangan luan.
Olèh teka njapai bingkai Njai Tangkup Langgai umbas baèrèt
[beruntai abas Pupu Pandai tanggoi telajang;
Njengkidak tjupak Kedangkai Landak tudung menarang;
Ngebu pintu tangkup sebang.
Bedjalai mah udih Kedangkai niti ruai Anak Landak;
- 1145 Bedjalan Bajan tangan naratjak;
Ngetik Itik tai baru^s tjurik butak;
Mansang Kenjalang tai batugang njumpak.
- Melebu^s ku pantak timpu^s,
Gemi da tisi panti;*
- 1150 *Udah kaju^s ku badjaku^s kai tai indu^s,
Baru^s gigiku nelili ka tai laki.*
- Teka angkat na^s bula^s balang;
Teka amau nadai mang-mang.
Ngatju badju rentaga benang;
- 1155 Nangkin tilin ulu tulang;
Nanggung paung sumpit tapang;
Ngesan tunam Djenti Tudan tai bedjalan ngumang awan bangku
Ngemas kampil djaung rirang. [senapang;
Teka njau da-inang-inang djari perakuan;
- 1160 Da-ntak-ntak betis ngentam.
Teka njau ngeman menturan dabalang lintang;
Nudjai lantai langkan pinang;
Nidjak tangga^s anak kementjiak munsang muang;
Nudjai sempana landai penantai pingai lajang;
- 1165 Nginti^s alau munti^s bisi^s ai^s tempangan pungang;
Miuh alau buluh puluh Memaluh Lambing Gajang;

-
- 1139 *uan*, op iets passen, ergens vast aanwezig zijn.
tenuous, kookplaats in secundair bos, waar men kookt bij een begrafenis; de spoor-
koekoek frequenteert jong bos.
- 1140 *urum antu*, een lijk uitdragen.
- 1141 *bingkai*, weer een voorbeeld van zeer vrije woordschikking, daar *bingkai*, rand,
behoort bij *tanggoi telajang* op het einde van de lange regel; *tanggoi* is een
hoed gevlochten van zeer fijn gespleten bamboe, rondom afgezet met opgenaaide,
witte knoopjes; *telajang*, wegvliegen, is een passend epitheton bij deze zeer lichte,
brede zonnehoeden, welke bij een windstootje gemakkelijk wegwaaien.
ba-érèt beruntai, een wederzijds herhaaldelijk handjes geven en trekken, een

- Ruai Bangkut weent „oe-oe” als het geluid van de spoorkeoek op de kookplaats van de begraafplaats;
- 1140 Luid weent Dengu Tempisu als wanneer men een lijk uitdraagt naar de voorgalerij. / Dan grijpt Njai Tangkup Langai de rand van haar versierde hoed, onderwijl handjes gevend en trekkend met Pupu^s Pandai; / Kedangkai Landak zwaait op de rug haar mandje met opstaande rand; / Zij opent de deur met panelen. / Voort gaat zij, de kleine egel langs de voorgalerij;
- 1145 Zij stapt voort, de nog piepende parkiet; / Het kleine eendje pas gestreept als een sprinkhaan; / Zij gaat heen, de neushoornvogel met pas uitkomende, witgepunte staart.
- Ik kap een melebu^s-stam recht door,
Een gemi-boom staat bij de vlonder;*
- 1150 *Mijn wangen hebben verteld van de vrouwen,
Nu gaan mijn tanden verhalen van de mannen.*
- Zij vertrekken zonder terugkeren; / Zij gaan op stap en aarzelen niet; / Zij doen hun jasje aan met rood-garen band;
- 1155 Zij binden om hun sier-parang met benen gevest; / Nemen op het blaasroer van tapang-hout; / Djenti Tudan leggen hun geweer over de schouder om te gaan zwerven tot aan de wolken; / Nemen op de rug de draagmand van gespleten bladnerf; / Zij lopen met heen en weer zwaaiende armen;
- 1160 Zij stappen met trillende kuiten; / Zij lopen langs de richelbalk tegendraads gekapt met de dissel; / Zij stappen over de vloer van pinang-planken; / Zij stappen op het bovenstuk van de trap, dat piepend kraakt als een springende musang; / Zij stappen op de steunbalk fraai gebogen als (de armen van) iemand die een lajang-schotel op-houdt;
- 1165 Zij grijpen de leuning van bamboe met water in het kapgat; / Zij omvatten de leuning van bamboe gemaakt door de Embaluh Lambing

typerende wijze van hartelijk afscheid nemen onder vrouwen.

umba^s, als om strijd.

- 1142 *tjupak*, een klein mandje van fijn gespleten bamboe met gekleurde vlechtmotieven, ter berging van benodigdheden onder weg. Het is van boven niet gesloten met een deksel, doch heeft een opstaande rand van ongeveer 5 cm, gemaakt van *gentu^s*-hout, een fijne, zeer gewaardeerde houtsoort; deze opstaande rand wordt bedoeld met *tudung menarang*, en is met stijwerk versierd (*menarang*).
- 1159 *da-inang*; *inang*, zwaaien met armen; wel te onderscheiden van *inang* voor *indang*, ergens zijn.
- 1166 *Lambin Gajang*, naam van een slaaf, een Embaloh-Dajak.

- Napan alau pengarawan puluh Punan Laman Tisang ;
 Negu^s tangga^s indu^s munji teraku^s babi belang ;
 Nengah menala luah miah buah djelumpang benang ;
- 1170 Nudju menala tipu dindang sabu ngkarangan kerang ;
 Nengah pasah batunkah tiang ;
 Njigung durung penanggung djelapang ;
 Ngili^s ai^s birang rendjang ;
 Ngeliut djulut sambang tembawang ;
- 1175 Ngelingkung gupung pengantung anak adjang ;
 Bekanan keladan delapan betentang ;
 Njengau lalau kampung tapang ;
 Nidjak latah surung unggah papung batang ;
 Niki^s bukit tinggi^s puluh igi^s tangga^s buang ;
- 1180 Nengah ai^s luah udah dapulah batang penjemberang.
 Rengung patung Djenti Madjung munji tedung mentan sarang ;
 Ginsit tumbit munji rintit kaju bebajang ;
 Kepak kelatiak munji ntepak pelapah pisang ;
 Bih tubuh munji sinduh numbuh bunga sengkabang.
- 1185 Ai^s luah birang diseberang ;
 Darung dalam birang dapangkajang ;
 Kampung besai birang daselumbang.
 Teka nudju bumbung sida^s Bungkung Sarang Kunding, nti^s
 [bemunji malam ari pemali nadai na^s nginsap darah ;
 Ngusung langkau Simbang Semawing tutji sebalı nadai talah gusah ;
- 1190 Bukit Ngenambing Tinting Tinggi^s datiti^s nadai talah tampujah ;
 Sungai Tinggi^s Tebing tutji sebalı nadai talah tingkah.
 Ia^s menua Budjang Ramping Pinggang ;
 Ia^s betang Budjang Tjaing Tjelawang ;
 Dia^s sida^s menung di baruh durung setegal sadja^s ;
- 1195 Belepa da manala raja pelama^s ;
 Menapan da laman samansak umpun sadigah belanga^s.
 Dia^s kalau kakalau Djenti Njamau ari menala andau munji matjau
 [mengkulau ringkang ;

1167 *Laman Tisang*, naam van een kampong, volgens mijn zegsman op de grens van Serawak in het gebergte bij de oorsprong van de *Sai*, een zijrivier van de *Ketungau*, en de *Kembajan*, een zijrivier van de *Sekajam*. Daar zouden nu nog „*Punan's*” wonen.

1183 *kepak kelatiak*, geluid van de armoksels bij transpiratie en zwaaien van armen.

1188 *kunding* of *kuning*, een cicade-soort, welke ook tot de omen-vogels wordt gerekend en daarom ook aangeduid als *sengalang buntak*; *buntak*, naam voor cicaden en sprinkhanen.

- Gajang ; / Zij pakken de leuning van pengerawan-hout gemaakt door de Punan Laman Tisang ; / Zij stappen de vaste trap af (waar staan) de smakkende, gevlekte varkens ; / Zij kruisen het wijde erf opzij duwend het rode Malva-kruid ;
- 1170 Zij lopen over het open erf bedekt met wit zand van de grintbank ; / Lopen langs de schuurtjes met kruisbalken tussen de palen ; / Lopen langs de rijstschuurtjes met ronde, houten schijven ; / Lopen stroomaf met veel gedruis van water (tussen de boomwortels) ; / Zij gaan in een bocht langs de bosreserve en de rand van de vruchtboom-aanplant ;
- 1175 Zij buigen langs het stuk bos waar de jong gestorven baby's in de boom worden gehangen ; / Zij passeren aan hun rechterhand acht keladan-bomen tegenover elkaar ; / En lopen met gestrekte hals langs de bijenbomen, een groep tapang-bomen ; / Zij stappen door de modder over opwippende stukken hout ; / Zij beklimmen een hoge heuvel waartegen een trap is gemaakt van stukken hout ;
- 1180 Zij kruisen het wijde water, waar een boomstam is gelegd om over te steken ; / Zoevend gaan de benen van Djenti Madjung als het geluid van een cobra die zijn nest bewaakt ; / Hun hielpezen kraken als het schurend geluid van wiegende bomen ; / Hun armoksels klappen als het klappen van gespleten pisang-bladsteel ; / Hun romp ruist als het geluid van de droge moeson die de tengkawang-bloesem wekt ;
- 1185 Vele grote rivieren worden overgestoken ; / Diepe dalen worden doorgekruist ; / Vele uitgestrekte oerbossen worden doorgetrokken. / Ze lopen naar het huis van de mensen van Bungkung-Cicaden-Nest, welker geluid bij nacht een zeker teken is, dat er bloed zal vloeien ; / Ze gaan naar het huis der mensen van Simbang Semawing (in wier scheef hangend huis) ten enen male geen beweging is te krijgen ;
- 1190 De berg Ngemambang Tinting Tinggi, die niet in rechte lijn te beklimmen is ; / De rivier Tinggi Tebing die werkelijk niet is over te steken. / Dat is het gebied van Budjang Ramping Pinggang ; / Dat het huis van Budjang Tjaing Tjelawang. / Daar rusten de mannen een ogenblik onder een padi-schuur ;
- 1195 Toeven zij een tijdje op het erf ; / Zitten zij op het erf gedurende de

De namen in deze regels zijn eigennamen voor de huizen of kampongs hoog in de bergen, welke het meisje en haar begeleiders op weg naar de hemelregionen passeren ; de betekenis van de namen wordt weer geparafraseerd in bijstellingen, hetgeen de vertaling wat stuntelig maakt.

1189 *Simbang Semawing*, sterk overhellend, maar toch stevig gegrondvest.

1192 *Ramping Pinggang*, gelijk aan *Tjaing Tjelawang* in volgend vers, is „*radja hantu anak adjang*”, koning van de spoken afkomstig van *anak adjang*, vgl. vers 429 en 1243 e.v.

- Pegung kapegung munji tegung remaung dandjang;
 Kaih kakaih munji pangkis rusa^s lalang.
- 1200 Teka djerita kaja Djenti Djanda ari tengah menala munji lèla indu^s
 [senapang;
 Teka ba-andai-gadai Djenti Temai ari menala besai munji dadai
 [kematang peninggang;
 Djerita gumu^s Djenti Timbu^s pangu^s guntur ninggang.
 „Ninga mèh Mba^s Ramping Pinggang;
 „Ninga mèh Budjang Tjaing Tjelawang.
- 1205 „Ni djalai anti^s Ka Tetai Nandju^s Derai tau^s datiti?
 „Ni sulang ka Nandju^s Randang tau^s datarudi?
 „Sulang ka punggung belakang remang ku minta^s tundjuk;
 „Djalai ka Nandju^s Derai ku minta^s ludjuk”.
 Njau dadinga Tjaing Katjila njau bareti-reti;
- 1210 Dapending Budjang Tjaing njau bateli-teli.
 Teka njengau ari pemantau kaki ganggang;
 Teka njenguk ari tebalajar kebuk tai baik pengeruk mua maniang;
 Teka meda^s ari mua tangga^s pipih penjambang.
 „Sapa tamuai tai datai njantamu?
- 1215 „Sapa orang tai mansa^s lalu?
 „Sapa Senganan tai datai mupu?
 „Sapa Tjina tai munji perbitju?”
 Njau dapeda^s menjana-njana;
 Dapantau baleka-leka.
- 1220 Seleka djerita njau djampat njaut;
 Sigi^s djaku^s njau djampat njambut.
 „Djalai, ninga mèh tandang temuai, nadai bapindah;
 „Sulang ka Tetai Bintang nadai barubah.
 „Djalai ka Tandju^s Derai tai lama^s;
- 1225 „Sulang ka Tetai Djarang tai kalia^s.
 „Alur budjur nadai lawit;
 „Sulang ganang-ganang pelintang sumpit;
 „Djalai njamai nadai babelit.
 „Olèh niki^s mah mèh rambaiku, tandan gemili^s;
- 1230 „Niki^s mèh tampungku buah njeli^s;

1201 *kematang*, een boomstam, waardoor bij de *peninggang*-val onderdoorlopend wild wordt gedood, vgl. vers 371.

1205 *Tetai Nandju^s Derai*, de sterrenhemel achter de wolkenhemel.

1212 *tebalajar*, afsluitende wand aan de twee kanten van een kampong, waar de huis-

- tijd nodig voor het koken van rijst, voor het koken van een pot water. / Daar roept Djenti Njamau vanaf het grote erf als het geluid van een magere boomtigger; / Hij brult als het gebrul van een mannetjes tigger; / Hij schreeuwt als het geluid van een hertenschreeuw in de grasvlakte;
- 1200 Djenti Djanda roep luid vanaf het midden van het erf als het geluid van een groot kanon; / Djenti Temai spreekt vanaf het grote erf (met een stem) als het geluid van een neerploffend blok van een peninggang-val; / De stem van Djenti Timbu^s klinkt als het geluid van rollende donder. / „Luister gij Mba^s Ramping Pinggang; / „Luister gij Budjang Tjaing Tjelawang.
- 1205 „Waar is de weg naar Tetai Nandju^s, die we kunnen volgen? / „Waar is het pad naar Nandju^s Randang, dat we kunnen gaan? / „Het pad dat leidt tot achter de wolken, vraag ik je te wijzen; / „De weg naar Nandju^s Derai vraag ik je te tonen”. / Tjaing Katjilai hoort het en begrijpt;
- 1210 Budjang Tjaing verstaat het en zeer duidelijk. / Hij kijkt met gestrekte hals vanaf de rand van het bordes; / Hij kijkt door het ronde venster in de zijwand, mooi uitgesneden als de mond van een tempajan-kruik; / Hij kijkt naar buiten vanaf de balk vóór de huistrap. / „Wie is de gast, die als vreemdeling aankomt?
- 1215 „Wie is het die daar voorbij gaat? / „Wie is het: een Maleier die komt bedelen? / „Wie is het: een Chinees die krom praat?” / Hij ziet het zeer goed; / Hij ziet het duidelijk.
- 1220 Een woord in snel antwoord; / Een woord in vlug wederwoord. / „Luistert gij gasten, de weg is niet verlegd; / „Het pad naar Tetai Bintang is niet veranderd; / „De weg naar Tandju^s Derai is nog de oude;
- 1225 „Het pad naar Tetai Djarang is nog als voorheen. / „Het loopt recht-door zonder omweg; / „Het pad is open ter breedte van een dwars blaasroer; / „De weg is goed zonder kronkels. / „Maar kom naar boven, gij mijn broeders, eenzelfde gemili^s-tak;
- 1230 „Kom naar boven, gij mijn broeders, vruchtkolven van één maisplant; / „Kom naar boven, gij mijn familie van één moederschoot; / „Luister

trap is.

De schildering van deze nog meermalen terugkerende situatie van mensen, die naar de weg vragen, is naar ondervinding van schrijver nog geheel volgens hedendaagse werkelijkheid.

- „Niki^s mèh riranku tandan temuni^s;
 „Ninga sepupuku tai geli^s-geli^s”.
 Seleka djerita djampat basaut;
 Sigi^s djaku^s djampat basambut.
- 1235 „Lagi^s mansang kami, mèh Budjang Tjaing Tjelawang, lagi^s
 „Lagi^s mansa^s kami, tubah lalu; [madju madju;
 „Tubah nemuai kami, lagi^s njentamu”.
 Olèh menua Tjaing Katjila njau dakilah;
 Betang Tjaing Tjelawang njau dakalangkah.
- 1240 „Tepian Tjaing Ringan, di^s Dudun Bajan, djaku^s Djenti Tudan,
 „Tangga^s ni^s tau^s datiki^s; [ni tau^s djalai mani^s;
 „Rumah Tjaing Mangah ni tau^s djalai lali^s.
 „Ia lepi^s olèh temuni^s nudi ai^s dalam dulang;
 „Ia leput nudi tempaut temeran langkang;
- 1245 „Ia tumpah aba^s darah idang aba^s suang”.
 Menua Tjaing Katjila njau dakilah;
 Laman Tjaing Ringan njau dakelangkah.
 Teka niti djalai lendat tai dababat ganang-ganang;
 Niti djalai bingkuk upa manuk nitir tunang;
- 1250 Niti djalai raja upa dada gana dali^s telentang.
 Teka niti Runti Ui Adji sedepa^s lala nadai baduri^s;
 Ngembing Tinting Tening melakang babi sepelintang budjang ka
 [sia^s peti^s;
 Tembu^s Rampu^s Tengang Kadjunti tutji sebali nadai kala^s daransi^s.
 Tanah luah birang datengah;
- 1255 Bukit tinggi^s birang dakelangkah;
 Darung dalam birang dakilah.
 Sema^s katumpul isau Djenti Njamau tai nimbau Burung Kiau
 [nadai ngansah;
 Sema^s kelepa tulang Djenti Budjang tai nendjang Dajang Kuku^s
 [Kumpang da kampung puang nadai belengah;
 Sema^s ka-antjur liur nadai ngaludah.

1243 *temuni^s*, placenta of nageboorte; de vertaling „geboortevlies” lijkt minder juist. De betekenis van „*olèh*” is schrijver ook minder duidelijk.

suang; een kind geboren in vierde of vijfde maand en gestorven heet *adjang suang*; hier slechts een ander woord voor *adjang*.

1251 *Runti Ui Adji*, een berg, waar veel *adji*-rotan groeit, welke wordt verzorgd, waarom het onderste stuk is gladgekapt van dorens.

1252 *Tinting Tening*, een lang gestrekte bergrug.

mijn broeders vol en echt". / Een woord in snel antwoord; / Een woord in vlug wederwoord.

- 1235 „Wij moeten nog verder, gij Budjang Tjaing Tjelawang, wij moeten nog voort; / „Wij gaan nog door, nog verder op; / „Wij trekken nog verder en reizen nog voort". / Dan is het gebied van Tjaing Katjila reeds voorbij; / Het huis van Tjaing Tjelawang reeds gepasseerd.
- 1240 „De badplaats van Tjaing Ringan, jij Dudun Bajan, zegt Djenti Tudan, mag niet gebruikt worden om te baden; / „De trap mag niet beklommen worden; / „Bij het huis van Tjaing Mangah mag niet worden getoefd. / „Hij is gestorven in het geboortevlies, terwijl het water (ongebruikt) in de badschotel achterbleef; / „Hij is gestorven, terwijl de lus van ongeklopte boomschors (aan de balk) bleef hangen;
- 1245 „Hij is gestorven in zijn bloed, dood als onvoldragen vrucht". / Het gebied van Tjaing Katjila is voorbij; / Het erf van Tjaing Ringan is gepasseerd. / Dan volgen zij een effen pad, breed open gekapt; / Dan een bochtig pad, draaiend als een dansende haan om zijn wijfje;
- 1250 Zij lopen over een brede weg als de borst van een schildpad op zijn rug liggend. / Zij lopen over (de berg) Runti Rotan Adji, over een vadem glad gekapt van dorens; / Zij lopen over Tinting Tening als de rug van een varken, juist breed genoeg om er een springlans dwars over te zetten; / Zij bereiken Rampu^s Tengang Kedjunti (Pol Tengang Liaan) nog onaangeraakt, waarvan nog nooit (de schors) is afgetrokken. / Veel uitgestrekte vlakten worden doorkruist;
- 1255 Vele hoge bergen worden overgetrokken; / Vele diepe dalen worden doorgetrokken. / Al is het mes bot, Djenti Timbau, die Burung Kiau vergezellen, hebben geen tijd het te slijpen; / Al zijn de beenderen vermoeid, Djenti Budjang, die Dajang Kuku^s Kumpang begeleiden door het stille oerwoud, rusten niet; / Al welt het speeksel op, het wordt niet doorgeslikt.

sepelintang budjang, juist breed genoeg voor een *budjang*, bedoeld is: man, om etc.

sia^s, de scherpgepunte bamboe, welke horizontaal vooruitschiet, als de *peti^s* afspringt.

De berg die men hier volgt is zeer lang: men loopt hier wel tien dagen over, weet mijn zegsman mede te delen. Het is merkwaardig, hoe levendig deze mythologische plaatsen in de verbeelding der mensen zijn geprent.

- 1260 Teka ngusung bumbung sida^s Gurung Sungai Niga;
 Ngusung rumah sida^s Pantar Dulang Patara;
 Ngembing Pantjing Lindang Babunga.
 Ia^s laman Matjan Tjangkam Bulan Djulak Patara;
 Patinggi Matahari Djunti Manua;
- 1265 Ia^s bumbung Temenggung kepala^s kampung benama Singa Uda;
 Keling Ketimbang Langging dua nama ka Saing Gima.
 Teka ngusung ntuk tunggul njunan;
 Nudju tepu batu laman;
 Ngusung ai^s mata tepian.
- 1270 Ngusung pun kelampu^s tjundung djalai ntung paung sumpit tapang;
 Tembu^s ke pun buluh perindu^s pemenan sida^s indu^s
 [nepu^s peleku^s bentang adjang;
 Ngembing ka pating aur gangging djalai njauh tanting terabai pilang.
 „Ditu^s kita mani^s, di^s Penggang Lalansi^s, ngletji^s
 daki^s isa^s nadai da-uti^s orang;
 „Ditu^s kita mamuh ke landau belusuh, mampu^s tubuh isa^s nadai
 ringkang;
- 1275 „Njelam ka lubuk dalam isa^s penjualan kita lantang.
 „Ninga di^s Kuning Kuku, nang mani^s ka tapian orang tai balu
 [tusur tebing djalai bakenang;
 „Nang mandi^s ke bung kudjung, ia^s tapian orang tai lusung
 [besalatung ngkiung mansuh ngkerunang;
 „Nang di^s ke bung kia^s, ia^s pemani^s orang tai buta^s,
 [peda^s betagarak menteran puang;
 „Ia^s pemani^s orang tai sundal, peda^s ka pedal tempangan batang;
- 1280 „Ia^s pemani^s orang tai tumbak, peda^s bekatjirak rampang
 [ngkerebang;

1260 *Gurung Sungai Niga*; *gurung* is waterval, men is hier reeds boven de wolken.

1261 *Pantar Dulang Patara*; *pantar*, een soort bordes, echter niet verbonden aan het huis; *dulang*, badschotel, *petara*, godheid; de bedoeling is verder onduidelijk.

1262 *Pantjing*, opborrelen van water; men is reeds zo hoog, dat het water aldaar nog slechts langzaam opborrelt, vandaar de naam van de kampong.

1263 De namen in deze en volgende regels kon men mij niet nader verklaren dan als klinkende titels voor het kamponghoofd, wiens eigenlijke naam is *Keling Ketimbang Langging*.

1272 *tanting terabai pilang*, volgens mijn voornaamste zegsman Sinji: een sierparang met allerlei schommelende versieringen; volgens anderen is *tanting terabai* een oorbel van een dollar met afhangende, kleinere zilveren munten; *pilang*, schommelen, flikkeren, vgl. vers 2135.

1277 *besalatung*, op een hoop.

- 1260 Zij gaan naar het huis van de mensen van Gurung Sungai Niga; / Zij gaan naar het huis van de mensen van Pantar Dulang Patara; / Zij passeren Pantjing Lindang Babunga. / Dat is het erf van Matjan Tjangkam Bulan Djulak Patara; / Petinggi Matahari Djunti Menua;
- 1265 Dat is het huis van het kamponghoofd Temenggung genaamd Singa Uda; / Keling Ketimbang, een tweede naam Saing Gima. / Zij gaan naar de plaats van het grote houtblok (bij de badplaats); / Zij gaan naar de oever van stenen en zand; / Zij gaan naar het water, naar de badplaats.
- 1270 Zij gaan naar een overhellende kelampu^s-boom, waar zij hun blaas-roer insteken van tapang-hout; / Zij komen bij een pol van parindu^s-bamboe, waar de vrouwen haar rotan-gordel opgevouwen plegen neer te leggen; / Zij gaan langs een aur-bamboe, waarzij hun rijk versierde parang ophangen. / „Hier gaan we baden, jij Penggang Lalansi^s en de modder afvegen, opdat we niet voor de gek worden gehouden; / „Hier gaan we baden in de ronde diepte, ons lichaam wassen, opdat het niet mager worde;
- 1275 „Duiken in een stille diepte om een lange adem te krijgen. / „Luister jij Kuning Kuku, ga niet baden op de plaats van de weduwen, die zitten te treuren op de weggeschoven oever; / „Ga niet baden daar aan het eind, dat is de badplaats van mensen die schurft hebben, (zie) de hoop bamboe-kokers gebruikt voor het koken van ngkerunangvruchten; / „Ga ook niet aan deze kant, dat is de badplaats van de blinden, zie de holle bamboe-stokken overal verspreid op de grond; / „Dat is de plaats waar de lichtekooien baden, zie de kuil (van de ligplaats) bij de voet van de boom;
- 1280 „Dat is de plaats van de mensen met lupus, zie de bloederige dotten van ngkerembang-blad; / „Dat is de plaats van de vrouwen die reeds

ngkiung, een dikke bamboe-geleding gebruikt voor koken, slechts eenmaal bruikbaar.

mansuh, koken in zulk een bamboe-geleding.

ngkerunang, vruchten van de *ngkerunang*-boom, welke worden gekookt en gebruikt als middel tegen schurft (*Tinea imbricata*).

- 1278 *betagarak*, overal verspreid liggend; de blinden gebruiken een holle bamboe-stok om naar de badplaats te gaan.

- 1280 *bekatjirak*, rood van bloed.

rampang, dot van gebruikte bladeren van *ngkerbang*, gebruikt om hun afzichtelijke wonden schoon te maken.

- 1281 *tegari*, een liaan, waarvan de schors rond een stam wordt getrokken om deze te kwetsen, waardoor een welriekende geur vrijkomt; vrouwen dragen deze schors in de haarwring, vgl. vers 550.

een man hebben, met de geur van tegari-liaan rond de stam getrokken ; / „Ga jij daar baden bij de badplaats der meisjes, met de geur van de tjenana-bloesem van de kumpang-boom ; / „Ga jij maar (baden) samen met de seluai-visjes, samen met de buing-visjes, opdat je huid mooi geel-bruin wordt als de spaanders van medang-hout ; / „Ga baden stroomop, jij Kuning Kuku, tezamen met de lalangu-visjes, opdat je mooie borsten krijgt als een maat-klapperdop”.

1285 Het meisje schuurt de modder van haar voetzolen ; / Zij veegt het vuil van haar wangen ; / Zij wast het vuil van de binnenkant van armen en handen. / Dan is zij klaar om op te houden ; / Zij houdt op, want zij is klaar ;

1290 Zij stopt, want het is genoeg. / De kuiten van Dudu Bajan slaan tegen de donkere rand van haar rokje ; / In haar oren draait zij de belletjes met schitterende steentjes ; / Over haar schouder slaat zij haar borstdoek ; / Om haar heupen bindt zij haar gordel van kettinkjes.

1295 *Ik hak een melebu³-stam recht door,
Ik heb een gembu-stam voor onderlegger van een brug ;
Mijn wangen hebben verteld van de vrouw,
Nu gaan mijn tanden verhalen van de mannen.*

Djenti Tudan baden en duiken, golven slaand als de reuze tapah-vis ; /

1300 Zij baden spetterend met het water als een neerplassende regen ; / Zij baden luidruchtig in het water slaand als een plonsende krokodil. / Op de oever draaien Djenti Nading hun snorpunten op, rond als een gong ; / Op de berm schudden zij het water uit hun haar boven de hals afgeknipt, sierlijk als de stengel van de rode gierst ; / Op de stenen schudden zij hun haardos van onder op als een gevlochten hangmandje.

1305 Afgekoeld springen ze op de kant en binden hun lendedoek om van bulung-katoen van de handelaar ; / Zij winden om hun lendedoek van panggit-weefsel met poppetjes op de rand ; / Zij winden om hun hoofd-doek van Surabajaas patroon rood gebloemd met purperen baan ; / Zij doen om hun hoofddoek van Bandjar (met zilverdraad) als de lichtgevende duizendpoot gezien bij donker ; / Doen om hun Boeginese hoofddoek fraai getekend als de manibui-eekhoorn.

1310 Zij nemen op hun blaasroer van tapang-hout ; / Leggen op de schouder

1304 *tudu*, in de nek afgesneden haar, lager afgesneden dan de *gundai* (vgl. vers 695) en niet als bij *gundai* daaronder afgeschoren.

- Angkat nadai bula^s balang;
Ambau nadai mang-mang.
- 1315 Teka niti panti besi Timbu^s Djenti tai batatah kudi
[mesa^s ati buah pinang;
Betundjan da panti tebalian tebal sekilan tempangan punggang;
Betidjak da panti pirak tai tampak bekaderang;
Nudju panti kaju baik sapu ke mantemu langkang;
Niti panti mas tai upa panas belabuh niang.
- 1320 Ngusung durung penanggung djelapang;
Nengah pasah batungkah tiang;
Nudju menala tepu dinding sabu ngkarangan kerang;
Negu^s langgu^s katunsung lajang;
Njilak pun sabang seluang;
- 1325 Nengah menala luah djalai berunsai buah djelumpang benang.
Teka menung sida^s da baruh durung meda^s kenjawir utjung ntung
[Ketimbang Agung tai ngiung ka darung pala^s lembang;
Teka tekedji diri Timbu^s Djenti aba^s Tiung Bali meda^s kesiri ui
[ntung Ketimbang Berani tai upa kaki udjan
[sajang, upa udjan lam mula nata^s;
Malik sida^s ka kanan meda^s teras tebelian dan datepan burung
[kenjalang upa tai pulang ngundang buah kiara^s;
Malik meda^s balan ulik tai lain pemaik baik penisik buing umang,
[baik penisik ikan banta^s;
- 1330 Njengau ka penadjau mesa^s labah kumpang tengah dengkah ka
[tadjau balanga^s;
Menung sida^s meda^s kenjawir utjung tai ngiung ka darung pala^s
[lembang, ngiung ka darung pala^s lempa^s.
Dia^s sida^s menung setegal sadja^s belepa raja pelama^s;
Menapan da laman semansak umpan, sedigah belanga^s.
Teka djerita Djenti Djanda tunggal kali^s;

1326 *kenjawir utjung*, een ijzerhouten paal met allerlei versieringen en in top een uit hout gesneden figuur van een *kenjalang*- of neushoornvogel, opgericht na een succesvolle sneltocht. De algemene naam voor zo'n paal is *teras*. Een sneller, die terugkeert met een kop, heeft het recht zulk een *teras* op te richten, hetgeen gepaard gaat met een zevendaags feest. Een volgende succesvolle tocht wordt weer gevierd met het oprichten van een nieuwe paal. De begeleider maakt het meisje opmerkzaam op zulke palen opgericht voor Ketimbang Agung. (Vgl. Ed. Dunn, Religious rites and customs of the Iban or Dyaks of Sarawak. Anthropos 1906, p. 421). In de buurt van de tegenwoordige kampong Djanang

- de kolf van hun geweer ; / Gorden om hun zwaard met benen gevest, / Zij stappen op en keren niet terug ; / Zij gaan en aarzelen niet.
- 1315 Timbu^s Djenti stappen over de ijzeren brug met goud ingezet zo groot als het hart van de pinang-noot ; / Zij stappen over de brug van ijzerhouten planken een span dik op de kapzijde ; / Zij stappen over de brug van flonkerend zilver ; / Lopen over het plankier van prachtig hout als bestreken met nieuw uitgeschoten curcuma ; / Zij lopen over de brug van glanzend goud als de eerste zonnestrallen.
- 1320 Zij gaan langs de rijstschuurtjes met ronde, houten schijven ; / Langs de bergschuurtjes met kruisbalken tussen de palen ; / Naar het erf bedekt met wit zand van de zandbank ; / Langs de knoppen van de Hibiscus-struiken ; / Strijken langs de roodbladige Cordyline-boompjes.
- 1325 Zij kruisen het wijde erf, waar de vruchten van de rode Malva-struik verspreid liggen. Daar wachten zij onder de rijstschuur en kijken naar de ijzerhouten neushoornvogel-paal (opgericht) voor Ketimbang Agung, die overhelt naar het ravijn, het begin van het dal ; / Daar staan Timbu^s Djenti met Tiung Bali stil en kijken naar de rotan met opgekrulde bast (fijn) als de rand van een regenbui, als een beginnende morgenregen ; / Zich naar rechts kerend zien zij de ijzerhouten paal van kernhout en er boven op de neushoornvogel als terugkerend van een bezoek aan een kiara^s-vruchtboom ; / Zich wendend zien zij het fraaie kapwerk, zeldzaam mooi als de fijne schubben van de buing-vis, mooi als de schubben van de banta^s-vis ;
- 1330 Zij kijken met gerekte hals naar de tadjau-tempajan zo groot als een (kleine) labah-pot, gezet boven een grote tadjau-martavaan ; / Stil staan ze te kijken naar de neushoornvogel-paal, die overhelt naar het ravijn, het begin van het dal, naar de steilte waar de diepte begint. / Daar staan zij een tijd stil en rusten enige tijd ; / Toeven zij op het erf voor de tijd nodig om rijst te koken, om een pot water te koken. / Dan spreekt Djenti Djanda een woord ;

Ran staat nog zo'n paal op de oude *tembawang* Ran, opgericht ongeveer 70 jaar geleden.

- 1329 *ulik*, zorgvuldig. De paal is gewoonlijk drie *kilan*, span, in omtrek. *lain pemaik*, correspondeert met de Maleise uitdrukking *bukan main baik*.
- 1330 *labah kumpang*, een zeer oude, kleine tempajan. *dengkah*, van *ngkah*, neerzetten. *tadjau belanga*, een grote martavaan met een gat in de bodem, waardoor deze over de paal wordt geschoven ; daarop komt de *labah kumpang*, en daarboven de *kenjalang*. Het gedeelte van de paal vanaf de *tadjau* heet *penadjan*.
- 1331 *lembang*, *lamba^s* of *lempa^s*, dal, diepte.

- 1335 Teka ba-andai Djenti Tembai tunggal igi³.
 Seleka djerita teka njau nanja³;
 Andai gadai njau ngereta³.
 „Kati tangga³ indu³ kita³ ditu³ tau³ nda³ dataik?
 „Alau lampung mèh Ketimbang Agung tau³ dagilik?
- 1340 „Betang pandjai mèh Ketimbang Gerai tau³ dataik?
 „Labu³ ai³ kita³ tau³ datangkirik?“
 Teka dadinga Ketimbang Kaja lagi³ bedau beteli;
 Dapending Ketimbang Kering lagi³ bedau bereti-reti.
 Teka njengau ia ari pemantau kaki ganggang;
- 1345 Njenguk ari tebelajar kebuk baik pengeruk mua menieng.
 „Sapa temuai, djaku³ Ketimbang Garai, tai datai njantamu?
 „Sapa orang tai mansa³ lalu?
 „Amang Senganang ia³ datai mupu?
 „Padah ka Tjina, nisi³ djerita munji perabitju“.
- 1350 Teka dapeda³ Ketimbang Tua³ njau manjana-njana;
 Dapantau njau baleka-leka.
 Teka munji beli Ketimbang Berani kena³ djual;
 Teka munji tanda³ Ketimbang Tua³ basaut-singa³ nganti³
 [kena³ timbal;
 Teka munji tutuk nganti³ kena³ tingkal;
- 1355 Munji lumpung Ketimbang Agung nganti³ kena³ agal.
 „Penti kami da Remang Begili, mèh Timbu³ Djenti, nadai birang
 „Pantang kami tanah remang nadai birang berubah. [bapindah;
 „Babi serenti ntung kami Remang Begili tutji nadai kala³ dengau
 [belian njaman;
 „Manuk kami sebuah biduk nadai kala³ dengau pampas panselan;
- 1360 „Pentik pentulak kami nadai kala³ ngalambung tulang tebungan;
 „Peradjah tedju³ kami dito³ nadai kala³ datepu³ da tengah luan;

1338 De reizigers zijn hier in de *Tanah Remang* of Wolkenhemel, tussen de aarde en de *langit* of hemel. Volgens gebruik bij vreemde kampongs, vraagt men met het oog op mogelijke pantangs of verbodsbepalingen, of men de huistrap op mag komen en het huis binnengaan. Daarbij, aldus mijn zegsman, zijn zij hier in een gebied, dat in taal en adat reeds van hun eigen gebied verschilt.

1344 *njengau*, kijken in de verte.

njenguk, kijken met even vooruit gestoken hoofd.

1348 *Senganang*, de bij de Dajaks van het midden-Kapuasgebied gebruikelijke benaming voor inheemse Islamieten. De twee soorten vreemdelingen, die bij tijd en wijle de Dajakse huizen komen bezoeken worden even karakteristiek getekend.

1360 *pentik pantulak*, afweerpoppen gemaakt van een rode pisang-soort bij een sterfgeval. De derde nacht na het sterfgeval maakt men deze poppen, welke dwars

- 1335 Dan begint Djenti Tembai te spreken. / Een woord al vragende; / Zacht sprekend en zeggend. / „Zeg mag uw trap daar beklommen worden of niet? / „Mag de ontschorste leuning, o gij Ketimbang Agung, vastgepakt worden?
- 1340 „Mag het langhuis, o gij Ketimbang Gerai, worden binnengegaan? / „Mogen wij drinken uit je kalebas?“ / Ketimbang Kaja hoort het, maar nog niet duidelijk; / Ketimbang Kering verstaat het, maar begrijpt het nog niet goed. / Hij kijkt uit van de uitkijkplaats op de rand van het bordes;
- 1345 Hij kijkt door het venster in de zijwand uitgesneden, rond als de mond van een menieng-pot. / „Wie is dat, die gast, zegt Ketimbang Gerai, die als vreemdeling aankomt? / „Wie is dat, die voorbijkomt? / „Mogelijk een Maleier die komt bedelen? / „Of een Chinees, maar hij praat niet krom.”
- 1350 Dan kijkt Ketimbang Tua^s en hij ziet het duidelijk; / Hij ziet het nu heel goed. / (Het antwoord van) Ketimbang Berani klinkt als een koop bij accoord gesloten; / Het antwoord van Ketimbang Tua^s klinkt als het kappen aan beide kanten van de boom; / Klinkt als het rijststampen juist in de maat;
- 1355 Klinkt als het kappen, Ketimbang Agung, juist op de plek. / „Onze verbodsbepalingen in de Wolkenhemel, o gij Timbu^s Djenti, veranderen niet veelvuldig; / „Onze pantang's in het wolkenland worden niet dikwijls veranderd. / „Wij van Remang Begili hebben heus nog nooit een varkentje geslacht voor een licht ziener-ritueel; / „Niet één kip van de voederplank hebben we ooit gebruikt voor het bestrijken met bloed;
- 1360 „Onze afweerpoppen zijn nog nooit over de nokbalk geworpen; / „Onze deeg-poppetjes zijn hier nog nooit in het midden van het woonvertrek achtergelaten; / „Bij bevalling is nog nooit iemand bij ons

over het huis en wel over het vertrek van de gestorvene moeten worden geworpen, waarbij deze de nok van het huis niet mogen raken. Men bindt de lichte poppetjes op een stuk hout om beter te kunnen werpen en bovendien vraagt men daarvoor een hierin bedreven man, want als bij het overwerpen het dak wordt geraakt, moeten de bewoners van het sterfvertrek nogmaals de doden-adat betalen.

- 1361 *peradjah tedju^s*, poppetjes gemaakt van rijstdeeg, man en vrouw, in een pinangschede geplaatst, welke men in het woonvertrek achterlaat, *tedju^s*, terwijl de bewoners zelf voor drie dagen hun vertrek verlaten. Dit ritueel wordt in het bijzonder gebruikt naar aanleiding van een kwade droom of bij langdurige ziekte. Behalve voor man en vrouw worden ook nog poppetjes gemaakt voor ieder van de huisgenoten, opdat als de ziekteverwekkende geest komt, hij die beeldjes meeneemt en de bewoners aldus gevrijwaard worden van onheil.

- „Anti^s beranak kami nadai kala^s nginsir kaki papan ;
 „Peradjah antat kami nadai kala^s ngandjung ka udjung djalan”
 Teka tegu^s tangga^s indu^s munji teraku^s babi belang ;
- 1365 Tidjak tangga^s anak kemantjiak munsang muang ;
 Ginti^s alau-alau munti^s bisi^s ai^s tempangan punggung ;
 Njigung alau lampung baik tibung ka tulang orang ;
 Nudjai sempana landai baik penantai pinggai lajang ;
 Nemu batu badaga^s-dugu dindang sengalang pentik kumpang ;
- 1370 Ngemban menturan balan lintang ;
 Ngembing dinding rirang mang ;
 Suruk pituk padung pantang.
 Ngusung ruai Ketimbang Gerai tai dindang balai anak radja ;
 Nudju tiang tai dapangkang anak lèla ;
- 1375 Ngusung atap tai baik semat ka kawat djawa ;
 Ngusung lawang tai dindang rang djelu berunsa ;
 Ngembing dinding tai dakantjing tukang Tjina.
 Ka ringka^s kawing sida^s njauh tilin ulu tulang ;
 Ka lamajan bidai djalai ngelempai sapa badju benang ;
- 1380 Da atau lesung Djenti Madjung ngentung paung sumpit tapang.

Legai dua berimbau,

Sibau da langgai danau;

Udah djengauku ngandai ka tamuai tai baru^s datai,

Rendauku bagurau ka Ketimbang Rengkau njau belantjau.

- 1385 Ngerembai bidai Ketimbang Gerai pakan palintang ;
 Ngambi^s uri^s nanji^s tai upa lampi^s muanji^s idang ;
 Ngatji paremadani tai baik ngamulu ati ramaung dandjang ;
 Ngalatja siana Djawa ui sega^s seluang ;
 Ngerembai tikai andai Ketimbang Gerai kerawang punggung.

1362 *nginsir kaki papan*, lett. oplichten van het eind der planken; een vrouw bij de bevalling gestorven, mag niet langs de smalle gaanderij voor de woonvertrekken worden uitgedragen naar de huistrap, zoals bij andere doden, daar zulk een dode uit vrees voor de *hantu-anak* niet langs de vertrekken van anderen mag gedragen worden. Daarom licht men de losliggende planken van de *teluk* of gaanderij vóór het vertrek van de gestorvene op en laat men het lijk tussen de onderliggers door onder het huis zakken, vanwaar het wordt weggedragen.

- tussen de planken door uitgedragen; / „Onze afweerbeeldjes zijn nog nooit naar het eind van de weg gebracht.” / Dan stappen ze op de vaste trap, waar klinkt het gesmak der gestreepte varkens;
- 1365 Zij stappen op het bovenstuk der trap, dat krakend piept als een springende munsang; / Zij grijpen de bamboe-leuning met water in het kagat; / Zij stoten tegen de ontschorste leuning met fraaie pennen van mensenbeenderen; / Zij stappen op de steunbalk fraai gebogen als (de armen) van iemand die een lajang-schotel ophoudt; / Zij komen langs de zware, wiegelende steen waarop staan de sacrale afweerbeeldjes van kumpang-hout;
- 1370 Zij lopen langs de richelbalk tegendraads gekapt met de dissel; / Langs de wand van gespleten mang-hout; / Onder het vak van de pantang-zolder door. / Zij lopen naar de voorgalerij van Ketimbang Gerai, waar staan de koninklijke rustplaatsen; / Zij gaan naar de palen, waar de kleine lila-geweren tegenaan gebonden zijn;
- 1375 Naar de dakbedekking mooi gebonden met Javaans ijzerdraad; / Naar het woonvertrek, waar hangen de kakementen van berunsa-herten; / Zij lopen langs de wand gemaakt door een Chinese vakman. / Aan de hertengeweien hangen zij op hun zwaarden met benen gevest; / Over de dwarslatten voor de matten hangen zij hun roodgaren jasje;
- 1380 Op het rijstblok zetten Djenti Madjung hun blaasroeren vast met steel van tapang-hout.

*Twee legai-bomen bij elkaar,
Een sibau-boom aan het eind van de plas;
Mijn keel heeft verteld van de gasten juist aangekomen,
Nu gaat mijn keel verhalen van Ketimbang Rengkau, die de matten*
[uitrolt.

- 1385 Ketimbang Gerai rolt de rotan-mat uit met dwarsrepen van boom-schors; / Hij haalt zijn siermat als de honigraten van een verlaten bijennest; / Hij spreidt zijn tapijt fraai als de huid van een boom-tijger; / Hij rolt uit de Javaanse rotan-mat gemaakt van fijne rotan-sega^s; / Ketimbang Gerai rolt uit de pronkmat met opengewerkte rand.

1363 *peradjah antat*, afweerpoppetjes als *peradjah tedju^s* (vers 1361), doch deze worden gebracht, *antat* of *antar*, naar het zijpad, dat naar de begraafplaats leidt en daar in een van varenblad gemaakt hutje neergezet. Dit geschiedt als er veel sterfgevallen zijn in huis.

Met dit uitgebreide antwoord wil Ketimbang Agung zeggen, dat sinds lange tijd het huis is gevrijwaard voor allerlei ongelukken, waarom er geen verbodsbepalingen te vrezen zijn.

- 1390 „Hier gij gasten pas gekomen, op dit verhoog met dwarsplanken; / „Op deze rustplaats, zegt Ketimbang Agung, gij hierheen komende gasten, met de rand reikend tot de heup; / „Gij twee, drieën, zegt Ketimbang Kaja, op deze ruime ligplaats met rijk versierde rand.” / Zij zitten tegenover elkaar op de rustplaats als epiphyten tegen een kebaung-boom; / Dicht bij elkaar zitten ze als de grote merbau-bomen met de plankwortels elkaar rakend;
- 1395 Dicht op elkaar als de bait-bomen gebruikt voor rijststampers; / De rompen dicht bij elkaar als de stammen van tapang-bomen gebruikt voor het maken van deuren; / Zij zitten met vijf, zes bijeen op de schone rustplaats als de keladan-bomen met hoekige takken; / Zij zitten bij elkaar vijf, zes man, als de waringin met duizend luchtwortels.

Ik gebruik een gembî-stam voor onderlegger van een brug,

- 1400 *Ik hak een melebu^s-stam recht door;*
Mijn tanden hebben verhaald van de mannen,
Nu gaan mijn wangen vertellen van de vrouwen.

Zij gaat het woonvertrek binnen. / Njai Tangkup Langgai trekt aan het deurtouw van rotan-sega²;

- 1405 Zij stoot de deur open tegen de rand van de lijst. / Zij gaat naar het vrouwenvertrek met stevig gesloten planken; / Zij gaat het vertrek binnen afgesloten met een wig van legai-hout; / Zij gaat de kamer binnen afgesloten met temiang-bamboe.

temiang, een eerste soort bamboe, *radja segala buluh*; volgens Heyne: *Schizostachium Blumei* Nees. De kwade geesten zouden bovendien bang zijn voor dit gewas, dat geldt als een *pemburu antu*, duivelverdrijver.

De toestand van een meisje in zulk een *umbung* wordt bezongen als volgt:

Beresan da tengah luan; Baden midden in het vertrek;

Batanggoi nggau peraboi

{*tulang tebungan*; Als hoed de afsluiting van de nokbalk;

Basendu^s kuku kantjam; Als lepel gebruikend de poot van een dwergheert;

Batongku^s iku^s lampan; Als waaier de staart van een *lampan*-vis;

Angih dagih ai^s udjam; Bij dorst gelest met regenwater;

Tjelap debab ke besa^s belantan. Bij koude gewikkeld in wit katoen.

De bedoeling is, dat een *umbung*-meisje nooit naar buiten komt om te baden en dus ook nooit een hoed nodig heeft tegen de zon. Zij wordt goed verzorgd: als lepel een poot van een dwergheert en als waaier de staart van een vis zijn wel een bewijs, dat zij wat eten betreft ook niets te kort komt.

Het gebruik, dat Kühr beschrijft onder de naam *beroemboeng* in „Schetsen uit Borneo's Westerafdeeling”, Bijdr. K.I. Deel 46, p. 63—74, is van andere aard dan hetgeen bezongen wordt in de *kana*-gezangen. Dit is geen korte afzondering vóór het huwelijk, maar volgens mijn zegslieden een jarenlang verblijf.

- Maba^s kupantap tama^s,*
 1410 *Baru^s gembi kupanggal panti;*
Udah rang kiba^sku ningka^s ka Menteba^s Lemba^s udah tama^s,
Baru^s gigiku nelili ka Bidudari meda^s Tiung Bali datai sekeni.
- Teka berenti ia ngani badiri lampung purang;
 Teka badu^s ia nabu^s ngalangu^s buah mawang;
 1415 Teka dakisai ia lumbai temeran langkang;
 Teka badu^s ia ngabat mangku^s dan tengga^s lantang;
 Teka badu^s ia ngajam, Bidu Raminsan, meda^s Dudu Bajan manukan-
 [nukan da tangan luan, nenglam punggung djerenang.
 Teka dakepal ka umpan tunggal gempalang.
 Datjepi^s ka nasi^s ngamunga le pang;
 1420 Darupai ka salai tai rangkai dapanggang;
 Dalatja ka padja Senganan dagang;
 Dapambu^s ka telu^s manuk kepajang;
 Da-agih ka gerih keli^s kumpang;
 Dadjengkau ka pau palau batang;
 1425 Da-agih ka dadih semangkuk sampang.
 Kenjang Dajang Telit Benang njau berupa lalambung;
 Njau kenjal gamintal upa buntal dasambung;
 Bisi^s tuni^s upa selipi^s dagantung;
 Njau penuh daluh da lubuk Bintung.
 1430 Uдах djalai bajah;
 Badu^s djalai tembu^s;
 Nanggal djalai sual.
- Legai nu^sku dua berimbau,*
Djelendung dapantjung mengkung;
 1435 *Uдах djengaiku ngandai ka Pantil Punai udah makai,*
Baru^s rekungku bagurung ka Ketimbang Agung njau pegung
 [kapegung.
- Ari punggung panggung munji tegung ramaung dandjang;
 Teka kalau kakalau Ketimbang Rengkau munji matjau mangkulau
 „Ninga di^s Djawai Lalendai Ulu Lalandi! [ringkang.
 1440 „Kumang Raminsan Bidudari!
 „Njuruh di^s ngandjung tipa^s pasurung ajam Lebang;

1421 *pedja*, opengesneden en gezoute vis met rijst en zure *kandis*-vruchten in een tempajan ingemaakt.

1424 *dadjengkau*, iets van bovenaf pakken n.m. uit een soort gevlochten hangmandje,

Ik hak een maba^s-stam in,

- 1410 *Dan gebruik ik een gembi-stam voor onderlegger van een brug;
Mijn mond heeft verhaald hoe Menteba^s Lemba^s naar binnen gaat,
Nu gaan mijn tanden vertellen van Bidudari, die Tiung Bali ziet*
[binnen komen

- Zij houdt op met draad winden op de pennen van purang-hout; / Zij houdt op met garen winden tot een bol als een jonge mawang-vrucht;
- 1415 Zij werpt af de steunband van ongeklopte boomschors; / Zij houdt op met het afbinden der draden op het grote bindraam in haar schoot; / Bidu Raminsan ziende hoe Dudu Bajan netjes gaat zitten in het midden van de kamer, houdt op met het tussenvlechten van de rode stroken. / Zij kneedt een rijstbol; / Zij geeft rijst als een lepang-bloem;
- 1420 Zij breekt een stuk af van het gerookte, droog geroost; / Zij geeft wat ingemaakte vis van de Maleise handelaar; / Zij pelt een ei van haar kepajang-kip; / Bereidt een gekerfd keli^s-visje; / Zij pakt een in blad geroost palau-visje;
- 1425 Zij bereidt rijstepap een bruine kom vol. / Verzadigd is Dajang Telit Benang als opgezwollen; / Zij is geheel voldaan als een opgeblazen kogelvis; / De buik is gevuld als een hangende zak; / Zij is vol als een prauw aan de (visrijke) Bintung-diepte.
- 1430 Zij is klaar en houdt op; / Zij houdt op, het is genoeg; / Zij stopt, het is afgelopen.

Ik heb twee legai-bomen dicht bij elkaar,

Een schuinhangende djelendung-boom wordt afgekapt;

- 1435 *Mijn mond heeft verteld, dat Punai Pantil klaar is met eten,
Nu verhaalt mijn keel van Ketimbang Agung, die roept met luide stem.*

Van het eind der rustplaats klinkt het als het gebrul van een mannetjestijger; / Luid roept Ketimbang Rengkau als een magere boomtijger; / „Luister gij Djawai Lalendai Ulu Lalandi!

- 1440 „Kumang Raminsan Bidudari! / „Ik zeg je te brengen het sirih-stel, vlechtwerk van Lebang; / „Breng ons de sirih-does op pootjes, die

waarin men etenswaar bewaart, veilig tegen katten of eventueel honden, welke laatste echter zorgvuldig uit het woonvertrek gehouden worden.

- 1441 *Lebang*, de *Lebang*-stam woont in het stroomgebied van de Lebang, tussen Sintang en de Ketungau.

- „Selepa bekaki bai³ ka kami, tai pandai ngambi³ api masang ka
[sepunggang;
„Tambin badudjut bai³ ka pansut tai baruntai berang;
„Selepa duduk tai pandai nginang manuk da kaki ganggang;
1445 „Selepa bamata, ninga di³ Bidudari, djaku³ Ketimbang Kaja, tai
[pandai ngelala mansia orang;
„Kelekati besi, ninga di³ Bidudari, bai³ ka kami, tai pandai mentjuri
[ati buah pinang;
„Njuruh di³ ngalandjat selepa tingkap, tai pandai ngarajap nang-
[kalis lubang”.
Olèh dadinga Raminsan Dara djarita aka³ tua teka njau bateli-teli;
Dapending Raminsan Unging njau bareti-reti.
1450 Keba³ teka munji beli Bidudari aba³ menjadi³ laki nganti³ kena³
[djual;
Teka munji lumpung Bidu Munggunng aba³ Ketimbang Agung
[nganti³ kena³ agal;
Teka munji tanda³ sadua basaut-singga³ nganti³ kena³ timbal;
Teka munji sepupu nganti³ batemu mandal.
„Ninga mèh menjadi³ ku tuai-tuai;
1455 „Ninga mèh aka³ ku tai panulau adai.
„Ku lagi³ malang ngebat mangku³ dan tengga³ landung;
„Ninga mèh, Ketimbang Kering, djaku³ Raminsan Unging, ku lagi³
[malang ngasing meling tundjuk udjung;
„Lagi³ malang njepak ngiring anak beringin kebung;
„Lagi³ malang ngajam ku nengelim punggung lintung;
1460 „Lagi³ malang nabu³ ku, mèh Ketimbang Gebu³, ngalanggu³
[buah djaung”.
Bata³ na³ mampak diri³ ka binjak datanak langkang;
Mampau diri³ ka takau limau lilang;
Njantan diri³ ka munjan Senganan dagang;
Njugu buk pandjai Njai Sarung Urai, tai pengarunai daun radjang;
1465 Njugu buk rampu³ tai upa peleku³ tedung piang;
Njugu buk segalingan Kumang Raminsan bajah ngau terangajan
Njugu buk ular tai mesa³ gandar menteran puang; [nampun tapang;
Njugu buk galung Raminsan Munggunng, tai upa rampu³ renjung
[tembawang;
Sanggul besai Raminsan Djawai upa pemansai ripang seluang;

1465 *buk rampu³*, dicht haar.

- brandhout kan halen van het eind van het huis; / „Breng het gevlochten sirih-stel naar buiten, dat met aan elkander verbonden armen; / „Het sirih-stel met zittende figuur, dat op kippen kan passen aan de voet van het bordes;
- 1445 „De potjes met ogen, luister gij Bidudara, zegt Ketimbang Kaja, die in staat zijn de mensen te kennen; / „Luister gij Bidudari, breng ons de ijzeren pinangschaar, die het hart van de pinang-noot kan stelen; / „Ik zeg je even te halen het sirih-stel op wioletjes, dat bochten vormend gaten uit de weg kan gaan.” / Raminsan Dara hoort de woorden van haar oudere broer zeer duidelijk; / Zij hoort het, Raminsan Ungging, en zij begrijpt het.
- 1450 Het klinkt tussen Bidudari en haar broer als een koopgesprek bij accord gesloten; / Het klinkt tussen Bidu Mungging en Ketimbang Agung als het kappen (van brandhout) juist op de plaats; / Het klinkt, hun tweegesprek, als het rhythmisch hakken aan beide kanten der stam; / Het klinkt, als wanneer neef en nicht elkaar ontmoeten. / „Luister gij mijn broeder ouder in jaren;
- 1455 „Luister gij mijn broeder, eerstgeborene. / „Ik ben nog verhinderd, nog aan het draad afbinden op het bindraam in mijn schoot; / „Luister gij Ketimbang Kering, zegt Raminsan Ungging, ik ben nog bezig met het spinnen van de trillende draad aan de top van de vingers; / „Ik ben nog bezig met het vlechten van een waringin-motief; / „Ik ben nog bezig met het tussenvlechten van de zwarte stroken;
- 1460 „Ik ben nog bezig, gij Ketimbang Gebu⁹, met het opwinden van draad tot een bol als een jonge djaung-vrucht.” / Evenwel is zij bezig heur haar aan het inwrijven met ingekookte klapperolie; / Zij wast heur haar met olie vermengd met de schil van lilang-citroen; / Zij wast heur haar met olie gemengd met reukwerk van de Maleise handelaar; / Zij kamt heur lang haar, Njai Sarung Urai, als de afhangende bladeren van de radjang-epiphyt;
- 1465 Zij kamt heur weelderig haar, dat is opgerold als een tedung-slang; / Zij kamt een haarstreng, Kumang Raminsan, (lang) genoeg voor een pinladder in een tapang-boom geslagen; / Zij kamt heur lang haar, zo lang als een holle bamboe-stengel; / Zij kamt heur gekruld haar, Raminsan Mungging, als een bos van de leping groeiend op het verlaten erf; / De haarwring van Raminsan Djawai is zo groot als een fuik voor seluang-visjes;

1467 *buk ular*, lang, maar dun haar.

- 1470 Sanggul utjung Raminsan Munggung upa durung nanggung djela-
Sanggul lepi^s upa lampi^s muanji^s idang; [pang:
Sanggul lipat upa pukat da-umba^s suajang.

Ibul babi-ang-biul,

Langkung ke nambing darung;

- 1475 *Udah ia ngatju sanggul,*
Baru ia ngatju djudjung.

- Dasaruk ia tanduk tekuluk tai upa sumbuk neradja njentang;
Ngena^s tanduk tuma^s tai lima^s ba-amang-amang;
Senakul bunga sanggul tai upa djambul sengajan tandang;
1480 Kena^s dudjung bangkit belitung tai dadendjang ka bunga lintang;
Ngelekat tanduk mawat bapampang;
Ngatji tangga^s tali tai dua baterudi aba^s bunga gojang.
Kelampetan Bidu Raminsan njau datundjan ka ubung kaki lawai;
Kain kebat sakapat ulat Ratu Tuntu raja pemandai;
1485 Pending Raminsan Uning njau datating ka subang barambai;
Tubuh Raminsan Djubuh njau dalimuh ka besa^s selampai.
Sikap genap tjukup semua;
Apis tjawis lengis senata.
Djerita seleka Raminsan Dara gelung rengai-rengai;
1490 Djaku^s Ndu^s Raminsan Siku^s njau retjai karetjai;
Dudu pantun munji burung punai.
Njai Raminsan Djawai njau ngumbai ulun tuai ia Darat Sawai tai
[penjilip lantai patah;
Ngumbai ulun pun panginang taun pangungkun unggun ubah;
Njau ngumbai amba ia ulun tua penesa^s djemu^s basah.
1495 Dadinga ulun tua njau beteli-teli;
Dapending ulun pengiring njau bereti-reti.
Njau dadinga ulun tua ia djerita Raminsan Dara njau menjana-njana;

1470 *sanggul utjung*, een spits gedraaide haarwring zoals die van oudere vrouwen, gelijkend op de peervormige *utjung*-vrucht; hier slechts als *pujian* bedoeld op het haar van *Raminsan*.

1471 *lepi^s*, de eerste omslag van het haar gebruikt als spil, waarom verder het haar wordt gewonden.

1472 *suajang*, het kurken drijfstel van een groot net. Zulk een net wordt zorgvuldig opgerold na gebruik en met zo'n opgerold net wordt de haarwring vergeleken.

1479 *sengajan*, een soort boskip; het mannetje draagt een fraaie, rode kuif. (*Rollulus roulroul*).

1470 De haarwronng van Raminsan Munggunng is als de ronde schijven om de palen van de rijstschuur; / De gedraaide haarwronng is spiraalvormig als de honigraat van een verlaten bijennest; / De opgerolde haarwronng is als een zegen met drijfstel van kurken.

*Een ibul-boom wuift heen en weer,
Een langking-boom tegen de helling van het dal;*

1475 *Zij heeft heur haarwronng opgemaakt,
Nu gaat zij heur haartooi schikken.*

Zij steekt in het haar het gebogen kroontje, dat is als een opkomende regenboog; / Zij bevestigt het kroontje met vijf tanden naar elkaar gebogen; / Een senakul-bloem in de haarwronng als de kuif van een boskip;

1480 Zij schikt een bangkit-bloem tezamen met rode hanekam; / Zij bevestigt de boktor-kam met vier vertakkingen; / Zij schikt een tangga^s-tali-bloem tezamen met twee tril-bloemen. / De kuiten van Bidu Raminsan slaan tegen de donkere rand van het rokje; / Het ikat-weefsel met rups-patroon van de zeer vaardige Ratu Tuntu;

1485 In haar oren hangt Raminsan Unging de afhangende oorbelletjes; / Om haar lichaam slaat Raminsan Djubuh haar borstdoeken. / Zij is geheel klaar, alles voldoende; / Volledig gekleed, van alle sieraden voorzien. / Dan spreekt Raminsan Dara met zachte stem;

1490 Een woord van Jonkvrouw Raminsan Siku is zeer welluidend; / Zacht sprekend als het koeren van een vruchtduif. / Njai Raminsan Djawai roept de oude slavin, een Sawai-Dajak, die de vloer herstelt; / Zij roept de erfelijke slavin die het haardvuur verzorgt; / Zij roept de oude slavin die de natte dauw (van de struiken) slaat.

1495 De oude slavin hoort het duidelijk; / De volg-slavin hoort het en begrijpt. / De oude slavin verneemt de woorden van Raminsan Dara zeer duidelijk; / De volg-slavin hoort de dringende woorden van

1481 *mawat*, een soort vliegend hert; de kam wekt associaties met de zwarte, gebogen horens van dit insect.

1482 *tangga^s tali*, een haarversiering, verder onbekend.

1492 *Darat Sawai*, de stam der *Sawai's* woont in het stroomgebied van de *Menterap*, een rechterzijrivier van de *Sekadaw*.

1494 *penesa^s*, van *tesa^s*, wegslaan, wegjagen. Een slavin placht vroeger voor haar meesteres uit te lopen om de morgendauw, *djemu^s*, van gras en struiken te slaan.

1498 *Remang Menaning*, lett. wolkengroep.

- Depending ulun pangiring tingka^s rening Raminsan Unging sida^s
 [Remang Menaning njau baleka-leka.
 Anti^s tangan ngatjau padi teka dadudi da tengah ganggang;
 1500 Anti^s tangan njauk ulun pengipuk teka balang merebuk ka tampuk
 [lubuk dalam;
 Anti^s ngumpan babi ulun Peri Raminsan Dari teka dadudi da dalam
 [dulang.
 „Apa di^s kumbai, djaku^s ulun tuai Raminsan Djawai, ka di^s Ratu-
 „Apa di^s padah ka di^s dujahku Mpu-Mpu?“ [Ratu?
 „Burung nu^sku ka pua^s pua^s,
 1505 „Nepan da tunggul da tengah uma;
 „Ku ngumbai di^s uai ulun tuai, djaku^s Njai Raminsan Djawai,
 „Ku ngumbai adai pegawai besai paguna. [nadai sa-adja^s-adja^s,
 „Njuruh di^s meda^s kabit bentang ringgit, mali gelung sikit djalai
 [nambah;
 „Meda^s kibai bentang rantai, mali gelung besai djalai njiah“.
 1510 „Olèh luang betandang di^s Dajang Raminsan Kumang, djaku^s ulun
 [lawang, nadai bisi^s dapedjah;
 Luai betandai di^s uai Njai Raminsan Djawai, djaku^s ulun tuai,
 [nadai bisi^s salah.
 „To^s sadja kasuka mata di^s Raminsan Dara, djaku^s djarita ulun
 [tua, orang nganti^s meda^s!
 „To^s sadja kasunggu^s djari orang laki nganti^s badjua^s!
 „To^s sadja kaniran geman gigi ketawa^s!
 1515 „To^s sadja kelumpa^s mulut Djenti Mamut nganti^s nanja^s!“
 Keba^s teka tutjum ringgung Raminsan Munggunng gelung upa
 [nadai ketawa^s;
 Djeling ngiling Raminsan Unging gelung nadai meda^s.
 „Nti^s pia^s teka kusai ka lalambai, di^s uai ulun tuai, baguai djalai
 [kupansut ka ruai, djaku^s Njai Raminsan Djawai, ui sega^s seluang;
 „Kebu ka pintu ka ku, djaku^s Djawai Bidu, tangkup sebang“.
 1520 Teka gana^s kagana^s Raminsan Ngaja^s bakiba^s para^s upa dan
 [sanguang nunsang;

1500 *lubuk dalam*; *dalam* i.p.v. *dalam*, een vrijheid terwille van het rijm.

1503 *dujah*, liefdevolle aanspreking voor een jonge vrouw of meisje, ongeveer zoals *aik*.

1504 Hier antwoordt *Raminsan* in *pantun*-vorm.

1510 *olèh*, een veel gebruikte conjunctie in de spreektaal meestal met de betekenis: maar, zoals ook hier; evenwel ook meermalen gevolgaanduidend.

- Raminsan Unging van de Wolkenhemel zeer goed. / Indien bezig met het keren van de padi, laat ze deze achter op het bordes;
- 1500 Indien de geliefde slavin bezig is met water halen, laat ze de klokkende kalebassen achter bovenstreams van de diepte; / Indien de slavin van Peri Raminsan Dari bezig is met het voederen van de varkens, laat ze deze achter bij de voederbak. / „Waarom roept U mij, zegt de oude slavin van Raminsan Djawai, naar U Vrouwe? / „Wat hebt U te zeggen, gij geliefde meesteres?” / „Mijn vogel in een broodvrucht-boom,
- 1505 „Strijkt neer op een stronk in het veld; / „Ik roep je, gij oude slavin, zegt Raminsan Djawai, niet zonder reden, / „Ik roep je, omdat er een voornaam iemand is. / „Ik zeg je te kijken of mijn gordel van geldstukken misschien te strak zit, maak ze dan wijder; / „Kijk eens of mijn kettinggordel misschien te wijd zit, maak ze dan korter.
- 1510 Dan zegt de huisslavin: „Op uw hele verschijning, o gij Jonkvrouw Raminsan Kumang, is niets aan te merken; / „Uw gehele voorkomen, o gij Njai Raminsan Djawai, spreekt de oude slavin, is zonder fout. / „Wat zullen de ogen blij zijn, zegt de oude slavin, als ze U, Raminsan Dara zullen zien! / „Wat zullen de handen der mannen gretig aannemen als ge iets aanbiedt! / „Wat zullen ze van blijdschap lachend hun tanden tonen!
- 1515 „Hoe graag zal de mond van Djenti Mamut U iets vragen!” / Dan glimlacht ze heel even, Raminsan Munggun, juist alsof ze niet lacht; / Zij kijkt even uit haar ooghoeken, Raminsan Unging, juist alsof ze niet kijkt. / „Trek dan aan het deurtouw van sega³-rotan, gij oude slavin, opdat ik naar de voorgalerij ga, zegt Raminsan Djawai; / „Open voor mij de deur met panelen”, zegt Djawai Bidu.
- 1520 Dan gaat de schone Raminsan Ngaja³ links langs de haard als de (fraaie) sengkuang-boom met gebogen takken; / Langzaam schrijdt

luang betandang, in de volgende regel *luai betandai* wegens rijm, is een *kana*-uitdrukking; mijn zegsman wist deze uitdrukking niet te verklaren en meende, dat het zoveel betekende als: *segenap rupa*, waarop de vertaling berust (vgl. vers 1536 en 1537).

1520 *gana*³ *kagana*³, gezegd van een welgevormd lichaam.

- Djembing kadjembing Raminsan Unging ngembing dinding rirang
[mang ;
Gelung tanjan katanjan Bidu Raminsan ngemban menturan dabalang
Bakiba^s papar tiang medang. [lintang ;
Indang djari Bidu Dari lumba^s mintjang kelakati besi gelung
[balawa^s-lawa^s ;
- 1525 Tingkah kaki tumbas pelaka^s ;
Liuk numbuk ka rusuk muda^s ;
Djembing kadjembing Raminsan Unging sida^s Remang Mananing,
[gelung upa buing nti^s mudik Ngaring ngemasau pantjing
[langgai Lalung, tjanggai dapakai Nata Luta^s ;
Gelung tanjan katanjan Bidu Raminsan upa dungan mudik Ngkitan
[ngemasau tebalian tai datundan ketupung, meda^s
[tempara^s tumbas tinggi^s lima^s ;
Gelung pantji sedang Dajang Raminsan Kumang sida^s Tanah
[Remang, gelung upa penggang nti^s mudik Belitang ngemasau
[segang lubuk Bintung, lelang da ulu riam meda^s Bantan nipan
[tjawan lima^s puluh lima^s ;

-
- 1521 *djembing kadjembing*, gezegd van een langzame, zedige gang.
tanjan katanjan, van een slanke, rechte houding.
- 1527 *Nata Luta^s*, een historische Mualanger, die 9 generaties geleden uit het gebied van de *Menema^s*, welke ontspringt op de Ramat — vanwaar de Mualangers het stroomgebied van de *Belitang* en later van de *S. Ajak* zijn binnengekomen —, de *Belitang* over is gestoken en de eerste nederzetting vormde in de bovenloop van de *Ngaring*. Nog kent men daar bijenbomen, waar het nageslacht van *Nata Luta^s* aanspraak op maakt.
- 1528 *Ngkitan*, een andere naam voor de *Djungkit*, een belangrijke linkeraffluent van de *Belitang*. Deze passage zinspeelt op een verhaal van een zekere Mualang-Dajak *Numan* geheten en gehuwd met een Banjar-Dajak uit het stroomgebied van de *Djungkit*. Deze *Numan* heeft een reusachtige ijzerhout-boom geveld, volgens het verhaal met de hulp van de *sengalang-burung* of omen-vogel *ketupung*. Om zulk een zware boom met geweldige plankwortels om te kappen maakt men eerst een *tundan*, een schuine stellage tegen de stam reikend tot boven de plankwortels en daarboven maakt men een klein platvorm, *tempara^s*, waarop men staat om de boom met de kleine *beliung* te vellen. Het vellen van grote bomen met de ver-raderlijke *beliung* is steeds een gevaarlijk werk en ieder jaar komen dan ook bij het kappen van de ladang, ook in een klein gebied, ernstige tot dodelijke ongelukken voor, hetgeen schrijver bij ondervinding bekend is: ongelukken bij het vallen der bomen en ongelukken met het venijnige kapbijltje. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat omtrent het vellen van bijzonder zware bomen sterke verhalen ontstaan.
- 1529 *Bantan*, ook *Budjang* geheten, hier bedoeld, is nog geen twintig jaar geleden gestorven. Omstreeks 1914 had deze Bantan onrust verwekt wegens een geschil,

Raminsan Unging langs de wand van gespleten mang-hout; / Zeer slank loopt Bidu Raminsan langs de dwars gekapte richelbalk; / Links langs de vierkante paal van medang-hout. / De armen van Bidu Dari gaan zacht schommelend op en neer, terwijl zij de ijzeren pinang-schaar vasthoudt;

- 1525 Haar voeten gaan in gelijke pasjes; / Zacht wiegend in haar heupen; / Langzaam schrijdt Raminsan Unging van Remang Mananing zeer gelijk aan buing-visjes de Ngaring opzwevend naar haar oorsprong in het Lalung-moeras waar Nata Luta^s woonde; / Zeer slank is de houding van Bidu Raminsan als de dungan-visjes de Ngkitan opzwevend naar de ijzerhout-boom, die werd geveld door (de omen-vogel) Ketupung, om te zien naar de stelling vijf vadem hoog; / Zeer schoon en wel gevormd, zij Dajang Raminsan Kumang van Tanah Remang, zeer gelijk aan de penggang-visjes, als zij de Belintang opzweven naar de stilstaande Bintung-diepte, waar ze treuzelen boven de stroomversneling, kijkend naar Bantan, zijn vijf en vijftig kommen ordenend;

dat oorspronkelijk tussen de Mualang-Dajaks en de vorst van Belintang ging, vanwege het eigenmachtig vergroten van de *gentang* of rijstmaat, waardoor toen de vorst de toegezegde 10 *gentang* rijst van de Mualangers ging innen, deze slechts 8 maten bedroeg. Toen op een vergadering te *Balai Sepuak* de Mualangers aan de Resident vroegen om onder direct bestuur te komen, antwoordde deze, dat dit niet ging, daar de regering een contract had met de inheemse vorsten. Toen *Bantan* daaruit begreep, dat van het Ned. Bestuur geen steun te verwachten was, begon hij een opstand te propageren tegen de *Belanda Buntau*, de bedorven Belanda's en om het tot een „nationale” beweging te maken, ging hij over tot een uitzonderlijk ritueel, *begela*^s genoemd: een groot offerfeest, waarbij de *Buah Kana* zouden komen om de Mualangers te helpen de *Belanda Buntau* te verdrijven, waarna de *Belanda Sutji* zouden komen, incarnaties van de *Buah Kana* zelf, welke een rechtvaardig bestuur zouden brengen. Hierop doelt de zinspeling van de 55 kommen, welke *Bantan* aan het ordenen is n.m. voor het grote, zuivere offer aan de *Buah Kana*. *Bantan* werd als onruststoker gepakt en verbannen naar Java, tezamen met *Singa Lidang* van *Topang Pulau*.

Omstreeks 1930 is Bantan teruggekomen en ongeveer 7 jaar daarna gestorven. Toen de Amerikaanse zendeling Mouw zich in 1933 in Sintang vestigde, heeft de zoon van Bantan deze uitgenodigd naar de Mualangers te komen. Aanvankelijk zag men in deze zendeling met zijn verbodsbepalingen omtrent roken, sirihpriimen, tuak drinken e.d. een incarnatie van de *Buah Kana*, de door *Bantan* aangekondigde „*Belanda Sutji*”, hetgeen heeft bijgedragen tot de snelle verspreiding van het Christendom onder de Mualangers van Boven-Belintang (zie ook de inleiding).

- 1530 Sadja pantji Bidu Dari sida^s Remang Begili upa keballi api nti^s
 [mudik Kebi ngemasau negeri sida^s Tandjung, lelang da
 simpang sungai matan melunggang Dunda^s ;
 Gelung upa djuak nti^s mudak Mpunak ngemasau peragak kelang
 [penjabung rindang da bulang da kelang Tjuja^s ;
 Upa siluk nti^s mudik Sepauk ngemasau tampuk Kudjau nakung,
 [linsau kalinsau nginau djajau denggau pengarumpang para^s ;
 Upa banta^s mudik Sengaja^s ngemasau panga^s tapang Lantjung,
 [djembai kadjembai nginau sungai djalai tama^s ;
 Upa palau mudik Sekadau ngemasau perandau Pengiran Ingkung,
 [rinah ngkadah ka rumah Pengiran Muda^s ;
- 1535 Upa benas nti^s mudik Kapuas ngemasau ulas tandjak Mantjung,
 [lelang da riam Linsu^s Muda^s .
 Luang betandang Bidu Kumang nadai dapedjah ;
 Tubuh baka Bidu Dara nadai takilah.
 Njau meda^s mah Bidu Ngaja^s ka atau tingka^s , njau njengau
 [manjengau ;
 Njeling Bidu Unging, njau mantau mamantau.
- 1540 Teka ka^s kadju^s Ndu^s Bidu Siku^s , ka^s rawan ;
 Teka ka^s meniti Bidu Dari dalam ati, ka^s saban ;

1530 *Kebi*, een nietig zijriviertje van de *Belitang* even boven de uitmonding. Tussen de *Mengibal*-rivier en de *Belitang* vormt de Kapuas een landtong of *tandjung*, het woongebied van de *Tandjung*-Dajaks met een vijftal huizen. Deze Dajaks waren vroeger onderhorigen, de Mualangers zeggen „slaven”, van de vorst van Belitang. Zij zijn nauw verwant aan de Mualang-Dajaks en worden tegenwoordig als zodanig beschouwd (vgl. Enthoven l.c. p. 697—698).

keballi api, een vissoort met rode staart.

Dunda^s, een heuvel bij de kampongs *Ngkarung* en *Longking* van de *Tandjung*-Dajaks.

1531 *ngemasau*, lett. gaan naar.

peragak, drukte bij een feest.

kelang, een open plaats in het bos voor hanengevechten. Men gelooft, dat de schimmen der voorouders, die verblijven op de *Saran*-berg (1758 m). aldaar druk doen aan hanengevechten op de *kelang*, *Tjuja^s* genoemd, wegens de vele bloedzuigers, *tjuja^s*, aldaar.

1532 *nakung*, een vooruitspringende top van de *Kudjau*; *nakung* wordt ook gezegd van de opgerichte kop van een slang.

djajau, een liefdesmiddel gehaald uit bloemen groeiend op de *Kudjau*. Met „afbreken van de zolder” wordt bedoeld ruzie tussen man en vrouw, eindigend in scheiding.

1533 *tapang Lantjung*, deze bijenboom staat nu nog in de middenloop van de *S. Ajak*.

- 1530 Zeer schoon is Bidu Dari van Remang Begili als de keballi-visjes, die de Keballi opzwevend naar het gebied van de Tandjung-Dajaks blijven spelen in de zijriviertjes, die neerdalen van de Dunda^s-heuvel; / Juist als de djuak-visjes de Mpunak opzwevend naar de drukte van het hanen-tournooi, waar men volop bezig is met hanenvechten op het Tjuja^s-veld; / Als de siluk-vis, die de Sepauk opzweert naar de uitstekende top van de Kudjau, dralend op zoek naar een liefdesmiddel om de zolder (boven man en vrouw) af te breken; / Als de banta^s-vis die de Sungai Ajak opzweert naar de vorksgewijs vertakte stam van de tapang-boom te Lantjung, treuzelend op zoek naar een rivier om binnen te gaan; / Als de palau-visjes de Sekadau opzwevend naar het buitenhuis van Pangiran Inkgung, toevend opziend naar het huis van Pangiran Muda^s;
- 1535 Als de benas-vis die de Kapuas opzwevend naar de draaikolken bij Mantjung blijft spelen bij de Muda^s-kolk. / De hele verschijning van Bidu Kumang valt niet te laken; / Het hele voorkomen van Bidu Dara is onovertroffen. / Bidu Ngaja^s kijkt naar (de mannen) op het verhoog en rekt haar hals; / Zij draait haar ogen, Bidu Unging, en kijkt aandachtig.
- 1540 Dan wordt ze even bang Jonkvrouw Bidu Siku^s en verlegen; / Zij aarzelt, Bidu Dari, en vrees komt op in haar hart; / Zij wordt verlegen,

1534 *Pangiran Inkgung*, een vorst van Sekadau volgens de geslachtslijst in J. J. K. Enthoven l.c. gestorven in 1780. In het geloof der mensen was deze *radja „tua^s”*, d.i. met bovennatuurlijke kracht begiftigd en kon hij zich voordoen onder allerlei gedaanten als van vissen, slangen, vogels, herten e.d.; waar bijzonder gevormde stenen liggen op de heuvels, heet het meermalen, dat dit een buitenverblijf, *perandau*, is van deze *Inkgung*.

Pangiran Muda^s; dit is weer een zeer recent toevoegsel, daar deze *Pangiran Muda^s* de vader is van de tegenwoordige *Panembahan* van Sanggau. Deze pangiran was vroeger mantri politie en kwam als zodanig dikwijls in het gebied der Mualangers. Hij vertelde ook over de *Buah Kana*, tevens spionnerend of men nog aan *begela^s* deed. Sommigen beschouwden hem zelf als *Buah Kana*. Hij had ook buitenverblijven in het Mualang-gebied. Zo staat er nog een aan de *Nanga Selinta*, een linkerzijrivier van de *S. Ajak*, waar hij zich gaarne vermaakte, aldus mijn zegsman, met Mualang-meisjes.

1535 *Mantjung*, een heuvel even boven de *Kota Belitang*, de grens vormend tussen Sekadau en Sintang; hier heeft men in de Kapuas draaikolken, *ulas*, en in verband daarmee plaatselijke stroomversnellingen, *tandjak*, wegens een grote zandbank genoemd *karangan Mantjung*.

linsu^s muda^s, een draaikolk benedenstrooms van Sekadau.

Deze gehele passage over de treuzelende visjes is een *sindirani* of toespeling op het gedrag van *Raminsan*, die verlegen aarzelt bij het zien van de gasten, zoals in de volgende verzen wordt beschreven.

- Ka^s malu djara^s Djawai Bidu, ka^s supan.
 Nama meda^s ia kurung ara^s sida^s tai da atau tingka^s tai baik
 [penjangka^s tapa^s djari djangang;
 Ka^s supan malu djara^s Djawai Bidu meda^s tudu baru sida^s tai da
 [atau bangku penjagu raga^s djempajang;
 1545 Ka^s kadju^s rawan Bidu Raminsan meda^s Djenti Tudan tai da atau
 [pitan meda^s gelagam itam tai baik ngangkam punggang rang;
 Ka^s kadju^s nadai djara^s Njai Bidu Djawai meda^s tawai pandjai
 [Djenti Tembai tai da punggang pindai tai baik penangkai
 [djawa^s djerenang;
 Teka njeling manjeling mah Bidu Unging meda^s gunting djabing
 [Djenti Nading tai baik pengariring gong selang.
 Olèh teka dapangkang Dajang Bidu Kunang ia da punggang pene-
 [gang, njau dakandar-kandar;
 Teka dadendjang-dendjang, teka dagemar-gemar.
 1550 Teka kupi^s riuuh Raminsan Djubuh ari baruh ke bung ke kanan;
 Kupi^s katak gelung kemarimpan;
 Kupi^s undjur Ratu Djubuh gelung penipan langan.
 Teka djerita seleka Bidu Dara njau rengai karengai;
 Djaku^s Ndu^s Bidu Dara njau retjai karetjai;
 1555 Dudu pantun gelung munji burung punai.
 „To^s tambin badudjut, mèh Djenti Mamut, tai barantai berang;
 „To^s selepa bakaki, mèh Timbu^s Djenti, djaku^s Bidu Dari, tai pan-
 [dai ngambi^s api mansang ke sepunggang;
 „To^s selepa tingkap tai pandai ngerajap ngelaus lubang;
 „To^s kelakati besi tai pandai mentjuri ati buah pinang;
 1560 „To^s selepa duduk, mèh Djenti Laduk, tai pandai ngingang manuk
 [da kaki ganggang”.
 Teka njau bapakai uai sida^s da punggang pindai tandan pinang;
 Batjarik tjedik sida^s sirih nakang;
 Batjabut lumut tembakau terandjang;
 Babubuh bunjuh sabu kerang;
 1565 Belepi^s baki^s penating djala djarang;

1543 *kurung ara^s*, tekening van de aderen op de rug van de hand; als deze aderen op een bepaalde manier boven bij elkaar komen (*kurung* = afsluiten), is dit een teken van geluk, *tuah*.

penjangka^s, van *djangka^s*, afgrenzing: de aderen grenzen of tekenen fraai de hand af.

1544 *penjagu raga^s djempajang*; deze hangmandjes, *raga^s djempajang*, zijn zo open

Djawai Bidu, en beschroomd. / Want ze ziet de mooie tekening der aderen op de sterke handen der mannen op het verhoog; / Zij wordt verlegen en beschroomd, Djawai Bidu, ziende het pas geknipte ponyhaar der mannen op de rustbank, fraai gebogen als een gevlochten hangmandje;

- 1545 Zij wordt even bevreesd en bang, Bidu Raminsan, ziende Djenti Tudan op de balé-balé met de zwarte bakkebaarden schoon rond de kaken; / Even bang maar toch niet, zij Njai Bidu Djawai, ziende het lange haar van Djenti Tembai op de rand van het verhoog, fraai als de bloeiaar van de rode gierst; / Zij kijkt uit haar ooghoeken, Bidu Unging, en ziet het rond het hoofd afgeknipte haar van Djenti Nading als de ronding van een selang-gong. / Maar dan komt Dajang Bidu Kumang nader bij het verhoog, dichter en dichter; / Zij komt nader en vlakbij.
- 1550 Daar beneden gaat Raminsan Djubuh zitten met beide benen naar rechts gevouwen; / Zij gaat zitten de benen kikvorsgewijs links en rechts gevouwen zeer netjes; / Zij zit met één been gevouwen, het ander gestrekt als een zitplaats in het bos. / Dan spreekt Bidu Dara een woord met zachte stem; / Bidu Siku^s spreekt zeer welluidend;
- 1555 Zacht klinken haar woorden juist als het koeren van een vruchtduif. / „Hier is het gevlochten sirih-stel, gij Djenti Mamut, met aan elkaar verbonden armen; / „Hier is het sirih-stel op pootjes, gij Timbu^s Djenti, zegt Bidu Dari, dat brandhout kan halen van het eind der galerij; / „Hier is het sirih-stel op wioletjes, dat bochten vormend gaten uit de weg kan gaan; / „Hier is de ijzeren pinang-schaar, die kan stelen het hart van de pinang-noot;
- 1560 „Hier is het sirih-stel met de zittende figuur, gij Djenti Laduk, die op de kippen kan passen aan de voet van het bordes.” / Dan eten de mannen op de rand van de rustbank de pinang van de pinangsteel; / Zij scheuren een stuk af van het sirih-blad; / Zij trekken de wierige draden van de tabak uit het mandje; / Zij strooien er kalkpoeder op van (gebrande) schelpen;
- 1565 Zij vouwen sirih-pruimen als de afhangende ringen aan een werpnet; /

gevlochten, dat wanneer men ze van onder wat opduwt, *sagu*, ze bol gaan staan als het bolstaande, dikke hoofdhaar.

- 1565 *penating djala*, als de ringen van een werpnet: bij een feest vouwt men wel de sirihbladeren nog hangend aan de steel tot een *sirih*-pruim en zo afhangend worden deze vergeleken met de ringen ter verzwaring aan een werpnet.
- 1566 *batipak pantung*, vgl. vers 180.

- Batipak pantung sida⁵ tunggal batang.
 Mansin ngambi⁵ sida⁵ tunggal uti⁵;
 Ngisa sida⁵ tunggal leka;
 Makai sida⁵ tunggal tangkai.
- 1570 Teka djerita seleka Bidu Dara njau tunggal kali⁵;
 Tjakap djampat Bidu Lawat njau tunggal igi⁵;
 Djaku⁵ Djawai Bidu: „Ku tadi ka⁵ supan malu, mèh mandal
 [sepupu, nama sangka⁵ku Sabu Baru sida⁵ Ulu Senggal
 [Njilu, Mas Parit djama dalinggang sabudjang manua
 [Tjina;
 „Sangka⁵ku Tutjung Subang Baringgit pamandang mua namiak dara;
 „Sangka⁵ku Katjindai sida⁵ Pauh Sampai, djaku⁵ Njai Bidu Djawai
 [mèh pipih rambai, Langgai Langit punggang da tampang
 [ka benang setera;
- 1575 „Sangka⁵ku Radin Sin Tulin, Mata Duit dua lagi nama ka Gubang
 [Uang Tembaga;
 „Sangka⁵ku Lang Indang, djaku⁵ Dajang Bidu Kumang, da bela-
 [kang langit ngindang ka punggang bukau Lingga;
 „Sangka⁵ku Suku Baru, Uang Kelip, dua nama ka Uang Nunja;
 „Sangka⁵ku Gajau Mantai, djaku⁵ Njai Bidu Djawai, da nanga
 [Meranggit njipat ka darat tinggi⁵ tiga;
 „Keba⁵ ku ka⁵ saban meniti, djaku⁵ Bidu Dari, sangka⁵ku Tali sa⁵
 [Titi Lalau Hadji, Mamagi Depit panjekang pinggang namiak dara;
- 1580 „Sangka⁵ku mba⁵ Selaka Tali Sait panjintak anak djelu berunsa;
 „Sangka⁵ku mba⁵ Pungga⁵ Medang Berakit, dua nama ka Tetak
 [Segala.
 „Nama ia⁵ tai gah datang ka kami Tanah Remang, djaku⁵ Dajang
 [Bidu Kumang, na⁵ tinting kemali;
 „Nama ia⁵ tai gah tembu⁵ ka kami ditu⁵ alang na⁵ ninting ari;
 „Tai gah datai ka kami Remang Udjai na⁵ ninting malam;

1572 e.v. Hier volgen een aantal titels voor een van de bekendste *Buah Kana*, te weten *Pungga⁵*. Hier was vertaling weer moeilijk, daar de „parafrasering” van de titels pas verstaan wordt uit de betekenis van de titel zelf.

Senggal Njilu, een rivier in het land der *Buah Kana*.

Mas Parit. Te S. Ajak en ook bovenstrooms aan de overkant van de Kapuas werd vroeger veel goud gegraven en ook nu nog leeft de welvarende Chinese pasar aldaar hoofdzakelijk van de goudgraverijen en -wasserijen.

1574 *Pauh Sandai*, een andere naam voor *Panggau*, een van de bekendste huizen der *Buah Kana*.

Langgai langit, hemelrand; de kleurige rand van deze *katjindai* of omslagdoek, aldus genoemd naar de hemelrand bij zonsondergang.

1577 *Suku Baru*, nieuwe halve gulden.

- Zij nemen een sirih-pruim elk één; / Zij nemen er ieder één; / Zij proeven een noot; / Zij eten een steel.
- 1570 Dan spreekt Bidu Dara een keer; / Vlug spreekt Bidu Lawat een maal. / Zegt Djawai Bidu: „Ik was zo even verlegen, gij mijn broeder, omdat ik meende, dat gij Sabu Baru (Stofgoud) waart van Boven Senggal Njilu, Mas Parit (Goud Greppel), waar de mannen wassen aan de voet van het Chinese dorp; / „Ik meende dat gij Tutjung Sumang Beringgit (Getande Oorbelt) waart, ter versiering van het gelaat der meisjes; / „Ik meende, dat gij Katjindai (Omslagdoek) waart van Pauh Sandai, zegt Njai Bidu Djawai, o gij mijn familie, Langgai Langit (Hemelrand) met kleurige zijden draad langs de rand;
- 1575 „Ik meende, dat gij Raden Sin Tulin waart, nog een tweede naam Koperen Vierduitstuk; / „Ik meende, dat gij Lang Indang (Zwevende Kiekedief) waart, zegt Dajang Bidu Kumang, boven de wolken tot de top van de Lingga-berg; / „Ik dacht, dat gij Suku Baru waart, Uang Kelip, nog een tweede naam Uang Nunja; / „Ik dacht, dat gij Gajau Mantai (Oeverkrokodil) waart, zegt Njai Bidu Djawai, aan de monding van de Meranggit, die drie vadem hoog (met zijn staart) op de oever slaat; / „Ik was eerst bang en bevreesd, zegt Bidu Dari, omdat ik dacht, dat gij Tali (Gordel) waart van Titi Lalau Hadji, Mamagi Depit (Gevlochten Gordel) strak om de heup van de meisjes;
- 1580 „Ik dacht, dat gij Selaka Tali Sait (Valstrik) waart, die een dwergheert strikt; / „Ik dacht, dat gij Pungga^s waart, Medang Berakit, een tweede naam Tetak Segala. / „Want die komt dikwijls naar ons hier in de Wolkenhemel, zegt Dajang Bidu Kumang, ongeacht volle maan; / „Want die komt dikwijls hierheen naar ons, ongeacht welke dag; / „Hij is gewoon naar ons te komen te Remang Udjai, ongeacht of het nacht is;

Uang Kelip, vijfcentstuk.

Uang Nunja, halve gulden met beeltenis van de jonge koningin. Alle soort blinkend geld wordt tot *pudjian*, lofprijzing van de knappe *Pungga*^s.

1578 *Meranggit*, rivier in het land der *Buah Kana*.

1579 *Titi Lalau Hadji*, weer een andere titel voor *Panggau*, waar *Ladja*, *Keling*, *Idjau* en ook *Pungga*^s wonen.

1580 *selaka*, kruiswijs gestoken stokken voor opstelling van een strik.

1581 *Medang Berakit*, tegen elkaar groeiende *medang*-bomen.

Tetak Segala, geheel rond gekapt, aanvulling van de titel voor *Pungga*^s.

na^s *tinting kemali*, niet volgend d.i. achtslaand op volle maan, ofschoon er dan veel verbodsbepalingen zijn.

- 1585 „Tembo³ kito³ na³ ninting bulan.
 „Nama ia³ tai gah ngentung umbung kami, djaku³ Bidu Mungung,
 „Njilak tasak kandang tamiang; [ladang terbangang;
 „Nundjan papan kami Remang Udjan, djaku³ Bidu Raminsan,
 [ladang medang;
 „Tai gah ngebu pintu kami Remang Ngabu, keba³ ku ka³ supan
 [malu, mèh mandal sepupu, djaku³ Djawai Bidu, tangkup sebang.
 1590 „Nadai ku tau³ bada³ mèh rambaiku, tandau gemili³;
 „Ai tampungku, tai datai tuntung, nuna³ buah njeli³;
 „Bata³ na³ riranku, tai datai njengajan, djaku³ Bidu Raminsan,
 [nuna³ tandan temuni³;
 „Ku tadi³ ka³ supan malu, sangka³ku Medang Beribu sida³ Ulu
 [Senggal Njilu, djaku³ Djawai Bidu, ai sepupuku
 [tai datai njentamu geli³ kageli³;
 „Bata³ na³ pumpun kita nuna³ belumbun pun munti³.
- 1595 *Olèh kumpang nu³ku gelang da batang,
 Legai da langgai sungai;
 Udah rangku njempang ka Dajang Bidu Kumang udah ngandjung
 [kemiang,
 Baru³ djengaiku ngandai ka Njai Bidu Djawai njau tama³ njumai
 [ka temuai tai baru³ datai.*
- Teka tama³mah ia ka sandik bilik lawang;
 1600 Teka ngebu pintu Djawai Bidu tangkup sebang;
 Ngusai lalambai Njai Bidu Djawai ui sega³ seluang.
 Teka ngarau Bidu Lumpuk sida³ Remang Njumbuk ka tampuk
 langgai tawang, na³ mah lama³ djalai penuh;
 Ngetum unggung kelampapa³ na³ mah lama³ djalai bauh;
 Nentjang lia³ ngau djari kiba³ na³ mah lama³ djalai tenjuh.
 1605 Teka djambat ka kiba³ mah Bidu Ngaja³ njau djambat ka kanan;
 Djambat ka pelabuh njau djambat ka luan;
 Mansak petanak rebung dagangan;
 Belajur djengkung paku³ ikan;
 Mangkuk njau dabasuk Bidu Lumpuk paba³ pinggan;

1589 *Remang Ngabu*, lett. groter wordende, aangroeiende wolken.

1590 *nadai tau³ bada³*, niet weten; de betekenis of functie van *bada³* in deze uitdrukking is schrijver niet duidelijk. In de spreektaal wordt ook steeds gezegd voor „ik weet het niet“: „Ni³ tau³ bada³“. Stellig ook wel ter onderscheiding van

- 1585 „Hij komt hierheen ongeacht welke maand. / „Want die is het, die dikwijls ons meisjesverblijf binnendringt, zegt Bidu Munggun, door de planken wand; / „Hij breekt de gevlochten bamboe-wand open; / „Hij stapt over de vloer van brede medang-planken van ons hier in Remang Udjan, zegt Bidu Raminsan; / „Hij stoot dikwijls onze gepaneelde deur open in Remang Ngabu, daarom was ik verlegen en beschroomd, gij mijn neef.
- 1590 „Ik wist niet, dat gij mijn familie waart, als één gemili^s-tros; / „Ja, mijn bloedverwant, die hier op bezoek komt, als van éénzelfde maiskolf; / „Ja, mijn broeder die kennis komt maken, zegt Bidu Raminsan, als uit één moederschoot; / „Ik was zo even verlegen en beschaamd, menend dat gij Medang Beribu van Boven Senggal Njilu waart, zegt Djawai Bidu, maar daar zijt ge mijn neef, die op bezoek komt, mijn volle neef; / „Daar zijt ge van onze eigen pol, als de spruiten van één munti^s-bos.”

- 1595 *Mijn kumpang-boom met geringde stam,
Een legai-boom aan de oorsprong der rivier;
Mijn mond heeft verhaald van Dajang Bidu Kumang, die het
[sirih-stel heeft aangeboden;
Nu gaat mijn keel vertellen van Njai Bidu Djawai, die naar binnen
[gaat om te koken voor de pas aangekomen gasten.*

Zij gaat naar binnen in het woonvertrek;

- 1600 Djawai Bidu opent de deur met panelen; / Zij trekt aan het deurtouw, Bidu Djawai, van sega^s-rotan; / Bidu Lumpuk van Remang Njumbuk gaat vlug (water halen) naar de schepplaats van het moeras en heeft (haar kalebassen) snel gevuld; / „Zij legt de droge stukken hout met de punten naar elkaar en in korte tijd vlamt het (vuur) hoog op; / Zij stampet de gemberwortel met haar linkerhand en in korte tijd is deze fijn.
- 1605 Vlug wendt Bidu Ngaja^s zich naar links en vlug naar rechts; / Vlug even naar het achtervertrek en weer vlug naar het midden; / Zij kookt rijst en braadt bamboe-spruiten in olie; / Zij kookt gebogen varen-toppen; / Zij wast de kommen, Bidu Lumpuk, en de borden;

„ni^s tau^s”: „het mag niet”. Het wordt slechts in twee uitdrukkingen gebruikt: tau^s bada^s, (iets) weten; kasih bada^s, och! uitroep van medelijden.

1602 *Remang Njumbuk* lett. opkomende wolken.

1603 *kelampapa^s*, kurkdroog, half vergaan hout.
bauh, hoog opvlammen; ook van hoogopgeschoten gewas.

- 1610 Da-aduh bukur paba³ mensanggan;
 Par da-idar paba³ talam.
 Teka ngebu pintu Djawai Bidu tangkup sebang;
 Ngusai lalambai ui sega³ seluang.
 „Tama³ makai mah mèh tamuai tai baru³ datai, djaku³ Njai Bidu
 [Djawai, nggau salai rangkai dapanggang;
 1615 „Tama³ mèh tamuai tai datai tuntung, ngipung nggau buntung
 [kaloï nandang;
 „Makai genda mèh Djenti Djanda, nggau pedja senganan dagang;
 „Makai nggau telu³ mèh Djenti Timbu³, manuk kepajang;
 „Makai nggau pau mèh Djenti Njambau, palau batang, gerih keli³
 [kumpang.

Legai nu³ku da langgai sungai,

- 1620 Baru³ lipat da rapi³ tenap;
 Udah djangaiku nganda ka Njai Bidu Djawai ngumbai tamuai tama³
 [makai,
 Dilah ku basipat ka Djenti Uat njau mah angkat.

Teka ngebu pintu Djenti Mandju, tai baik atju ka sengiang naga;
 Nudjan manturan tai baik balan tamuku baka;

- 1625 Ngembing dinding tai baik kantjing tukang Tjina.
 Djerita seleka Bidu Dara njau tunggal igi³;
 Andai Njai Bidu Djawai njau tunggal kali³.
 „Duduk ari atau ia³ mèh Djenti Njambau, duduk da kelikau gung
 [selang;
 „Duduk ari atau mas meragau tai mesa³ anak biawak bentang;
 1630 „Duduk ari perumundani ia³ mèh Timbu³ Djenti, djaku³ Bidu
 [Dari, tai baik pengamulu ati remaung dandjang;
 „Njandih da benung ia³ mèh Timbu³ Madjung, tadjau tantjang;
 „Duduk kari tikai andai ia³ mèh Djenti Tembai, djaku³ Njai Bidu
 [Djawai, kerawang punggang.
 „Makai mah mèh Djenti Tembai, nti³ tulang besai nang mèh malu
 [ngelesit;
 „Nti³ kulit liat mèh Djenti Uat, nang mèh malu ngigit;
 1635 Djaku³ Bidu Raminsan: „Nti³ mis umpan dalam pinggan nang
 [malu ngerampit”.
 Teka munji beli Timbu³ Djenti aba³ Bidu Dari nganti³ kena³ djual;
 Munji tanda³ sida³ besaut singga³ nganti³ kena³ timbal;

- 1610 Het koperen bekken wordt klaar gezet met de kom voor het vingerwater; / De koperen serveerschaal wordt klaar gezet met het koperen blad. / Dan opent Djawai Bidu de deur met panelen; / Zij trekt aan het deurtouw van sega^s-rotan. / „Komt binnen om te eten gij gasten juist gekomen, zegt Njai Bidu Djawai, met gerookte toespjijs, droog geroost;
- 1615 „Komt binnen gij gasten, die op bezoek zijt gekomen, eet zonder toespjijs met het buikvlees van kaloi-vis; / „Eet zonder toespjijs, luister gij Djenti Djanda, met wat ingemaakte vis van de rondtrekkende Maleier; / „Eet met een eitje van de kepajang-kip, gij Djenti Timbu^s; / „Eet met een in blad geroost visje, gij Djenti Njambau, een palauvisje, een gekerfd en geroost keli^s-visje”.

Mijn legai-boom aan de oorsprong der rivier,

- 1620 *Een lipat-boom aan de rand van lage grond;
Mijn keel heeft verhaald van Njai Bidu Djawai de gasten naar
[binnen roepend om te eten,
Mijn tong vertelt nu van Djenti Uat die opstaan.*

Zij openen de deur, Djenti Mandju, die fraai versierd is met een draak; / Zij stappen op de richelbalk met fraai snijwerk;

- 1625 Zij gaan langs de wand mooi aansluitend gemaakt door een Chinese vakman. / Dan spreekt Bidu Dara een woord; / Zij spreekt, Bidu Djawai, een maal. / „Ga daar boven zitten gij Djenti Njambau, op die grote kelikau-gong; / „Ga zitten op het kanon zo groot als een witgestreept leguaan-jong;
- 1630 „Ga zitten op dat tapijt gij Timbu^s Djenti, zegt Bidu Dari, fraai getekend als de huid van een boomtijger; / „Leun tegen die ronde martavaan gij Timbu^s Madjung, die tadjau-tempajan (tegen de wand) gebonden; / „Ga zitten op die siermat, gij Djenti Tembai, zegt Njai Bidu Djawai, met opengevlochten rand. / „Eet maar gij Djenti Tembai en kom je een groot been tegen, wees niet verlegen het weg te gooien; / „Is het zwoerd taai, gij Djenti Uat, wees niet verlegen erin te bijten;
- 1635 Zegt Bidu Raminsan: „Als de rijst op je bord op is, wees dan niet verlegen er zelf bij te nemen.” / Het gesprek van Timbu^s Djenti met Bidu Dari klinkt als een koop bij accoord gesloten; / Hun gesprek klinkt als het kappen aan weerskanten van de boom juist in de maat; / Het klinkt als het kappen van brandhout juist op de aangegeven plaats.

1615 *ngipung*, eten zonder toespjijs; hier een bescheiden beleefheidsfrazie tegenover gasten.

- Teka munji lumpung nganti^s kena^s agal.
 „Nti^s kami malu bekajuh di^s Bidu Djubuh, kedabut anjut;
 1640 „Nti^s malu niki^s, ninga di^s mandal menjadi^s, kami tebarusut;
 „Nti^s kami malu makai, ninga di^s Bidu Djawai, lapar da perut.
 „Olèh kenjang mah di^s Dajang Bidu Kumang, njau bekasang kusung;
 „Bisi^s mah tuni^s di^s mandal menjadi^s, upa selipi^s degantung;
 „Penuh mah daluh da lubuk Bintang.
 1645 „Udah djalai bajah;
 „Baduh djalai tembu^s;
 „Nanggal djalai soal”.
 Teka djerita Bidu Dara njau tunggal kali^s;
 Ba-andai Njai Bidu Djawai njau tunggal igi^s.
 1650 „Nti^s udah makai mèh tandang temuai, nang selagat pansut ka ruai.
 „Anti^s ku udah ngerupai ka salai tai rangkai dapanggang;
 „Ila^s ila^s mah kita^s, nganti^s ku nimba^s tjuka^s raru^s kedang;
 „Mantjing kita^s ka pantjing kundi nanang;
 „Nerungam kita^s ka beram peragi dajang.
 1655 Teka ngatung djalung Bidu Munggun berta dua;
 Mangkuk mentaja^s berta lima serenga^s da mua;
 Dajang Bidu Kumang nendjang mangkuk sampang badendjang aba^s
 [radja beta;
 Nipan mangkuk tuman da-undan ka tjangkir telu^s buaja.
 Teka da-ambi^s Djenti Meli^s suti^s njau nundjan kadua;
 1660 Daketjap sida^s mpat njau nundjan kalima.
 „Olèh sama kita ngambi^s, ninga di^s mandal menjadi^s, djaku^s
 [Djenti Meli^s, kita tunggal uti^s;
 „Sama kita ngadir tunggal tjangkir;
 „Ninga di^s Kumang Raminsan, beram sama kita nipan tunggal tjawan;
 „Gajung seteguk sama kita njampuk dalam mangkuk sigi^s saorang.
 1665 Semangkuk sekali sida^s nereguk;
 Sedjalung sekali^s sida^s nerunsung.
 Keba^s teka munji Belitang gajung lumpang nama^s rang Djenti
 [Budjang, tai njegang ka tawang Tinjan ulu pengasu Meradja Gansi;
 Gajung kiping nama^s renging Djenti Nading munji Ngarang, tai
 [mantjing ka Djengkang ke dalam, tangan detan batu Babi;

1667 *Tawang Tinjan*, een groot moeras bij de oorsprong van de *Belitang*; de bedoeling is: wanneer het zo hoog water is, dat de rivier volstaat vanaf haar monding tot haar oorsprong.
Meradja Gansi, vgl. vers 980 en 851. Het jachtgebied van *Gansi* strekte zich uit

- / „Als wij verlegen waren te roeien, gij Bidu Djubuh, zouden wij hulpeloos afdrijven;
- 1640 „Als wij bang waren (in een boom) te klimmen, zouden wij er met geruis uit vallen; / „Als wij verlegen waren te eten, luister gij nicht, zouden wij honger lijden. / „Wij zijn voldaan, gij Dajang Bidu Kumang, geheel voldaan; / „Onze buik is gevuld, gij nicht, als een hangend bergzakje; / „Onze maag is vol als een prauw aan de (visrijke) Bintung-diepte;
- 1645 „Wij zijn klaar en houden op; / „Wij houden op, zijn geladen; / „Wij stoppen, wij zijn klaar.” / Dan spreekt Bidu Dara een maal; / Njai Bidu Djawai spreekt een woord.
- 1650 „Als jullie hebt gegeten, gij gasten, ga dan niet dadelijk naar de voor-galerij; / „Wacht tot ik jullie een stukje afbreek van een gerookt visje, droog geroost; / „Wacht, wacht jullie, ik zal rijstwijjn voor je scheppen met de schors van raru^s-kedang; / „Ik zal je schenken uit de aarden kruik met tuit; / „Ik zal jullie te drinken geven van de gegiste rijst-wijn door een meisje bereid.
- 1655 Zij neemt de grote kommen op, Bidu Mungung, met twee tegelijk; / De wijde kommen vijf tegelijk met wijd uitstaande mond; / Dajang Bidu Kumang zet de geëmailleerde kommen op rij tezamen met radja-beta-kommen; / Zij zet de blauw-porceleinen kommen klaar met de witte kommen als krokodilleneieren. / Djenti Meli^s nemen een kom en reiken naar een tweede;
- 1660 Zij hebben er vier geproefd en grijpen naar een vijfde. / „Neem er een met ons, luister gij nicht, zegt Djenti Meli^s, wij elk één; / „Zit met ons aan voor één kom; / „Luister mijn zusje Kumang Raminsan, neem met ons één kop rijstwijjn; / „Eén slok met ons van de gemengde rijstwijjn in de kom, elk één.
- 1665 Een kom slaan zij ineens naar binnen; / Een grote schaal slurpen ze in één keer uit. / Het is als het geluid van de Belitang, de rijstwijjn die het keelgat binnenstroomt van Djenti Budjang, als deze vol staat tot aan het Tinjan-moeras, boven het jachtgebied van Meradja Gansi; / De gegiste tuwak klokt de keel binnen van Djenti Nadjing met het geluid van de Ngaring, die ontspringt in het gebied van Djangkang, als deze wordt tegengehouden door de Babi-steen; / Het geluid van de wijn het keelgat binnenstromend is als het bruisen van de Mpunak,

van de *Ramat*-berg tot de bovenloop van de *S. Ajak*.

- 1668 *Ngaring*, deze rivier ontspringt op het *Djambu*-gebergte, op de grens van Sekadau en Sanggau; de aldaar wonende Dajaks worden door de Mualangers *Djangkang*-Dajaks genoemd.

- Go^s gajung linak nama^s rengak teka munji Mpunak, tai njanggak
 ka lenggang Saran, ili^s danti^s batu Besi;
- 1670 Gajung tjuka^s sida^s mpat lima^s teka munji Sengaja^s, tai lela^s ka
 [mata ari padam, tjanggal dapakai Matjan Muri;
 Go^s tuak gajung nama^s rekung Djenti Madjung teka munji
 [Menjumbang tai mantjung ka gurung Gan, djalai
 [Pengiran Senarung aba^s Raden Inkung ngatung
 [Tambung Djelawat serenti;
- Teka munji Kapuas tai mulas ka ulak Limas ili^s danti^s ka pantjur
 [Adji.
- Keba^s teka njau mansau berandjau Djenti Njambau upa sibau
 [mudah seleka;
- Teka gulung badangan-dangan Djenti Tudan upa melandjan sedan
 [mudah djera;
- 1675 Teka berupa nelili Timbu^s Djenti upa padi da tisi uma;
 Teka berupa mèrah berandah Djenti Tudah upa buah serangki tama.
 Teka berupa belangkap lembung Djenti Madjung da tuak gajung
 [Bidu Munggun sida^s Remang Begantung upa tai kurang katam;
 Teka batinggi^s baru Djenti Liduh upa tai kurang balan;
 Upa tai manta^s lunja^s Djenti Mba^s da tuak tjuka^s Bidu Ngaja^s upa
 [tai kurang suman.
- 1680 Keba^s djerita seleka Djenti Djanda teka njau pandjang anjai;
 Sigi^s djaku^s Djenti Timbu^s njau terumba rumbai;
 Tjakap djampat Djenti Uat njau limpang lilai.
 „Ninga, ninga di^s Bidu Dari, njuruh di^s ngatji paseni da djari ngau
 [guna puli kami, ngau saksi baik ati tintjin pemandang;
 „Njuruh di^s ngalatja patina^s njala ngau kami ngerumpang kota
 [Djalajan Kaja, sa^s Tetetai Tiga, ninga di^s Bidu Dara,
 [tai pengamulu dada baragai budjang;
- 1685 „Njuruh di^s ngagih djalih ubung putih tai pengiku^s kenawang;
 „Ninga di^s Bidu Uning, njuruh di^s meling giting anjing ngau
 [kami ngerumpang bining Djelajan Kering sida^s Tetetai
 Naning, dengau ninting nikam tengelang;

1670 *Matjan Muri*, een bekende *Kana*-zanger ongeveer 25 jaar geleden gestorven; zijn zoon *Kerbau*, reeds een oudere man, leeft nog te *Belubuk* in de bovenloop van de *S. Ajak*.

1672 *Pantjur Adji*, een bekende stroomversnelling in de Kapuas beneden Sanggau.
 1677 *belangkap lembung*, van onordelijk dooreen zitten.

1684 *patina^s njala*, een rood koord om het middel gedragen op sneltocht.

die ontspringt op een rug van de Saran, waar deze benedenstrooms de Besi-steen ontmoet:

- 1670 De rijstwijn van de vier, vijf mannen klokt als het geluid van de Sungai Ajak, die ontspringt in het westen, aan welks oorsprong Matjan Muri woonde; / Het geluid van de tuwak binnengaand in het keelgat van Djenti Madjung bruist als de Menjumbung, die neervalt van de Gan-waterval, waar Pangiran Senarung met Raden Ingkung een reuze djelawat-vis ving; / Het klinkt als de Kapuas, waar deze ronddraait bij de Limas-kolk, waar beneden de stroomversnelling Pantjur Adji ligt. / Zij worden rood, Djenti Njambau, als een rijpe sibau-vrucht; / Zij zijn vuurrood, Djenti Tudan, als een tak volrijpe, rode melandjan-vruchten;
- 1675 Zij zijn rood gekleurd, Timbu^s Djenti, als de padi aan de rand van het veld; / Zij hebben een hoogrode kleur, Djenti Tudah, als de kleine tjabè-vruchten; / Zij worden onordelijk, Djenti Madjung, van de tuwak van Bidu Mungging van Remang Begantung, als een slecht geschaafde plank; / Zij zitten hoog en laag, Djenti Liduh, als een slecht gekapte balk; / Zij zien waterig, Djenti Mba^s van de tuwak van Bidu Ngaja^s, als onvoldoend gekookte rijst.
- 1680 Zij beginnen te spreken, Djenti Djanda, lang en breed; / Een gesprek van Djenti Timbu^s langzaam uitgerekt; / Vlugge woorden van Djenti Uat over dit en dat. / „Luister, luister gij Bidu Dari, wij vragen je ons een versiering te geven aan de hand ten geschenke, als teken dat wij elkaar goed gezind zijn, een ring ter aandenken; / „Wij vragen je een gordelkoord, waarmee wij de versperring kunnen doorbreken van Djelajan Kaja van Orion, luister gij Bidu Dara, rood als de borstveren van de baragai-vogel;
- 1685 „Wij vragen je te maken een koord van wit garen (en rood) als de staart van een kenawang-slang; / „Luister, gij Bidu Unging, ik vraag je te draaien een koord met kwastjes, waarmee wij kunnen veroveren de sterkte van Djelajan Kering van Tetai Naning, om te gebruiken bij het richten van de werpspeer; / „Ik vraag je klaar te maken een pin

Tetetai Tiga of *Bintang tiga*, het sterrebeeld Orion.

Djelajan Kaja, naam van een *déwa* of godheid wonend in de *langit*, waar de reizigers langs moeten.

- 1685 *Djelajan Kering*, dezelfde als *Djelajan Kaja* en *Tetai Naning* hetzelfde als *Tetetai Tiga*; zo ook in de volgende regels: *Tetai Tampak* en *Djelajan Pemeku*; *kering* betekent sterk en *pemeku* is een titel voor voorname personen.

- „Njuruh di^s ngalatja^s tukak bulu landak ngau kami berumpak aba^s
 [sa^s Tetai Tampak dengau betambak tempangan bukung;
 „Ninga di^s Djawai Bidu, njuruh di^s ngatju benang biru ka ku
 [dengau ngerumpang kubu Djelajan Pemeku tai penga-
 [mulu burung lalajang”.
- Keba^s seleka djerita Bidu Dara njau djampat njaut;
 1690 Sigi^s djaku^s Ndu^s Bidu Siku^s njau djampat njambut.
 „Keba^s ku ka^s meniti lunggung ku ngatung bingkul ubung, mali
 [kita^s madah ku ngau bedukung landung djama djalai
 [ngentak mentirung tiang langkau;
 „Nama ku ka^s ngai mèh uai njapai ubung lawai, mali ku dapadah
 [orang batang besai dengau pansa^s pedjalai, drit darun-
 [tai, djama djalai berandau diau;
 „Ninga kita^s mandal menjadi^s, mali dapadah sida^s kaju tinggi^s
 [orang ngumbang ngilingi^s ka darat ka ai^s djama djalai
 [niki^s beladjar mulau;
 „Ku ka^s meniti saban mèh uai Djenti Tudan, nipan benang itam,
 [mali ku dapadah kita^s ngau seringan batu tadjam djama
 [djalai ngudjam mata isau”.
- 1695 Olèh teka munji beli Timbu^s Djenti aba^s Bidu Dari nti^s kena^s djual;
 Teka munji tanda^s Djenti Mba^s aba^s Bidu Ngaja^s besaut singga^s
 [nti^s kena^s timbal;
 Munji tutuk Djenti Laduk nti^s kena^s tingkal.
 „Ninga, ninga di^s Bidu Dara, pia^s kala^s kami bedjat badura, babudu
 bamawa, madah di^s ngau rentaga uan sarung?
 „Nadai ku madah di^s ngau simpai uan basung;
 1700 „Sapa batengak ke di^s Bidu Riak ngau uan rekung?
 „Nadai kami bakerimbuk ke di^s uan patung.
 „Kira lunggung Bidu Mungung na^s mah tau^s djalai di^s ngai;
 „Kira lembau di^s Bidu Mpinau na^s mah tau^s djalai di^s nanai.
 „Kira njenangguh di^s Bidu Djubuh na^s mah tau^s djalai di^s lalai”.
- 1705 Lumba^s teka dapurus-purus ia da dada bidang;
 Datempap-tempap ia da parung belakang;
 Daguntjang ia djari perakuan;

1691 *Keba^s ku ka^s meniti lunggung*, lett. dat ik wil weigeren. Voor de hier volgende regels vgl. vers 1033.

1698 *badjat, badura, babudu, bamawa*, vier uitdrukkingen voor: kwaadspreken.

1700 *uan*, op iets passen, steeds aanwezig zijn; *rekung*, strottenhoofd of keel; *uan*

van een stekelvarken, die wij gebruiken in de strijd met de lieden van Tetai Tampak, om in de grond te steken bij de onthoofde romp; / „Luister gij Djawai Bidu, ik vraag je een blauw koord voor mij te maken om te gebruiken ter verovering van de vesting van Djelajan Pemeku, als de veren van de lalajang-vogel”. / Een woord van Bidu Dara in snel antwoord;

- 1690 Een woord van Bidu Siku^s in vlug wederwoord. / „Ik doe het liever niet, een streng garen binden, misschien zeggen jullie, dat ik gebruikt word als een heuvelrug, waar men palen in de grond stampt voor een hut; / „De reden waarom ik niet graag donker garen gebruik is, dat jullie misschien zeggen, dat ik een grote boomstam ben, die wordt gebruikt door voorbijgangers, wordt geslept en gesleurd, waar men pleegt te rusten; / „Luister, gij mijn broeder, misschien vertellen jullie, dat ik ben als een hoge boom, waar de mannen op hun zwerftocht over land en te water in plegen te klimmen om de richting te zoeken; / „Ik ben bang en bevreesd, o gij Djenti Tudan, om zwart garen te winden, omdat jullie misschien van mij vertellen, dat ik gebruikt word als de scherpe kant van een slijpsteen, waar men zijn mes op pleegt te scherpen”.
- 1695 Het klinkt tussen Timbu^s Djenti en Bidu Dari als een koopgesprek bij accoord gesloten; / Het tweegesprek tussen Djenti Mba^s met Bidu Ngaja^s klinkt als het kappen van een boom juist in de maat; / Het (antwoord) van Djenti Laduk klinkt als het rijststampen in vast rythme. / „Luister, luister gij Bidu Dara, hebben wij ooit geroddeld en beklad en kwaad over je gesproken zoals een koord steeds aan de schede zit? / „Ik zal niet over je spreken als de banden die steeds om een ton zitten;
- 1700 „Wie spreekt over jou, Bidu Riak, als iemand die steeds over de tong gaat? / „Wij gebruiken je niet als een band, die altijd om het been wordt gedragen. / „Al heb je er geen zin in, Bidu Mungung, je mag niet weigeren; / „Al voel je er niet voor, gij Bidu Mpinau, je mag niet onwillig zijn; / „Al heb je bezwaren, gij Bidu Djubuh, je mag hierin niet nalatig zijn”.
- 1705 Onderwijl klopt hij haar zachtjes op de mooie borst; / Hij klopt haar

rekung, iets wat men steeds in de mond heeft, iets waar men steeds over praat.

- 1701 *kerimbuk*, een band gedragen om het been, gemaakt van *idjuk*, arénvezels, of van *resam*, merg, vaatbundel van *Gleichenia*-varen of ook van draad; bedoeld wordt: we zullen je naam niet overal heenbrengen.

- Teka dapegai-pegai: „Nang di^s ngai, ninga di^s Bidu Djawai”, ke
 [bau nandan
- Kira lunggung djara^s Bidu Munggun na^smah tau^s djalai nadai;
 1710 Kira lembau na^smah tau^s djalai ngai.
 Teka dakatung ia tabung utjung babuli;
 Buka^s keban utar betali;
 Sintak anak kuntji peti.
 Teka da-atji ia peseni tintjin pemakai;
- 1715 Teka da-atju ia benang biru tai pengamulu burung beragai;
 Djalih ubung putih tai baik pengiku^s beluai;
 Tukak bulu landak dengau betambak da tempangan bangkai.
 Teka djerita Djenti Djanda njau tunggal kali^s;
 Batjakap djampat njau tunggal igi^s.
- 1720 „Olèh ka^s bapegi kami di^s Bidu Dari, ngumbang ngeliling;
 „Ka^s bedjalai kami babuntang-banting.
 „Tinggal di^s rambai ku, tandan gemili^s;
 „Dudi di^s tampung, buah njeli^s;
 „Leka^s di^s riran ku, tandan temuni^s;
- 1725 „Tinggal di^s mandal ku, angku^s menjadi^s”.
 Teka angkat Djenti Uat nadai bula^s balang;
 Ambau Djenti Njambau nadai mang-mang.
 Tinggal sandik bilik lawang;
 Tundjan menturan dabalan lintang;
- 1730 Kiba^s papar tiang medang;
 Tangkin tilin ulu tulang;
 Djapai sapa badju benang;
 Sengkidang kampil djaung rirang.
 Teka da-imbai Kedangkai anak landak;
- 1735 Da-undan Bajan tai baru^s naratjak;
 Lasit mah Itik tai baru^s tjurik buntak;
 Mansang mah Kenjalang tai betugang njumpak.
 Teka njapai bingkai mah Tangkup Langgai tanggoi telajang;
 Njengkidak tjukap Kedangkai Landak tudung menarang.
- 1740 Bakiba^s para upa dan sengkuang nunsang;
 Ngembing dinding Djuak Belimbing rirang mang;
 Nudju mua tangga^s pipih penampang;
 Nidjak tangga^s anak kemantjiak munsang muang;
 Nudjai sempna landai baik pemantai pinggai lajang;
- 1745 Nginti^s alau munti^s bisi^s ai^s tempangan punggang.
 Nengah menala luah dindang buah djalumpang benang;

- op de rug ; / Hij schudt haar arm bij de pols ; / Hij grijpt haar bij de schouder : „Je mag niet weigeren, luister gij Bidu Djawai”. / Al wil Bidu Munggung niet graag, ze kan niet weigeren ;
- 1710 Al heeft ze geen zin, ze kan niet onwillig blijven. / Zij neemt haar mandje met rond vlechtwerk om de punt (van de deksel) ; / Zij opent haar bergmandje met gedraaid touw er om heen ; / Zij trekt het sleutel-tje uit haar koffertje. / Dan geeft ze een versiering, een ring ter gedachtenis ;
- 1715 Dan maakt ze een blauwe draad, als de borstveren van de beragai-vogel ; / Zij draait een witte draad, fraai als de staart van een beluaislang ; / Een pin van een stekelvarken om in de grond te steken bij de onthoofde romp. / Dan spreekt Djenti Djanda een maal ; / Hij spreekt snel een woord.
- 1720 „Wij willen gaan, gij Bidu Dari, om verder te zwerven ; / „Wij willen weer op stap in snelle gang. / „Goed verblijf gij mijn nichtje, gemili²-steel ; / „Het beste gij mijn dierbare, mais-korrel ; / „Goeie dag gij mijn zusje, steel van placenta ;
- 1725 „Goed verblijf gij mijn aangenomen zuster”. / Dan staan Djenti Uat op en keren niet meer terug ; / Zij vertrekken Djenti Njambau en aarzelen niet. / Zij verlaten het woonvertrek ; / Zij stappen op de richelbalk overdwars gekapt ;
- 1730 Zij lopen links van de vierkante paal van medang-hout ; / Omgorden hun zwaard met benen gevest ; / Zij pakken hun jasje met rood garen ; / Nemen op de rug hun draagman van gespleten djaung-bladeren. / Kedangkai, de kleine egel, gaat met hen ;
- 1735 Hen volgt de pas piepende Parkiet ; / Snel achterna komt het Eendje, gestreept als een sprinkhaan ; / Vertrekt ook de Neushoornvogel met pas uitkomende, witgepunte staart. / Tangkup Langgai grijpt de rand van haar versierde hoed ; / Kedangkai Landak zwaait op haar rug haar mandje met versierde, opstaande rand.
- 1740 Zij loopt langs de haard als een fraai gebogen sengkuang-tak ; / Zij loopt langs de wand, Djuak Belimbing, van gespleten mang-hout ; / Zij gaat naar de trapopening, naar de trap aan de voorkant ; / Zij stapt op het bovenstuk van de trap, dat krakend piept als een springende musang ; / Zij stapt op de steunbalk fraai gebogen als (de armen van iemand) die een lajang-schotel ophoudt ;
- 1745 Zij grijpt de bamboe-leuning met water in het kagat. / Zij gaat over het wijde erf met de vruchten van het rode Malva-kruid ; / Zij loopt

- Njigung durung penanggung djelapang;
 Nengah pasah batungkah tiang;
 Niti djalai lenat tai dababat ganang-ganang;
 1750 Niti djalai bingkuk upa manuk nitir tunang;
 Niti djalai raja Punai Ara tai upa dada gana gali^s telentang;
 Teka ngili^s ai^s birang rendjang;
 Nengah pamah kampung sengkabang;
 Ngaliut djulut sambang temawang.
- 1755 Ai^s luah birang daseberang;
 Kampung dalam birang depangkajang;
 Darung-darung birang daselumbang.
 Teka ngusung pun gamalung langkang;
 Ngusung baruh ulur tumbas mesa^s tibang;
- 1760 Gusung pun kiara^s miang.
 Nudju pun gamalung langit;
 Ngusung dan djabai bulan tai baik tipan badjarang pisit;
 Nudju pumpun kedemba^s bumbun batang gunung kagunang baring-
 [git-ringgit.
- Dia^s tapenung Kuku^s Anggung setegal sadja^s ;
- 1765 Belepa Dara Ruai Kerapa raja pelama^s ;
 Menapan Dudu Bajan semansak umpun, sadigah belanga^s.
 Keba^s Njai Tangkup Langgai kaki ka^s ngai bedjalai ninga kudjung
 [djalai gelung munji barantai-ratai buluh perak;
 Pending kudjung munji basukung tiang sandung gelung gatak kagatak;
 Pending ka lembang go^s batang kiara^s miang dadinga Dajang Telit
 [Benang munji betagang batang merambang sujak;
- 1770 Teka takut saban Dudu Bajan nama ninga kudjung djalan gelung
 [munji babi bulan nti^s mentan anak.
 Keba^s ka^s berani mah Ruai Peridi njau ka^s takut;
 Ka^s mansang Dajang Telit Benang njau ka^s surut;

1753 *pamah*, laag liggend terrein, dat dikwijls overstroomd wordt, als *lemaung* maar uitgestrekter.

1758 De reizigers klimmen hier steeds hoger de wolkenhemel in.

1762 *badjarang pisit*, ver uiteen en dicht op elkaar d.w.z. een dichte kring van takken, maar onderling ver uit elkaar.

1763 *gunang*, overweldigend groot.

baringgit, geschubd met allerlei kleuren; deze mythische *kedemba^s*-boom is aldus, de gewone *kedemba^s* niet.

- langs de rijstschuurtjes met ronde schijven; / Tussen de bergschuurtjes door met kruisbalken tussen de palen; / Zij volgt een effen pad, dat geheel is opengekapt;
- 1750 Zij volgt een kronkelend pad als een dansende haan om zijn wijfje; / Zij volgt een brede weg, de Vruchtduif, als de borst van een schildpad op zijn rug liggend; / Zij loopt stroomaf met veel geruis van water (tussen de boomwortels); / Over lage grond met bos van tengkawangbomen; / Zij loopt rond de bosreserve, langs de vruchtboom-aanplant.
- 1755 Vele brede rivieren worden overgestoken; / Diepe bossen worden doorkruist; / Vele dalen worden doorgetrokken. / Zij gaat naar een gamalung-langkang-boom; / Zij loopt onder een afhangende tengangliaan door, zo groot als een rijstkoker van boomschors;
- 1760 Zij gaat naar een miang-vijgeboom. / Zij loopt naar een gamalung-langit-boom; / Zij gaat naar de takken van een djabai-vijgeboom, fraai kringvormig, etagewijs vertakt; / Zij richt zich naar een groep kedemba^s-bomen met reusachtige, geschubde stammen. / Daar blijft ze verbaasd staan, Kuku Agung, voor een ogenblik;
- 1765 Daar toeft Dara Ruai Kerapa een tijdje; / Dudu Bajan rust gedurende de tijd nodig voor het koken van een pot rijst. / De voeten van Njai Tangkup Langgai willen niet meer verder, omdat zij aan het eind van de weg een ratelend geluid hoort als van een voortgesleepte bamboe met stuk geslagen uiteinde; / Horend aan het eind een geluid als wanneer (onder luid geschreeuw) een kaarsrechte sandung-paal gemeenschappelijk wordt gedragen; / Luisterend naar een geluid uit het dal van de miang-vijgeboom, hoort Dajang Telit Benang een rumoer als wanneer men vlug wegloopt voor een onverwacht neervallende, ingescheurde boom;
- 1770 Zij is bevreesd en bang, Dudu Bajan, horend op het eind van de weg een geluid als van een maan-varken, dat zijn jongen bewaakt. / Zij wil dapper zijn, Ruai Peridi, maar wordt toch bang; / Zij wil verder gaan, Dajang Telit Benang, en wil ook terug; / Zij wordt bang, Ndu^s

1768 *tiang sandung*, ijzerhouten paal opgericht voor een koppensneller, vgl. vers 1326.

1769 Toen het koppensnellen nog in zwang was, ging men steeds gemeenschappelijk bomen kappen voor het maken van een ladang, uit vrees voor de vijand; als er dan een boom dreigde te vallen eerder dan men verwachtte, was het een luid geschreeuw tegen een ieder om zich uit de voeten te maken. Nu kapt men zijn ladang, hoewel ver en eenzaam, dikwijls alleen of hoogstens met z'n tweeën.

1170 Er werd dikwijls verteld over een wonderbaar groot wild zwijn, wit en daarom *babi bulan* geheten; mijn zegsman verklaart echter nooit zo'n varken gezien te hebben.

- Ka^s kadju^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s njau undur buntut.
 Teka djerita mah Djenti Djanda njau tunggal kali^s ;
- 1775 Ba-andai Djenti Tembai njau tunggal igi^s.
 „Terudi ka kaki kami di^s Tiung Bali nti^s bedjalai ;
 „Pupuh ka tubuh kami babuang buai ;
 „Undan ka perakuan kami balimbai”.
 Teka ngusung pun kiara^s riung tumbas sebuah darung tai ngelin-
 [dung mata hari ;
- 1780 Dendjang ka batang kiara^s miang tai nadai alah kumbang lang sari ;
 Nudju dan kiara^s lengkan djama penapan burung sekeli.
 Dia^s sida^s belepa da kaju ara raja pelama^s ;
 Menung semirah umbang mpa^s ;
 Menapan da kiara^s lengkan semansak umpan, sadigah belanga^s.
- 1785 Timbu^s Djenti teka ngatji peseni da djari tintjin pemandang ;
 Ngalatja petina^s njala tai baik pengamulu dada beragai budjang ;
 Njapai djalih ubung putih pengiku^s kenawang ;
 Meling giting anjin dengau ninting nikam tengelang ;
 Njapai tukak bulu landak dengau betambak tempangan bukung.
- 1790 Teka angkat sida^s nadai bula^s balang ;
 Ambau sida^s nadai mang-mang.
 Teka ngelasebu sida^s nunda^s abu numpu ka punggung belilang ;
 Taketik nunda^s manik umbang petebang ;
 Teka mensujung nunda^s burung lang ;
- 1795 Ngitap nunda^s burung terbang.
 Niki^s pagau nunda^s djelu beruang ;
 Niki^s pangkap nunda^s majau orang.
 Buang alih mansang ke balakang ;
 Titi tali alan dakitang.
- 1800 Djapai tjunggai kiara^s djangkit ;
 Pujung adjung gemalung langit ;
 Nepan de dan djabai bulan baik tipan badjarang pisit ;
 Pujung pumpun kedemba^s bumbun baringgit-ringgit.
 Njau melandjung sida^s kudjung gi^s ;

1779 *kiara^s riung*, in de volgende verzen ook genoemd *kiara^s miang* en *kiara^s lengkan*, is een reusachtige vijgeboom, waarop honderden lianen, waartegen men omhoog klimt.

1783 *umbang mpa^s*, uitgekauwde sirihspruim, welke men uitspuugt.

1785 De leider doet hier zijn amuletten aan, zo juist ontvangen; daardoor wordt hij sterk en klimt licht en snel steeds hoger.

1796 *pagau*, klimmen met handen en tenen tegen de stam.

- Telingu^s Mendu^s, zij wil teruggaan. / Dan spreekt Djenti Djanda een maal;
- 1775 Spreekt Djenti Tembai een keer. / „Volg onze voeten, gij Tiung Bali, als wij lopen; / „Volg ons lichaam waar dat gaat; / „Volg onze slingerende armen”. / Dan gaan zij naar de riung-vijgeboom, die, zo groot als een heel dal, de zon afsluiert;
- 1780 Zij stappen over de stam van de miang-vijgeboom, waar een kiekendief in één dag niet omheen kan vliegen; / Zij volgen de takken van de lengkan-vijgeboom, waar de (mythische) sekeli-vogel op pleegt neer te strijken. / Daar rusten zij een tijdje in de vijgeboom; / Zitten ze stil zo lang als voor het opkauwen van een sirih-pruim; / Rusten ze in de lengkan-vijgeboom zo lang als nodig voor het koken van een pot rijst.
- 1785 Timbu^s Djenti steekt de versiering aan zijn vinger, de ring ter aandenken; / Hij doet om het rode heupkoord fraai als de borstveren van de beragai-vogel; / Hij pakt het witgaren koord als de staart van een kenawang-slang; / Hij windt om het koord met kwastjes om te gebruiken bij het richten van de werpspeer; / Hij neemt de pin van het stekelvarken om in de grond te steken bij de onthoofde romp.
- 1790 Dan stappen zij op en keren niet terug; / Zij vertrekken en aarzelen niet. / Zij lopen snel als de as, die wegvliegt voor de pijp van de blaasbalg; / Zij snellen weg als de wegspringende houtsplinters bij het kappen; / Zij vliegen omhoog als een kiekendief;
- 1795 Zij stijgen als een biddende vogel. / Zij klimmen met handen en tenen als een beer; / Zij klimmen met de borst tegen de stam als een mens-aap. / Zij kijken naar beneden en zien, dat ze de aarde achter zich hebben; / De hangende lianen zijn slechts hun houvast.
- 1800 Zij grijpen de top van de djangkit-vijgeboom; / Pakken beet het uiteinde van de gemalung-boom; / Zij grijpen de takken van de djabai-vijgeboom, mooi kringvormig, etagegewijs vertakt; / Zij pakken zich vast aan de kedemba^s-boom met geschubde stam. / Zij springen naar een volgend einde;

1797 *pankapa*, klimmen met de borst tegen de stam.

1798 *buang alih*; men kijkt naar beneden en bemerkt, dat men de aarde niet meer ziet en men zegt: *ah, sudah buang alih*, ongeveer als: het contact verloren, een gebruikelijke uitdrukking.

1799 *titi tali*, al de slingerplanten, waar men zich aan vasthoudt als aan een opgehangen leuning of *alan*.

1804 *njau melandjung*, omhoogspringend; men bereikt hier de top van andere bomen groeiend naar beneden vanuit de hemelregioon.

- 1805 Batundjun Dudu Bajan ke dan suti³.
 Tundjan ke dan kiara³ lengkan maka³ mila³ ;
 Djapai tjunggai kiara³ djabai tai birang panga³ ;
 Pujung udjung kiara³ riung palempang maja³.
 Dia³ sida³ menung da udjung kiara³ riung setegal sadja³ ;
- 1810 Dia³ sida³ belepa Djenti Djanda tai miga ngumbang menua raja
[pelama³ ;
 Menapan de dan kiara³ lengkan Dudu Bajan semansak umpan, sedi-
[gah belanga³ .
 Dia³ sida³ batunggun pantung ribung da batang ;
 Balepi³ baki³ penating djala djarang ;
 Batjarik tjedik sirih nakang ;
- 1815 Babubuh bunjuh sabu kerang ;
 Bapakai uai tandan pinang.
 Seleka djerita Djenti Djanda sida³ belepa da kaju ara njau tunggal
[kali³ ;
 Ba-andai Djenti Tembai da tjunggai kiara³ djabai njau tunggal igi³.
 „Ninga di³ Dudu Bajan mpung kita menapan de dan kiara³ lengkan,
[meda³ di³ bulan sekaju terangajan, maluah djelapang.
- 1820 „Ninga di³ Ruai Ngumbau, meda³ di³ ke bung katau ia³ tetau pian-
[dau banjau tai bekadilang berembing aba³ sangking rang babi ;
 „Ninga di³ Terui Kuku, ia³ piandau bepada³ kutu tai betungkah
[belakang, dua èku³ belaki bini ;
 „Ninga Landai Lenguk, ia³ tumpuk pepat Kelantimuk tai setumpak
[ia³ pepat Keladjuang bapantap ngau dadjap mata besi ;

1807 *panga³*, het bovenste gedeelte van een boom, waar nog alleen een kring van horizontale takken is.

palempang maja³, als het uiteinde van het *maja³*-kruid, aldus vertakt.

1812 *batunggun pantung*, het handschrift had: *batipak pantung*, vgl. vers 180.

1819 *mpung*, terwijl.

terangajan, dunne boomstammetjes, welke met *akar* of liaan worden vastgebonden aan de pennen in de boomstam geslagen tot een ladder. Omdat het gaat over kleine stammetjes, zijn deze vrij kort: *sedjauh kaju terangajan* is een gewone uitdrukking om een kleine afstand aan te duiden. Deze passage geeft een suggestieve beschrijving van de grote hoogte, waarop zij zich bevinden.

1820 *tetau*, baan of reeks.

piandau banjau, ook genoemd *bintang tahun*, het Zevengesternte, gebruikt als tijdsbepaling voor de veldarbeid.

1821 *piandau bepada³ kutu*. Het verhaal omtrent het ontstaan van dit sterrebeeld luidt in het kort als volgt. Er was eens een jongen, *Barat* geheten, en een vrouw *Timur*. *Barat* was het kind van *Timur*. Toen *Barat* eens zeer stout was, sloeg zijn moeder hem op het hoofd en verwondde hem aldaar. *Barat* liep weg en

- 1805 Dudu Bajan loopt weer over een nieuwe stam. / Zij loopt over de takken van een lengkan-boom met wijd uitstaande takken; / Zij grijpt de top van de djabai-boom met veel horizontale takken; / Pakt vast de top van de riung-boom, vertakt als het maja-kruid. / Daar toeven zij aan het eind van de riung-boom voor een ogenblik;
- 1810 Daar rusten zij, Djenti Djanda, die de wijde wereld rondzwerven, een tijdje; / Zij zit op de takken van de lengkan-boom, Dudu Bajan, voor de tijd nodig voor het koken van een pot rijst. / Daar steken zij een strootje aan dik als een stam; / Zij vouwen sirih-pruimen als de afhangende ringen aan een werpnet; / Zij scheuren een stuk af van het sirih-blad;
- 1815 Zij strooien kalkpoeder er op van (gebrande) schelpen; / Eten sirih van de sirih-tros. / Dan spreekt Djenti Djanda daar rustend in de vijgeboom voor een keer; / Spreekt Djenti Tembai in de top van de djabai-boom voor een maal. / „Luister gij Dudu Bajan, terwijl wij hier uitrusten op de takken van de lengkan-boom, kijk eens de maan, niet verder af dan een stok voor een pinladder en zo groot als een schijf rond de palen van een rijstschuur;
- 1820 „Luister gij Ruai Ngumban, kijk eens omhoog daar het flonkerend Zevengesternte tezamen met het sterrebeeld Varkenskaak (Hyaden); / „Luister gij Terui Kuku, daar is het sterrebeeld van de twee die luizen zoeken achterwaarts zittend, man en vrouw; / „Luister Landai Lenguk, daar is een groep vederwolkjes van Kelantimuk en tezamen met ginds een groep schapenwolkjes van Keladjuang, fijn gekapt met het scherp van de parang; / „Kijk eens naar boven gij Ruai Ngumbau,

ontmoette na veel omzwervingen een vrouw, die hij huwde. Toen de vrouw zich neerzette om het hoofd van *Barat* te zuiveren van ongedierte, zag zij het litteken op diens hoofd en ontdekte, dat de man haar zoon was. Van schaamte lopen ze hard van elkander weg: een naar *Barat*, Westen, een naar *Timur*, Oosten, en als *Barat* is ondergegaan, komt *Timur* pas op.

- 1822 *pepat kelantimuk*, fijne vederwolkjes; *pepat*, hakken.
pepat kelandjuang, grovere schapenwolkjes; *Kelantimuk* en *Kelandjuang* zijn namen van mensen; het verhaal hieromtrent heeft schrijver nog niet opgetekend.
- 1823 *tinting kamarau*, een heldere baan dwars over de hemel in de droge tijd vooral zichtbaar, na zonsondergang. J. P. Perham vertaalt het met „the Milky Way”, doch in een voetnoot zegt hij: Literally: „the high ridges of long drought”. (H. Ling Roth, o.c., Vol. 1 p. 171). Ook volgens door schrijver verkregen inlichtingen is het de Melkweg. *Pintau kamarau* l.c. is vermoedelijk een drukfout voor *tinting kamarau*, daar *tinting* bergrug betekent. Perham schrijft daar ook: *pandau banyak*, stellig hetzelfde als *piandau banjau* van vers 1821; het wordt dan ook vertaald met „the Pleiades”.

„Meda^s di^s ke bung katau, di^s Ruai Ngumbau, ia^s tinting kemarau
 [tai pandjai djemalentang, lega^s lama^s keramau djadi;
 „Remang bagantung tai mitang-atung gelung melang-lang, tutji
 [sebali nadai betali”.

1825 *Sibau da langgai danau,*

Ungit nu^sku dua berapit;

Udah Djenti Njambau nundjuk katau ka Ruai Ngumbau,

Baru^smah Djenti Meli^s milang ka leman bukit.

„Njin pundjung bukit Rabung, djalai keliung tjundung basembung

[kandung pisang ajau, tjundung basembung kandung pisang senua^s ;

1830 „Ia^s Rabung Sedingan di^s Dudu Bajan, djalai pelian pisan besantan

[ngau tandan njiur idjau, djalai pelian pisan besantan

[ngau tandan njiur muda^s ;

„Ia^s Rabung Seanji di^s Ruai Peridi, djalai menani batiti ngau mata

[isau, djalai kemara^s bedadja^s ngau mata lungga^s ;

„Ia^s Tinting Tatah Ramping di^s Djuak Belimbing, djalai manang

[Saing nemu taring babi adjau, djalai manang Tjili

[nemu gigi babi besanga^s lima^s ;

„Ia^s lenggang bukit Saran di^s Dudu Bajan, dindang laman sida^s

[Sebajan Indjau, djalai Budjang sida^s Seberuang

[nemu bulang da kelang Tjuja^s ;

1829 *Rabung*, een berg in *Ulu-Ketungau*. Sinji wist te vertellen, dat deze berg zeven toppen heeft, waarvan er nog genoemd worden in de volgende verzen. Mijn kaart geeft vijf toppen met name aan, met *Kehuma* als hoogste top. (Hind 1099 Sheet 15-16/50-51 First edition). Dit is de berg, waar de manang's of zieners na hun dood voortleven.

keliung, een andere naam voor ziener; hier wordt bedoeld op het zienerceremonieel genoemd „*tampung aju*”, lett. „de levensgeest verlengen”. Voor een pasgeboren kind wordt in een ceremonieel, genoemd „*njagu aju kelangit*” d.i. „de levensgeest opheffen ten hemel”, door de ziener een pisang geplant bij de grote *Manang* in de *langit*, waarheen de reizigers in dit gezang op weg zijn.

Deze pisang heet *pisang aju*, pisang van de levensgeest. Wordt nu een kind ziek, dan is dit een teken, dat zijn lotverbonden pisang in de hemelregionen kwijnt en daarom moet deze verzorgd worden door de ziener in het ceremonieel genoemd „*tampung aja*”. Dit gebeurt door twee zieners. Een van hen draagt in zijn sléndang een pisang als een kind. Deze ondergaat allerlei manipulaties, zo stopt de ziener allerlei magische zaken als agaatstenen en kralen, getoverd uit de bloemtros van een pinang, in de pisang. De andere ziener of helper van de ziener slaat hem terwijl hij met de pisang in een kring rondloopt met *majang pinang*, bloeitros van pinang. Bij zulk een gelegenheid sloeg nu, volgens het verhaal, deze helper te hard, zodat de ziener stierf en verhuisde naar de *Rabung*.

Voor deze ceremonie mogen slechts drie soorten pisang worden gebruikt: *pisang ajau*, *pisang senua^s* en *pisang bunga*.

1830 Het verhaal luidt, dat een ziener, *pelian*, een zieke behandelde met olie, *besantan*,

daar is de wolkenstreep van de droge moesson zich lang uitstrekkend dwars (over de hemel ten teken) dat er een lange droge tijd zal zijn; / „De hangende wolken drijven zwevend helemaal vrij, heus niet aan een draad.

- 1825 *Een sibau-boom aan de punt van het meer,
Mijn ungit-bomen twee bijeen;
Djenti Njambau heeft getoond wat boven is,
Nu gaat Djenti Meli^s haar alle bergen wijzen.*

„Ginds de top van de Rabung, waar de ziener is, gestorven toen hij aan het bezweren was met een jonge ajau-pisang, gestorven bij de bezwering met een senua^s-pisang;

- 1830 „Daar is de Rabung Sedingan, gij Dudu Bajan, waar de ziener is, die bewusteloos viel toen hij (de zieke) bewerkte met olie uit een groene klapper, waar de ziener bewusteloos viel bij het maken van olie uit een jonge klapper; / „Daar is de Rabung Seanji, gij Ruai Peridi, waar de ziener is die als brug gebruikte het scherp van een parang, waar de ziener is die liep over het scherp van een rotan-splijtmesje; / „Daar is de Tatah Ramping bergrug, gij Djuak Belimbing, waar de ziener Saing een slag tand vond van een bont varken, waar de ziener Tjili een varkenstand vond met vijf punten; / „Daar is de rug van de Saran, gij Dudu Bajan, waar het veld is van de mensen uit de schimmen-

welke hij zomaar uit een rijpe klapper haalde (*njinur idjau* is een soort klapper). De andere ziener overtroefde hem door hetzelfde te doen met een nog jonge klapper, waarop de eerste boos werd en laatstgenoemde neersloeg met de pinang-bloesem.

- 1831 Hier een zinspelings op een andere gebeurtenis tijdens het zienerritueel. Op een tikar of mat worden zeven kommen met gestampte rijst geplaatst met er tussen stukken bamboe met kleefrijst. Dit noemt men „*tangga^s manang*”, trap van de ziener, waar de ziener — ook *manani^s* en *kemara^s* geheten — over loopt, *batiti*, terwijl hij op de kommen trapt, *badadja^s*.

Bij zekere gelegenheid liep een ziener over het scherp van een parang, *mata isau*, maar de ander overtrof hem door over een vlijmscherp rotansplijtmesje, *mata lungga^s*, te lopen. Toen de een volgens het ritueel als dood onder een deken ging liggen, — waarbij de ander er zingend om heen moet lopen, hem zachtjes slaande op voeten en hoofd, dramatiserend, hoe de ziel van de ziener op weg gaat om de *aju* te halen —, sloeg de ander zo hard, dat de eerste dood bleef en naar de *Rabung* verhuisde.

- 1832 *Tinting Tatah Ramping*, een berg in de *Ulu-Sekadon*, de *Ramping*, waar de *Menterap* ontspringt.

- 1833 *Sebajan indjau*, de eerste afdeling van de schimmenwereld of *sebajan*; een tweede afdeling, moeilijker te bereiken voor de ziener, heet *sebajan tulang*.

Budjang, een bekende *Seberuang*-Dajak, die steeds won bij de hanengevechten, omdat, zoals men zeide, hij een draad voor een kunstspoor gevonden had op het terrein voor hanengevechten van de schimmen op de *Saran*, vgl. vers 1531.

„Ia^s bukit Tutup di^s Ruai Bangkut, tai anjut ka batang Ketungau,
 [djalai sida^s mulau danau lena^s kalena^s upa segara^s ;
 1835 „Ia^s kaki bukit Seligi, djalai niang Sibi mati daterudi Pengajau,
 [djalai Sibi mati daterudi anak muda^s ;
 „Ia^s bukit Lelai di^s Njai Tangkup Langgai, dindang kentai ruai
 [ngumbau tekandjat da ringkap puluh mensana^s”.

*Ungit dua barapit,
 Kumpang gelang da batang ;
 Udah ku milang leman bukit,
 1840 Baru^s ku milang tembawang.*

„Ia^s tembawang Tampun Djuah di^s Kelatan Tanah, djalai sida^s
 [djerara^s pambar aba^s sa^s Parimpah Pauh Rebah,
 [djalai sida^s mabuk kulat perah seribu kaki ;
 „Ia^s tembawang Tampun Lama^s, djalai sida^s pambar djerara^s
 [teguh bala kakura^s barindjing tisi ;

1834 *Tutup*, gelegen op de grens van *Sintang* en *Selimbau*. Van deze 1220 M. hoge berg heeft men een gezicht op het uitgestrekte merengebied van *Landja*^s. Deze berg gebruikte men op sneltocht om zich te oriënteren, *mulau*. Het merengebied behoort tot de *Batang-Lupar*-landen, waarheen de Mualangers vroeger op sneltocht gingen. Dat de *Ketungau* op deze berg ontspringt is minder juist; wel de *Merakai*, een zijrivier van de *Ketungau*.

1835 *Seligi*, volgens mijn zegsman behorend tot het *Tutup*-complex. Het gaat hier over twee verschillende personen, beiden *Sibi* geheten. (Mualangers plegen de naam van de *pojang* of overgrootvader over te nemen, die van de grootvader is nog *pantang*). De oudste *Sibi*, ongeveer 8 geslachten terug, was een groot koppen-sneller. Uitgenodigd op een koppensnellersfeest, volgde zijn zoon *Pengajau* hem stilletjes, waarbij deze de *Ketungau* overzwom. *Sibi* bracht echter zijn zoon terug naar het Mualang-gebied. Toen deze na thuiskomst een muis wilde grijpen in een gat, werd hij gebeten door een slang en stierf daaraan. De oude *Sibi* was dodelijk bedroefd: hij hing een *kudjur*, speer, boven zijn borst en ging aldus slapen. Een kip, die wilde leggen, liep over de zolder, de speer viel en doodde *Sibi*, de oudere. Hij zou voorspeld hebben, dat na zeven geslachten er weer een *Sibi* zou opstaan, die hem zou navolgen.

Sibi de jongere is ongeveer 50 jaar geleden gestorven. Hij was van kampong *Tinting*, in de bovenloop van de *S. Ajak*. Deze ging op sneltocht naar het *Batang-Lupar*-gebied. Dit is de sneltocht, welke door Kielstra wordt vermeld in zijn „Bijdragen tot de Geschiedenis van Borneo's Westerafdeeling”, Derde gedeelte (overgedrukt uit de Indische Gids, Juli 1892—Dec. 1893), p. 141—142: „De Batang-Loepar-Dajaks bleven zich verder bij voortdoring rustig houden, zelfs toen door een in Sekadouw gevestigden stam (de Moealang-Dajaks), in vereeniging met

wereld, waar Budjang, een Seberuang-Dajak, een draad vond van een kunstspoor op het Tjuja^s-veld; / „Daar is de Tutup, gij Ruai Bangkut, waar de Ketungau ontspringt, vanwaar men in de verte de uitgestrekte meren ziet als een zee;

- 1835 „Daar is de voet van de Seligi, waar wijlen Sibi stierf gevolgd door Pengajau, waar Sibi is gestorven gevolgd door zijn jongste kind; / „Daar is de Lelai, gij Njai Tangkup Langgai, waar nog de schelle roep klinkt van de argusfazant verschrikt op het zien van de strik, twee dagen te voren gezet”.

*Twee ungit-bomen bij elkaar,
Een kumpang-boom met geringde stam;
Ik heb de verschillende bergen genoemd,*

- 1840 *Nu ga ik de oude erven aanwijzen.*

„Daar is het oude erf van Tampun Djuah, gij Kelatan Tanah, waar men is gescheiden van de mensen van Parimpah Pauh Rebah, waar men begon te ijlen wegens het eten van duizend perah-paddestoelen; / „Daar is het oude erf van Tampun Lama^s, waar men uit elkaar is gegaan, omdat men werd aangevallen door een leger van schildpadden

Ketoengouw-Dajaks, in 1891 een sneltocht op hun gebied werd ondernomen, waarbij een persoon gedood werd. Ons bestuur slaagde er weldra in, de schuldigen in handen te krijgen. . . . In October 1892 werd, in tegenwoordigheid van den resident, eene verzoening tot stand gebracht tusschen beide partijen”.

Deze *Sibi*, die de titel van *Sanggau* voerde, werd gepakt en tezamen met zijn zoon *Parang* te Sintang opgesloten. *Parang* stierf daar in de gevangenis en *Sanggau Sibi* pleegde uit droefheid hierover zelfmoord.

- 1836 *Lelai*, volgens mijn zegsman een berg in boven-Sanggau, in het oorspronggebied van de *Sai*, de *Mengkiang* en de *Kembajan*. Schrijver heeft deze berg niet op de kaart kunnen vinden. Aldaar is nog uitgestrekt oerbos, het woonoord van de argusfazant.

- 1841 Hier volgt in een levendige beschrijving de oude geschiedenis omtrent *Tampun Djuah* (zie inleiding).

Parimpah Pauh Rebah, titel voor *Panggau*. De *Buah Kana* waren reeds eerder vertrokken van *Tampun Djuah*. Oorzaak van de verhuizing waren allerlei rampen, waarvan er hier enkele worden beschreven.

Het eten van vergiftige paddestoelen verwekt een soort dronkenschap of delirium, waardoor men allerlei vreemde taal gaat uitslaan. Men vertelt, dat de eerste, die uit de verdoving ontwaakte zo'n taal sprak, de tweede weer een andere en aldus verklaart de mythe het ontstaan van de verschillende talen en dialecten op Borneo. *Kulat perah*, een „zoet” smakende paddestoel, welke dikwijls moet worden uitgeknepen, *perah*, alvorens geschikt te zijn voor consumptie.

- 1842 *Tampun Lama^s*, een andere *tembarwang* in de buurt van *Tampun Djuah*, evenals *Tampun Tulang*. Omdat men daar lange tijd heeft gewoond, zijn er meerdere verlaten erven.

- „Ia^s tembawang Tampun Tulang di^s Dajang Ruai Lalang, djalai
 [betang sida^s rambang daserang bala binatang bilang ari.
 „Teka angkat balaangat, daserang kuat tikup selepat nadai bula^s
 [balang;
 1845 „Teka ambau sida^s banjau selepat silau, di^s Ruai Ngumbau, nadai
 [mang-mang;
 „Teka ngelasebu bala aru daserang djelu, upa abu datumpu pung-
 [gang belilang.
 „Dia^s petjuai sida^s lelai da ai^s besai ka djalai suti^s;
 „Ludjuk nundjuk ke bung kili^s;
 „Ritjik tagilik datumpu ai^s.
 1850 „Dia^s djalai nadai lagi^s temu nur;
 „Sulang nadai temu insur.
 „Dia^s bala birang nadai lagi^s nemu sulang nama ai^s;
 „Teka njau mansang kiba^s sida^s teka teguang ka kenjalang ngeng-
 [gang tengan besapi^s;
 „Djalai sida^s kiung kakiung njelumbang kampung teka tegusung
 [ka raung melung tebing tinggi^s;
 1855 „Ai^s masang teka ngelalui^s;
 „Nanga Panggau teka bedanau munji begeni^s.
 „Dia^s kita upa babi, di^s Ruai Peridi, aba^s sa^s Titi Lalau Adji nti^s
 [dasalak asu^s;
 „Dia^s kita upa keluang, di^s Dajang Telit Benang, aba^s sa^s Lembang
 [Pemuang nama sulang nadai lagi^s matang da pala^s segang,
 [nti^s pamar tuku^s;
 „Dia^s kita upa buaja, di^s Dara Ruai Kerapa, aba^s sa^s Nanga Riam
 [Djadjaba nti^s dategah indu^s;

1843 *rambang*, verlaten, leeg van een huis.

1844 *tikup selepat*, de korte schemering na zonsondergang; ook genoemd *selepat silau*, omdat de glans, *silau*, van de zon nog zichtbaar is aan de avondhemel.

1847 *petjuai*, een oud, esoterisch woord gebruikt op sneltocht i.p.v. het gewone woord *ludjuk*, een stok in de grond gestoken als richtingswijzer.

1853 *kenjalang ngenggang*, neushoornvogel; *ngenggang*, onomatopee voor de zware, nasale roep van deze vogel. Het geluid, dat de jongen maken in het gat van de boom bij het voederen, *besapi^s*, klinkt ver en men meende daarin verre stemmen te horen van mensen.

1854 *kiung kakiung*, onomatopee voor een lange, galmende roep: *hoi.. hoi..*, aldus roepend door de bossen op zoek naar makkers; men meende in de roep van kikvorsen weer stemmen te horen van kameraden.

melung, onomatopee voor het zware geluid van kikvorsen.

- met getand schild; / „Daar is het oude erf van Tampun Tulang, gij Dajang Ruai Lalang, waar het langhuis door de mensen werd verlaten, toen zij iedere dag door dieren werden overvallen. / „Toen is de menigte bij het vallen van de avond vertrokken, omdat ze hevig werd aangevallen en ze is niet meer teruggekeerd;
- 1845 „Toen zijn ze vertrokken de vele mensen in de avondschemering, ja gij Puai Ngumbau, zonder dralen; / „Zij vluchtten in wanorde overvallen door dieren als as weggeblazen voor de pijp van de blaasbalg. / „Daar is de richtingwijzer omgedraaid door een overstroming, naar een andere weg wijzend; / „Daar wees het teken stroomafwaarts; / „Daar werd de stok door het water opzij geduwd.
- 1850 „Daar was de weg niet meer duidelijk; / „Daar vond men geen spoor meer op de weg. / „Daar vond de menigte geen weg meer wegens het water; / „Men sloeg toen links af in de richting van het geluid van een neushoorn-vogel, bezig zijn jongen te voeren; / „De mensen liepen luid roepend de rimba door, afgaand op het zware geluid van kikvorsen op de hoge berm;
- 1855 „Het water kwam zeer plotseling op; / „De monding van de Panggau was één bruisend meer. / „Daar waren wij, o gij Ruai Peridi, en de mensen van Titi Lalau Adji als varkens door blaffende honden achtervolgd; / „Daar waren wij, o gij Dajang Telit Benang, met de mensen van Lembang Pemuang als een uit elkaar geslagen klucht van vleermuizen, omdat de weg niet meer zichtbaar was door het opkomende water; / „Daar waren wij, o gij Dara Ruai Kerapa, met de mensen van Nanga Riam Djadjaba als krokodillen-jongen, wanneer deze worden uiteengejaagd door de moeder;

1856 *Panggau*, hier bedoeld de rivier, waarnaar de nederzetting der *Buah Kana* is genoemd. De mythe wijst deze rivier aan als een zijrivier van de *Ketungau*, ongeveer tegenover de monding van de tegenwoordige *Mualang*-rivier. Evenwel is de *Panggau* nu verdwenen en haar monding geheel afgesloten door grote stenen.

1857 *Sa*^s *Titi Lalau Adji*; *sa*^s of *sida*^s, mensen, lui; bedoeld de *Buah Kana*, evenals in de volgende regels: *sa*^s *Lembang Pemuang*, *sa*^s *Nanga Riam Djadjaba* en *sa*^s *Tempawang Batu Bawan*.

1858 *ni*^s *pamar tuku*^s, hoort syntactisch bij *keluang*!

1859 *upa buaja*, als de krokodilleneieren zijn uitgekomen, jaagt de moeder-krokodil, zo zegt men, haar broedsel uiteen: die naar de rivier vluchten worden tot krokodillen, die elders heen vluchten tot leguanen.

- 1860 „Upa rian kelabuan, di^s Ruai Ruajan, aba^s sa^s Tempangan Batu
[Bawan nti^s pamar kalu^s.
„Dia^s kita, di^s Njai, djalai nadai lagi^s setiti;
„Sulang nadai lagi^s setarudi,
„Dia^s badu^s mah kita sedatai ambi^s gawai;
„Nadai lagi^s sasundang ambi^s ngabang”.
- 1865 *Kumpang nu^s ku gelang da batang,
Uri dua bedapi^s;
Udah ku milang tembarwang,
Baru gusi^s ku ngendi^s ka sida^s niki^s.*
- Teka ambau sida^s banjau na^s bula^s balang;
1870 Teka angkat Djenti Uat nadai mang-mang.
Sabung sida^s udjung gemalung langit;
Tundjan dan djabai bulan bedjarang pisit;
Pujung pumpun kedumba^s bumbun baringgit-ringgit;
Batagang da lawang pintu langit.
- 1875 Dan kiara^s lengkan njau dakilah;
Undjung kiara^s riung njau dakalangkah.
Teka nudju suit pintu langit;
Guang sebang pintu remang;
Gusung kuntji lawang ari.
- 1880 Teka tukang sebang pintu remang njau dasilak;
Kuntji lawang ari njau dabatak;
Suit pintu langit njau dakupak.
Tukang sebang pintu remang njau batikup;
Ginsit suit pintu langit njau njatup;
- 1885 Gusah pintu tanah njau batangkup.
Dateradjang Djenti Budjang nadai talah kaki;
Ka^s dasilak nadai talah djari;
Ka^s dapantap Djenti Uat nadai telap mata besi.
Mati budu Timbu^s Djenti, ilang akal;
- 1890 Mis pikir, mati karakau.
Teka dapeda^s Djenti Mba^s tema-tema;
Dapantau Djenti Njambau menjana-njana.

1860 *pamar* of *pambar*, uit elkaar.
kalu^s, gezegd van veel durians dicht opeen hangend; de vertaling „tros” is minder juist, daar durians geen echte tros vormen.
1875 Deze en de volgende regel zouden volgens de context beter staan na vers 1870.

1860 „Als durians, o gij Ruai Ruajan, wij met de mensen van Tempangan Batu Bawan, wanneer de dichte tros uiteenvalt. / „Daar volgden we niet meer hetzelfde pad; / „Volgden we niet meer dezelfde weg; / „Daar was het afgelopen met het gezamenlijk opgaan naar een feest; / „En gingen we niet meer als medegenodigden tezamen op weg.”

1865 *Mijn kumpang-boom met geringde stam,
Twee uri-bomen bij elkaar;
Ik heb de oude erven aangewezen,
Nu gaat mijn mond verhalen hoe de mensen omhoog stijgen.*

- Zij vertrekken, de velen, en keren niet terug;
- 1870 Djenti Uat gaan op stap zonder dralen. / Zij maken een verbinding met de top van de gemalung-hemelboom; / Zij lopen over de takken van de djabai-maanboom kransvormig, etagewijs vertakt; / Zij grijpen de stammen van de kedumba^s-boom met geschubde schors; / Met beide handen grijpen ze de hemeldeur.
- 1875 De takken van de lengkan-vijgeboom zijn reeds voorbij; / De top van de riung-vijgeboom is reeds gepasseerd. / Zij gaan nu naar de wervel van de hemeldeur; / Zij gaan naar de panelen van de wolkendeur; / Zij gaan naar het slot van het hemelverblijf.
- 1880 Zij duwen de wolkendeur open en ze is open; / Het slot van het hemelvertrek is geopend; / De wervel van de hemeldeur is verwijderd. / Zij duwen de wolkendeur open en deze gaat weer dicht; / Zij schuiven de wervel van de hemeldeur opzij en deze schiet weer toe;
- 1885 Zij openen de met stenen versterkte deur en deze sluit zich weer. / Djenti Budjang trapt er tegen, maar zijn benen vermogen niets; / Hij wil ze openbreken maar zijn handen kunnen het niet; / Hij wil ze open hakken, Djenti Uat, maar het ijzer laat geen spoor achter. / Hij weet geen middel meer, Timbu^s Djenti, weet geen raad;
- 1890 Hij begrijpt niets meer, weet geen middel meer. / Dan ziet Djenti Mba^s het duidelijk; / Hij ziet het, Djenti Njambau, heel helder. / Hij ziet de rechterarm van iemand die de regendeur tegenhoudt, inderdaad

1880 *tukang*, openduwen.

silak, openen, maar zelden gebruikt voor deur, gewoonlijk voor vruchten.

1881 *batak*, open trekken.

- Teka meda^s mah ia lengan kanan orang tai ngetan pintu udjan gelung
[tudjuh teku^s ;
- Meda^s dai orang tai megai rantai pintu udjai upa gerit pemalu^s ;
- 1895 Meda^s kedang balakang orang tai nagang sebang pintu remang,
[patut gelung nadai alah tukang, upa sudu^s siku^s .
- Teka djerita Djenti Djanda tunggal kali^s ;
- Ba-andai Djenti Tembai tunggal igi^s .
- „Ninga di^s rambai ku, tandan gemili^s ;
- „Ninga di^s tampung ku, buah njeli^s ;
- 1900 „Ninga di^s mandal ku, angku^s menjadi^s .
- „Tjoba di^s nukang sebang pintu remang djalai kami kia^s ;
- „Tjoba di^s muka^s suit pintu langit djalai kami mansa^s” .
- Teka dadinga penunggu^s kota njau beteli-teli ;
- Dapending penunggu^s bintang baret-reti .
- 1905 Seleka djerita penunggu^s kota djampat njambut ;
- Sigi^s djaku^s djampat njaut .
- „Ngai ku nukang sebang pintu remang, kita^s datang ka^s muang
[lawang kami Tetai Bintang, pintu kalibak ;
- „Kita^s datai ka^s munuh inuh kami Nandju Derai matu anak” .
- Lagi^s batimbal sadua betatingka^s ;
- 1910 Basaut besasingga^s .
- „Kami bukai bala birang, di^s Kensual Kumang, datai nempuh ;
- „Kami bukai munsuh datai munuh .
- „Kami datai ka^s nemuai, di^s uai, ka^s njentamu ;
- „Ka^s mansa^s sadja^s ka^s lalu .
- 1915 „Kami nemuai, di^s uai, ngimbai Kedangkai Anak Landak ;
- „Ngembing Buing Anak Tingadak ;
- „Ngundan Dungan Anak Djuak” .
- „Ka^s nukang sebang pintu remang, alah mèh ka^s nimang ku ka ku-
[pang mpalang kudi ;
- „Alah mèh ka^s ngibai ku ka salai tudjuh ambung peninggi^s diri ;
- 1920 „Ka^s ku muka^s kuntji lawang ari, alah mèh ka^s meli ku ngau bini
[sepasu padi” .
- „Nti^s di^s ka^s ngurai rantai pintu udjai, nti^s pulai ku mintjai di^s
[ngau patunang pakai ngau salai tudjuh ambung peninggi^s diri ;

1895 *kedang belakang*, het midden van de rug.

1905 *kuta*, versterking, verschansing.

1907 *pintu kalibak*, deur van boomschors ; naar het schijnt een „understatement” voor

- zevenvoudig gebogen; / Hij ziet het voorhoofd van die de ketting der regendeur vasthoudt, gegroefd als een klopper voor boomschors;
- 1895 Hij ziet de gebogen rug van die de wolkendeur verspert — het is te begrijpen dat ze niet kan opgeduwd worden — als een (gebogen staande) cobra. / Dan spreekt Djenti Djanda een maal; / Spreekt Djenti Tembai een keer. / „Luister gij mijn bloedverwant, gemili^s-tros; / „Luister gij mijn dierbare, maiskolf;
- 1900 „Luister gij mijn nichtje, mijn aangenomen zus. / „Toe, doe jij die wolkendeur eens open, opdat wij naar ginds kunnen; / „Toe, doe jij de wervel van de hemelpoort, opdat wij er door kunnen”. / Zij hoort het de bewaakster van de versterking en zij verstaat; / De bewaakster van de vesting verneemt het en zij begrijpt.
- 1905 Een woord van de bewaakster der sterkte in snel wederwoord; / Een woord in snel antwoord. / „Ik wil de wolkendeur niet openen, de deur van boomschors, jullie komen om ons huis van Tetai Bintang uit te moorden; / „Jullie komen om de vrouwen te doden van Nandju Deraï en de kinderen tot wezen te maken”. / Zij spreken nog de twee over en weer;
- 1910 Zij antwoorden elkaar in woord en wederwoord. / „Wij zijn geen leger, gij Kensual Kumang, dat komt aanvallen; / „Wij zijn geen vijanden, die komen doden. / „Wij komen als gasten, o gij beste, als bezoekers; / „Wij komen slechts als voorbijgangers, als reizigers.
- 1915 „Wij komen als gasten ten geleide van Kedangkai Anak Landak; / „Ten geleide van Buing Anak Tingadak; / „Ten geleide van Dungan Anak Djuak”. / „Ik wil de gepaneelde wolkendeur openen, als je mij tot vrouw wil nemen voor de prijs van een stuk edelsteen; / „Als je mij tot vrouw wil nemen voor zeven manden gerookt zo hoog als jezelf;
- 1920 „Ik wil het slot openen van het hemelvertrek, als je mij tot vrouw wil kopen met vijf en twintig maten rijst”. / „Als je de ketting van de regendeur wil losmaken, zal ik je bij mijn terugkomst meenemen als mijn bruid voor zeven hoge manden gerookt; / „Als je de wolkendeur

de zware hemeldeur. De bewaakster meent, dat het mensen van *Panggau* zijn, die komen snellen.

1916 *buing* en *tingadak*, namen van vissen.

1918 *alah*, lett. moeten; de vertaling met „als” is wat vrij.

„Nti^s di^s ka^s nukang sebang pintu remang, nti^s pulang ku mintjang
 [di^s ngau tunang, ku kupang ka mpalang kudi;
 „Nti^s di^s ka^s muka^s kuntji lawang ari ka^s ku meli di^s ngau bini
 [sepasu padi”.

- Baru^s lawang pintu remang teka njau dasilak;
 1925 Pintu batu teka njau dakebak;
 Sebang pintu remang teka njau dabatak.
 Teka angkat Djenti Uat nadai mang-mang;
 Teka ambau Djenti Njambau nadai bula^s balang.
 „Terudi ka kaki kami di^s Beluh Bensi nti^s bedjalai;
 1930 „Undan perakuan ku balimbai;
 „Pupuh tubuh ku di^s Nanjak Beluh babuang buai”.
 Teka bedjalai djampat Djenti Uat aba^s Talap Djalawat da kota
 [kawat teka munji mepat selubat upang;
 Tingkah kaki Timbu^s Djenti da kuri lawang ari umba^s megai djari
 [Beluh Bensi munji perari banting kidjang;
 Tingkah laka^s Djenti Mba^s upa rusa^s belumba^s da balajan lalang.
 1935 Kuntji lawang ari njau dakilah;
 Lawang pintu remang njau dakalangkah.
 Teka datai sida^s ka tunggul ngentam da tengah djalan gelung
 Batu batangkup basunggu^s-sunggu^s; [ngambu^s ka ngambu^s;
 Tebalangking ngumbai gelung kito^s kito^s;
 1940 Batu batinggang da tangan sulang gelung munji pambu^s.
 Teka ka^s mansang Dajang Telit Benang ka^s surut;
 Ka^s berani Tiung Bali ka^s takut;
 Kaki Ruai Peridi ka^s ngai bedjalai;
 Tubuh Nanjak Beluh ngai babuang buai.
 1945 Timbu^s Djenti teka ngatji paseni tintjin pemandang;
 Ginting anjing dengau niting nikam tengelang;
 Ngatju benang biru tai upa bulu berbagai budjang;
 Ngagih djalih ubung putih pengiku^s kenawang.
 Tunggul ngentam da tangan djalan nadai lagi^s ngambu^s kangambu^s;
 1950 Batu batinggang da tangan sulang teka njau ilang da tintjin peman-
 [dang, nadai lagi^s besunggu^s-sunggu^s.
 Tunggul ngentam njau dakilah;
 Batu betangkup njau dakalangkah.
 Teka nemu kota ulat bulu tumbas mesa^s djelu mansak pisan;
 Teka tekandjat Ndu^s Telingu^s Mendu^s meda^s kota ulat ntadu^s
 [tumbas mesa^s langgu^s ntimun bulan;

- wil openen, neem ik je bij terugkomst mee als mijn verloofde voor de prijs van een edelsteen; / „Als je het slot van het hemelvertrek wil openmaken, wil ik je kopen tot vrouw voor vijf en twintig maten rijst”. / Dan pas wordt de wolkendeur geopend;
- 1925 De met stenen versterkte deur wordt opengedaan; / De wervel van de wolkendeur wordt vrijgeschoven. / Djenti Uat gaan verder zonder dralen; / Djenti Njambau gaan door en keren niet terug. / „Volg onze voeten, gij Beluh Bensi, waar wij gaan;
- 1930 „Volg mijn slingerende armen; / „Volg mijn lichaam, gij Nanjak Beluh, bij het snelle lopen”. / Dan lopen ze snel Djenti Uat met Talap Djelawat van de met ijzer versterkte vesting en (hun voeten) klinken, als wanneer men een nangka-vrucht fijn kapt; / De voeten van Timbu Djenti, als zij ijlings de vesting verlaten, Beluh Bensi bij de hand houdend, klinken als vluchtende wilde bantèngs en herten; / De voet-zolen van Djenti Mba^s gaan als een vluchtend hert door de dichte alang-alang.
- 1935 De deur van het hemelverblijf is achter de rug; / De deur van het wolkenvertrek is gepasseerd. / Dan komen ze (aan een plaats), waar boomstronken dreigend op en neer gaan; / Stenen ploffend tegen el-kander stoten; / Boskippen (lokkend) roepen als: naar hier, naar hier;
- 1940 Stenen neervallen op de weg met een geluid als aan stukken. / Dan wil Dajang Telit Genang doorlopen en ze wil terug; / Zij wil dapper zijn, Tiung Bali, en ze wordt bang; / De voeten van Ruai Peridi weigeren verder te gaan. / Het lichaam van Nanjak Beluh wil niet meer voort.
- 1945 Timbu^s Djenti doet aan de versiering, de ring ter gedachtenis; / Het koord met kwastjes om de werpspeer te richten; / Hij doet om het blauwe koord als de borstveren van de beragai-vogel; / Bindt om het witte koord als de staart van de kenawang-slang. / De uitstekende stronken op de weg gaan niet meer dreigend op en neer;
- 1950 De vallende stenen op de weg zijn verdwenen door de gedachtenisring en ploffen niet meer tegen elkaar. / De uitstekende stronken zijn voor-bij; / De tegen elkaar stotende stenen zijn achter de rug. / Nu ontmoeten zij een haag van harige rupsen zo groot als een stinkdier met de kleur van rijpe pisang; / Zij schrikt, Ndu^s Telingu^s Mendu^s, ziende die haag van ntadu^s-rupsen zo groot als de jonge vrucht van een maan-komkommer;

1953 *djelu mamsak pisan*, een dier met de kleur van rijpe pisang, een soort stinkdier; *pisang* is terwille van het rijm veranderd in *pisan*, merkt Sinji zelf op.

- 1955 Kota ntadu^s lawai Djelajan Gerai teka mekang djalai tumbas mesa^s
[takin penganan;
Kota sampuk Djelajan Pengipuk tumbas tuntun djangan;
Kota semada^s Djelajan Tua^s tuntun kelampisan;
Kota lukung Tangkup Djalung sida^s Tetai Untung tumbas tuntun
[kelampetan.
Teka djerita seleka Djenti Djanda njau tunggal kali^s;
- 1960 Ba-andai gadai Djenti Tembai tunggal igi^s.
„Ninga kita^s ulat bulu, nang nguda ku, ila^s ku ngupah ka kantuk
[majam tambang;
„Ninga kita^s sampuk, bajah mah nugau ngaduk, ila^s ku ngupah
[kita^s ka buruk gari^s terandjang;
„Ulat ntadu^s, bajah mah ditu^s, ila^s ku ngupah ka kantuk keladi
[sengkabang;
„Kota lukung, bajah mah kita^s mengkelung ke pun kudjung, ila^s ku
[ngupah kita^s ka lembah tanah tembawang;
- 1965 „Kota semada^s, bajah mah kita^s diau dia^s, ila^s ku ngupah ka tanah
[njerubung njang”.
Kota sampuk Djelajan Pengipuk nadai bisi^s lagi^s dia^s;
Kota ulat bulu Djelajan Pemeku nadai bisi^s lagi^s peda^s.
Teka njau mansang Djenti Budjang nendjang Dajang Telit Benang,
Teka mansa^s Djenti Mba^s, njau madju mamadju. [teka njau lalu;
- 1970 Kota Djelajan Kaja nadai salapis;
Kuri Djelajan Berani nadai sariris.
Teka negah kota peredah Djelajan Mangah paba^s beliung;
Bekadesit kota sumpit sida^s langit paba^s atung;
Kota lungga^s sida^s Tetai Badura^s paba^s piabung;
- 1975 Ngelakitau kota marau Pinggan Kasau paba^s tembung-tembung;
Kota lang Tangkup Malang terbang njantabung.
Teka dakatung Djenti Madjung munung pantjung sepunggang;
Teka dakipas ka ketias dapulas batang;
Teka dasampu^s Djenti Tembu^s ka laju kedumpai kalang;

1955 *ntadu^s*, een soort rups, welke venijnig kan bijten.

ntadu^s lawai, zwarte rups met rode stippen.

Djelajan Gerai, het hoofd van de versterkte kampong; *gerai* is dapper; het is dezelfde als *Djelajan* van vers 1684 en deze wordt nog met verschillende andere titels aangeduid in de volgende verzen.

takin penganan, een oogstmandje, dat men voor de schoot vastbindt; *minan*, om het middel binden.

- 1955 De haag, die de weg verspert van Djelajan Garai, bestaat uit zwarte rupsen zo groot als een oogstmandje; / De haag van Djelajan Pengipuk bestaat uit termieten reikend tot boven de borst; / De versperring van Djelajan Tua^s bestaat uit vuurmieren reikend tot aan de slapen; / De versperring van Tangkup Djalung van Tetai Untung bestaat uit dikke wormen reikend tot aan de knieholte. / Dan spreekt Djenti Djanda een maal;
- 1960 Hij spreekt zachtjes, Djenti Timbai, een woord. / „Luistert gij harige rupsen, weest geen beproeving voor mij, straks zal ik jullie betalen met jonge spruiten van majam-tambang; / „Luistert gij termieten, houdt op met daar te zitten, ik zal jullie betalen met een vergane mand; / „Gij bijt-rupsen ga daar weg, ik zal jullie betalen met jonge spruiten van caladium; / „Haag van dikke wormen, houdt op jullie daar te kronkelen aan beide einden van de weg, ik zal jullie betalen met de humusrijke grond van de boomaanplant;
- 1965 „Haag van vuurmieren, houdt op jullie daar te wachten, ik zal jullie betalen met grond vol kronkelgangen”. / De versperring van termieten van Djelajan Pengipuk is er niet meer; / De haag van harige rupsen van Djelajan Pemeku is niet meer te zien. / Dan gaat Djenti Budjang verder, begeleidend Dajang Telit Benang en is er voorbij; / Djenti Mba^s is er gepasseerd en gaat nu voort en voort.
- 1970 De vesting van Djelajan Kaja bestaat niet uit één gordel; / De sterkte van Djelajan Berani bestaat niet uit één rij. / Er is een versperring van Djelajan Mangah bestaande uit stelen met bijlen; / Er suist een haag van blaasroeren en pijlen van de hemelbewoners; / Een haag van rotan-mesjes met schede van de mensen van Tetai Bedura^s;
- 1975 Er slaat voortdurend op en neer een leger van gedoornde rotan-stokken van Pinggan Kasau, met tembung-stokken; / Een verdediging van kiekendieven van Tangkup Malang die (dreigend) rondcirkelen. / Dan grijpt Djenti Madjung een afgekapte tak van (geurend) munungkruid; / Hij wuift met ketias-epiphyt met in elkaar gedraaide stelen; / Djenti Tembu^s zwaait met verwelkte kedumpai-bladeren;

1965 *njerubung njang*, grond met allerlei loopgangen van mieren; *njang*, naar alle richtingen vertakt.

1978 *ketias*, een soort orchidee vroeger door vrouwen gebruikt in de haarwring, nu vervangen door reukolie van de pasar; men reeg en vlocht ook de geurige bladeren kunstig met de stelen aaneen om ze aan een geliefde te geven.

1979 *kedumpai lalang*, een soort *sibau*, *Nephetium* spec.; de verwelkte bladeren zijn aromatisch.

- 1980 Da-atji ka tegari darunti batang.
 Teka njau kota isau, nisi⁵ lagi⁵ betakesik;
 Kota lungga⁵ nisi⁵ lagi⁵ peda⁵, tai upa ka⁵ ngurik;
 Kota sumpit nisi⁵ lagi⁵ bekadesit, gelung bekasetik;
 Kota lang nadai mang ilang, nadai bisi⁵ lagi⁵ betakelik.
- 1985 Teka mansa⁵ Djenti Mba⁵ lalu lintas;
 Bedjalai Djenti Tembai lain pengangas.
 Teka tentang ka kampung Nibung Pemali;
 Tuntun ke pun Gentu⁵ Bagigi;
 Guang kelingkang dadjang tjali.
- 1990 Teka tembu⁵ sida⁵ ka sintuk danau renuk tai ba-ungkap ka buk
 [njarang kunding;
 Datai ka simpang danau tawang tai berangkang ka tulang upa lajang
 [gasing;
 Datai ka sedan danau neman tai gah udjan ka penawan menteran
 [pangging;
 Datai ka pepah danau luah tai gah beranah ke darah mantengah
 Datai paka⁵ sungai Ara⁵ upa segara⁵ nadai peda⁵ tebing. [tebing;
 1995 Datai ka tepu danau ngabu teka tapedju Teroi Kuku: „Mati ku,
 [kamati ku, ninga antu bedumu munji ka⁵ makan”.
 Teka njabak njuara Punai Ara meda⁵ mata antu buta mesa⁵ leka bulan;
 Teka ringi karingi Ruai Peridi: „To⁵ taun ku mati da tisi danau
 [pemali meda⁵ geragasi ngandja⁵ gigi mesa⁵ sengkalan;
 Antu bagerit da kenambing bukit munji njunan.
 Teka tekandjat Beluh Nanjak ninga antu pugak ngentak tempangan
 [bukang;
 2000 Bera⁵ ketawa⁵ ka kanan ka kiba⁵ tangan basungga⁵ da punggang
 [lantjang;
 Menjungkai ngentai di tisi djalai betakindang merindang lantang.
 Teka bekadengung ai⁵ idung Djera Tangkung nali pelaga;

1987 *kampung Nibung Pemali*, een uitgestrekt oerbos van *Nibung*-palm, *tanah pemali*, een gebied vol verbodsbepalingen, wegens gevaarlijke geesten en invloeden; daar mag nooit iets gekapt worden.

1988 *gentu*⁵, een boom welke zeer buigzaam hout levert, dat gebruikt wordt voor de opstaande rand van manden; dit is een wonderbare *gentu*⁵-boom, hetgeen te verwachten is in zulk een bos.

1990 *ungkap*; de rivieroevers zijn dikwijls bedekt met een mat van fijne boomwortels, *ungkap* genoemd; in dit luguber bos bestaat deze bekleding uit hoofdhaar van mensen, die hier zijn gesneld.
njarang kunding, lett. als een nest van een cicade, een uitdrukking voor een bosje ineengedraaide haren op het hoofd, zoals dat vroeger bij mannen die vaak lang

- 1980 Hij gebruikt tegari-lican van de stengel getrokken. / Dan houdt de haag van ijzeren wapens op te kletteren; / Niet meer te zien is de versperring van rotan-mesjes welke (dreigend) zich krommen; / De haag van blaasroeren ruist en suist niet meer; / Het leger van kiekendieven is opeens verdwenen en roept niet meer „Klie-klie”.
- 1985 Zij gaan verder, Djenti Mba^s, en gaan er voorbij; / Djenti Tembai lopen zeer snel. / Dan komen zij aan het bos Nibung Pemali; / Zij bereiken de boom Gentu^s Bagigi; / Zij gaan langs afhanginge guirlandes van epiphyten.
- 1990 Dan komen zij aan de bocht van een moerasmeer met (langs de oevers) fijn afhanginge wortels van mensenhaar; / Zij komen aan de arm van een moerasmeer vol met takken van mensenbeenderen, als de spaken van een spinnewiel; / Zij komen aan de waterborrelende rand van een uitgestrekt meer, waarover een regen pleegt te gaan van werpsperen met pangging-stelen; / Zij komen aan de drassige rand van een uitgestrekt meer, dat pleegt over te stromen van bloed tot halverwege de berm; / Zij komen aan een splitsing van de Ara^s-rivier, als de zee welks oevers men niet kan zien.
- 1995 Zij komen aan het strand van een opwellend meer; dan wordt Terui Kuku bang: „Ik sterf, ik sterf, ik hoor het huilen van het spook, dat ons wil verslinden!” / Zij schreit, Punai Ara, als zij de ogen ziet van het blinde spook zo groot als de maan; / Zij weent luid, Ruai Peridi: „Dit jaar nog sterf ik aan de rand van het spookmeer, ziende het mensaap-spook, dat zijn tanden toont zo groot als een hakblok; / „Het knarsetandend spook tegen de heuvelkling met snerpend geluid”. / Zij is ontsteld, Beluh Nanjak, op het horen van het spook zonder hoofd, rond springend met onthoofde romp;
- 2000 De lachende vampir naar links en rechts schommelend, terwijl zij (een kind) baadt op de rand van een doodkist; / Het genitaliën-spook, dat schril lacht langs de rand van de weg, zich draaiend alsof zij een kind

haar droegen en dit weinig kamden, wel voorkwam; dit werd beschouwd als een teken van *tua*^s, met supernaturele kracht begiftigd door een nauwe relatie tot *antu*'s, geesten of spoken.

1991 *angkang*, allerlei dood hout in een rivier; in dit Danteske gruweloord zijn het beenderen van gesneuvelde mensen.

1995 *antu bedumu*; *bedumu*, onomatopée voor het zware, huilende geluid van dit spook.

1999 *Antu pugak*, spook van een gesnelde man.

2000 *Bera*^s, spook van vrouwen, gestorven bij de baring.

2001 *Menjungkai*, een vrouwelijk spook belust op de teelballen; het leeft in bos en is niet als de *bera*^s van menselijke afkomst.

- Ai^s mata beserepang dua.
 „To^s taun ku mati ka Ranti Penulang Ran ;
 2005 „To^s taun ku bebai ka ngelai besai penantai limban ;
 Djaku^s Djera Tangkung : „To^s taun ku tjundung ka rarung
 [pangudjung ban”
 „Nang kadju^s di^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s, nang rawan ;
 „Nang takut di^s Mensulit Laut, nang saban”.
 Teka basimbang batang Djenti Budjang purang padi ;
 2010 Bapantap selap tepus lidi.
 Dia^s sida^s menapan da danau neman semansak umpan, sadigah
 Menung setegal sadja^s ; [belanga^s ;
 Belepa raja pelama^s.
 Batjarik tjedik sirih nakang ;
 2015 Bapatah getah gambir dagang ;
 Babubuh bunjuh sabu kerang ;
 Batjabut lumut tembakau terandjang.
 Djerita Punai Ara tunggal kali^s ;
 Tjakap Talap Djalawat tunggal igi^s.
 2020 „Ari ni kita mansa^s, ari ni kita lalu?
 „Ari ni kita mansang, ari ni kita madju?
 „Batang nisi^s melintang galau kaju ;
 „Telampung nisi^s berapung ari ulu”.
 Teka ngerising gigi Timbu^s Djenti tunggal kali^s ;
 2025 Katawa^s njela^s Djenti Mba^s tunggal igi^s.
 Teka da-atji Timbu^s Djenti paseni da djari tintjin pemakai ;
 Ngagih djalih ubung putih pengiku^s beluai ;
 Ginting anjing denggau niting nikam tampai ;
 Teka ngatju benang biru tai pengamulu burung beragai.
 2030 Dia^s Djenti Tembai teka bakepai ngau lundjai tundjuk lima ;
 Bakunjap ngau sambang lubang njawa ;
 Bakidjap ngau bungkal igi^s mata.
 Teka melepung telampung galau kaju ;
 Batang teka melintang ari ulu.
 2035 Teka angkat Djenti Uat nadai mang-mang ;
 Teka ambau Djenti Njambau na^s bula^s balang.

2004 *Penulang Ran*, naam voor een onderdeel van de hades of schimmenwereld; *Ran* is een boom, waarvan de sterke stelen en hoofdnerfen zijn „als beenderen”, „*penulang*”.

2009 *purang padi*, een boomsoort met gemakkelijk kapbaar hout, bij voorkeur gebruikt

- wiegt. / Dan stromen de tranen langs haar neus af van Djera Tangkung, als een snoer van kralen; / Haar tranen vallen in dubbele rij. / „Dit jaar sterf ik en ga naar de Hades Penulang Ran;
- 2005 „Dit jaar sterf ik en ga in de grote (kist) van merbau-hout, waarin het lijkwater wordt opgevangen”. / Djera Tangkung zegt: „Dit jaar val ik in de doodkist gekapt met het eind van de dissel”. / „Wees niet bevreesd, gij Ndu^s Telingu^s Mendu^s, wees niet bezorgd; / „Wees niet bang, gij Mensulit Laut, wees niet angstig”. / Dan kapt Djenti Budjang takken af van een purang-boom;
- 2010 Hij kapt bladeren af van het tepus-kruid. / Daar rusten zij bij het grote meer voor de tijd nodig voor het koken van een pot rijst; / Zij toeven een ogenblik; / Zij rusten wat uit. / Zij scheuren een stuk af van het sirih-blad;
- 2015 Breken een stukje af van de gambir; / Strijken er kalk op van gebrande schelpen; / Trekken de wierige draden van de tabak uit het mandje. / Punai Ara spreekt een maal; / Talap Djelawat spreekt een woord.
- 2020 „Waar kunnen wij langs, waar kunnen wij voorbij? / „Langs waar gaan wij verder, langs waar kunnen wij door? / „Er ligt geen grote boom dwars over; / „Er drijft geen vlot bovenstrooms”. / Dan schitteren de tanden van Timbu^s Djenti een maal;
- 2025 Dan glimlacht Djenti Mba^s een keer. / Dan schuift Timbu^s Djenti de versiering aan zijn vinger, de ring ten gebruike; / Hij doet om het witte koord als de staart van een beluai-slang; / Het koord om te richten de verre werpspeer; / Hij bindt om het blauwe koord als de veren van de beragai-vogel.
- 2030 Daar wuift Djenti Tembai met zijn vijf vingers; / Hij beweegt stil de rand van zijn mond; / Hij knipt met de leden van zijn ogen. / Dan komt (plots) een zware boomstam naar boven; / Een stam ligt dwars over vanaf bovenstrooms.
- 2035 Dan gaat Djenti Uat weer op stap zonder dralen; / Djenti Njambau vertrekt zonder terugkeren. / Er ligt een brug over het Adji-meer gevormd door een genali-slang, hard en week; / Met een leuning ge-

om een geïmproviseerde zitplaats te maken in het bos van naast elkaar gelegde balkjes.

- 2010 *tepus*, *Achasma spec.*, waarvan de brede bladeren worden gebruikt voor een zitplaats op de grond; men zal nooit zomaar op de blote bosgrond gaan zitten.

- Teka batiti ngau genali da danau Adji babenjang-benjung;
 Teka ba-alau-alau ngau nabau da danau Balangkarau mesa^s batang
 [kebaung
- Batiti genali da danau pemali badjentang djemang;
 2040 Ba-alau-alau ngau nabau mesa^s batang tapang;
 Betangga^s ngau sawa^s melalintang.
 Teka batiti ngau genali mesa^s kelepek;
 Ba-alau-alau ngau nabau mesa^s tundjuk;
 Batangga^s ngau sawa^s upa ka^s mantuk.
- 2045 Keba^s teka babulu njeregu^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s asa tai takut ka
 [antu kidjang;
 Batulang njamilu^s asa tai ngaus putung temiang;
 Tulang begetar Kelatan Tanah asa tai mungkar putjung sakang.
 Babulu njeregu^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s asa tai takut ka antu mupuh;
 Batulang njamilu^s asa tai ngaus putung buluh;
- 2050 Tundjuk begetar Kelatan Tanah asa tai mungkar putjung pengaruh.
 Keba^s teka dapegai Djenti Tembai ka lundjai tundjuk lima;
 Teka genggam perakuan kanan Dudu Bajan djari dua.
 Pulau danau Belangkarau njau datengah;
 Pundjung danau Kerung njau dakelangkah;
- 2055 Tisi danau pemali njau dakilah.
 Datai ke kenambing bukit meda^s mah sida^s tampun tumit sida^s
 [langit buluh lalang;
 Tukak bulu landak sida^s Tetai Tampak datampak da tampangan
 [bukang;
 Peluntjur tanah tuntun pinggang.
 Tampun tumit buluh beredai;
- 2060 Tukak bulu landak datambak da tampangan bangkai;
 Peluntjur tanah baruh tumbas tuntun dai.
 „To^s awak sa^s Tetai Besuluh bapupuh aba^s munsuh belalawa^s;

2037 *genali* en *nabau*, mythische slangen; zij zijn *radja ular*, koning der slangen; „in werkelijkheid” zijn het „mensen” van *Negeri Udjung*, die de reizigers in de gedaante van slangen te hulp komen; zij kunnen zich naar omstandigheden groot of klein voordoen.

2047 *sakang*, eigenlijk tegengift: *obat penawar ratjun*.

2054 *pundjung*, een steilte; het meer, dat men nu is gepasseerd, is zo breed dat men de overkant niet kan zien en de steile oever ervan is bijna niet te beklimmen.

2056 *tampun tumit*, lett .doorboren van hiel, bedoeld zijn de hielpennen.

- vormd door een nabau-slang, aan het Balangkarau-meer, zo groot als een kebaung-stam; / Een brug van een genali-slang aan het tovermeer, dwars er over;
- 2040 Met een leuning van een nabau-slang zo groot als een tapang-boom; / Een brug van een python dwars er over. / Een brug van een genali-slang zo groot als een rijstkoker van boomschors; / Met een leuning van een nabau-slang zo dik als een vinger; / Een brug van een python als willende bijten.
- 2045 Dan gaan heur haren rechtop staan van Ndu^s Telingu^s Mendu^s, als geschrokken voor het kidjang-spook; / Het gaat door haar beenderen, als wanneer men schraapt op een stuk temiang-bamboe; / Haar leden trillen, (de leden) van Kelatan Tanah, als wanneer men een flesje zwaar vergift uitstort; / Heur haren gaan rechtop staan, (de haren) van Ndu^s Telingu^s Mendu^s, als in vrees voor het achtervolgings-spook; / Het gaat door haar beenderen, als wanneer men krast op een stuk bamboe;
- 2050 De handen trillen van Kelatan Tanah, als wanneer men een giftflesje uitgiet. / Dan grijpt Djenti Tembai haar vijf vingers; / Hij pakt de rechterpols van Dudu Bajan, haar beide handen. / Het eiland van het Belangkarau-meer heeft men doorkruist; / De steile kant van het Kerung-meer is men voorbij;
- 2055 De rand van het tovermeer is men gepasseerd. / Gekomen aan de helling van de berg zien zij de hielpennen der hemelbewoners van lalang-bamboe gemaakt; / Pennen van het stekelvarken der mensen van Tetai Tampak in de grond gestoken bij de afgekapte romp; / Een modderpoel, waarin men tot de heupen wegzakt. / Hielpennen van gedroogde bamboe;
- 2060 Pennen van het stekelvarken in de grond gestoken bij de afgekapte romp van het lijk; / Modderpoel in lage grond tot aan het voorhoofd. / „Dit zijn de sporen der mensen van Tetai Besuluh de vijand nazettend en van alle kanten bespringend; / „Dit zijn de sporen der mensen van Tetai Njumbuk (de vijand) voorzichtig besluitend en bespiedend”. /

2058 *peluntjur tanah*, een modderpoel met opzet gemaakt om de achtervolgende vijand te vertragen. De oorlogvoering van de oude koppenners verschilde in wezen weinig van de moderne!

2059 *buluh peredai*, gedroogde bamboe, welke hard en bros is; men plaatste zulke pennen graag aan de overkant van een boomstam over de weg, zodat men bij het overstappen of afstappen erin zou trappen.

2062 *Tetai Besuluh*, lett. stralende sterren.
Tetai Njumbuk, lett. opkomende sterren.

- „To³ awak sa³ Tetai Njumbuk njubuk duduk ngipa³”.
- Oleh tekah bedjalai djampat Djenti Uat munji mepat selubat upang;
- 2065 Tingkah lobah laka³ dasingkang;
- Rengung patung munji tedung mentan sarang;
- Ginsit tumit munji ritit kaju babajang;
- Biuh tubuh munji sinduh numbuh bunga sengkabang.
- Teka tembu³ sida³ ka Biru³ Landu³ Pangiku³ Undai;
- 2070 Teka datai sida³ ka Bemban Delapan Pengidjap Mampirai;
- Teka ngembing Tinting Aping Tening Pengiling Bidai;
- Ngeranggit bukit Lengadai Tuai;
- Ngembing Tinting Kelamiding Pandjai.
- Dia³ nemu abi sa³ Tetai Telu babubu nampun resan;
- 2075 Dia³ baru³mah sida³ meda³ abi sa³ Tetai Badura³ bentaja³ pengiga³
[djelan;
- Datai ka kenambing bukit dia³ sida³ meda³ abi sa³ mapit
[ngarinding dan;
- Dia³ sida³ meda³ abi sa³ Tetai Badura³ nindja³ balalin tapan.
- Datai sida³ ka pangkal babas pengerang;
- Datai ka babas rimba³ bali³ batang;
- 2080 Njengau rantau padi mawang.
- Dia³ tekedji diri Tiung Bali aba³ Timbu³ Djenti meda³ radja ke-
[ladi Pinggan Gereni tumbas mesa³ gutji benda meniang;
- Meda³ radja tebu Pinggan Ketuju njagu tudu kaju tapang;
- Radja abuk Tangkup Mangkuk tumbas mesa³ kelepuh indu³ tibang;
- Meda³ lia³ sida³ Tetai Bedura³ tumbas mesa³ pala³ sakap njekang;

2069 *Biru³ Landu³*, een bergrug, waar veel *biru³* groeit, een kruid met rozetstandige, brede, handvormige palmbladeren op bosgrond. De reizigers lopen nog dagen lang over in deze verzen genoemde bergen, vóórdat zij de eerste sporen van mensen ontmoeten. *Pangiku³ Undai*, als de staart van een garnaal; slaat op het *biru³*-kruid in pas ontluikende vorm.

2070 *pengidap mampirai*, lett. als de latjes rond de gleuf van een fuik: zo dicht groeit de *bemban*, *Donax Arundastrum*, op bedoelde berg.

2071 *aping*, een palmsoort gelijkend op een klapper.

Tening Pengiling Bidai, lett. recht uitgestrekt als een opgerolde rotanmat.

2072 *lengadai* en *kelamiding*, boomsorten.

2074 vgl. voor deze en volgende verzen de aantekeningen bij vers 368 e.v. Hier wordt geleidelijk beschreven, hoe men komend uit onbewoonde gebieden de nabijheid

- Djenti Uat lopen snel en het klinkt als wanneer men een nangka-vrucht fijn hakt ;
- 2065 Schijnbaar langzaam, maar met grote passen en hoog opgerichte benen ; / Hun hielpezen kraken als boomstammen, die heen en weer gaan ; / Hun benen zoeven als het geluid van een cobra, die zijn nest bewaakt ; / Hun romp ruist in snelle gang als de droge moesson, die de tengkawang-bloesem wekt. / Dan komen zij aan (de berg) Biru^s Landu^s Pangiku^s Undai ;
- 2070 Zij komen aan Bemban Delapan Pengidjap Mempirai ; / Zij lopen langs de helling van Tinting Aping Pengiling Bidai ; / Zij beklimmen de berg Lengadai Tuai ; / Zij volgen de helling van Tinting Kelamiding Pandjai. / Daar treffen zij sporen der lieden van Tetai Telu, waar deze een fuik hebben gezet in een afdamming ;
- 2075 Daar pas zien zij tekens der lieden van Tetai Badura^s, waar zij (een plek) hebben gezocht om een fuik te zetten ; / Gekomen aan de helling van de berg zien zij de sporen van lieden die een valraam hebben gezet bij weggekapte takken ; / Daar zien zij sporen der lieden van Tetai Badura^s, waar deze een gevlochten bamboe-strik hebben gespannen. / Zij komen aan het begin van oud secundair bos ; / Zij komen aan één- of tweemaal gekapt bos ;
- 2080 Zij zien in de verte een ladang-complex van padi-mawang. / Daar staan zij verwonderd Tiung Bali en Djenti Timbu^s ziende de reuze caladium van Pinggan Gereni zo groot als een oude gutji-martavaan ; / Ziende het reusachtige suikerriet van Pinggan Ketuju reikend naar de kruin van een tapang-boom ; / Het reusachtige knolgewas van Tangkup Mangkuk zo groot als een wijde boomschorskoker voor rijst ; / Ziende de gember der lieden van Tetai Bedura^s zo groot bijna als de omtrek van een hoofd ;

van een menselijke nederzetting waarneemt : eerst tekenen van jachtgebied, dan houdt het oerbos op en komt men aan oud secundair bos, tientallen jaren geleden gekapt voor ladang, vervolgens aan jong bos en tenslotte aan het ladang-complex tot op een uur of soms meer afstand van het dorp.

- 2078 *babas*, algemene naam voor secundair bos onderscheiden in : 1. *babas pengerang*, oud secundair bos ; 2. *babas rimba^s*, secundair bos ontstaan na het vellen van oerbos ; 3. *babas bali batang*, secundair bos nadat men reeds tweemaal een ladang op dezelfde plaats heeft gemaakt ; 4. *babas damum*, secundair bos na reeds meerdere malen op dezelfde plaats een ladang te hebben gemaakt.
- 2080 *padi mawang*, geen huidige padi-soort, doch de „mythische” padi, welke men oorspronkelijk had en waarvan de korrels zo groot waren als uien, *mawang*.
- 2081 *Pinggán Gereni*, titel voor *Djelajan Kaja*, aan wiens hemelhuis de reizigers nu zijn aangekomen. Zo ook de volgende titels.

- 2085 Maja^s sigi^s njangka^s tumbas sepaka^s batang ;
 Belaut upa djungkung balau langkang.
 Lepi^s munti^s tisi uma njau kalangkah ;
 Pun padi sila dakilah ;
 Rantau belah uma njau datengah.
- 2090 Teka ngusung tjawak sa^s Tetai Tampak dawang menua ;
 Nudju tepu sa^s Tetai Telu batu menala ;
 Ngusung anting sa^s Bintang Naning punggung perangka ;
 Tembu^s ka sintuk Lubuk Mangkuk dindang peleku^s gajau buta.
 Teka menung sida^s de pun kelampu^s tjundung djalai sida^s njandih
 [paung sumpit tapang ;
- 2095 Teka ngusung gugu^s buluh perindu^s djalai Ndu^s Telingu^s Mendu^s
 [nepu^s peleku^s bentang adjang ;
 Datai ka tangkai aur babungai djalai ngelempai sapai badju benang ;
 Datai ka pating aur gangging djalai njauh tantung terabai pilang.
 Dia^s sida^s mani^s ka Landau Langki^s ;
 Mamuh ka Landau Belusuh ;
- 2100 Njelam ka Lubuk Dalam.
 Ngasak latak da tapak kaki ;
 Ngeletji^s daki^s da dada djari ;
 Ngarunding apik da asam pipi.
 Uдах djalai bajah ;
- 2105 Badu^s djalai tembu^s ;
 Nanggal djalai sual.
 Djenti Uat melit tjawat bulung dagang ;
 Ngalatja Serabaja djera dabunga muduh da tampang ;
 Tingkau malau upa takau djerangau pulang ;
- 2110 Ngapis setangan Bugis upa tulis meniboï arang ;
 Ngatji batik Betawi tinggang tisi batik Tjemarang.
 Njai Tangkup Langgai njapai bingkai tanggoï telajang ;

2086 *belaut*, *Ipomoea batatas*; als deze vruchtbaar groeit, zo zegt men, komt de knol boven de grond uit als de luchtwortels van *djungkung*, een *Alstonia spec.*, waarvan het zachte, witte hout gebruikt wordt voor het handvat, *langkang*, van het lichte, Dajakse bijtje of *beliung*.

2090 *tjawak*, de kom van het dorp, met al de aanplant rondom; ongeveer tot waar de sporen der huisvarkens beginnen op de toegangswegen tot het dorp, d.i. ongeveer een kwartier lopens van het huis.
dawang, het erf rond het huis tot en met de badplaats en de padi-schuurtjes en de vruchtbomen rondom het huis. Als er verbodsbepalingen zijn gelden deze voor de gehele *dawang*, doch niet meer voor de *tjawak*.

- 2085 Veel maja^s-knollen ook, zo groot als de ruimte tussen twee boomstammen; / En batatas-knollen als pelai (gebruikt voor) het zachte handvat (der bijl). / De bamboe-haag van het rijstveld is men gepasseerd; / De padi-halmen is men voorbij; / Het ladang-complex is men doorgetrokken.
- 2090 Zij komen aan de rand van de kom, de woonplaats der lieden van Tetai Tam-Tampak; / Zij gaan naar het erf der lieden van Tetai Telu; / Zij gaan naar het erf van Bintang Naning, waar houtkapsel ligt; / Zij komen aan de bocht van Lubuk Mangkuk, de woonplaats van een blinde krokodil. / Zij blijven staan bij een overhellende kelampu-boom, waar men zijn blaasroer tegen zet met schacht van tapang-hout;
- 2095 Zij gaan naar een pol van perindu^s-bamboe, waar het vrouwvolk haar opgerolde rotan-gordel neerlegt; / Zij komen bij een struik van aur-bamboe, waar men zijn jasje met rood garen overhangt; / Zij komen bij een pol van gangging-bamboe, waar men zijn sieraden ophangt. / Daar baden zij in de Landau Langki^s; / Zij baden in de Landau Belusuh;
- 2100 Zij duiken in de Lubuk Dalam. / Zij schuren de modder van hun voetzolen; / Zij wrijven het vuil van armen en handen; / Zij wassen het stof van hun wangen. / Zij zijn klaar, het is genoeg;
- 2105 Zij houden op, het is voldoende; / Zij eindigen, zij zijn voldaan. / Djenti Uat draaien hun lendedoek om van (zwart) bulung-katoen; / Zij winden om de hoofddoek van Surabajaas patroon met rode bloemen en purperen baan; / Zij doen om de gebatikte hoofddoek (met geelgestipte rand) als de stengel van opnieuw uitgelopen kalmoes;
- 2110 Zij schikken de Boeginese hoofddoek, fraai getekend als de maniboei-eekhoorn; / Zij schikken hun Bataviaas batik met bovenrand van Semarang-batik. / Njai Tangkup Langgai grijpt de rand van haar

2091 *batu menala*, het midden van het schoongekapte erf onmiddellijk rond het huis.

2092 *anting*, kapsel van hout.

punggang perangka; *punggang*, eind, overschot; *perangka*, alle bouw materiaal van een huis met uitzondering van de ijzerhouten palen; deze en andere afval wordt nu en dan van het erf afgeveegd naar de rand van de struik- en boomaanplant rond het huis.

2096 *aur babungai*, lett. bloemdragende aur-bamboe; de witte bladscheden van deze bamboe worden als bloemen bij het dansen in het haar gestoken.

2097 *tanting terabai pilang*, vgl. vers 1272.

- Musing sumping mata uang;
 Njapai selampai kain selindang.
- 2115 Teka niti panti tebalian tai tebal sekilan tepangan punggang;
 Nidjak panti pèrak tai tampak bekaderang;
 Niti panti besi batatah kudi mesa^s ati buah pinang;
 Ngusung durung penanggung djelapang;
 Nengah pasah batungkah tiang;
- 2120 Negu^s langgu^s tunsung lajang;
 Nengah gugu^s sabang seluang;
 Nengah menala tepu dinding sabu ngkarangan kerang;
 Negu^s tangga^s indu^s munji teraku^s babi belelang;
 Nginti^s alau munti^s bisi^s ai^s tempangan punggang;
- 2125 Njigung alau lampung tai datibung ka tulang orang;
 Nudjai sempana landai baik penantai pingai lajang;
 Nidjak tangga^s anak kemantjiak munsang muang;
 Temu batu bedaga^s-dugu dinding sengalang pentik kumpang;
 Ngemban menturan dabalán lintang;
- 2130 Ngembing dinding birang mang.
 Dia^s sida^s meda^s para^s Djelajan Tua^s pandjai lima^s dinding pala^s
 [leka balang;
 Meda^s meriam Ningkan Djelajan bekadangam seperundus lubang;
 Meda^s pasung Tangkup Djalong tambit kungkung de pun tiang.
 Meda^s tiang Tangkup Malang tulin pangkap anak lila;
- 2135 Teka nudju ruai Tangkup Pinggai upa balai anak radja;
 Meda^s dinding Djelajan Kering tukang kantjing orang Tjina.
 Meda^s atap Djelajan Kuat tulin dasemat ka kawat Djawa;
 Datai ka dinding Djelajan Kering dia^s sida^s njelit kingking pena-
 [wan tangang;
 Ka ringka^s kawing sida^s njauh tilin ulu tulang;

2133 *pasung*, binden; bedoeld *anak pasung*: kinderen op sneltocht buit gemaakt, werden eerst met een rotan-ring om de hals, *tambit kungkung*, aan een huispaal vastgebonden, zoals men dat nu nog doet met een aap, totdat ze voldoende vertrouwd werden. Zulke kinderen werden tot slaven. Wat de behandeling overigens betreft verschilde deze sterk al naar de aard van hun meester; er waren er, die slechts wat oude rijst kregen in een klapperdop, zoals de honden, en ook die zeer goed werden behandeld. Sinji zei mij, dat „*keturunan lapis kedua*”, de tweede generatie

- bamboe-hoed; / Zij draait haar oorbellen aan; / Zij doet om haar borstdoek, haar sjaal.
- 2115 Zij lopen over het plankier van ijzerhout, een span dik op de kapzijde; / Zij gaan over de brug van flonkerend zilver; / Zij volgen het ijzeren plankier met goud ingezet zo groot als het hart van de pinang-noot; / Zij gaan naar de rijtschuurtjes met houten schijven; / Zij lopen langs de schuurtjes met kruisbalken tussen de palen;
- 2120 Zij strijken langs de jonge knoppen van de Hibiscus-struiken; / Zij lopen langs een groep Cordyline-boompjes; / Zij gaan over het erf met fijn wit zand van de zandbank; / Zij gaan de vaste trap op, waar klinkt het gesmak der gestreepte varkens; / Zij grijpen de leuning met water in het kagat;
- 2125 Zij schuren met de ellebogen langs de leuning van licht hout met pennen van mensenbeenderen; / Zij stappen op de steunbalk gebogen als (de armen) van iemand die een lajang-schotel ophoudt; / Zij treden op het bovenstuk van de trap, dat piept als een springende musang; / Zij komen bij de wiegende zware stenen, waarop staan de sacrale afweerbeeldjes van kumpang-hout; / Zij gaan langs de richelbalk tegendraads gekapt met de dissel;
- 2130 Zij lopen langs de wand van gespleten mang-hout. / Daar zien zij de zolder van Djelajan Tua^s, vijf vadem lang met gesnelde koppen; / Zij zien het kanon van Ningkan Djelajan met de gapende loop, waar men een arm in kan steken; / Zij zien de (buitgemaakte) kinderen van Tangkup Djalung met een halsband vastgebonden tegen een paal. / Zij zien de huispalen van Tangkup Malang elk met een klein kanon ertegen gebonden;
- 2135 Zij gaan naar de voorgalerij van Tangkup Pinggai als de balai van een koningszoon; / Zij zien de wand van Djelajan Kering, gemaakt door een Chinese timmerman; / Zij zien de dakbedekking van Djelajan Kuat, geheel gebonden met Javaans ijzerdraad. / Gekomen bij de wand van Djelajan Kering steken zij daar hun lansen tussen met weerhaken; / Aan de hertengeweien hangen zij op hun parang met benen gevest;

van dergelijke slaven vroeger, nu nog leven.

Tangkup Djalung, titel voor *Djelajan*, het hoofd van dit huis; deze titel, evenals de volgende, *Tangkup Malang* en *Tangkup Pinggai*, zijn zeer gebruikelijke lofprijzingen op de macht van een persoon; *tangkup*, herstellen, maken van wat gebroken is; *djalung* en *malang*, namen voor kommen; *pinggai*, schotel. Het werk van een pottbakker als maker van kommen en onmisbaar vaatwerk wordt ook door Isaïas gebruikt als beeld van Gods souvereiniteit over de schepselen.

2140 Da punggang kepan sida⁵ njagu tudu bulu kenjalang.

*Legai dua berimbau,
Bilau da repi tasau;
Udah djingaiiku ngandai ka temuai tai baru⁵ datai,
Baru⁵ rendauku bagurau ka Pinggan Kasau njau belantjau.*

2145 Teka ngerembai bidai Tangkup Pinggai pakan pelintang ;

Ngalatja siana Djawa ui sega⁵ seluang ;

Ngatji peremudani tai pengamulu ati remaung dandjang ;

Ngerembai tikai andai kerawang punggang.

„Ka atau pindai to⁵, Tandang Temuai, tai belantai lintang ;

2150 „Ka atau bangka to⁵, mèh Timbu⁵ Djanda, bangsa tekelang ;

„Ka atau kersi to⁵, mèh Timbu⁵ Djenti, ui sega⁵ seluang”.

Teka duduk bebandung sida⁵ da atau mampangung upa kebaung

[sagu tengkabu ;

Badindjang-dindjang sida⁵ da panggung penegang upa tapang kaju

[pintu ;

Bakemban-kemban sida⁵ da panggung pintan upa keladan nti⁵ bedan

[njiku ;

2155 Batunga⁵-tunga⁵ sida⁵ mpat lima⁵ da atau tingka⁵ upa

[kiara⁵ tundjang seribu.

*Legai dua berimbau,
Sekaju tumbuh da batu;
Udah djengaiku ngandai ka temuai tai baru⁵ datai.
Baru⁵ gumuku njelatu ka Pinggan Ketuju ngumbai bunsu.*

2160 „Ninga di⁵ Kumang Sabuk, Ajam Mata ;

„Dajang Tempa Kebajang, Dara Tempa Pedanga ;

„Telandjing Putih Kuning, Dara Buntar Mua ;

„Djawai Pudun, Ambun Betandan ;

„Dajang Kumang dua nama ka Kumang Ketingan”.

2142 *tasau*, naam voor een gekapt stuk bos, dat ongebrand blijft liggen en pas een volgend jaar voor ladang wordt gebrand, een proces, dat men meermalen volgt bij het kappen van oerbos; bij secundair bos kan dit niet meer wegens de snelle aanwas van onkruid op zulk een *tasau*.

2151 *kursi*, stoel; nu heeft men veel eigen gevlochten rotan leunstoelen bij de Muallangers; vroeger maakte men evenwel ook zitplaatsen van gevlochten rotan, maar zonder rug en voor meerdere personen.

2153 *panggung penegang*, een hoge rustplaats reikend tot de heup.

- 2140 Aan het eind van de dwarsbalken hangen zij hun hoofddekseel met veren van de neushoornvogel.

*Twee legai-bomen bij elkander,
Een bilau-boom aan de rand van gekapt bos;
Mijn keel heeft gezongen van de gasten juist gekomen,
Nu gaat mijn stem verhalen van Pinggan Kasau, die de matten spreidt.*

- 2145 Hij rolt de rotan-mat uit, Tangkup Pinggai, met dwarsstrepen van boomschors; / Hij spreidt de Javaanse rotan-mat van sega^s-rotan; / Hij spreidt zijn tapijt gestreept als de huid van een boomtijger; / Hij rolt uit de siermat met opengewerkte rand. / „Op dit verhoog, gij gasten, met dwarsliggende planken;
- 2150 „Op deze ruime rustplaats, gij Timbu^s Djanda, met versierde rand; / „Op deze zitplaats, gij Timbu^s Djenti, van sega^s-rotan.” / Dan gaan zij bij elkaar zitten op het verhoog als epiphyten op een kebaung-boom; / Dicht bijeen op de hoge zitplaats als tapang-bomen gebruikt voor het maken van deuren; / Met velen tezamen als de keladan-boom met hoekige takken;
- 2155 Zij gaan zitten met vier, vijf bijeen op de rustplaats als een waringin met duizend luchtwortels.

*Twee legai-bomen bij elkander,
Een boom groeiend op de stenen;
Mijn keel heeft gezongen van de gasten pas gekomen,
Nu gaat mijn mond verhalen van Pinggan Ketuju, die zijn jongste
[zus roept.*

- 2160 „Luister gij Kumang Sabuk, Ogenweelde; / „Jonkvrouw Tempa Kebajang, Dara Tempa Pedanga; / „Telandjing Putih, Meisje-met-rondgelaat; / „Djawai Pudun, Ambin Betandan; / „Dajang Kumang, nog een andere naam: Kumang Ketingan.”

2154 *panggung pintan*, een rustplaats met ornament, *ukir-ukir*, en geveerd met rode aarde.

2160 Hier roept *Djelajan*, het kamponghoofd, die zelf de vreemdelingen niet kent, zijn in tweevoudige zin knappe zuster om te vertellen, wie de gasten zijn. Haar eigenaam is *Djawai Pudun*.
sabuk, een soort weefsel.
ajam mata, lett. waar het oog mee speelt; *ajam*, speelgoed. De overige titels wist mijn zegsman niet te verklaren.

- 2165 Dadinga Ketingan Dara njau beteli-teli;
 Dapending Ketingan Luning njau bereti-reti.
 Teka badu^s ia ngasing meling tundjuk udjung;
 Berenti ia ngani bediri tiang lampung;
 Teka badu^s ngajam Kumang Ketingan nengelam punggung lintung;
- 2170 Teka badu^s ia nabu^s ngalanggu^s buah djaung;
 Badu^s ia njepak ngiring anak beringin kebug.
 Teka ngebu pintu Ketingan Pantju tangkup sebang;
 Ngusai lalambai sega^s seluang;
 Ngembing dinding rirang mang;
- 2175 Teka ngusung pindai pandjai belantai lintang;
 Nudju bangsa menawa bangsa tekelang;
 Nudju pintan tinggi^s tuntun pinggang.
 Teka kupi^s undjur Ketingan Djubuh ari baruh panepan langan;
 Kupi^s katak kemarimpan;
- 2180 Kupi^s riuh ke bung ke kanan.
 Seleka djerita Djelajan Kaja njau pandjang anjai;
 Sigi^s djaku^s njau teruma^s rumbai.
 „Ninga di^s bunsu, djaku^s Pinggan Ketuju, ku panudi adai;
 „Ninga di^s senua^s ku, tampung njawa;
- 2185 „Di^s adi^sku kepi^s kepala.
 „Munji ku tai udjan, di^s alang panjimpan, tabalik ke langit;
 „Upa batu mah ku, di^s alang bunsu, tai bagaring ka bukit.
 „Sapa ika^s sida^s mpat lima^s, di^s alang senua^s, batang nama?
 „Sapa sidin, orang tua?
- 2190 „Sapa apang tai tembu^s datang, di^s Dajang Ketingan Kumang, tai
 [ngumpang ka dulang kabatja?
 „Sapa indai temuai tai tembu^s datai, di^s Njai Ketingan Djawai, tai
 „Sapa sidin, orang tua?” [pandai ngada?
 Teka munji beli Ketingan Pantji aba^s Djelajan Berani nti^s kena^s
 Munji tutuk nti^s kena^s tingkal; [djual;
- 2195 Munji dagang Ketingan Kumang aba^s Tangkup Malang nti^s pulang
 „Pia^s kati ati mèh menjadi^s laki nadai betali pantus? [modal.
 „Kati pending mèh nadai betali terus?

2171 *Ketingan Pantju*; *pantju* of *pantji*, schoon, knap.

2183 *Ku panudi adai*, lett. na mij komend; merkwaardige woordschikking, ook indien dit *ku* nog als „possessivum” bij *bunsu* zou behoren.

2186 Met deze vergelijkingen wil *Djelajan* erkennen, dat hij eigenlijk aan haar moest vertellen, wie de gasten zijn.

- 2165 Zij hoort het, Ketingan Dara, en duidelijk; / Zij verneemt het, Ketingan Luning, en begrijpt. / Zij houdt op met het spinnen van de trillende draad aan de top van haar vinger; / Zij staakt het garen winden op de lichthouten pennen; / Kumang Ketingan houdt op met vlechten van de gekleurde stroken;
- 2170 Zij houdt op met garen winden tot een bol als een jonge djaung-vrucht; / Zij houdt op met het vlechten van een waringin-motief. / Ketingan Pantju opent de deur met panelen; / Zij trekt aan het deurtouw van rotan-sega³; / Zij loopt langs de wand van gespleten mang-hout;
- 2175 Zij gaat naar de lange rustplaats met dwarsliggende vloer; / Zij gaat naar de ruime rustplaats met versierde rand; / Zij loopt naar de hoge rustplaats reikend tot de heup. / Daar beneden gaat zij zitten, Ketingan Djubuh, één been gevouwen, het andere gestrekt als een zitplaats in het bos; / Zij gaat zitten kikvorsgewijs, de benen onder zich, zeer netjes;
- 2180 Zij zit met beide benen naar rechts gevouwen. / Een woord van Djelajan Kaja, lang en breed; / Een gesprek met veel omhaal van woorden. / „Luister, gij zusje, zegt Pinggan Ketuju, laatst geborene; / „Luister, gij mijn jongste zus, mijn bloedeigen zusje;
- 2185 „Gij mijn meisje, volle zus. / „Ik spreek, o gij lief zusje, als regen die terugvalt naar de hemel; / „Als een steen, gij jongste zus, die de berg oprolt. / „Hoe heten deze vier, vijf mensen, gij jongste zus, hoe is hun naam? / „Wie zijn hun ouders?
- 2190 „Wie is de vader van deze pasgekomenen, gij meisje Ketingan Kumang, (de vader) die voor hen de badschotel maakte van kabatja-hout? / „Wie is de moeder van de juist gekomen gasten, gij Njai Ketingan Djawai, (de moeder) die hen heeft gebaard? / „Wie zijn hun ouders?“ / Het klinkt tussen Ketingan Pantji en Djelajan Berani als een koopgesprek bij accoord gesloten; / Het klinkt als het rijststampen juist in de maat;
- 2195 Het klinkt tussen Ketingan Kumang en Tangkup Malang als een koop gesloten tegen kostprijs. / „Hoe is het nu met je, mijn broer, weet je dat niet? / „Wat is dat nu, hoor je niet goed? / „Hoe nu, zien je ogen,

alang panjimpan; *alang*, jongste zus; *panjimpan*, verzorgster: omdat de jongste zus haar oudere broers moet ten dienste staan met allerlei hulpvaardigheden.

2188 *ika*³, naam; een oud woord.

2190 *kabatja*, een boom met mooi, duurzaam hout, gelijkend op *merbau*, *Intsia*.

- „Kati mata mèh menjadi^s tua nadai betali rantus?
 „Kumbai mèh nadai serambai kita nunda^s tandan gemili^s?
 2200 „Setumpang kita^s nunda^s buah njeli^s?
 „Lagi^s sepupu kita geli^s-geli^s.
 „Lagi^s sepipih nunda^s pisang pali^s.
 „Mandal kita, angku^s menjadi^s”.
 Dabilang Dajang Ketingan Kumang ka Tangkup Malang bateli-teli;
 2205 Datusoi ia bereti-reti.
 „Nti^s pia^s teka bai^s ka sandik bilik lawang;
 „Lajan ka beram, di^s Katingan, gajung lumpang;
 „Rupai ka salai, di^s uai Ketingan Djawai, rangkai dapanggang;
 „Timba^s ka tjuka olèh di^s senua^s raru^s kedang;
 2210 „Pambu^s ka telu^s, di^s Ndu^s, manuk kepajang”.
 Teka dapegai Njai Ketingan Djawai ka lundjai tudjuk kelantjingan;
 Teka dagenggam-genggam Kumang Ketingan perakuan djari berang.
 Ngusai lalambai sega^s seluang;
 Njandih da pelipih tiang medang.
 2215 Teka: „Duduk da tikai andai mèh tandang temuai”, djaku^s Njai
 [Ketingan Djawai, „kerawang punggang”].
 Teka batimba^s tjuka^s sida^s mpat lima^s raru^s kedang;
 Baterungan beram peragi dajang.
 Da-ambi^s sida^s sigi^s njau nundjan ka dua;
 Daketjap mpat nundjan ka lima.
 2220 Keba^s teka munji Belitang gajung lumpang nama^s rang Djenti
 [Budjang, tai njegang ka tawang Tinjan tangan detan batu Keli;
 Munji Ngaring mantjing ka Djengkang ke dalam, ili^s danti^s batu
 [Babi;
 Gajung seteguk njama^s renguk munji Sapauk tai njuruk ka adau
 [garam pangila^s liga^s garam njadi;
 Munji Sangaja^s tai leka^s ka mata ari padam tjanggai dapakai
 [Matjan Muri;
 Tuak gajung nama^s rekung Djenti Madjung munji Menjumbung
 [tai mantjung ka Gan, djalai Pangiran Senarung aba^s
 [Radin Inkgung ngatung tambung djelawat serenti;
 2225 Munji Kapuas tai mulas ka ulak Liman ili^s danti^s Djawa djadi.

2206 De hartelijkheid en gezelligheid, welke spreekt uit deze telkens terugkerende schildering bij de ontvangst van gasten, voelt men ook nu nog als een weldoende eigenschap van de Mualang-Dajaks.

jij oudere broer, niet meer helder? / „Dacht je dan, dat deze niet onze familie zijn van één gemili^s-tros?

- 2200 „Onze eigen stam als de vruchten van één maiskolf; / „Onze neven, echte bloedverwanten; / „Van één familie als van één pisang; / „Onze neven, aangenomen broers.” / Zij zegt het, Dajang Ketingan Kumang, aan Tangkup Malang zeer duidelijk;
- 2205 Zij vertelt het klaar en helder. / „Als het zo is, breng hen dan naar binnen in het woonvertrek; / „Geef hun rijstwijjn, gij Katingan, gegiste drank; / „Breek hun een stukje gerookte vis af, o gij Ketingan Djawai, droog gerookt; / „Schep voor hen de zure drank, gij jongste zus, met schors van raru^s-kedang;
- 2210 „Pel een eitje voor hen, gij meisje, van de kepajang-kip.” / Dan grijpt Njai Ketungai Djawai haar hand, haar pink; / Kumang Ketingan pakt haar bij de pols, bij de arm. / Zij trekt aan het deurtouw van rotan-sega^s; / Zij doet haar leunen tegen de middenpaal van medang-hout;
- 2215 Dan: „Ga zitten op de siermat, gij gasten”, zegt Njai Ketingan Djawai, „met opengewerkte rand.” / Zij schept rijstwijjn voor hun vieren of vijven, met schors van raru^s-kedang; / Zij geeft hun rijstwijjn door een meisje bereid. / Zij nemen een kom en reiken naar een tweede; / Zij hebben er vier geproefd en grijpen naar een vijfde.
- 2220 En het klokt als de Belitang-rivier, de wijn die het keelgat binnenstroomt van Djenti Budjang, die ontspringt in het Tinjan-moeras, als zij wordt tegengehouden door de Keli-steen; / Het maakt een geluid als de Njaring die ontspringt in Djangkang, waar deze benedenstrooms wordt opgewacht door de Babi-steen; / De slok tuwak, die de keel binnengaat, klokt als de Sepauk die ontspringt bij de zoutbronnen, waar men ging kijken naar het inkoken van zout; / Een geluid als de Sungai Ajak, die ontspringt in het westen, waar Matjan Muri woonde; / De rijstwijjn, die het keelgat van Djenti Madjung binnenstroomt, maakt een geluid als de Menjumbung, die ontspringt bij de Gan-waterval, alwaar Pangiran Senarung met Raden Ingkung een reuze djelawat-vis ving;
- 2225 Een geluid als de Kapuas, waar deze ronddraait bij de Limas-kolk,

2223 vgl. vers 980 en noot 38 van de inleiding; een voorbeeld hoe een oudere toeschrijving door een van recente datum wordt vervangen.

Keba^s teka badangan-dangan Djenti Tudan olèh tuak beram melan-
 [djan sedan mudah djera ;
 Teka berupa nalili-lili Timbu^s Djenti da tuak ragi upa padi da tisi
 [uma ;
 Teka mansau berandjau Djenti Njambau upa sibau mudah seleka ;
 Teka berupa mèrah berandah Djenti Tudah upa buah serangki tama.

2230 *Gembi ku panggal panti,*
Melebu^s ku pantap timpu^s ;
Udah gigi nalili ka Timbu^s Djenti,
Baru^s kaju^s ku badjaku^s ka Ndu^s Telingu^s Mendu^s.

„Ninga di^s lantang seni^s tjepi^s ka nasi^s, djaku^s Ketingan
 [Indi^s, ngamunga le pang”.

2235 Njai Ketingan Djawai teka ngarupai salai, ka lantang sadai tai baru^s
 [datai, rangkai dapanggang ;
 Suruh bakepal umpan Dudu Bajan tunggal gempalang ;
 Teka da-agih ka gerih keli^s kumpang ;
 Dadjengkau ka pau palau batang ;
 Dapambu^s ka telu^s manuk kepajang.

2240 Kenjang Dajang Telit Benang, bekasang-kusung ;
 Kenjal gemital upa buntal dasambung.
 „Nti^s udah makai mèh tandang temuai, nang selagat pansut ka ruai ;
 „Nti^s ku udah ngerupai mèh ka salai rangkai dapanggang ;
 „Nti^s ku udah mantjing mèh ka pating kundi nanang ;

2245 „Nimba^s mèh ka tjuka^s raru^s kedang”.
 Mangkuk sampang njau dadjendjang Dajang Ketingan Kumang aba^s
 [mangkuk radja beta ;
 Njau dapitan Kumang Ketingan mangkuk tuman da-undan mang-
 Tjangkir njau da-adir aba^s mangkuk air rupa. [kuk telu^s buaja ;
 Teka njau da-ambi^s Djenti Meli^s suti^s njau nundjan ka dua ;

2250 Daketjap Djenti Uat mpat njau nundjan ka lima.
 Teka njau mansau berandau Djenti Njambau da tuak nau upa
 [sibau mudah seleka ;
 Njau mèrah mamping Djenti Nading da tuak kiping Ketingan
 [Luning upa lempuing da uma ;

2234 *tjepi^s*, een klompje rijst een klein kind bij beetjes in de mond stoppen ; aan een wat groter kind geeft men zo'n in de vuist gekneed, langwerpig klompje met wat zout erop in de hand. Hier spreekt *Djawai* in kooswoordjes tot het reeds vol-

tegenover welker monding Java ligt. / Dan krijgen zij rode koppen, Djenti Tudan, door de rijstwijjn, als een tak rijpe, rode melandjan-vruchten; / Zij worden rood, Timbu^s Djenti, van de gegiste tuwak, als de padi aan de rand van het veld; / De gezichten van Djenti Njambau gloeien als een rijpe sibau-vrucht; / Zij worden vurig rood, Djenti Tudah, als een vrucht van Spaanse peper.

- 2230 *Ik kap een gembu-boom voor een plankier,
Ik kap een melebu^s-boom recht in;
Mijn tanden hebben verteld van Timbu^s Djenti,
Nu gaan mijn wangen verhalen van Ndu^s Telingu^s Mendu^s.*

„Luister gij meisje, neem rijst, zegt Ketingan Indi^s, (wit) als de lepang-bloesem.”

- 2235 Njai Ketingan Djawai breekt een stukje gerookte vis af voor het lieve kind juist gekomen, droog geroost; / Zij zegt Dudu Bajan een rijstklompje te nemen, één vuistje; / Zij bereidt haar een gekerfd keli^s-visje; / Zij pakt van boven (uit het korfje) een in blad geroosterd palau-visje; / Zij pelt een eitje voor haar van de kepajang-kip.
- 2240 Voldaan is Dajang Telit Benang, geheel verzadigd; / Geheel rond als een opgeblazen kogelvis. / „Als ge hebt gegeten, gij gasten, gaat dan niet direct naar de voorgalerij; / „Wacht tot ik jullie een stukje heb gebroken van het gerookte visje, droog geroost; / „Wacht tot ik jullie wat heb geschonken uit de aarden kruik met tuit;
- 2245 „Tot ik jullie heb geschept van de rijstwijjn met schors van raru^s-kedang.” / Zij zet de geëmailleerde kommen klaar, Dajang Ketingan Kunang, met de radja-beta-kommen; / Kumang Ketingan ordent de blauwe kommen tezamen met de witte kommen als krokodilleneieren; / Zij zet de kopjes klaar met de Europese kommen. / Ze hebben er één genomen, Djenti Meli^s, en grijpen naar een tweede;
- 2250 Ze hebben er vier geproefd, Djenti Uat, en reiken naar een vijfde. / Zij krijgen rode koppen, Djenti Njambau, van de rijstwijjn als een rijpe sibau-vrucht; / Zij zijn rood, Djenti Nading, van de tuwak van Ketingan Luning als de curcuma op het veld; / Zij hebben rode gezichten, Djenti Tudan, als een tak rijpe, rode melandjan-vruchten; / Zij

wassen meisje.

- 2242 Men pleegt aan gasten reeds voor het eten rijstwijjn te geven met wat toespijs, *tabas* geheten (vers 2215 e.v.) en na het eten begint pas het eigenlijke drinken.

- Badangan-dangan Djenti Tudan upa melandjan sedan mudah djera;
 Teka nelili-lili Timbu^s Djenti da tuak ragi Ketingan Rangi upa
- 2255 Teka djerita Djenti Djanda njau tunggal kali^s; [padi da tengah uma.
 Teka ba-andai Djenti Tembai aba^s Ketingan Djawai njau unggal igi^s.
 „Ninga di^s Njai Ketingan Djawai, kami tubah lagi^s nemuai, lagi^s
 [njantamu;
 „Tubah lagi^s ka^s ngili^s, di^s Ketingan Indi^s, tubah lagi^s ka^s ngulu;
 „Tubah mansa^s, di^s Ketingan Ngaja^s, tubah lagi^s madju.
- 2260 „Kami nanja^s djalai, di^s Njai Ketingan Djawai, ka rumah mansu-
 [nai, mali malintang mua;
 „Sulang, di^s Dajang Ketingan Kumang, mansang ka betang manang
 [mali birang saka;
 „Sema^s ka ai^s, ninga di^s Ketingan Indi^s, mali birang nanga”.
 Seleka djerita Ketingan Dara njau djampat njaut;
 Andai gadai Njai Ketingan Djawai njau djampat njambut.
- 2265 „Nti^s kita^s melandjung ka bumbung Keliung Sengkajau Burung,
 [ila^s ku njuruh Mpulu Atjung ngandjung tai batangkung paras;
 „Ila^s ku njuruh Beriak Djabu ulunku tai babulu belangkas;
 „Mensigut Laut tai bedjagut kemas”.
 „Nti^s pia^s, tinggal mah di^s rambai ku, tandan temuni^s;
 „Tinggal di^s pipihku pisang pali^s;
- 2270 „Tinggal mah riranku tandan temuni^s”.
 Teka angkat Djenti Uat nadai bula^s balang;
 Ambau nadai mang-mang.
 Teka datangkin tilin ulu tulang;
 Teka da-atju ladu pedang mapang;
- 2275 Njapai sapa badju benang.
 Gusung mua tangga^s pipih penampang;
 Nudjai sempana landai baik penantai pinggai lajang;
 Tengah menala luah miah buah djelumpang benang;
 Ngili^s ai^s birang rendjang;
- 2280 Ngelingkung gupung pengantung anak adjang;
 Ngeliut djulut sambang tembawang.
 Ai^s luah birang daseberang;
 Darung dalam Djenti Tudan tai njengajan ngundan Dudu Bajang,
 [birang dapangkajang;
 Bukit tinggi^s sida^s tai ngepi^s Pengang Lalansi^s ngumbang ngelingi^s,
- 2285 Datai ka sulang ganang pelintang sumpit; [birang dapelunggang.
 Djalai njamai nadai alit;
 Alur budjur nadai babelit.

- hebben een hoogrode kleur, Timbu³ Djenti, van de gegiste wijn van Ketingan Rangi als de padi op het veld.
- 2255 Dan spreekt Djenti Djanda een maal; / Djenti Tembai spreekt tot Ketingan Djawai een woord. / „Luister gij Ketingan Djawai, wij moeten nog verder trekken en zwerven; / „Wij moeten nog verder stroomaf, luister gij Ketingan Indi³, nog verder stroomop; / „Nog verder, gij Ketingan Ngaja³, nog door.
- 2260 „Wij vragen de weg, gij Njai Ketingan Djawai, naar het huis van de ziener, misschien is er een dwarsweg; / „De weg naar het huis van de ziener, gij Ketingan Kumang, heeft misschien veel tweesprongen; / „Zoals een rivier, luister gij Ketingan Indi³, misschien vele mondingen.” / Een woord van Ketingan Djara, vlug antwoordend; / Een antwoord van Njai Ketingan Djawai, een snel wederwoord.
- 2265 „Als jullie vertrekken naar het huis van Keliung Sengkajau Burung, zal ik Mpulu³ Atjing zeggen jullie te vergezellen, hem met de rechte neushoornvogel-snavel; / „Ik zal Beriak Djabu bevelen, mijn slaaf, hem met bonte haren; / „Mensigut Laut met gouden baard.” / „Nudan, vaarwel gij mijn nichtje, placenta-steel; / „Vaarwel gij mijn pisang-kam;
- 2270 „Vaarwel gij mijn beste, placenta-steel.” / Dan vertrekken Djenti Uat en keren niet terug; / Zij staan op en dralen niet. / Zij gorden om hun zwaard met benen gevest; / Zij binden om het lange zwaard;
- 2275 Zij doen aan het eigen geweven jasje met rode draad. / Zij gaan naar de voet van de trap, naar de stutbalk; / Zij stappen op de steunbalk fraai gebogen als (de armen van iemand) die een lajang-schotel op-houdt; / Zij gaan over het erf opzijduwend de rode Malva-vruchten; / Zij lopen stroomaf met veel geruis van water;
- 2280 Zij lopen in een bocht langs de bosreserve, waar gestorven baby's in de boom worden gehangen; / Zij buigen langs de rand van de vruchtboom-aanplant. / Vele grote rivieren worden overgestoken; / Diepe dalen worden doorkruist door Djenti Tudan, die zwerfend Dudun Bajan vergezellen; / Vele hoge bergen worden genomen door de lieden die Pengang Lalansi³ begeleiden overal ronddwalend.
- 2285 Zij komen langs een open pad ter breedte van een dwarsliggend blaas-roer; / Een goed pad, niet dicht gegroeid; / Recht toe, recht aan zonder bochten. / Dan spreekt Budjang, de slaaf van Dajang Ketingan :

- Djerita mah Budjang ulun Dajang Ketingan Kumang: „Dito^s mah,
 [kami pulang, nama sulang si^s njau matang, tunsang sarung;
 „Ninga kita^s Djenti Timbu^s nga^s to^s mah kami dua tiga iko^s
 [badu^s ngandjung;
- 2290 „Nama sulang si^s njau matang, nadai bisi^s melintang mua;
 „Djalai sigi^s njamai, nadai bisi^s saka”.
 Dia^s mah sida^s djerara^s nunda^s ambin padi;
 Dia^s mah sida^s djengang betungkah belakang da tengah sulang
 [nunda^s bentuk kail kuntji.
 Datai ka pundjung bedukung sida^s tai ngandjung Kuku^s Anggung,
 [tanah menang;
- 2295 Datai ka bukit tinggi^s sida^s tai ngepi^s Pengang Lalansi^s, bisi^s
 [tangga^s buang.
 Keba^s dia^s teka menung Djera Tangkung ninga tutung gung ke
 [bung kudjung tai dalanggung ke tjanang;
 Ninga taratak tawak sida^s Tetai Tampak munji anak tadjak ngelajang;
 Teka nugau dito^s mah Ndu^s Telingu^s Mendu^s ninga palu^s mpere-
 [gam bisu^s Manang Batibu^s sa^s Tetai Tandju^s, tai ba-
 [anggu^s-anggu^s ka kampung puang;
 Dia^s mah Njai Pantil Punai teka ka^s ngai bedjalai ninga peladai
 [babendih besai Pensunai sa^s Nandju^s Derai ke bung
 [kudjung djalai, tai njararai ka rimba^s nawang;
- 2300 Ninga pandam gung bulan nu^s manang belian sa^s Dawar Bulan, tai
 [dapandam sida^s lam-lam ngau mpugu^s tebalian, tumbas
 [mesa^s lengan, tebal sekilan, dupalu^s sida^s ari lam-lam
 [gelung berantjangan sampai ka tikup petang.
 Keba^s teka ka^s mansang Dajang ka^s surut;
 Teka ka^s berani Tiung Bali ka^s takut;
 Ka^s kadju^s mah Ndu^s Telingu^s Mendu^s ka^s undur buntut;
 Kaki Bajan Buli teka ka^s ngai bedjalai;
- 2305 Tubuh Nanjak Beluh ka^s ngai babuang-buai;
 Keba^s djari Ruai Peridi ninga tali Manani sa^s Tetai Dani teka ngai
 Keberai antjai Pantil Punai ai^s mata; [mentjapai.
 Teka bekadengung ai^s idung Ruai Kampung nali pelaga.
 „To^s taun mah ku mati ka Ranti, djaku^s Ruai Peridi, Penulang Ran;

2292 *nunda^s ambin padi*, als padi in de draagmand, wanneer deze n.m. vandaaruut wordt uitgestort op de droogmat.

nunda^s bentuk kail kuntji, als een gebogen vishaak, wanneer deze n.m. is rechtgetrokken en daarmee van geen nut meer.

2298 *mperegam bisu^s*, een gong als een *tawak*, maar groter; dichtbij maakt deze gong veel lawaai, doch draagt niet ver.

- „Tot hier toe, wij gaan terug, daar de weg verder duidelijk is, wij keren terug”; / „Luister gij Djenti Timbu^s, tot hiertoe, wij tweeën, drieën vergezellen u niet verder;
- 2290 „Want de weg is nu duidelijk, er zijn geen zijwegen meer; / „Slechts één weg, prettig om te gaan en geen tweesprongen meer.” / Daar gaan zij van elkaar als de padi in de mand; / Daar scheiden zij en keren elkander de rug toe op de weg, als een vishaak, waarvan de hoek is recht getrokken. / Zij komen aan de top van een heuvel, (zij) die Kuku^s Anggung begeleiden, een termietenheuvel;
- 2295 Zij komen aan een hoge berg, (zij) die Pengang Lalansi^s begeleiden, waartegen een trap is gemaakt van stukken hout. / Daar staat zij stil, Djera Tangkung, luisterend naar de galm van de gong in de verte gemengd met (de heldere slag) van de ketjanang; / Zij hoort de klank van de tawak van de mensen van Tetai Tampak als de roep van een vliegende neushoornvogel; / Daar staat zij stil, Ndu^s Telingu^s Mendu^s, luisterend naar de slag van de zware mperagam-gong van Manang Batibu^s van Tetai Tandju^s, die gonst door de stille rimboe; / Daar wil Njai Pantil Punai niet verder gaan, horend de slag van de grote babendih van de Ziener van Nandju^s Derai, komend van ginds eind van de weg, rommelend door het lege oerwoud;
- 2300 Horend het gonzen van de bulan-gong van de ziener van Dawar Bulan, in de vroege morgen geslagen met de ijzerhouten knots, zo groot als een arm en een span dik, welke geslagen in de morgenvroegte door-gonst tot aan de valavond. / Zij wil doorgaan, het meisje, en zij wil terug; / Zij wil dapper zijn, Tiung Bali, en zij wordt bang; / Zij wordt bevreesd, Ndu^s Telingu^s Mendu^s en wil terugkeren; / De voeten van Bajan Buli weigeren verder te gaan;
- 2305 Het lichaam van Nanjak Beluh wil niet meer bewegen; / De handen van Ruai Peridi op het horen van de gong-geluiden van Manani van Tetai Dani willen niet meer grijpen. / Daar rollen de tranen van Pantil Punai één voor één; / Het water drupt uit de neus van Ruai Kampung als een snoer van kralen. / „Dit jaar nog sterf ik, zegt Ruai Peridi en ga naar de hades Panulang Ran;

manang batibu^s; *batibu^s* heet het groot ceremonieel, waarin een ziener door een andere ziener officieel wordt aangesteld; *manang batibu^s* is dus zoveel als gediplomeerd ziener.

- 2299 *babendih*, een soort *tawak* met smalle rand en brede, lage slagknobbel in het midden; deze gong geeft een gebarsten geluid, *njararai*.

- 2310 „To^s taun mah laja ka Ara, djaku^s Ruai Karapa, Pangetjing Bajan;
 „To^s taun mah pambu^s ka Biru^s Landu^s, djaku^s Ndu^s Telingu^s
 [Mendu^s, Babiau Tangan;
 „To^s taun ku tjundung ka rarung pangudjung ban;
 „To^s taun mah ku bebai ka ngelai besai, djaku^s Njai Pantil Punai,
 [penantai limbang”].
 Teka dapegai Djenti Tembai lundjai Pantil Punai tundjuk lima^s;
- 2315 Teka dagenggam Djenti Tudan perakuan djari dua.
 „Terudi kah kaki kami, di^s Bajan Buli, nganti^s bedjalai;
 „Undan perakuan ku tangan belimbai;
 „Pupuh tubuh babuang-buai”.
 Teka tembu^s sida^s ka Lubuk Mangku^s dinding peleku^s gajau butang;
- 2320 Tentung ka tapian kerung Keliung Sengkajau Burung tai olèh
 [ngarawang;
 Datai ka tepian besai Manang Mensunai sa^s Nandu^s Derai tai
 Nengah menala luah dinding buah djelumpang benang; [dalam nam;
 Nengah tepu Biku Kebaju sa^s Tetai Telu dinding sabu
 Nengah kampung sabang saluang; [ngkarangan kerang;
- 2325 Tengah gugu^s katunsung lajang.
 Dia^s sida^s menung da manala landung Kaliung Sengkajau Burung
 Tapedju da tepu Biku Kebaju samirah mpa^s; [sategal sadja^s;
 Menapan da laman Pantan Pelian semansak umpan, sadigah belanga^s.
 Dia^s sida^s meda^s laman Djunti Pelian ngkerangan tulin kelam
 [mesa^s buah bungking;
- 2330 Dia^s sida^s meda^s menala Kemara Bisa sa^s Tetai Tiga tulin pelaga
 [satetak batang;
 Dia^s sida^s meda^s tepu Biku Kabaju tulin mpelu baru bansa tekelang;
 Meda^s kersik da laman bilik tulin marik mesa^s buah ngkerbang.
 Dia^s sida^s meda^s ili^s pian Djunti Pelian tumbas tuntun djangan
 [tulin kalusu^s babi;
 Meda^s ke udjung ganggang Manani Manang tumbas tuntun pinggang
 [tulin batang sabang api;

2310 *Ara Pangetjing Bajan*, lett. de ficus, waar de parkieten takjes afbreken, titel voor de onderwereld der schimmen; de *bajan*, *Psittacula longicauda* Bodd, is bij vele Dajakstammen een vogel, welke in verband staat met de dood.

2311 *Biru^s Landu^s Babiau Tangan*, lett. lange *biru^s*-bladeren als wuivende handen; de *biru^s*-bladeren — vgl. vers 2069 — staan ook bij volledige windstilte altijd wat te schommelen op de lange stelen „als wuivende handen”; „*solah-olah merindukan orang*”, d.i. „als treurende verlangend naar iemand”, aldus mijn zegsman; een passend beeld voor de wereld der afgestorvenen.

2333 *kalusu^s*, de haren en de eerste huidlaag van een geslacht varken worden afge-

- 2310 „Dit jaar nog sterf ik, zegt Ruai Kerapa, en ga naar Ara Pangetjing Bajan; / „Dit jaar nog sterf ik, zegt Ndu^s Telingu^s Mendu^s, en ga naar Biru^s Landu^s Babiau Tangan; / „Dit jaar nog val ik in de doodkist (gekapt) met het eind van de dissel; / „Dit jaar nog word ik gedragen in de grote (kist) van ngelai-hout”, zegt Njai Pantil Punai, „die het lijkwater opvangt.” / Dan grijpt Djenti Tembai de hand van Pantil Punai, haar vijf vingers;
- 2315 Dan pakt Djenti Tudan haar pols, haar beide handen. / „Volg onze voeten, gij Bajan Buli, als wij verder gaan; / „Volg mijn slingerende arm; / „Volg mijn draaiende romp bij het voortgaan.” / Dan komen zij bij Lubuk Mangku^s, waar woont de stinkende krokodil met gebogen staart;
- 2320 Zij komen aan de ronde badplaats van Keliung Sengkajau Burung met uitgediepte zandkuil; / Zij komen aan de grote badplaats van Manang Mensunai van Nandu^s Derai, zes vadem diep; / Zij kruisen het ruime erf, waarop liggen de rode Malva-vruchten; / Zij steken het erf over van Biku Kebaju van Tetai Telu, bedekt met fijn zand van de zandbank; / Zij gaan langs een bos van Cordyline-boompjes;
- 2325 Zij komen langs een groep Hybiscus-struiken. / Daar toeven zij op het ruime erf van Kaliung Sengkajau Burung, een ogenblik slechts; / Zij rusten op het zandige plein van Biku Kebajan voor de duur van een betelpruim; / Zij zitten op het erf van Pantan Pelian voor de tijd nodig om een pot rijst te koken; / Daar zien zij het erf van Djunti Pelian, een bank van enkel kralen, zo groot als bungakang-vruchten;
- 2330 Daar zien zij het erf van Kemara Bisa van Tetai Tiga, geheel van agaat-stenen als stukken boomstam; / Daar zien zij het plein van Biku Kebaju geheel van agaten, zwart en wit gestreept; / Zij zien het grint op het woonerf, allemaal kralen zo groot als ngkerbang-vruchten. / Daar zien zij stroomaf van de badplaats van Djunti Pelian een hoop van afgebrande varkenshuid, reikend tot de borst; / Zij zien op het eind van het bordes van Manani Manang een hoop van rode Cordyline-boompjes, reikend tot de heup;

brand. Men is hier gearriveerd bij het hemelhuis van de grote ziener, die voor zijn ritueel steeds weer nieuwe varkensoffers nodig heeft, hetgeen blijkt uit de grote hoop afgebrande haren en huid.

- 2334 *sabang api*, Cordyline-boompjes met rood blad, ook noodzakelijk voor het ziener-ritueel, naast *pisang*-bomen. Sterft iemand na behandeling door de ziener, dan worden die *sabang*- en *pisang*-boompjes weggeworpen; wordt hij beter, dan worden deze geplant. Doch omdat hier zoveel zieken komen voor behandeling, gaan er natuurlijk ook veel dood, net als in een ziekenhuis, merkt mijn zegsman hierbij nuchter op.

2335 Meda^s tisi menala Biku Kemara tumbas tuntun dada tulin pelangka
[buluh laki

Keba^s sabang seluang ntung Menani Manang nadai sempat njuli^s;
Pisang undang nadai sempat nuki^s.

Daru^s sida^s negu^s tangga^s indu^s munji teraku^s babi belang;
Nudai sempana landai baik penantai pinggai lajang;

2340 Nidjak tangga^s anak kemantjiak munsang muang;
Temu batu badaga^s-dugu dindang sengalang pentik kumpang;
Ngimbang dinding Manang Keliling rirang mang;
Njuruk pituk padung pantang;
Nudai lantai langkan pinang.

2345 *Legai dua berimbau,*

Nu^sku gembu dapanggah panti;

Udah djengaiiku ngandai ka Pantil Punai tai baru^s datai ka Betang
[*Damai Biku Mensunai sa^s Nandju Derai,*

Baru^s gigiku nelili ka Djunti Pelangi meda^s Timbu^s Djenti tai

[*nerudi Ruai Peridi.*

Teka berenti mah ia nunggun sigi dalam mangkuk alang;

2350 Teka betega^s Manang Kemara meda^s sida^s tai ngumba^s Menteba^s
[Lemba^s, tangan ia muar kesa^s da burai kalingkang;

Teka berenti Manang Kebiau mukau adau da putjuk kandang;

Teka berenti mah Manang Kelingi^s meda^s Djenti Meli^s datai tadi^s,

[tangan ia ka^s nginti^s mpalasi^s da dalam dulang;

Menani Sidi teka berenti meda^s Timbu^s Djenti narudi Ruai Peridi,

[tangan ia ali ka-ali numpu lalabi da bidai rambang;

2335 *pelangka*, een bamboestok ter dikte van een pols, opgericht op de voorgalerij, waar de ziener telkens gedurende het ritueel omheen danst. Omdat het hier zo druk is met deze plechtigheden, hebben de *sabang*- en *pisang*-boompjes geen gelegenheid resp. vertakkingen, *njuli^s*, of scheuten, *nuki^s*, te vormen, daar men voortdurend nieuwe nodig heeft.

2349 *nunggun sigi*, aansteken van *damar*-pitje; een klein kommetje met *damar* behoort tot de benodigdheden van de ziener; dit wordt geplaatst in een kom met gestampte rijst, geleverd door degene, die de ziener heeft geroepen. Gedurende het ceremonieel wordt telkens dit pitje even aangestoken door de ziener en bezongen, *ditimang*.

In de volgende verzen worden enkele goocheltoeren beschreven, welke bekwame

- 2335 Zij zien langs de rand van het erf van Biku Kemara allemaal bamboe-stokken reikend tot de borst. / Want de Cordyline-boompjes van Menani Manang hebben geen gelegenheid nieuwe vertakkingen te vormen; / De rode pisangs hebben geen gelegenheid nieuwe scheuten te krijgen. / Dan stappen zij op de vaste trap, waar klinkt het geluid van smakkende, gestreepte varkens; / Zij zetten de voet op de steunbalk, fraai gebogen als (de armen van) iemand die een lajang-schotel ophoudt;
- 2340 Zij betreden de losse trap, die piept als een springende musang; / Zij komen aan de zware steen, waarop staan de sacrale afweerbeeldjes; / Zij lopen langs de wand van Manang Keliling, van gespleten manghout; / Zij lopen onder de pantang-zolder door; / Zij gaan over de vloer van gespleten pinang-stam.
- 2345 *Twee legai-bomen bij elkander,
Ik gebruik een gembistam voor onderlegger van een plankier;
Mijn keel heeft gezongen van Pantil Punai juist aangekomen te
[Betang Damai van Biku Mensunai van Nandju Derai,
Nu gaan mijn tanden verhalen van Djunti Pelangi ziende Tembu^s
[Djenti, die Ruai Peridi vergezellen.*

- Hij staakt het verzorgen van het damar-pitje in het kleine kommetje;
- 2350 Manang Kemara ziende de mannen, die Menteba^s Lemba^s begeleiden, stopt met het toveren van rode mieren uit het franjewerk van gespleten bladeren; / Manang Kebiau houdt op met het nazetten van een beruk-aap op de afrastering van het woonvertrek; / Hij houdt op, Manang Kelingi^s, ziende Djenti Meli^s juist gekomen, terwijl hij bezig is mpelasi^s-visjes te vangen uit een houten schotel. / Menani Sidi houdt op, ziende Timbu^s Djenti, die Ruai Peridi vergezellen, terwijl hij al jodelend een schildpad vangt onder zijn voet op de versleten rotan-mat; /

zienaers tijdens een séance tot superstitieuze verbazing der aanwezigen plegen te demonstreren.

- 2350 *kelingkang*, een franjewerk van gespleten klapperbladeren.
muar, eigenl. wuiven met een fakkel om bijen te verdrijven uit hun nest bij het oogsten van de honig. De ziener slaat tegen het franjewerk en daar vallen een partij rode mieren uit met hun „eieren”; deze worden als toespis, *tabas*, bij het drinken van de rijstwijn gebruikt.
- 2351 *kandang*, de afsluiting met stokken boven de wand der vertrekken, welke tot ongeveer 2½ meter hoog is gemaakt van boomschors of planken.
- 2353 *ali ka ali*, het begin van zingen op een langgerekte iiii... met lichte stijging en daling van de stem en veel „versieringen” gemaakt met het strottenhoofd, zonder tekst. Men eindigt ook aldus.

- Manang sa^s Tetai Tampak teka batega^s mah ia ngarantak biawak
[dalam sambang mentebung pungkang ;
- 2355 Manang Batibu^s sa^s Tetai Tandju^s meda^s Ndu^s Telingu^s Mendu^s
[datai tembu^s sari to^s, teka badu^s mah ia ngading telu^s ngau
[buah pinang.
- Teka ngumbai ulun tuai Manang Mensunai njuruk ngerembai tikai
[kerawang punggang ;
- Njuruh ngatji permadani tai baik pengamulu hati ramaung dandjang ;
Njuruh ngambi^s uri^s nanji^s, djaku^s Manang Kelingi^s, ka tamuai tai
[datai tadi, tai upa lampi^s muanji^s idang.
- „Ka atau mampanggung to^s, mèh temuai, tai datai tuntung, djaku^s
[Keliung Sengkajau Burung, tuntun pinggang ;
- 2360 „Ka atau pindai to^s, mèh tandang temuai, lantai lintang ;
„Ninga ninga mèh Djenti Djanda, ka atau bangka manawa to^s,
[djaku^s Manang Kemara, bangka tekelang.
- Dia^s sida^s balepi^s baki^s tunggal dampang ;
Batjarik tjedik sirih nakang ;
Bapakai uai tandan pinang ;
- 2365 Bagindi^s sugi^s tembakau terandjang.
- Gembi ku panggah panti,
Melebu^s ku pumpun punggu^s ;
Udah gigiku nelili ke tai laki,
Baru^s kuju^s ku bedjaku^s ke tai indu^s.*
- 2370 Teka pansut mah Kumang Djampang bunsu Manang Bunga Lenga^s ;
Ratu Mempulu bunsu Kebaju Penjapu Luka^s ;
Kumang Dampang Bunga Tual ;
Ratu Mempelu Penjapu Bakal.
- Kembai bunsu Mensunai teka dapegai ia lundjai Pantil Punai
- 2375 Dagenggam perakuan Dudu Bajan djari dua. [tundjuk lima ;
„Boh, tama^s ka sandik, ninga di^s Itjik lagi^s ntjik, bilik lawang”.
- Burung Djera Tangkung teka debai Penampung bunsu Keliung ke
Debai ia njilak tasak kandang temiar [dalam umbung ladang terabang ;
Teka dabawa^s ia tama^s ka sipa^s lantang senua^s tai baru^s
[peda^s, legai dakitang ;
- 2380 Teka debai^s ka tikai andai Burung Punai kerawang punggang ;
Duduk da permadani Bajan Buli tai baik pengamulu ati ramaung
[dandjang ;
Duduk kupi^s Penggang Lalansi^s da uri^s nanji^s tai upa lampi^s
[muanji^s idang.

De ziener van Tetai Tampak houdt op een biawak te trekken uit een korte slagtrom;

- 2355 Manang Batibu^s van Tetai Tandju^s ziende Ndu^s Telingu^s Mendu^s die dag aangekomen, houdt op een ei te toveren uit een pinang-noot. / Hij roept de oude slaaf, hij Manang Mensunai, en zegt hem uit te rollen de siermat met opengewerkte rand; / Hij beveelt hem het tapijt te spreiden, fraai getekend als de huid van een boomtijger; / Hij zegt hem de siermat te nemen, zo zegt Manang Kelingi^s, voor de pas gekomen gasten, als de honigraten van een verlaten bijennest. / „Op deze rustplaats, gij gasten hierheen gekomen”, zegt Keliung Sengkajau Burung, „reikend tot aan de lenden;
- 2360 „Op dit verhoog, gij gasten, met dwarsliggende planken; / „Luister, luister, gij Djenti Djanda, op de ruime ligplaats”, zegt Manang Kemara, „met ornamenten.” / Daar vouwen zij een betelpruim, één bosje; / Zij scheuren een stuk af van het sirihblad; / Zij eten pinang-noot van de pinang-tros;
- 2365 Zij rollen een pruim van de tabak uit het mandje.

*Ik gebruik een gembis^s-stam voor het plankier,
Mijn melebus^s-boom schiet scheuten uit dode stronk;
Mijn tanden hebben verteld van de mannen,
Nu gaan mijn wangen verhalen van de vrouwen.*

- 2370 Naar buiten komt Kumang Djampang, de jongste zuster van Manang Bunga Lenga^s; / Ratu Mempelu, de jongste zuster van Kebaju Penjapu Luka^s; / Kumang Dampang, Bunga Tual; / Ratu Mempelu van Penjapu Bakal. / Kembai de jongste zus van Mensunai pakt de hand van Pantil Punai, haar vijf vingers;
- 2375 Zij grijpt de pols van Dudu Bajan, haar twee handen. / „Kom, kom naar binnen, luister jij piepend eendje, in het woonvertrek.” / Burung Djera Tangkung wordt door Penampung, het zusje van Keliung, gebracht in het meisjesvertrek met planken wand; / Zij wordt gebracht binnen het vertrek van gevlochten bamboe; / Zij wordt binnengeleid in het meisjesvertrek — het dierbaar kind, dat men voor het eerst ziet —, van hangend legai-hout;
- 2380 Zij wordt gebracht naar de siermat, zij Burung Punai, met opengewerkte rand; / Zij gaat zitten op het tapijt, Bajan Buli, fraai getekend als de huid van een boomtijger; / Zij zit met gevouwen benen, Penggang Lalansi^s, op de fraaie mat als de honigraten van een verlaten

2373 *Penjapu bakal*, lett. die de wond veegt.

2378 *kandang temiang*, zie vers 1406.

- Teka debai sida^s baki^s Penggang Lalansi^s tunggal dampang;
 Babubuh bunjuh sabu kerang;
- 2385 Bapakai uai tandan pinang;
 Batarik tedik sirih nakang.
 Seleka djerita bunsu kemara njau tunggal kali^s;
 Andai gadai bunsu mansunai njau tunggal igi^s.
 „Kikai pemansang di^s Dajang Telit Benang, djaku^s bunsu manang,
 [kikai pelalu?
- 2390 „Kikai pemansa^s di^s Menteba^s Lemba^s, kikai pepadju?
 „Kikai di^s Burung Punai penamuai, lalu penjantamu?“
 Teka munji beli Bajan Buli aba^s bunsu menani nti^s kena^s djual;
 Teka munji tanda^s Burung Puna^s basaut-singga^s nti^s kena^s tingkal;
 Teka munji lumpung Djera Tangkung aba^s penampung bunsu
 [keliung nti^s kena^s agal.
- 2395 „Apa ku tapuk ka ari sumbuk bulan badjalan;
 „Apa ku amun ka ari taun, djaku^s Ajun Dudun, padi damakan.
 „Ku tapuk sigi^s, bau datemu lengau;
 „Ku bungkus sigi^s, ngarembus da daun timau;
 „Tumpun ku amun sigi^s, bau murun dasium orang banjau;
- 2400 „Ku sungkap sigi^s, bau akap ka baroh katau.
 „Ku nemuai njantamu di^s Bunsu Kebaju, ku ledju^s balu upa taku-
 [jung mabung nisi^s ngandjung ka batang indai;
 „Ku ledju^s kediri^s-diri^s, ninga di^s, upa mpelasi^s dalam lengkung,
 [nisi^s ngandju ka ulu sungai;
 „Ku ledju^s tubah nunda^s tanah keliling gupung, nadai bajah djalai
 [tudah ngengkah belah mempalai.
 „Nama nti^s ku angh, nisi^s ngagih ku ka ai^s udjan;
- 2405 „Nti^s ngabang, djaku^s Dajang Telit Benang, di^s Bunsu Manang,
 [nisi^s aba^s ku basundang ka rumah pangan;
 „Nti^s gawai, nisi^s ngimbai ku de pun tuasan;
 „Nti^s rama nugal, nisi^s aba^s ku da tiang tamungan;
 „Nti^s ili^s, nisi^s aba^s ku ba-anti^s da manua senganan;
 „Nti^s makai, di^s Bunsu Mensunai, nadai bisi^s ngimbai ku ka
 [buntung ikan.
- 2410 „Keba^s ku belandjat ka Tetai Kelampepat, mali adai tatku amat,
 [pengerat laki;
 „Mali bisi^s tuluk ku da Tetai Numpuk — kita nang napuk — nunda^s
 [kolak pabeli;

2406 *pun tuason*, lett. daar waar wordt gesmeed; bedoeld de plaats, waar bij een feest de kruiken met rijstwijjn en de kommen met toespijs staan.

- bijennest. / Men brengt Penggang Lalansi^s een betelpruim, één pakje; / Zij strooit er kalkpoeder op van schelpen;
- 2385 Zij eet een pinang-noot van de pinang-steel; / Zij scheurt een stukje af van het sirih-blad. / Een woord van Bunsu Kemara, een maal; / Een zacht woord van Bunsu Mensunai, een enkel. / „Waar ga je heen, jij Dajang Telit Benang, zegt Alang Bunsu Manang, waar ga je naar toe?
- 2390 „Waarheen, gij Menteba^s Lemba^s, waar naar toe? / „Waarheen, jij Burung Punai, als gast, als bezoeker?“ / Het klinkt tussen Bajan Buli en Bunsu Menani als een koopgesprek bij accoord gesloten; / Het klinkt als het omhakken van een boom, het antwoord van Burung Puna^s, juist in de maat; / Het klinkt tussen Djera Tangkung en de jongste zus van Keliung als het hakken van brandhout op de juiste plaats.
- 2395 „Wat zou ik verbergen vanaf de morgen tot aan het opkomen der maan; / „Wat zou ik achterhouden, zegt Ajun Dudun, over een geheel oogstjaar. / „Al verborg ik iets, de bedorven reuk vindt toch een aasvlieg; / „Al pakte ik iets in, het breekt toch door de timau-blaren heen; / „Al zou ik iets verhelten, rottende reuk ruikt men toch;
- 2400 „Al verstopte ik iets, de muffe reuk breekt toch onder of boven uit. / „Ik kom hier op bezoek, gij Bunsu Kebaju, omdat ik het moe ben een weeuw te zijn, gelijk aan slak (op het droge) achtergelaten en niemand die haar naar de moederstroom terug brengt; / „Ik ben het beu op mijn eentje, luister ja, als een mpelasi^s-vis in een poel en niemand die haar naar de rivier terugbrengt; / „Ik ben het beu nog langer te zijn als een stuk grond rond de bosreserve, niet groot genoeg voor het manvolk om er een vóórladang te maken. / „Want als ik dorst heb, is er niemand, die mij regenwater geeft;
- 2405 „Als ik word uitgenodigd, zegt Dajang Telit Benang, o gij Bunsu Manang, is er niemand die mij begeleidt naar het huis van anderen; / „Als er feest is, brengt niemand mij naar de feestkring; / „Als het planttijd is, vergezelt niemand mij naar de plaats van de plantstok; / „Als ik de rivier wil afzakken, is er niemand, die mij begeleidt en op mij wacht in het dorp der Maleiers; / „Als ik wil eten, o gij Bunsu Mensunai, is er niemand, die mij het buikvlees van een vis brengt.
- 2410 „Dat ik gekomen ben naar Tetai Kelampepat is, omdat er misschien een echte beminde voor mij is, een sterke man; / „Misschien is er een lief voor mij te Tetai Numpuk — verberg jullie hem niet! — als een

2410 *tat*, geliefde, alleen gebruikt in *kana*-taal.

2411 *tuluk* en *lindang*, geliefde, zowel voor jongen als meisje; algemeen gebruikt.

- „Keba^s ku mansang ka Tetai Djarang, ninga di^s Bunsu Manang,
 [mali bisi^s lindangku sorang da darah njadi.
 „Nadai ku napuk ngamun keba^s ku baniki^s nurun, djaku^s Ajun
 [Dundun, ku nginau santamunku ngau pantun pudji”.
 Teka ngentai ngangai Bunsu Mensunai tunggal igi^s ;
- 2415 Ketawa^s njula^s Bunsu Kemara^s tunggal kali^s.
 „Ngapa djarita di^s birang njempelah, nama nti^s tai udah tengah
 [nadai kala^s mandjadi tisi ;
 „Ngapa di^s gelung munji nja^s, nama nti^s rusa^s kami Tetai Badura^s
 [nadai kala^s mandjadi babi ;
 „Orang indu^s kami ditu^s, di^s Telingu^s Mendu^s, nadai kala^s
 [nginau orang laki.
 „Nama nadai bisi^s tat — ku madah amat-amat — kami Tetai
 [Kelampepat, di^s Talap Djalawat, ngau pengerat luan ;
- 2420 „Kami Tetai Djarang nadai bisi^s orang budjang tai tuluk tepang,
 [di^s Dajang Telit Benang, teka upang-puang mah di^s mansang
 [ngaliling ngumbang, nadai bisi^s lindang sedarah dalam ;
 „Kami Tetai Bedura^s, ninga di^s Ngaja^s, nadai bisi^s pangkat bela^s,
 [teka kasih kebada^s di^s datai sadja^s, nadai bisi^s ladja^s
 [da tapa^s kanan”.
 Teka nugau-nujau mah Burung Kiau, nisi^s go^s ;
 Nangkung-nujung mah Burung Tiung gelung merarundu^s ;
 Seleka djarita Punai Ara ninga Bunsu Kemara madah nadai bisi^s
 [bagi ia, nisi^s djaku^s.
 2425 Teka nundu^s diri^s ka kumbu^s mah, Ndu^s Telingu^s Mendu^s, tai
 [radu^s da tampang ;
 Njai Tangkup Langgai teka mirai diri^s ka ketjindai lambar
 [ketjambang ;
 Teka nudung diri^s ka papelung, Djera Tangkung, itung ngeradandang.
 Teka belit berunti, belapar belepi mah Tiung Bali, nadai makai ;
 Kaki ia ngai bedjalai ;
- 2430 Tubuh Nanjak Beluh ngai babuang-buai ;

2413 *santamun*, geliefde man.

nggau pantun pudji, om te kunnen bezingen of die voor mij liefdeliedjes kan zingen.

2419 *pengerat luan*, steunbalk voor vloer, fig. voor echtgenoot.

2420 *upang-puang*, loos, vruchteloos.

sedarah dalam, gelijk bloed van binnen ; bij echtscheiding geeft men wel op als reden : *tidak sedarah*, niet van gelijk bloed, niet bij elkaar passend.

2421 *kasih kebada*, echt jammer !

- gelijke rijstmaat; / „Waarom ik ben gekomen naar Tetai Djarang, luister gij Bunsu Manang, misschien is er voor mij een geliefde, een levensgezel. / „Ik verberg niets, waarom ik hierheen ben gekomen, zegt Ajun Dundun, ik zoek een hartelief om te kunnen bezingen. / Dan schaterlacht Bunsu Mensunai een maal;
- 2415 Zij lacht luidkeels Bunsu Kemara^s een keer. / „Wat praat je toch onzin: een middenpaal is nog nooit een zijpaal geworden; / „Wat praat je toch allemaal zo: want een hert, hier bij ons te Tetai Badura^s, is nog nooit een varken geworden; / „Een vrouw hier bij ons, o gij Telingu^s Mendu^s, heeft nog nooit een man gezocht. / „Er is geen geliefde — ik spreek de waarheid — hier te Tetai Kelampepat, o jij Talap Djelawat, als stut voor het huis;
- 2420 „Wij van Tetai Djarang hebben geen jongeman die past bij jou, Dajang Telit Benang; tevergeefs ben je de wereld rondgereisd, er is geen hartelief; / „Wij van Tetai Badura^s, luister jij Ngaja^s, hebben geen passende gezel; jammer dat je vergeefs gekomen bent, er is geen wederhelft voor je.” / Zij zit stil te peinzen, Burung Kiau, en geeft geen geluid; / Zij zit met haar hoofd in de handen, Burung Tiung, als verslagen; / Punai Ara horend Bunsu Kemara zeggen, dat er niemand voor haar is, spreekt geen woord.
- 2425 Zij wikkelt zich in haar deken, Ndu^s Tengu^s Mendu^s, met rode rand; / Njai Tangkup Langgai slaat haar ketjindai-deken om, haar gebloemde ketjambang; / Zij trekt over haar hoofd de papelung, zij Djera Tangkung, glanzend zwart. / Zij gebruikt niets, zij lijdt honger, Tiung Bali, en eet niet; / Haar voeten weigeren te lopen;
- 2430 Het lichaam van Nanjak Beluh wil niet gaan; / De handen van Tiung

ladja^s, passend.

2425 *nundu^s*, zich geheel inwikkelen in deken.

2426 *mirai*, een deken alleen maar dwars over zich heenslaan.

2427 *nudung*, een deken over het hoofd trekken.

papelung, een soort deken, eigen weefsel, met zwarte rand, nog slechts bewaard als erfstuk.

2428 *belit berunti*, lett. omwinden en trekken; hier echter een uitdrukking voor niet willen eten of drinken wegens grote droefheid.

- Djari Tiung Bali ngai mentjapai.
 Burung Djera Tangkung teka ka^s mangkung diri^s ka djenung seng-
 Ka^s mangka^s diri^s ka sia^s buluh bala; [kilung tuba;
 Burung Kiau ledju^s nugau da bumbung kebiau, teka ka^s nunjau
 2435 Ka^s njujak diri^s ka babak abang ala. [diri^s ka buntau ipuh bisa;
 Teka djerita Bunsu Kemara tunggal kali^s;
 Ba-andai Bunsu Mensunai tunggal igi^s.
 „Ninga ninga di^s Burung Kiau, nti^s kami njau, nang di^s begurau
 [tadjau pesaka banjau, bisi^s majau kami baranak biak;
 „Adai tadjau sempajung kami, tai da atau padung, ia^s bisi^s njaung
 [bulung kami lain panjiak;
 2440 „Adai da tisi kandang, di^s Dajang Telit Benang, nang di^s mang-
 [kang, ia^s bisi^s untjing betandang djama pengaramak”.
 Kerakau ati Tiung Bali: „Ditu^s mah mati, ditu^s mah ku udah”.
 Teka dagusung ia tadjau sempajung: „Ditu^s mah ku tentang, ditu^s-
 [mah ku belah”.
 Teka dadjapai ia tadjau tuai: „Ditu^s mah ku telempai, ditu^s patah”.
 Teka dapangkang Telit Benang, dakanar-kanar;
 2445 Teka dasemak Beluh Nanjak, dagemar-gemar.
 Teka dapangkang njau dasemak;
 Dabuka^s njau dakebak.
 Teka meda^s mah ia lindang tuluk tepang da darah njadi;
 Teka meda^s mah ia tuluk kolak pabeli;
 2450 Ladja^s da tapa^s djari.
 Keba^s teka tepenung Djera Tangkung setegal sadja^s;
 Tekandjat Talap Djelawat meda^s bela^s pangkat semirah mpa^s.
 Teka meda^s mah ia gelagam itam tai pangangkam punggang rang;
 Teka malik Itik Besandik, teka meda^s mah ia orang tai begelagam
 [tjurik tai baik sepantjulik tundjuk butang;
 2455 Teka meda^s mah ia tawai pandjai dalam tadjau tuai tai baik penang-
 [kai djawa^s djerenang;
 Tudu baru tai baik penjagu raga^s djempajang;
 Tinting djabing tai baik pengariring gong selang.

2433 *sia^s*, de scherpe punt van de bamboe bij een *peti^s* of springlans.

2434 *ipuh*, *Antiaris toxicaria* Lesch; als dit gift begint te bederven, *buntau*, zou het nog giftiger zijn.

2435 *njujak*, afscheuren n.m. een stukje van de schors waardoor het giftige melksap vrijkomt; dit wordt ook gebruikt voor *tuba* of visgift.

2438 *tadjau pusaka banjau*, een erfelijke martavaan, gemeenschappelijk eigendom der familieleden, welke bewaard wordt door een „*waris jang kuat*”, lett. „een sterk

- Bali willen niets grijpen. / Burung Djera Tangkung wil zich vergeven met geklopte tuba-wortel; / Zij wil zich laten doorsteken met een springlans van rode bamboe; / Burung Kiau wil niet langer verblijven onder het dak van de ziener, zij wil zich werpen in het dodelijk ipuh-gif;
- 2435 Zij wil zich een stuk schors afscheuren van de (giftige) abang ala-boom. / Dan spreekt Bunsu Kemara een keer; / Spreekt Bunsu Mensunai een zacht woord. / „Luister, luister, gij Burung Kiau, als wij weg zijn, kom dan niet aan de martavaan, het erfstuk van velen, daarin zit onze kat met jongen; / „Op de zolder staat een sempajung-martavaan van ons, daarin zit een zeer wilde zwarte kat;
- 2440 „Die staat bij de zolder-afrastring, kom er niet aan, jij Dajang Telit Benang, er zit een zwerfkat in die pleegt te krabben.” / Tiung Bali wenst in haar hart: „Hier wil ik sterven, hier de dood vinden.” / Zij gaat naar de sempajung-martavaan: „Tot hier, hier wil ik sterven.” / Zij grijpt de oude tempajan: „Hier val ik neer, hier breek ik.” / Zij komt naderbij Telit Benang, dichter en dichter;
- 2445 Zij nadert Beluh Nanjak, komt nader en nader. / Zij komt dichtbij, is er vlak bij; / Zij opent hem, tilt de deksel op. / Daar ziet zij de geliefde, haar levensgezel; / Daar ziet zij de voor haar bestemde als een rijstmaat;
- 2450 Haar galant, haar rechterhand. / Zij staat verwonderd, Djera Tangkung, een ogenblik slechts; / Zij staat verbaasd, Talap Djelawat, op het zien van haar maat, gedurende een betelpruim. / Zij ziet de zwarte bakkebaarden langs de rand der kaken; / Zij kijkt, Itik Besandik, en ziet een man getekend met bakkebaarden als fraai beschreven met de wijsvinger;
- 2455 Zij ziet het lange haar in de oude tempajan, fraai als de bloeiaar van de rode gierst; / Het dikke hoofdhaar mooi bol staand als een hangkorfje dat men omhoogdrukt; / De snor langs de lip fraai als de ron-

familieid”, in wie men vertrouwen stelt wegens adatkennis, welstand en gezag. Krijgt zo iemand geen kinderen, dan moet zulk een *tempajan* bij gemeenschappelijk overleg door een ander worden overgenomen.

In deze regels geeft de zuster van de ziener een bedekte aanwijzing aan het meisje, waar ze moet zoeken.

2454 *Itik basandik*, lett. kloek met kuikens.

2457 *tinting djabing*, lett. rug, bergrug op de lip; bedoeld is: snor.

Teka dadjapai Pantil Punai lundjai tundjuk lima;
Dagenggam ia perakuan djari dua.

- 2460 „Mèh mah laki tai meli ku sepasu padi;
„Tunang tai ngupang ku mempalang kudi;
„Ambai tai ngibai ku ka salai tudjuh ambung peninggi^s diri;
„Tunang angku tai mambu^s ku ka telu^s tudjuh djagan pengaja^s padi”.

- Melebu^s ku pumpun punggu^s,*
2465 *Gembi panggah panti;*
Udah kuju^s ku bedjaku^s ke tai indu^s,
Baru^s gigiku nelili ke tai laki.

- Teka meda^s mah ia mua bala^s tunang kedeka^s tai upa rawa^s bulan
[mansang;
Meda^s pipi pantji tunang bini tai upa tisi ntjermin dagang;
2470 Kening rakang penjajap burung kumbang terbang;
Meda^s buk pandjai tunang ambai tai upa rundai daun radjang;
Dai selu^s tunang angku^s penadjar pangku^s purang manang.
Teka sama bapegai sedua ngau lundjai tundjuk lima;
Bagenggam perakuan djari dua.

- 2475 *Kumpang gelang da batang,*
Gembi dapanggah panti;
Udah rangku njempang ka Dajang Ruai Lalang,
Baru^s gigiku nelili ka sedua belaki bini nusoi mimpi.

- „Sekung ku nangkung da rumah Keliung Tulin mimpi ba-ajam
[tegung, aju mèh tunang untung, ramaung dandjang;
2480 „Nti^s ku tinuk na^s, nama matakun ngai lenja^s, mpelai aju tunang ke-
[deka^s, tulin mimpi ba-ajam iba^s sawa^s pandjang;
„Nti^s ku tinuk lekau, tulin mimpi, aju mèh tunang kerakau, ba-ajam
[matjau mengkulau arang;
„Segenda ku gah ka^s ngigau bedepan meda^s djugam, aju mèh tu-
[nang padan, tulin mimpi ba-ajam beruang umang;

2479 *aju*, teken, beeld; dit zou een ander woord zijn dan *aju*, levensgeest en tussen deze woorden zou geen verband bestaan. Volgens het algemeen geloof is het dan ook alleen de *semangat* welke het lichaam tijdens het leven kan verlaten; de *aju*

ding van een selang-gong. / Pantil Punai pakt zijn vijf vingers; / Zij grijpt zijn beide handen.

- 2460 „Gij zijt mijn man, die mij koopt met vijf en twintig maten rijst; / „Mijn verloofde, die mij werft met een stuk edelsteen; / „Mijn geliefde, die mij koopt met zeven grote manden gerookt vlees; / „Mijn beminde bruidegom, die voor mij geeft zeven rijstwannen vol eieren.”

Mijn melebu²-boom spruitend uit dode stronk,

- 2465 *Een gembí-boom voor onderlegger van een plankier;
Mijn mond heeft verhaald van de vrouw,
Nu gaan mijn tanden verhalen van de man.*

Hij ziet het glatte gelaat van zijn lieve bruid als de glans van de volle maan; / Hij ziet de schone wangen van zijn aanstaande vrouw als de (gebogen) rand van een spiegel;

- 2470 De sierlijk gebogen wenkbrauwen als de wieken van een vliegende vlinder; / Hij ziet het lange haar van zijn beminde verloofde als de guirlandes van epiphyten; / Het blanke voorhoofd van de aangenomen bruid als het witte kapvlak van een groep purang-bomen. / Zij grijpen elkander bij de vijf vingers; / Zij pakken elkaar bij de pols.

- 2475 *Een kumpang-boom met geringde stam,*

Een gembí-boom voor onderlegger van een plankier;

Mijn kaken hebben uitgeweid over Dajang Ruai Lalang,

Nu vertellen mijn tanden hoe zij, man en vrouw, elkaars dromen

[vertellen.

„Zo lang ik verbleef in het huis van de ziener, droomde ik steeds, dat ik speelde met een grommende boomtigger, een beeld van jou, mijn gelukkige bruidegom;

- 2480 „Als ik half sliep, want mijn ogen wilden niet diep slapen, als een beeld van mijn hartedief, droomde ik steeds, dat ik speelde met een lange python-slang; / „Als ik vlug insliep, droomde ik steeds als een beeld van jou mijn beminde verloofde, dat ik speelde met een tiggerkat sterk en zwart; / „Soms placht ik te dromen een beer te zien, een teken van jou mijn knappe bruidegom, steeds dromend, dat ik speelde met een ouderloze beer; / „Toen ik verbleef in het huis van de ziener,

het lichaam „verlatend” veroorzaakt de dood en gaat met het lichaam ten gronde.

- 2482 *ngigau bedepan; ngigau, nachtmerrie; bedepan, een heftige nachtmerrie met luid geroep; hier echter slechts synoniemen voor mimpi, dromen.*

„Nti^s ku nugau nagu da rumah kebaju, mpelai aju mèh lakiku, gah
[mimpi ba-ajam peresu tedung piang”.

Melebu^s ku pumpun punggu^s,

2485 *Gembi ku panggall panti;*

Udah kuju^s ku badjaku^s ke tai indu^s,

Baru^s gigiku nelili ke tai laki nusoi mimpi;

„Teka upa basundang tua, di^s tunang, nunda^s nebang;

„Upa baduruk, nunda^s nutuk;

2490 „Upa ba-indjau nunda^s ngabau;

„Upa babalas nunda^s nebas.

„Ku sigi^s gah mimpi ba-ajam kangai, di^s uai, ruai lalang;

„Sekung da rumah nè^s kebaju, tulin mimpi dengu, aju di^s biniku,

[mpisu umang;

„Tulin mimpi ba-ajam tinting, aju di^s tunang banding, belimbing

[lobang;

2495 „Sekung ku da Tetai Tampak, tulin mimpi ba-ajam teratjak bajan

[lelang;

„Mimpi ba-ajam dengut, aju di^s biniku, angkis njengkudang”.

Lumba^s ketawa^s sedua betunga^s betakakah;

Sium lulum begagah;

Bepegai lundjai tundjuk udjung;

2500 Besium ngal idung mantjung;

Besada^s djula^s dagu^s njurung.

Gembi ku panggall panti,

Kumpang gelang da batang;

Udah gigiku nelili ka Ruai Peridi nemu laki,

2505 *Baru^s rangku njempang ka menani manang.*

Pintu baru Biku Kebaju njau datikam;

Dai Pantil Punai njau dapenselan;

2488 *basundang*, lett. naast elkaar liggen in tegengestelde richting b.v. van mensen als de een met zijn hoofd ligt bij de voeten van de ander.

2489 *baduruk*, term voor gemeenschappelijke veldarbeid, waarbij men elkaar beurtelings helpt op ieders veld.

ba-indjau, hier synoniem voor *baduruk*; als term voor gemeenschappelijke veldarbeid verschillend van *baduruk* hierin, dat *ba-indjau* niet beurtelings geschiedt — *babalas* — doch buiten de verplichting van *baduruk* roept iemand vrijwillig een groep mensen naar zijn veld en betaalt hen daarvoor met een varken te slachten

placht ik te dromen als een beeld van jou mijn man, dat ik speelde met een cobra-slang."

- Mijn Melebu^s-boom spruitend uit dode stam,
2485 Ik gebruik een gembu-stam voor een plankier;
Mijn keel heeft verhaald omtrent de vrouw,
Nu gaan mijn tanden vertellen van de man, die zijn dromen vertelt.*

„Het verging mij als jou, mijn bruid, als bij het gezamenlijk kappen van bomen; / „Als bij gemeenschappelijke arbeid, als bij gezamenlijk rijststampen;

- 2490 „Als bij gemeenschappelijke arbeid bij het wieden; / „Als bij wederzijdse hulp bij het kappen van de ondergroei. / „Ook ik placht te dromen, hoe ik speelde met een argusfazant, o gij mijn liefste; / „Zo lang ik verbleef in het huis van de ziener droomde ik steeds, als een beeld van jou, mijn vrouw, over een mpisu-vogeltje; / „Steeds droomde ik, dat ik speelde met een egel, een beeld van jou mijn schone bruid, die zijn hol heeft in de heuvelrand;
- 2495 „Zo lang ik verbleef te Tetai Tampak, droomde ik steeds, dat ik speelde met een kwetterende parkiet; / „Droomde ik, dat ik speelde met een kirrende egel, een beeld van jou mijn vrouw." / Dan lachen zij beiden om het hardst; / Zij wrijven de neuzen en kussen elkander van genoeg; / Zij spelen met elkaars vingers;
- 2500 Zij wrijven om beurten de spitse neuzen tegen elkander; / Zij knijpen elkander in de ronde kin.

- Mijn gembu-boom voor onderlegger van een plankier,
Een kumpang-boom met geringde stam;
Mijn tanden hebben verteld hoe Ruai Peridi een man vond,
2505 Nu gaan mijn kaken verhalen omtrent de ziener.*

De nieuwe deur van Biku Kebaju wordt (met een lans) opengestoken; / Het voorhoofd van Pantil Punai wordt met kippebloed getekend; /

-
- en gepaard met de nodige rijstwijn hun een maaltijd te geven op het veld.
- 2498 *sium*, de neuzen tegen elkaar wrijven; *lulum*, kussen met de mond.
- 2500 *idung mantjung*, een spitse neus, beschouwd als een teken van schoonheid tegenover een platte neus.
- 2501 *dagu^s njurung*, een duidelijke, vooruitkomende kin, een teken van schoonheid tegenover een „weglopende" kin.
- 2506 In deze en volgende regels wordt in het kort het huwelijksceremonieel beschreven; vgl. Bijdr. K.I. Deel 106, p. 7 e.v.

- Buis njau da-ajam ;
 Petara sedua njau da-umpan ;
 2510 Serta makai Pantil Punai aba^s tunang ambai sama sepinggang ;
 Ai^s inum sama setjawan.
 Njau dadjengkau berau denggau penulang ;
 Buis da-agih denggau berau batikam.
 Dudjung dakatung nginau ajung kampung tuman piang ;
 2515 Tepajan datipan denggau bangkit pinang ;
 Dadjengkau isau pedang bedjangkang.

- Ari daganti Ruai Peridi udah belaki birang malam ;
 Randang dabilang birang bulan.
 Teka njau ngarakau indai mah Pantil Punai tai batusu sui^s ;
 2520 Ngarakau Dajang Telit Benang penjungga^s adi^s ;
 Njau ngarakau tepian mah Buli Bajan djama djalai mani^s ;
 Ngarakau pumpun belumbun munti^s.
 Njau dabilang ia ka menani manang bateli-teli ;
 Dapadah bareti-reti ;
 2525 Datusoi ia lendat-lendat ;
 Dapadah amat-amat.

2513 *batikam*, toewijzen, bestemmen ; men beraadslaagt aan wie de *buis* (de bewijsstukken van het gesloten huwelijk, o.a. een witte kom met wit bord en agaat (vgl. Bijdr. K.I. deel 106, p. 10), zullen worden toevertrouwd. Hiervoor kiest men een familielid, zij het een ver verwijderd, in wie men vertrouwen stelt als een bekwaam pleitbezorger bij latere moeilijkheden of scheiding. Zo ontvangt Sinji, mijn voornaamste zegsman, soms geheel onverwachts zulk een *buis*, ofschoon hij helemaal niet bij het huwelijk is tegenwoordig geweest, omdat hij beschouwd wordt als een goede adatkennner, die ook durft optreden.

2514 *nginau ajung*, familie zoeken ; een gebruik bij een huwelijk, waarbij de „ouders” van de kant van de man zowel als van de kant van de vrouw en daarbij zowel van de kant der bruid als van de bruidegom, dus *empat belah*, van vier kanten, welke elkaar met *isan* moeten aanspreken, tegenover elkander bij de pot rijst-wijn komen zitten. Men steekt een gerookte vis met een steel van bamboe in het haar als teken van *isan* en zo gaat men zijn nieuwe *isan*'s zoeken, waarbij bedacht moet worden, dat alle „*saudara*'s” van vader en moeder in nabije of verre graad ook tot de categorie van „ouders” behoren en dus ook elkander *ba-isam* aanspreken moeten.

Men vraagt of die en die er is n.m. een *isan* en deze moet dan komen en ter kennismaking gezamenlijk drinken. Zo drinkt men van beide kanten stevig tegen elkander op en wordt het een luidruchtige beweging.

2515 *bangkit pinang*, lett. pinang-bloesem, naam voor een huwelijksceremonie, waarbij een martavaan met rijst-wijn wordt gegeven als betaling voor de pinang-bloesem gebruikt bij het ritueel genaamd *tampungaju* (zie vers 1829) voor de bruid, toen zij nog een kind was. Voor een pasgeboren kind wordt de ziener geroepen. Deze danst eerst met het kind in zijn armen rond de *palangka* of versierde bamboestok

De huwelijksgift wordt onderzocht; / Aan beider Petara wordt eten aangeboden;

- 2510 Pantil Punai eet gezamenlijk met haar geliefde bruidegom uit één bord; / Zij drinken beiden uit één kom. / De rijst wordt gehaald voor het rijstoffer; / De huwelijksgift klaargezet om te worden bestemd; / Men steekt de gereedliggende tuman-vis in het haar om elkanders aange-trouwde familie te zoeken;
- 2515 Een tempajan-kruik wordt klaargezet voor „bangkit pinang”; / Een zwaard met gevest wordt aangereikt.

De dagen zijn elkaar opgevolgd sinds Ruai Peridi is gehuwd en vele nachten; / De manen zijn geteld, vele maanden; / Dan verlangt Pantil Punai naar haar moeder met open tepels;

- 2520 Zij verlangt, Dajang Telit Benang, haar broertje te baden; / Zij verlangt naar de badplaats, Buli Bajan, waar zij placht te baden; / Zij verlangt naar haar familie. / Zij zegt dit aan de ziener duidelijk; / Zij deelt dit mede, zodat men het begrijpt;
- 2525 Zij vertelt het met klare woorden; / Zij deelt het mede zeer stellig. / Een woord van de ziener in snel antwoord; / Een zacht woord in vlug

tot zevenmaal toe. Daarna herhaalt hij dit met in zijn armen een pisangboompje. Dan loopt hij over een rij van zeven kommen rijst (zie vers 1831), waarlangs hij naar de „hemel” klimt; dit doet hij meerdere malen, totdat hij een van de kommen heeft stuk getrapt. Onderwijl wordt hij door zijn helper, *kebaju*, met de pinangbloesem geslagen, totdat hij „bewusteloos” neervalt en in die toestand gaat hij naar de *langit*, naar het huis van de grote ziener, waar onze reizigers nu vertoeven, alwaar hij de *pisang-aju* of levens-pisang plant. Wordt een kind ziek, dan wordt dit toegeschreven aan zwakte van zijn *aju* en moet de *pisang-aju* ritueel worden gezuiverd door de ziener. Worden volwassenen ziek, dan wordt dit toegeschreven aan een verdwijnen van de *semangat* en wordt de ziener geroepen om deze terug te brengen.

J. Perham zegt: „At the time of the birth of each individual on earth a flower is supposed to grow up in Hades, and to live a life parallel to that of man. If the flower continues to grow well, the man enjoys good robust health; if it droops, the man droops. . . . the *manang* is called in to weed, cleanse and sweep round it” (Journ. Straits Br. R. Asiatic Soc., no. 19 (1887), p. 97; geciteerd in H. Ling Roth l.c. Vol. 1 p. 278).

Hoewel Perham hier in grote trekken dezelfde opvattingen weergeeft als van de Mualangens, vallen er ook verschillen op, met name dat volgens Perham de „flower” wordt geplant in de onderwereld; het schijnt zinvoller, dat deze volgens door mij verkregen inlichtingen geplant wordt in de „langit” of „hemel”, dan in het dodenrijk.

- 2516 *pedang bedjangkang*, een oud zwaard met gevest, als een symbool, waardoor de band van de bruid met haar vader en moeder en familie wordt doorgemaakt, vgl. Bijdr. K.I. deel 106, p. 9.

- Seleka djerita manang kemara djampat njaut;
 Andai gadai djampat njambut.
 „Nti^s kita^s pulang, di^s dajang, nang niti sulang kita^s mansang.
- 2530 „Adai sulang tai ganang pelintang sumpit;
 „Djalai njamai nadai alit;
 „Alur budjur nadai babelit.
 „Ila^s ku njuruh ulun tuai ku madah djalai, penjilip lantai patah;
 „Ila^s ku njuruh Ima ulun tua madah saka, penguinang rantau uma luah;
- 2535 „Ila^s ku njuruh Itjun ia^s ulun pun pangungkun unggun ubah”.
 Baban dasimpan tjukup semua;
 Ramu da-atju lengis senata.
 Ruai Ngumbau teka dapampau ka takau limau lilang;
 Ruai Kampung teka dapangkung Manang Keliung ka munung pan-
 [tjung sepunggang;
- 2540 Dapampak ka binjak datanak lakang;
 Ndu^s Lelegu^s Gemu^s teka dasapu^s ka laju^s kedumpai kalang;
 Manang Menini teka ngatji Ruai Peridi ka tegari runti da batang.
 „Isa^s untung di^s njurung, djaku^s Manang Keliung, batampung tuah;
 „Untung besai pagi, di^s uai, nadai talah kilah;
- 2545 „Pusat batenung panangga^s rumah.
 „Nti^s di^s mani^s nemu tesik keli^s, ia^s tuah di^s, meluah kual;
 „Nti^s di^s njumai nemu batu ringai, nggau di^s pandai, barintai da
 [lutan api;
 „Nti^s di^s ngebat nemu batu djampat likat da tapa^s djari;
 Nti^s di^s da kaki ganggang, di^s Dajang Telit Benang, nemu batu
 [mandang da mata ari;
- 2550 „Nti^s di^s batenun nemu batu kemundang nampun da punggang lidi”.
Melebu^s pumpon punggu^s baru,
Gembi dapanggal panti;
Udah madah tuah tai indu^s,
Baru^s madah tuah tai laki.
- 2555 „Nti^s mèh nebang, mèh laki Dajang, nusah mintjang mata beliung:
 [simpung kampung kerandji padi;
 „Nti^s mèh nebas nusah mintjang semandung: tudjuh darung
 [perolèh sari;
 „Nti^s mèh ba-uma nusah mending ketupung: penuh durung dindang
 [tugung tuku^s padi;

- wederwoord. / „Als je naar huis gaat, jij meisje, volg dan niet de weg, die je gekomen bent;
- 2530 „Er is een goed pad zo breed als een blaasroer overdwers; / „Een prettig pad, niet dichtgegroeid; / „Recht toe, recht aan, geen kronkel-pad. / „Ik zal mijn oude slaaf meegeven om de weg te wijzen, hem die de gebroken vloer herstelt; / „Ik zal Ima sturen, de oude slaaf, om de weg te wijzen, hem die het wijde rijstveld bewaakt;
- 2535 „Ik zal Itjun sturen, de erfelijke slaaf, die het haardvuur verzorgt.” / Men bergt de benodigdheden van alles voldoende; / De reisbehoeften worden ingepakt alles compleet. / Ruai Ngumbau wordt het hoofd gewassen met olie gemengd met de schil van lilang-citroen; / Ruai Kampung wordt door Manang Keliung zachtjes geklopt met munang-takjes met afgekapte top;
- 2540 Heur haar wordt ingewreven met ingekookte klapperolie; / Ndu^s Lelegu^s Gemu^s wordt ingewreven met de verwelkte blaren van kedumpai; / Manang Menini steekt Ruai Peridi onder het haar een stuk tegari-schors van de stengel getrokken. / „Moge geluk je deel zijn, zegt Manang Keliung, verbonden met zegen; / „Groot geluk in de toekomst voor jou, niet te overtreffen;
- 2545 „Een sterke levensdraad, sterk als een huistrap. / „Als je gaat baden, moge je vinden een schub van de keli^s-vis, dat is een gelukssteen voor jou, zo groot als de deksel van een ijzeren pan; / „Als je gaat koken, zal je vinden een kakkerlak-steen, als een toversteen voor jou, die op een rijtje op het brandhout zitten; / „Als je draden afbindt, zal je vinden de snelle djampat-steen, die blijft zitten in de palm van je hand; / „Als je staat aan de rand van het bordes, jij Dajang Telit Benang, zal je de schoonheidssteen vinden in een straal van de zon;
- 2550 „Als je aan de weefstoel zit, zal je de steen vinden van de kumang-steekvlieg zich neerzettend op het eind van een latje.”

Een melebu^s-boom nieuwe scheuten vormend uit dode stam,

Een gembu^s-boom voor onderlegger van een plankier;

Ik heb verhaald het geluk van de vrouw,

Nu verhaalt ik het geluk van de man.

- 2555 „Als jij bomen gaat vellen, jij echtgenoot van Dajang, dan hoeft je niet je kapbijl mee te dragen: al de bomen van het oerwoud zullen vallen, tot de (taaie) kerandji-boom toe; / „Als je de ondergroei gaat kappen, dan hoeft je niet je kapmes mee te nemen: in één dag zul je zeven dalen gekapt hebben; / „Als je een rijstveld gaat aanleggen, dan hoeft je niet naar de omen-vogels te luisteren: vol zal je rijstschuur

- „Nti^s mèh ngajau nusah mending sengalang bedjampung : tanggung
 [alung leka kundi;
 „Nti^s mèh meti^s nusah tanggung buluh lemaung : pulah mèh
 [kemari^s tadi^s nempili^s djani^s djelu babi;
 2560 „Nti^s mèh ili^s ngajuh bandung, penuh olih tung lumpung besi”.

*Ubah perimpah ranah,
 Melingkat da repi^s tenap;
 Udah Manang Baburah madah tuah,
 Baru^s Talap Djelawat madah diri^s ka^s angkat.*

- 2565 „Tinggal mah nè^sku ari mpai;
 „Tinggal mah akè^sku ari apai”.
 Kedangkai Landak njengkidak tjupak tudung menarang;
 „Tinggal mah akè^sku ari apai”.
 Njapai bingkai tanggoi telajang.
 Tunang padan Ruai Ruajan ngesan tunam bangku senapang;
 2570 Nanggung paung sumpit tapang;
 Njapi sapa badju benang;
 Nangkin tilin ulu tulang;
 Ngatung semandung sebela^s kumpang;
 Ngatju ladju ulu dakarang;
 2575 Ngatung dudjung bulu kenjalang.
 Dudi mah ruai Manang Mensunai tai upa balai anak radja;
 Dudi tiang Menani Manang tai birang dapangkap anak lila;
 Dudi nturan tai baik balan temuku baka;
 Dudi dinding tai baik kantjing tukang tjina;
 2580 Dudi mah rumah lawang luah Manang Baburah muat mensia tumbas
 [selaksa.
 Dudi mah laman Manang Belian tulin ngkerangan pemalai ruai;
 Dudi durung Manang Keliung dindang tugung padi sentabai;
 Dudi djamban Manang Belian panjai lapan batang besai.
 Niti sulang ganang gadak-gadak;

2558 *alung*, gesnelde kop, reeds schoongemaakt en boven het vuur gerookt; een esoterisch woord gebruikt bij het koppensnellen, evenals het volgend *kundi*.

2559 *nempili^s*; *tempili^s*, doorstèken; een *kana*-woord, het gewone woord is *mangka^s*. *djani^s*, varken; een woord uit het dialect der naburige *Djangkang*-Dajaks.

2560 Voor twee zaken moet de Dajak noodzakelijk stroomaf als er toevallig geen trekkende Chinese handelaar is, n.m. voor zout en ijzer. Al zijn noodzakelijke werktuigen maakt de Dajak zelf zoals: *beliung*, bijltje en dissel; *isan*, kapmes;

zijn van opgestapelde padi; / „Als je op sneltocht gaat, dan hoef je niet naar de vogels te luisteren: je buit zal zijn een gesnelde kop; / „Als je een springlans spant, dan hoef je geen lemaung-bamboe te nemen: heb je haar gisteren gezet dan is reeds vandaag een varken gesprietst;

- 2560 „Wanneer je stroomaf roeit met de prauw, dan krijg je die vol met een ton vol stukken ijzer.”

*Ubah-bomen, vele, geveld op overstroomd terrein,
Een melingkat-boom aan de rand van lage grond;
De ziener heeft zijn zegenwensen uitgesproken,
Nu zegt Talap Djelawat, dat zij gaat vertrekken.*

- 2565 „Vaarwel grootmoeder van vaderszijde; / „Vaarwel grootvader van vaderszijde.” / Kedangkai Landak zwaait op de rug haar mandje met opstaande rand; / Zij grijpt de rand van haar lichte zonnehoed. / De knappe bruigom van Ruai Ruajan neemt op de schouder de kolf van zijn geweer;

- 2570 Hij legt over de schouder zijn blaasroer van tapang-hout; / Hij neemt zijn jasje met rood garen; / Gordt om zijn kapmes met benen gevest; / Bindt om zijn zwaard zo breed als een gespleten stuk kumpang-hout; / Hij doet om zijn parang met uitgesneden handvat;

- 2575 Hij zet op zijn hoofddeksel met veren van de neushoornvogel. / Zij verlaten de voorgalerij van Manang Mensunai als de ontvangzaal van een koningszoon; / Zij laten achter de huispalen van Menani Manang met veel kleine kanonnen ertegen gebonden; / Laten achter de richelbalk fraai gekapt met gleuven; / Laten achter de wand mooi getimmerd door een Chinese vakman;

- 2580 Laten achter het ruime huis van Manang Baburah, dat tienduizend mensen kan bevatten; / Laten achter het erf van Manang Belian, geheel van zand als de baltsplaats van fazanten; / Laten achter de rijstschuren van Manang Keliung, gevuld met een berg van sentabai-padi; / Laten achter het badvlot van Manang Belian, acht grote boomstammen lang. / Zij volgen een effen pad, wijd open gekapt;

lungga^s, rotan-splijtmesje; *tempan*, klein aambeeld; *tukul*, hamer; *djara*, een primitieve drillboor; *simbal*, een handprijem; *bingkung* en *kerauk*, een soort schraper en schoffel voor het wieden en verder allerlei zwaarden als pronkstuk en wapen op sneltocht, alsmede allerlei speren, lansen, vishaken en harpoenen, zoals meerdere genoemd in dit gezang. Het ijzer hiervoor moet hij van elders kopen en daarom is dit voor hem van bijzondere waarde.

- 2581 *padi sentabai*, een padi-soort, welke de voorouders zouden gebruikt hebben.

- 2585 Djalai besai tebas silak.
 Sulang ganang pelintang sumpit;
 Djalai njamai nadai lawit;
 Alur budjur nadai babelit;
 Djalai gadak tebas silak nadai alit.
- 2590 Teka datai ka sa^s Pun Kaju Bagurung dajerah tudah kering
 [mangah na^s tau^s tumbai;
 Datai ka Lumut Tusut pengantung kibung daruntu djelu manatang
 Dan Tebelian Melepung badabut-ajut ka batang indai; [tupai;
 Betang sa^s Randjang Sagu Gemalung udjung njarangkung ka
 [nanga sungai.
 To^s menua Keliung Manang Tekujung banama Djang Keripak Kerang.
- 2595 Menani Patar Gumi, Djang Djeragam Bentang.
 Lepa tulang nadai sida^s belengah;
 Sema^s ka tumpul isau nadai sida^s ngansah;
 Antjur liur nadai ngeludah.
 Manua Kemara Keturau Djawa njau dakilah;
- 2600 Negeri Menani Patar Gumi njau dakalangkah.
 Tembu^s ka Gugu^s Tembasu^s Punggu^s tai lebau pumpun banjau
 [ranggau pemali gagar;
 Ngembing Tinting Intan Taun Tinggi^s datiki nadai talah tempunjah;
 Njengau ka Landau Pamarandau Impun banjau barandau nadai
 [bapadah;
 Niki^s Lepi^s Kadjang Balun dalepi^s meli^s lam tadi^s tunggal belah;
- 2605 Bedjalai da Simpai Bawak Belamun datutung madjung munji belah;
 Ranggit bukit Djambu Bumbun mansau ka atau serantau mirah.
 Dia^s sida^s menung setegal sadja^s;
 Belepa semirah mpa^s.
 Betipak pantung Djera Tangkang tunggal batang;
- 2610 Batjarik tjedik sirih nakang;
 Bapakai uai tandan pinang;
 Bagindi^s sugi^s tembakau terandjang.

2590 *djerah*, een boom op een andere laten vallen, welke reeds tevoren is ingekapt.
kering mangah, een dubbelvorm voor: sterk en krachtig.

2591 *darunti tupai*, afgetrokken door een eekhoorn n.m. voor nestmateriaal. Wat betreft de vertaling dezer titels vgl. de opmerking bij vers 1572.

2593 *Radjang Sagu Gemalung*; *radjang*, algemene naam voor epiphyten; *gemalung*, een soort epiphyt, doch ook een boomsoort; de betekenis kan ook zijn: epiphyt steunend, groeiend op *gemalung*-boom.

2594 *Djang*, een vriendelijke aanspreking voor mannen, zoals *ndu^s* voor vrouwen.

- 2585 Een brede weg gekapt en opgedrukt; / Een gelijk pad zo breed als een blaasroer overdwars; / Een goed pad niet kronkelend; / Recht toe recht aan, niet in bochten; / Een open pad, gekapt en opgedrukt, niet dichtgegroeid.
- 2590 Zij komen bij de mensen van Pun Kaju Bagurung (Niet-te-vellen-Boom); al laten sterke mannen er ook andere bomen op vallen, toch zal deze niet vallen; / Zij komen bij Lumut Tusut (Warrig Wier), hangend als een muskietennet, dat wordt afgetrokken door een eekhoornbeest; / Bij Dan Tebelian Melepung (Drijvende IJzerhout Tak), afdrijvend naar de moederstroom; / Bij het huis van de mensen van Radjang Sagu Gemalung (Nestvaren en Gemalung-epiphyt), de riviermonding overhuivend; / Dat is het gebied van Keliung Manang Tekujung, genaamd Djang Keripak Kerang;
- 2595 Menani Patar Gumi, Djang Djeragam Bentang. / Ofschoon de benen vermoeid zijn, nemen zij geen rust; / Gelijk een bot mes, dat men niet slijpt; / Het opwellende speeksel slikt men niet door. / Het gebied van Kemara Keturau Djawa is men voorbij;
- 2600 Het land van Menani Patar Gumi is men gepasseerd. / Zij komen aan (de berg) Gugu^s Tembesu^s Punggu^s (Dode Tembesu^s-Boom) dicht bezet met veel bladerloze dode takken die niet afvallen; / Zij lopen langs de helling van Tinting Intan Tinggi^s, die bij bestijging blijkt niet te beklimmen; / Zij zien in de verte Landau Pamarandau Impun, waarin onzegbaar veel visjes spelen; / Zij bestijgen Lepi^s Kadjang Balun (Gevouwen Weeuwen Mat), waarvan een man op een morgen er slechts één kan opvouwen;
- 2605 Zij lopen naar (de berg) Simpai Bawak Belanun (Spechtenhol) met rotan omwonden, die (ver) klinkt als een man er tegen slaat; / Zij bereiken de top van Bukit Djambu Bumbun, glanzend aan de top van rode scheuten. / Daar toeven zij een ogenblik; / Rusten zij voor een rode betelpruim; / Daar vouwt Djera Tangkung een sirih-pruim;
- 2610 Scheurt zij een stukje af van een sirih-blad; / Eet zij een pinang-noot; / Rolt zij een pruim van de tabak uit het mandje. / Terwijl zij daar

keripak en *kerang*, schelpjes; *keripak*, kleine gladde; *kerang*, ruwe, gestreepte. Men brandt nog veel schelpen om daaruit de kalk voor de betelpruim te verkrijgen; daarom worden zeeschelpjes ook verkocht door Chinezen in het binnenland.

2595 *Patar*, een titel.

2603 *pamarandau*, plaats van gezellige bijeenkomst.

impun, een vissoort.

nadai bapadah, niet mededelen; de bedoeling schijnt: hoewel niets gezegd is, komen de visjes toch gezellig bijeen.

Sambil menung batipak pantung Mpulu Atjung teka ningka^s gurung
[njau tunggal kali^s ;

Ba-andai ulun mensunai tunggal igi^s.

2615 „Ninga di^s lantangku, djaku^s ulun manang, ajam-ajam ;

„Ninga di^s anakku akan-akan.

„To^s bukit tinggi^s, ninga di^s lantang suli^s, to^s lapat pameti^s aba^s

[kami Tetai Tinggi^s ngentak mutan ;

„Ninga di^s Tingang Telit, to^s lapat mapit aba^s kami Tanah Langit

[ngarinding dan ;

„To^s lapat ngasu, di^s lantangku, aba^s kami Tetai Telu narumbu

[busan ;

2620 „To^s lapat tanah aba^s kami Tetai Barampah djalai ba-uma ;

„Lapai tinting djalai raga ;

„Lapat ai^s djalai nuba”.

Lagi^s dabilang ulun manang ka Dajang Telit Benang datiap-tiap ;

Datusoi lagi^s lenat-lenat.

2625 *Merintap da rapi^s tenap,*

Kumpang gelang da batang ;

Udah ku madah lapat,

Rangku njempang ka ulun manang milang tembawang sa^s Lembang

[Pamuang.

„Ninga di^s Dajang Telit Benang, ia^s tembawang Semitau Lantang

[djalai Balai Gamang ngambi^s selang mawang ka Djawa

[Nunsang suba^s Tikal Bidang temula njera ;

2630 „Ia^s tembawang Semitau Tinggi^s, ninga di^s, djalai ngadai Indi^s

[sedua Radja Djuata ;

„Ia^s tembawang Semitau Nebuk, ninga di^s lantang pengepuk,

[djalai ngadai Buluh Ntimuk sedua Dara Belandja ;

„Ia^s tembawang Semitau Tuai, di^s njai, djalai ngadai Landai sedua

[Sindja ;

„Ia^s tembawang Tampun Remun, ninga di^s Ajun Dundun, djalai

[Kumpai Semalun turun ngepun bala ;

2616 *ngentak mutan*, bedoeld *tiang mutan*, zie vers 370.

2628 *Lembang Pamuang*, te *Panggau*, het land der *Buah Kana*.

2629 Hier wordt het oude erf van *Balai Gamang* en zijn vrouw, de ouders van *Keling*, geplaatst in de nabijheid van *Semitau* (Boven-Kapuas), tegenover een andere „lezing”, welke zegt, dat zij te *Tampun Djuah* woonden. De geboorte van *Keling*

- rusten voor een betelpruim, begint Mpulu⁸ Atjung te spreken als een waterval, een maal; / Hij spreekt, de slaaf van de ziener, één woord.
- 2615 „Luitster, jij mijn kind, zegt de slaaf van de ziener, mijn liefste; / „Luister mijn dierbaar kind. / „Deze hoge berg, luister gij mijn kind, dit is de grens met ons mensen van Tetai Tinggi, tot waar wij een springlans mogen zetten; / „Luister gij Tingang Telit, dit is de grens, tot waar wij hemelbewoners een valraam mogen zetten en takken rondom weggappen; / „Dit is de grens, gij mijn kleine, met ons van Tetai Telu, tot waar wij mogen jagen met honden, wild opjagend uit hun hol;
- 2620 „Dit is de grens met ons van Tetai Barampah, tot waar wij rijstvelden mogen aanleggen; / „De heuvelgrens tot waar wij een versperringshaag mogen maken; / „De watergrens tot waar wij met tuba-gif mogen vissen.” / Verder vertelt de slaaf van de ziener nog alles aan Dajang Telit Benang; / Hij verhaalt haar alles precies.

- 2625 *Een merintap-boom aan de rand van lage grond,
Een kumpang-boom met geringde stam;
Ik heb de grenzen aangegeven,
Nu gaat mijn mond verhalen van de slaaf van de ziener, die aanwijst
[de oude erven van de mensen van Lembang Pamuang.*

- „Luister, gij Telit Benang, dat is het oude erf van Semitau Lantang, waar Balai Gamang op weg ging naar Djawa Nunsang om zure mawang-vruchten te halen toen Tikal Bidang pas zwanger was;
- 2630 „Dat is het oude erf van Semitau Tinggi⁸, luister, waar zijn geboren Indi⁸ en haar broer Radja Djuata; / „Dat is het oude erf van Semitau Nebuk, luister jij mijn kindlief, waar zijn geboren Buluh Ntimuk en zijn zuster Dara Belandja; / „Dat is het oude erf van Semitau Tuai, gij meisje, waar zijn geboren Landai en zijn zuster Sindja; / „Dat is het oude erf van Tampun Remun, luister jij Ajun Dundun, waar Kumpai Semalun neerdaalde om het leger aan te voeren; / „Dat is het oude

wordt echter weer geplaatst in het gebied van Tampun waar *Tinting Kelamiming* toe behoort (vers 2634). Zie hierover evenwel de inleiding.

- 2630 *Indi⁸* en *Radja Djuata* zijn een soort halfgoden: „*diantara manusia dengan déwa*”, „tussen mens en godheid”, vgl. vers 3065.
- 2631 *Buluh Ntimuk* en *Dara Belandja*, vermaarde personen uit de *Kana Tangi* of Heldenzangen der Mualangers, zoals ook de namen in de volgende verzen.

- „Ia^s tembawang Tinting Kelamaning djalai Keling bagunting apai
[Kuma ;
- 2635 „Ia^s tembawang Batu Batinggang, di^s Dajang Telit Benang, djaku^s
[ulun manang, djalai Lalajang Menang balang batunang aba^s Ben-
[dung Dadjang, keba^s datai ka batang Belitang teka njimbang
[punggang batu keli ;
- „Ia^s tembawang Batu Batingka^s djalai Djagau Tua^s ka^s bintai
[pala^s nempa^s geruga upa mata ari ;
- „Ia^s tembawang Batu Meragau djalai Lalajang Idjau ka^s bintai
[kajau, dia^s mah ia ngansang Lamandau ngurau isau
[njari pa njari ;
- „Ia^s tembawang Serugi Nunggang djalai Dajang Indai Abang
[nimang ular kenjalang, keba^s Dajang Bendung Dadjang
[idang tangan ngantjau padi ;
- „Ia^s tembawang Buluh Landai, di^s njai, djalai Laladuk Udjai ka^s
[bintai-bundai ka tanah Mualai, datai ka tengah djalai debai
[Tua^s Minai batikai ngau repai gatal asa daun keladi ;
- 2640 „Debai Njaluk ntjeluk sintuk Seburuk angkat djelap daun api ;

2634 *Kuma* of *Kumba*, andere naam voor *Balai Gamang*, de vader van *Keling* ; hier wordt bedoeld het geboortefeest gegeven in de tweede of derde maand na de geboorte, bij welke gelegenheid voor het eerst het haar van de kleine wordt geknipt.

2635 *Lalajang Menang*, een van de vele titels voor *Idjau*, de halfbroer van *Keling*. Hij staat bekend om zijn strijdustig karakter en wordt bij voorkeur aangeduid met namen van vogels. Hier wordt bedoeld op het feit, dat *Idjau* wilde trouwen met *Bendung*, welk huwelijk niet doorging wegens de verschijning van een afzichtelijke gast (vgl. inleiding).

Batu Keli, een grote steen in de Belitang-rivier, vgl. vers 975 ; deze steen zou afkomstig zijn van een naburige berg, door de vertoornde *Idjau* er af gekapt met zijn zwaard.

2636 *Batu^s Batingka^s*, ook behorend tot *Tampun*.
geruga^s, naam van het zwaard.

2637 *Batu Meragau*, lett. kruipende steen, gedeelte van *Tampun*.

ngansang, naam voor een bepaalde werkovereenkomst ; men heeft b.v. een nieuwe parang nodig, doch de daartoe bekwame persoon heeft geen tijd, wegens ander werk, b.v. veldarbeid ; dit noodzakelijke werk neemt de opdrachtgever op zich, terwijl de ander gedurende dezelfde tijd de parang smeedt. Dit geschiedt dan zonder nadere vergoeding.

ngurau, gezegd van alle werkzaamheid verricht in de smidse of *rapun* ; deze vindt men bij de Mualangens zowel op de voorgalerij in huis als onder de rijstschuurtjes, alsook onder een afdak bij de badplaats.

2638 *Serugi*, ook behorend tot *Tampun*.

Indai Abang, een beroemde *Buah Kana* ; zij is een zeer wijze vrouw, haar eigen-

erf van Tinting Kelmaming, waar Keling voor de eerste maal zijn haar werd geknipt door zijn vader Kuma ;

- 2635 „Dat is het oude erf van Batu Batinggang, gij Dajang Telit Benang, zegt de slaaf van de ziener, waar de verloving van Lalajang Menang met Benung Dadjang niet doorging, waarom hij, aan de Belitang gekomen, de punt van de Batu Keli heeft afgekapt ; / „Dat is het oude erf van Batu Batingka^s, waar Djagau Tua^s op sluiptocht wilde gaan voor een kop en een zwaard smeedde flikkerend als de zon ; / „Dat is het oude erf van Batu Meragau, alwaar Lalajang Idjau op sneltocht wilde en met Lamandau overeenkwam (voor hem) een zwaard te smeden, vele dagen lang ; / „Dat is het oude erf van Serugi Nunggang, waar Dajang Indai Abang een kenjalang-slang bezwoer, toen Dajang Bendung stierf, terwijl zij aan het padi-keren was ; / „Dat is het oude erf van Buluh Landai, gij meisje, alwaar Laladuk Udjai op sneltocht wilde gaan naar Mualang en onderweg werd meegenomen door Tuai Minai en als mat gebruikte repai-bladeren, jeukverwekkend als de blaren van caladium ;
- 2640 „Waar hij werd meegenomen door Njaluk en zijn hand stak in de (warme) bron van Seburuk, heet als oplaaierende vlammen van vuur ; /

naam is *Balun Belunan* (vgl. vers 2897). Hier wordt weer bedoeld op een episode uit *Kana Tangi*, naar aanleiding van *Idjau's* voorgenomen huwelijk met *Bendung*, de zuster van *Pungga^s*. Deze werd door een giftige slang gebeten in haar borst en werd schijndood door *Idjau* weggevoerd naar *Panggau*, het land der *Buah Kana*. *Indai Abang* wist bij die gelegenheid uit een latje van het weefgetouw een vliegende slang te toveren.

2639 *Laladuk Udjai*, titel voor *Idjau*.

Tua^s Minai, titel voor *Keling* ; *Minai* was een Mualang-held met bovennatuurlijk vermogen, *tua^s*. De namen van al zulke helden kunnen worden gebruikt als toeschrijving aan *Keling*.

Idjau wilde op sneltocht naar *Lembah Buluh*, een huis te *Tampun* van de Mualang-Dajaks, die toen echter nog *Lembah Buluh* werden genoemd. *Keling* wilde *Idjau* hiervan afhouden en gebruikte daartoe enkele listen. Toen ze naar de gewoonte van kopensnellers in het bos overnachtten, spreidde *Keling* buiten weten van *Idjau* de sterk jeuk verwekkende bladeren van *repaï* op de plaats, waar *Idjau* ging slapen.

2640 *Njaluk*, titel voor *Keling* ; bij kampong *Seburuk* aan het gelijknamige riviertje, een zijriviertje van de *Ngarang*, komen warme bronnen voor. *Keling* bracht *Idjau* hierlangs om daar te drinken, waarop *Idjau* schrok van het hete water. Reeds Veth vermeldt deze warme bronnen (Veth o.c. Deel I, p. 27 en 47—48). Volgens de mensen zou een Duits ingenieur hier ook petroleum hebben verzameld. Deze is bij het begin van de laatste oorlog uit Belitang vertrokken. Schrijver zelf trof de afwijkende gesteldheid van de grond in dit gebied en de op petroleum gelijkende vloeistof hier en daar opgemerkt op het zwarte grint in het oerbos.

- „Waar hij werd meegenomen en voor kookdriepoot gebruikte kajashout zo bitter als pari-komkommers. / „Daar was het dat Lalajang Idjau voor de eerste maal tevergeefs op oorlogspad ging; / „De sneltocht van Banda Muduh voor het eerst vruchteloos was; / „Daar werd de hinderlaag van Djagau Tua^s voor de eerste maal ijdel”.
- 2645 Zo vertelt de slaaf van de ziener aan Dajang Telit Benang alles opnoemend; / Zo verhaalt hij zeer duidelijk; / Vertelt hij zeer nauwkeurig. / „Luister gij Lantang Sembung, wij gaan beiden terug naar ons huis en erf; / „Luister mijn kind, wij gaan beiden terug naar ons woongebied.
- 2650 „De weg, gij echtgenoot van de vrouw, kan geen moeilijkheid meer geven; / „Het pad, gij man van het meisje, heeft geen tweeklonten meer; / „Als je komt aan Kenambing Darung, moet je niet aarzelend wijfelen bij het zien van een spoor van afgekapte takken: dat is het spoor van Umang Pandung, waar hij heeft overnacht wegens het voorteken van een stinkdier, wit als de ontschorste stam van een merabahboom; / „Als je aan Kenambing komt, aarzel dan niet wegens het spoor van Banda Kuntjit, die daar heeft overnacht wegens het voorteken van een muis, die plotseling uit zijn hol schoot; / „Als je aan Sintuk Lubuk komt, jij Letang Siluk, is daar het spoor van Djagau Manuk, die daar heeft overnacht wegens het voorteken van een dwerghert (verblijvend) in oud bos;
- 2655 „Waar het gras is platgedrukt, daar is het spoor van lieden, die hebben overnacht wegens het voorteken van een egel, die een loopstreep heeft gemaakt vanaf de mond van zijn hol; / „Dat bij Kenambing Labak is het spoor van Djagau Djalak, daar overnachtend wegens het voorteken van een stekelvarken met zwart-witte stekels”. / De slaaf van de ziener deelt alles mede; / Hij vertelt alles volledig. / „Wij vertrekken beiden, gij mijn liefste kind;
- 2660 Wij gaan beiden terug, elkaar de rug toekerend, gij mijn dierbaar kind”./

Panggau. Deze heeft op de aangeduide plaats overnacht wegens een voorteken, *laba*. Ontmoet men n.m. op sneltocht een dier, dat in een hol in de grond of in een boom huist, dan is dat een teken, dat men een kop van een vrouw zal snellen. Men moet dan zo'n dier doden, opeten en ter plaatse overnachten, hetgeen wordt uitgedrukt door de term *mandam*.

2653 *Banda Kuntjit*, titel voor *Idjau*.

2654 *Djagau Manuk*, titel voor *Idjau*. Een dwerghert is een voorteken, dat men de kop van een man zal snellen.

2655 *litjin dalis*, een glad spoor zoals van iemand, die ergens heeft gezeten of is uitgeleden; hier de loopstreep door een egel gemaakt voor zijn hol.

2656 *Djagau Djalak*, titel voor *Idjau*.

2661 *tjaung*, armvlees, arm; een oud woord.

- Teka ngatung tjaung ulun keliung tunsang sarung buah lengan;
 Teka angkat nadai mang-mang;
 Ambau nadai bula³ balang.
 Ngelasebu upa abu da tumpu balilang;
 2665 Taketik upa manik umang petebang;
 Ngalatjar upa ular kenanawang.
 Teka datang ka betang sida³ Batang Djalumpang Nakung;
 Ngeranggit ka bukit mit teman tudung lupung nadai talah kabung
 [bala sa³ Tanah Djawa;
 Tanah meluah belakang raung tutji sebali nadai talah puma;
 2670 Batang Djelumpang Nakung nadai talah kumbang burung pekaka;
 Ai³ seni³ tipuk tempurung nadai talah serangkung ka sambung djala.
 Ia³ menua Batu Badugu Peluntjur Nabau atau Pemarandau Genali
 [Laki;
 Pentik Silik Sabaja³ Njerau njaga njawa mensia mati;
 Kebera³ Mansa³ Mpung Kebiau nadai talah buai menani sisi;
 2675 Rau Meruding da Nanga Panggau djalai peniau lumba³ lumbi;
 Bagas Gamuas bamunji lekau penjubuk tinuk takedjut dani;
 Mpanjat Balampat da langkau kajau pamakai semangat mensia mati;

-
- 2668 *lupung*, een klein antiek kopje, zoals gebruikt door Chinezen bij thee drinken.
bala sa³ Tanah Djawa, een leger van de lieden van Java; een episode uit *Kana Tangi* verhaalt, hoe *Labong*, de eeuwige antagonist van *Keling* wegens *Kumang*, de hulp inriep van Java en hoe het Javaanse leger werd verslagen te *Panggau*.
 2670 *burung pekaka*, een groot soort ijsvogel, *Halcyon pileata*; *pekaka*, onomatopee voor zijn roep.
 2671 *sambung djala*, een groot soort werpnet met een koord, *tali djentera*, om de ringen onder aan het net naar elkaar toe te trekken; bij een gewone *djala* vallen deze uit eigen zwaarte dicht.
 2672 Deze weidse titel was moeilijk te vertalen: *batu badugu*, zware, wiegelende steen; *peluntjur*, vaste loop of wissel van een dier; *pemarandau*, speelplaats, verblijf; *nabau* en *genali*, namen voor mythische slangen.
 Men is hier in een zeer onveilig terrein, het grensgebied tussen de aarde en de hemel, waar zeer veelvuldig wordt gesneld en daarom vol magische krachten en verschijnselen, het gebied van *Djali Berani*, met al deze weidse titels aangeduid en pas genoemd in vers 2678.
 2673 *pentik silik* of *pentik pudas*, dubbelvorm voor afweerbeeldjes.
sabaja³, een slecht voorteken in de vorm van een verschijning van een *antu*, geest of spook, in de gedaante van een dier en in het bijzonder van een *lang* of kiekendief; overkomt dit iemand meermalen, dan moet de ziener afweerbeeldjes oprichten aan de toegangswegen van huis of dorp. Het geheel is weer een titel

- Dan heft hij zijn arm, de slaaf van de ziener, en keert om met zwaaiende arm. / Zij vertrekken zonder aarzelen; / Zij gaan op stap en keren niet terug. / Zij snellen voort als de as voor de mond van de blaaspijp;
- 2665 Zij vliegen voort als houtsplinters bij het kappen; / Zij gaan ijlings verder als een kenanawang-slang. / Zij komen aan het huis van de lieden van Batang Djalumpang Nakung; / Zij beklimmen een kleine berg, als het deksel van een klein kopje, doch niet te omsingelen door een leger van Tanah Djawa; / Een stuk grond zo groot als de rug van een kikvors, maar dat niet áfgeladangd kan worden;
- 2670 Batang Djelumpang Nakung (Gebogen Malvastruik), waar echter een grote ijsvogel niet rondom kan vliegen; / Een klein stroompje, dat men met een klapperdop moet uitscheppen, doch niet kan worden bestreken met een groot werpnet. / Dat is het gebied van Batu Badugu Pelantjur Nabau of Pemarandau Genali laki; / Pentik Silik (Houten Afweerbeeldje) tegen een roepend voorteken ter beveiliging van een mensenziel in doodsgevaar; / Kebera^s Mansa^s (Passerend Spook), Gezel van de Ziener, die niet kan worden uitgedreven door een ervaren Bezweerder;
- 2675 Rau Meruding (Ophoping van Bladeren) aan de rand van de Panggau, waar woont de reuze zoetwaterschildpad; / Fraaie Gamuas Vogel, die roept in de dageraad loerend op slapers, hen verschrikt wekkend; / Cicaden-Koor, roepend bij sneltochthut, die de zielen eten der afge-

voor *Djali Berani*.

- 2674 *kebera^s*, een geest of spook, meestal in de gedaante van een klein vogeltje, dat ziekte veroorzaakt; voor een ziener of iemand die *tua^s* is, kan het ook optreden als *mpung*, zoiets als beschermgeest.
Kan een ziener na herhaalde poging een ziek kind niet beter maken, dan luidt de diagnose dikwijls: er is een *kebera^s* in het spel en daartegen kan hij niets doen.
- 2676 *gamuas*, een omen-vogel, *sengalang burung*; deze roept tegen het begin van de dageraad en zijn roep wordt zeer gevreesd. Als men in het bos overnacht, moet men op z'n laatst om vijf uur opstaan om niet gewekt te worden door de roep van de *gamuas*, welke dan de dood zou aankondigen.
- 2677 *mpanjat*, een cicade; *belampat*, elkaar afwisselend antwoorden, nu hier dan daar, van het doordringende geluid der cicaden. Hoort men zulk een koor, beginnend dichtbij en dan steeds verder af, dan is dat een gunstig teken en kan de sneltocht doorgaan; komt het geluid echter steeds dichterbij, dan mag men niet verder gaan; uit de richting, waarin het geluid der cicadenkoren zich verplaatst, weet men, zoals men zegt, of eigen weg of die van de vijand erdoor wordt afgesneden.
Na al deze ontzag-wekkende titels zal dan de eigenlijke naam genoemd worden.
- 2678 *Badju Semajau*, naam voor een oud jasje gedragen door koppensnellers; eigen weefsel, *kain panggit*, met onder het weven „ingeborduurde”, *disungkit*, ornamenten.

- Budjang Belelang Badju Semajau dua nama ka Djali Berani.
Ia^s betang Budjang Belelang tampak siga^s;
- 2680 Manua Badju Njala tampak ipa^s;
Betang Budjang Belelang tampak munsuh;
Manua Badju Njala tampak bunuh.
Betang Budjang Belelang nangulang nangali^s;
Negeri Djali Berani kedadiri^s.
- 2685 Betapian Badju Kangan nangali^s pamani^s;
Badjabau Badju Semajau nangali^s suti^s pun munti^s.
Keba^s manua Badju Njala tampak kabung;
Betang Budjang Belelang tampak kelingkung.
Keba^s ka^s berani Tiung Bali aba^s laki ka^s takut;
- 2690 Ka^s mansang Dajang Telit Benang mangkang betang Semajau Be-
[nang ka^s surut.
Malik ka kiba^s meda^s keruntuk pala^s semak tukang tangga^s Badju
[Taja^s gelang upa tungku^s njuman;
Meda^s buruk punggung tunjuk upa punggung lutan;
Kerubung mata da manala Badju Kaja upa leka buntan;
Meda^s awak darah semak rumah tubah mirah nerarusan;
- 2695 Meda^s siring daun pening ngeliling anting Badju Kuning gelang
Keba^s bapegi Ruai Peridi aba^s laki benankingah; [ngulat barangan.
Bedjalai Pantil Punai aba^s ambai semak damai Badju Sapai belalubah.
Njenguk antuk Badju Buk tunggul njunan;
Datai ka ai^s Badju Panggi^s mata tepian;
- 2700 Nengah tepu Semajau Badju batu laman;
Njigung durung Semajau Ubung penanggung djelapang;
Nengah pasah batungkah tiang;
Nengah tepu menala baru dinang sabu ngkerangan kerang.
Menung da manala landung dinang papung punggung bulang;
- 2705 Teka menung Djera Tangkung da manala landung semirah mpa^s;
Manapan da laman Ruai Ruajan aba^s tunang padan samansak um-
[pan, sadigah belanga^s.
Teka djerita tunang gara Ruai Karapa ari tengah menala njau tung-
[gal igi^s;

2679 *siga^s*, woest, wild, van dieren; hier onveilig. Dit terrein passerren alle koppen-
snellers, zowel komend van de *langit* of hemel als van de aarde, zowel de helden
van *Panggau* als de vijanden van Java. Alleen een uitzonderlijk dapper man als
Djali Berani kan zich hier handhaven en woont dan ook hier in volslagen een-
zaamheid.

- storvenen; / Budjang Belelang, Badju Semajau, een tweede naam: Djali Berani. / Dat is het huis van Budjang Belelang, uiterst onveilig;
- 2680 Het gebied van Badju Njala, zeer gevaarlijk; / Het huis van Budjang Belelang, vol van vijanden; / Het huis van Badju Njala, vol van doodsgevaar. / Het huis van Budjang Belelang, geheel alleen; / Het land van Djali Berani, volkomen eenzaam.
- 2685 Badju Kanggan moet geheel alleen naar de badplaats om te baden; / Badju Semaju moet geheel alleen bamboe-spruiten zoeken bij een munti^s-bamboe. / Want het gebied van Badju Njala is steeds omsingeld; / Het huis van Budjang Belelang is steeds omringd van vijanden. / Daarom wil Tiung Bali met haar man dapper zijn, maar zij zijn ook bevreesd;
- 2690 Zij wil doorgaan, Dajang Telit Benang, naar het huis van Semajau Benang en zij wil terug. / Zich wendend naar links ziet zij de doodskoppen bij de huistrap van Badju Taja^s als zovele kookstenen; / Zij ziet de afgerotte eindjes vingers als restjes brandhout; / Oogleden op het erf van Badju Kaja als eierdoppen; / Zij ziet sporen van bloed bij het huis, nog rood druipend;
- 2695 Zij ziet de oorschelpen liggen rond het huis van Badju Kuning als rode zwammen. / Dan loopt Ruai Peridi door met haar man met grote stappen; / Zij gaat door Pantil Punai met haar geliefde langs het erf van Badju Sapai, langzaam lopend. / Zij zien het baderf van Badju Buk met een boomstronk; / Zij komen aan het water van Badju Panggi^s, aan de badplaats;
- 2700 Zij kruisen het zandige erf van Semajau Badju, het erf met grint; / Zij lopen langs de rijstschuur van Semajau Ubung met schijven rond de palen; / Zij lopen tussen de schuur door met steunbalken; / Zij lopen over het wijde erf, bedekt met het zand van de zandbank. / Zij rusten op het lange erf, bedekt met stukjes draad van kunstsporen;
- 2705 Daar rust Djera Tangkung op het ruime erf, voor een rode betelpruim; / Zij toeft op het erf, Ruai Peridi met haar bruidegom, zo lang als nodig voor het koken van een pot rijst. / Dan spreekt de edele bruidegom van Ruai Kerapa daar op het erf een woord; / Zacht spreekt de

tampak, voortdurend, zonder ophouden.

2691 *Badju Taja^s*, ook een oud koppensnellersjasje van *kain panggit*.

2693 *buntan*, eierdop, *kana*-woord.

2697 *semak damai*, dubbelvorm voor huis en erf.

2698 *Badju Buk*, een snellersjasje versierd met strengen van mensenhoofdhaar, *buk*

- Ba-anai gadai tuang ambai Pantil Punai njau tunggal kali³.
 „Ninga, ninga mèh Madjung Naradja, njingkung tengah malam
 [batundjan da kaleman bulan kamali;
 2710 „Ninga mèh Temai Gajau Mantai da laut Matan, njipat ka darat
 „Redi⁵ Guntur Dalam, ngeredi⁵ sekali⁵ ngariu ati; [tinggi⁵ salawi;
 „Lang Indang njuman kanjuman pengaridang berang manuk laki;
 „Sapai Badju Maram dua nama ka Badju Pati;
 „Budjang Belelang, Semajau Benang dua nama ka Djenti Djali
 [Berani”].
- 2715 Teka dadinga Badju Kaja djarita orang da tengah menala njau
 Dapening Badju Kuning njau bareti-reti. [bateli-teli;
 Teka dadjapai Badju Sapai perumbai panjai, ninga anai da manala
 [besai, kumai ia munsuh datai, tumas sauh lengan;
 Ngatji ritji besi berani Badju Pati sigi delapan;
 Ngalatja mata sulur daja Badju Njala, ninga djerita orang da tengah
 [manala, luah mata tumas sepengengam;
- 2720 Semajau Badju teka ngatju lunju sekaju menteran tebalian;
 Teka njandang Badju Benang ninga orang parang Kajan;
 Teka njengkau isau Badju Semajau sabila⁵ kumpang.
 Teka dapeda⁵ ia njau manjana-njana;
 Dapantau Badju Semajau njau tema-tema.
- 2725 Dapeda⁵ njau bateli-teli;
 Dapantau njau reti-reti.
 Teka djerita Badju Njala njau tunggal kali⁵;
 Ba-andai gadai Badju Sapai meda⁵ pipih rambai tai baru⁵ datai njau
 „Niki⁵ mèh rambaiku tanan temuni⁵; [tunggal igi⁵.
- 2730 „Pipih pisang pali⁵;
 „Niki⁵ mah mèh sepupuku, djaku⁵ Semajau Badju, geli⁵-geli⁵;
 „Pumpun belumbun munti⁵;
 „Ninga mèh purihku ari aki⁵;
 „Manal petunggalku ari ini⁵;
- 2735 „Ninga mèh kebanku, djaku⁵ Badju Kanggan, panjimpan langki⁵.
 „Tadi sangka⁵ku Bui, djaku⁵ Badju Pati, keba⁵ ku ngatji seligi
 [besi berani, orang Kumpang;

2704 *papung*, afgebroken stukje draad.

2709 *kaleman*, dalen, ondergaan.

bulan kemali, wassende maan van zes dagen.

2710 *Temai* of *tembai*, aanspreking voor mannen.

2712 *njuman kanjuman*, zwevend.

- bemide bruidegom van Pantil Punai een maal. / „Luister, luister gij Madjung Regenboog, opkomend te middernacht bij het dalen van de wassende maan;
- 2710 „Luister gij Temai, Strandkrokodil aan de Matan-zee, vijfentwintig vadems hoog opslaand op het strand; / „Ver Rommelende Donder, die eenmaal nagalmend het hart beroert; / „Biddende Valk, die staat te zweven, uiteenscheurder van de vlerk van een haan; / „Sapai Badju Maram, een andere naam: Badju Pati; / „Budjang Belelang, Semajau Benang, nog een andere naam: Djenti Djali Berani”.
- 2715 Dan hoort Badju Kaja het spreken van de man op het erf zeer duidelijk; / Hij luistert Badju Kaja en hij begrijpt. / Badju Sapai neemt op zijn lange lans bij het horen van de woorden op het wijde erf, menend dat het een aangekomen vijand is, (zijn lans met een weerhaak) zo wijd als een gebogen arm; / Hij pakt zijn speer van magnetisch ijzer, Badju Peti, met acht gleuven; / Hij grijpt naar het scherp van zijn brede lans, Badju Njala, horend de woorden van de man op het erf, met een kling zo breed als een vuist;
- 2720 Semajau Badju neemt zijn kleine lans met ijzerhouten schacht; / Hij heft zijn Kajan-zwaard, Badju Semajau, op het horen van mensen; / Hij grijpt zijn kapmes, Badju Semajau, zo breed als een stuk kumpanghout. / Dan ziet hij het duidelijk; / Badju Semajau ziet het klaar.
- 2725 Hij kijkt en hij begrijpt; / Hij ziet en hij verstaat. / Dan spreekt Badju Njala een maal; / Zacht spreekt Badju Sapai, ziende de pas aangekomen gasten, een woord. / „Kom naar boven gij mijn familietros, placenta-steel;
- 2730 „Kam van (eenzelfde) pisang; / „Kom naar boven, gij mijn neven, zegt Semajau Badju, echt en waar; / „Spruiten van (eenzelfde) bamboepol; / „Luister mijn familie van grootvaderszijde; / „Mijn enigste neven van grootmoederszijde;
- 2735 „Luister gij, mijn korf, zegt Badju Kanggan, ter bewaring van armingen. / „Zo even dacht ik, dat jullie Bui's waren, zegt Badju Peti — daarom nam ik mijn magnetische speer — mensen van Kumpang; /

2717 *perumbai*, lans met weerhaak.

2736 *Bui*, een stam nauw verwant aan de Ibans, wonend in Serawak, dicht bij de grens van Kalimantan Barat. Volgens verkregen informatie van een *Embaloh-Dajak* aldaar bekend, zou de *Bui* een zijriviertje zijn van de *Batang Lupar*.

- „Keba³ ku ngalatja mata sulur daja, sangka³ku Desa tai datai ke-
 [maja bilang orang Sebaruang;
 „Sangka³ku Bui, djaku³ Badju Pati, tai datai sekini bilang Kumpang;
 „Sangka³ku Remun ai Panampun Tulang;
 2740 „Bugau tai ambau datai lekau Bawak Denang;
 „Sangka³ku Patida³, djaku³ Badju Taja³, keba³ ku ngandja³
 [mata lansa³, ia³ munsuh lama³ ari kelia³, Palintang Batang;
 „Keba³ ku njapai perumbai panjai, djaku³ Badju Sapai, sangka³ku
 [sa³ Mentakai tai temu³ datai — mpelai pipih ramai —
 [tai pamakai bangkai orang”].
 Teka dategu³ sedua meniku³ tangga³ indu³ tai munji teraku³ babi
 [belang;
 Teka daginti³ alau munti³ tai bisi³ ai³ tempangan punggang;
 2745 Miuh alau buluh puluh Mamaluh Lambing Gajang;
 Njigung alau lampung tai baik tibung ka tulang orang;
 Nudjai sempana landai tai baik penatai pinggai lajang;
 Temu batu badaga³-dugu dinang sengalang pentik kumpang;
 Njuruk tebalajar kebuk tai baik pangeruk mua maniang;
 2750 Nunjan papan ladang medang.
 „Kito³ mèh ramai, djaku³ Badju Sapai, ku tandan gemili³;
 „Ninga mèh pipihku, pisang pali³”.
 Teka duduk da pinai panjai, laki Njai, tai balantai lintang;
 Diau da panggung kerung tuntun pinggang;
 2755 Teka diau da banga menawa, laki dara, bansa tekelang.
 „Kikai pamansang, mèh laki Dajang, djaku³ Badju Benang, kikai
 [palalu?
 „Kikai penemuai, mèh laki Njai, djaku³ Badju Sapai, kikai penjentamu?
 „Kikai pengili³ mèh, djaku³ Badju Pangi³, kikai pangulu?”

2737 *Desa*, een stam wonend vanaf het Sintangse tot *Tajan* en *Meliau*. Het wil mij voorkomen, dat de *Desa*'s uit het Sintangse, waartoe de hier aangeduide *Desa Sebaruang* behoren, wonend met *Sebaruang*-Dajaks in de boven-*Tempunak*, wèl dienen te worden onderscheiden van die van *Tajan* en *Meliau*, over wie Enthoven uitvoerig schrijft (Enthoven, o.c. p. 794—806).

De *Desa*'s wonend hier in het Sekadause en verder naar boven in het Sintangse, staan in taal en mythen niet ver van de *Mualang*-Dajaks. Ook zij hebben hun mythische oorsprong te *Tampun* (zie inleiding).

2738 *Remun*, volgens mijn zegsman een berg in het oorspronggebied van de *Sekajam*-rivier, dicht bij de grens van *Serawak*, vanwaar de *Remun*-Dajaks afkomstig zijn.

- „Dat ik mijn lans nam met brede kling was, omdat ik dacht, dat er Desa's hierheen waren gekomen, mensen van Sebaruang; / „Ik dacht, dat het Bui's waren, zegt Badju Pati, hierheen gekomen, mensen van Kumpang; / „Ik dacht, dat het Remun's waren van Panampun Tulang;
- 2740 „Bugau's, die, vertrokken, snel gekomen waren, van Bawak Dendang; / „Ik dacht, dat het Patida's waren, zegt Badju Taja^s, waarom ik mijn lansa^s-zwaard trok; dat zijn vroegere vijanden van oudsher, van Palintang Batang; / „Dat ik mijn lange lans met weerhaak greep, zegt Badju Sapai, was omdat ik dacht, dat het lieden waren van Mentakai hier aangekomen — terwijl het mijn familie is — die mensenlijken eten”. / Dan stappen zij getweeën de hoofdtrap op onder het geluid van de smakkende, gestreepte varkens; / Zij grijpen de leuning van bamboe met water in het kagat;
- 2745 Zij strijken langs de bamboe-leuning, gemaakt door de Embaluh-Dajak Lambing Gajang; / Zij stoten tegen de ontschorste leuning, fraai ingezet met mensenbeenderen; / Zij stappen op de steunbalk sierlijk gebogen als (de armen van) iemand die een lajang-schotel ophoudt; / Zij komen bij de zware steen, waarop staan de sacrale afweerpoppen van kumpang-hout; / Zij lopen onder de afsluitwand door, waarin mooi uitgesneden een venster rond als de mond van een menieng-pot;
- 2750 Zij stappen over de brede planken van medang-hout. / „Hierheen gij mijn familietros, zegt Badju Sapai, tros van gemili^s; / „Luistert gij, mijn kam van één pisang”. / Dan gaat hij zitten op de lange rustplaats, de man van Njai, met dwars liggende planken; / Hij gaat zitten op de rustplaats met hoge rand reikend tot de lenden;
- 2755 Hij gaat zitten op de grote balai, de man van het meisje, met geornamenteerde rand. / „Waar ga je heen, jij echtgenoot van Dajang, zegt Badju Benang, waar naar toe? / „Waarheen als gast, gij man van Njai, zegt Badju Sapai, waarheen als bezoeker? / „Waarheen stroomaf, zegt Badju Pangi^s, waarheen stroomop?” / Het klinkt als een

Panampun Tulang, lett. als met ingedreven beenderen; andere naam voor de berg *Remun*, een beruchte snelplaats uit vroeger tijd.

- 2740 *Bugau*, een stam uit de boven-*Ketungau*, zie Enthoven, o.c. p. 568—569. *Bawak Dendang*, lett. hol van kraaien; de Bugau's zouden hier op zoek naar een huis, een kraaiennest gevonden hebben in een hol van een boom, zoals van spechten; naar die wonderlijke vondst werd hun huis genoemd.
- 2741 *Patida*^s, een stam mij onbekend, waarover ik tot nu toe ook geen informatie heb kunnen verkrijgen, ook niet van mijn voornaamste informant.
- 2742 *Mentakai* of *Entakai*, een kampong ten Noord-Oosten van Sanggau, ongeveer vier uur lopens van Sanggau; de mensen daar zouden vroeger kannibalen geweest zijn.

- Teka munji beli laki Tiung Bali aba^s Semajau Pati nti^s kena^s djual;
 2760 Teka munji tana^s nti^s kena^s timal;
 Teka munji tutuk laki Landu^s Lenguk aba^s Badju Buk nti^s kena^s
 [tingkal.
 „Kemua ka^s mansang ka Lengang Lengan pulai ari Terusan
 „Pulai ari Sumuk Bulan Badadah; [Udjan Parah;
 „Kami^s udah niki^s ka Redi^s Guntur Bagagah;
 2765 „Pulai ari bumung sa^s Betung Berurung Mentara Rumah.
 „Nanja^s djalai Munti^s Gerai, mali birang saka;
 „Sulang ka Lemang Pemuang, mali birang melintang mua”.
 Seleka djerita Badju Njala djampat njaut;
 Sigi^s djaku^s njau djampat njamut.
 2770 „Sulang tai lama^s, djalai, mèh uai, tai kelia^s;
 „Mansa^s saka sulang tai birang melintang mua;
 „Djalai tai majuh saka;
 „Mansa^s sulang tai birang bapampang majuh;
 „Djalai tai basaka sapuluh.
 2775 „Ia^s mah djalai tai njamai nadai alit;
 „Alur budjur nadai babelit;
 „Sulang ganang pelintang sumpit”.
 Dapadah bateli-teli;
 Datusoi ia bareti-reti.
 2780 „Adai rantjak tai dentak dua berapit;
 „Dakitang ka kelingkang babesai mit;
 „Padara^s sukup uga^s sikit;
 „Gilap alap panjajap burung telit;
 „Ajam angin munji selumit;
 2785 „Ia^s djalai Ninit ka bukit birang gang.
 „Adai rantjak tai dentak buluh perindu^s;
 „Dakitang ka kelingkang daluma^s telu^s;

-
- 2762 *Lengan Lengajang*, een andere naam voor *Benua Panggau*.
Terusan Udjan Parah, lett. doorgang voor zware regen; titel voor *Benua Langit*.
 2763 *Sumuk Bulan Badadah*, lett. opkomende, stralende maan; titel voor *Benua Langit*.
 2764 *Redi Guntur Bagagah*, lett. zwaar narollende donder, voor *Benua Langit*.
 2765 *Betung Berurung*, lett. grote, lommerrijke bamboe-pol.
mentara rumah, (groeiend) tussen het huis; titel voor *Panggau* evenals de titels in
 de twee volgende regels.
 2781 *dakitang ka kelingkang*, (waaraan) opgehangen offermandjes met versieringen van
 klapperbladeren en dunne schijfjes, welke ronddraaien op een windzucht.
 2784 *selumit*, opgehangen stukken bamboe van verschillende grootte, met een gat waarin

- koopgesprek tussen de man van Tiung Bali en Semajau Pati, bij
 accord gesloten ;
- 2760 Het klinkt als het vellen van een boom juist in de maat ; / Het klinkt
 als het rijststampen tussen de man van Landu^s Lenguk en Badju Buk
 in gelijk rythme. / „Ik wil recht door naar Lengang Lengajan op terug-
 tocht van Terusan Udjan Parah ; / „Ik kom terug van Sumuk Bulan
 Badadah ; / „Wij zijn opgestegen naar Redi Guntur Bagagah ;
- 2765 „Wij komen terug van het huis der lieden van Betung Berurung
 Mentara Rumah. / „Wij vragen de weg naar Tatai Munti^s Gerai,
 mogelijk zijn er veel tweesprongen ; / „De weg naar Lemang Pemuang,
 mogelijk zijn er veel dwarswegen”. / Een zin van Badju Njala in snel
 antwoord ; / Een woord in snel wederwoord.
- 2770 „Het is de oude weg, o gij mijn beste, als vroeger ; / „Je komt voorbij
 zijwegen en vele dwarswegen ; / „Een weg met veel tweesprongen ; /
 „Je gaat langs een weg met veel vertakkingen ; / „Een pad met tien
 zijsprongen.
- 2775 „Dat is een goed pad, niet dichtgegroeid ; / „Recht toe, recht aan, niet
 in bochten ; / „Een open weg ter breedte van een blaasroer over-
 dwars.” / Hij vertelt het duidelijk ; / Hij zegt het klaar.
- 2780 „Er staan offerbamboe's, twee bij elkaar in de grond gestoken ; / „Er
 hangen offermandjes, grote en kleine ; / „Offergaven voldoende, van
 alles wat ; / „Mooi glanzend (de franjes) als de veren van de telit-
 vogel ; / „Terwijl de wind erin speelt klinken er de panfluiten.
- 2785 „Dat is de weg van Ninit bij de berg met veel watervallen. / „Er is
 (verder) een offerbamboe in de grond gestoken van perindu^s-bamboe ; /

een tongetje is aangebracht ; de wind lokt hieruit allerlei vage tonen. Sinji heeft
 deze vroeger gezien bij de *Kudjau*-berg en ze zouden ook nog worden gebruikt
 in de boven-*Sekadaw*, doch zijn bij de Mualangers reeds sinds een paar generaties
 niet meer in gebruik ; *munji sehumit* is ook een uitdrukking gebruikt in de be-
 tekenis van: vele geluiden dooreen.

- 2785 *Ninit*, naam van de persoon, die daar de offers heeft opgehangen aan het begin
 van de zijweg naar zijn huis of veldhut. Zo worden alle particuliere weggetjes
 aangeduid, welke de reizigers niet moeten inslaan. Hoewel de beschrijving hier
 uiteraard is geamplificeerd en wel zeer fraai, is overigens dit uitduiden van de
 weg naar de werkelijkheid geschilderd, zoals schrijver nog telkens ervaart op zijn
 tochten.

- „Gilap alap baik panjajap burung menu^s ;
 „Ajam angin munji bagugu^s ;
- 2790 „Ia^s djalai Lalu^s ari Dangku^s Dua Batinggang
 „Adai rantjak tai dentak buluh lamaung ;
 „Kelingkang dakitang baru^s udah dagantung ;
 „Padara^s tjukup uga^s sapingan kerung ;
 „Datepu^s ka telu^s paba^s karubung ;
- 2795 „Bunjai basapai alung dagantung ;
 „Gilap alap baik panjajap burung tiung ;
 „Ajam angin munji berangantung ;
 „Ia^s djalai Pandung ka Gelung Batu Benang.
 „Rantjak dentak buluh tuai ;
- 2800 „Dakitang ka kelingkang raja pemesai ;
 „Padara^s tjukup uga^s sapingai-pingai ;
 „Datepu^s ka telu^s paba^s belungai ;
 „Alung dagantung bunjai basapai ;
 „Gilap alap baik panjajap burung punai ;
- 2805 „Ajam angin munji berunsai ;
 „Ia^s djalai Landai ka Bulai Remai Ketupang.
 „Adai rantjak tai dentak buluh lebau ;
 „Dakitang ka kelingkang njamunga djarau ;
 „Padara^s tjukup uga^s sapingan kasau ;
- 2810 „Alung dagantung tubah lagi^s mansau ;
 „Gilap alap baik panjajap burung kiau ;
 „Ajam angin munji gerau ;
 „Ia^s djalai sida^s banjau ka Panggau Libau Dakengkang
 „Ia^s djalai tai datiti, sulang tai datarudi”.
- 2815 Dapadah Badju Mangah amat-amat ;
 Dareti Badju Pati lenat-lenat.
 „Ka^s angkat ka mua, mèh Badju Kuat, tunsang sarung ;
 „Ka^s ambau ka mua, mèh Badju Udau, lekau kenjung”
 Teka njapai sapa badju benang ;
- 2820 Nangkin tilin ulu tulang ;
 Ngatju badju rentaga benang ;
 Ngembing dinding rirang mang ;
 Gusung tangga^s pipih panjamang ;
 Nudju da batu badaga^s-dugu dindang sengalang petik kumpang ,
- 2825 Nengah menala luah ampah buah djelumpang benang ;
 Niti djalai bingkuk upa manuk nitir tunang ;
 Djalai dababat ganang-ganang ;

- „Er hangen offermandjes met eieren; / „Mooi glanzend als de veren van de mendu^s-vogel; / „De wind speelt erin met veel geklingklang;
- 2790 „Dat is de weg van Lulu^s van Dangku^s Dua Batinggang. / „Er is een offerbamboe in de grond gestoken van moeras-bamboe; / „Er hangen offermandjes, pas opgehangen; / „En offergaven voldoende, een diep bord vol; / „Daarin gelegd eieren met de schaal;
- 2795 „Er is een gesnelde kop opgehangen; / „Mooi glanzen (de franjes) als de veren van een béo; / „Terwijl de wind erin speelt met allerlei klank; / „Dat is de weg van Pandung naar Gelung Batu Benang. / „Er is (verder) een offerpaal in de grond gestoken van een oude bamboe;
- 2800 „Er hangen grote offermandjes; / „Offergaven voldoende, van alles een bord vol; / „Met eieren erin met de dooiers; / „Een gesnelde kop (erbij) opgehangen; / „Mooi glanzend als de veren van een vrucht-duif;
- 2805 „Terwijl de wind erin speelt met velerlei klank; / „Dat is de weg van Landai naar Bulai Remai Ketupang. / „Er is (verder) een offerpaal in de grond gestoken van lebau-bamboe; / „Er hangen offermandjes als een bloemtros; / „Offergaven voldoende. van alles in een kasau-bord;
- 2810 „Er hangt een gesnelde kop, nog rood van bloed; / „Mooi glanzend als de vleugels van een béo; / „Terwijl de wind erin speelt met ruisend geluid; / „Dat is de algemene weg naar Panggau Libau Dakengkang. / „Dat is de weg, die je moet volgen, het pad, dat je moet nemen.”
- 2815 Badju Mangah zegt het zeer nauwkeurig; / Hij legt het uit, Badju Peti, zeer duidelijk. / „Wij willen opstappen en verder, gij Badju Kuat, terug naar huis; / „Wij willen doorgaan, gij Badju Udau, vlug en snel”. / Dan neemt hij zijn jasje met rode draad;
- 2820 Gordt aan zijn zwaard met benen gevest; / Trekt aan zijn baadje met rood koord; / Zij lopen langs de wand van gespleten mang-hout; / Zij gaan naar de trap, naar de trapbalk; / Zij gaan langs de zware steen, waarop staan de sacrale afweerbeeldjes;
- 2825 Zij gaan het wijde erf over, bedekt met vruchten van de rode Malva; / Zij volgen een bochtig pad, dat draait als een haan om zijn wijfje; /

2815 *Badju Mangah*, een soort *panggit*-weefsel evenals de volgende namen.

- Een weg schoon gekapt en effen; / Een duidelijk pad, breed opengekapt; / Zij lopen stroomaf met veel geruis van water;
- 2830 Zij gaan over lage grond met bos van sengkabang-bomen; / Zij buigen langs de bosreserve, langs de rand van de boomaanplant; / Zij zien op tegen bijenbomen, een bos van tapang-bomen. / Zij komen langs de grens der lieden van Tinting Lalang Kuning, tot waar zij hun bosmateriaal halen; / Zij naderen de grens der lieden van Pauh Sapak, het begin van de kom;
- 2835 Zij komen aan het water der lieden van Tatai Munti^s, een zandige diepte. / Zij komen aan een pol van aur-bamboe der mensen van Pauh Punggu^s, waar het vrouwvolk haar opgerolde rotan-gordel pleegt neer te leggen; / Zij loopt langs een gele bamboe, zij Djuak Belimbing, waar men zijn bengelende sieraden ophangt; / Zij gaan naar een overhellende kelapu^s-boom, waar het manvolk gewoon is de blaasroeren van tapanghout tegen te zetten; / Zij komen aan een stronk van ijzerhout op het baderf der lieden van Lengajan, waartegen het dappere manvolk de geweren pleegt te zetten.
- 2840 Daar baden zij getweeën in de witgerande diepte en wrijven het vuil van hun handen; / Zij wassen het stof van hun wangen; / Zij schuren het vuil van hun voetzolen. / Zij zijn klaar, het is voldoende; / Zij houden op, het is genoeg;
- 2845 Zij eindigen, het is klaar. / Zij lopen over de brug van ijzerhout, een span dik op de kapzijde; / Zij lopen over het plankier, mooi glanzend als gewreven met curcuma; / Zij lopen over de ijzeren brug der lieden van Pauh Djenggi, ingezet met edelstenen zo groot als het hart van de pinang-noot. / Zij steken over het wijde erf der lieden van Parimpah Pauh Rebah, opzij drukkend de vruchten van de rode Malva;
- 2850 Zij lopen over het nieuwe erf der lieden van Senggal Njilu, bedekt met zand van de zandbank; / Zij gaan de hoofdtrap op onder het geluid van de smakkende, gestreepte varkens; / Zij grijpen de ontschorste leuning goed gedroogd, twee boven elkaar; / Zij stappen op het bovenstuk van de trap, dat piept als een springende musang; / Zij komen aan de zware steen, waarop staan de sacrale afweerbeeldjes;
- 2855 Zij lopen langs de wand van gespleten mang-hout; / Zij stappen over de vloer van pinang-latten; / De vrouw gaat naar binnen, het woonvertrek in; / Zij komt aan het meisjesverblijf van vast aangesloten planken; / Zij opent het meisjesvertrek van gevlochten temiang-bamboe.
- 2860 Daar ontmoet Burung Kiau met haar geliefde bruidegom haar eigen

2860 *tadjau sebela^s peninggi^s*, lett. martavaan even groot (als zij); beeld voor haar familie; zo ook *keban panjimpan langki^s*.

martavaan; / Daar ontmoet Buli Bajan, die haar bruidegom vergezelt, haar korf ter berging van armringen; / Daar vindt zij Ajun Dunun haar pol van spuitende munti^s-bamboe; / Zij is aangekomen, Burung Punai, die haar geliefde bruidegom brengt, bij haar familietros; / Zij is teruggekeerd bij haar moeder met open tepels.

2865 Daar voelt zich Dajang Burung Ganggang als een pinang-noot in een volle tros; / Als kalk, zij Burung Buluh, in de bamboe-koker; / Als een prauw, zij Burung Kiau, terug bij de aanlegplaats; / Als een varken, zij Bajang Bulu, komend in zijn hok; / Als een sirih-blad terug aan de stengel.

2870 *Twee legai-bomen bij elkander,
Twee ubah-bomen op elkaar gevallen;
Mijn stem heeft gezongen van Njai Pantil Punai pas gekomen,
[haar bruidegom brengend van Nanju^s Derai,
Nu gaat mijn tong verhalen omtrent de mensen thuis.*

Zij lopen te hoop de mensen van Pauh Batudu als mieren;

2875 Zij komen aangelopen de velen van Titi Panggau, om te zien Burung Kiau, die haar geliefde bruidegom brengt, als damar-bijtjes; / Druk als rode mieren; / Zij lopen als vuurmieren. / Daar komt Dajang Padjal Njekang, genaamd Tali Undi, de zuster van Tungkai Tangga^s Lulai, Budjang Mangkang Panjambang; / Parabung Langit, de zuster van Gesing Salau Lelang;

2880 Dara Imbuk Ma, de zuster van Manis Mua, genaamd Budjang Panduk

Gesing Salau Lelang, is de Marathon-loper onder de *Buah Kana*; zijn eigennaam is *Salau*; *gesing* wordt gezegd van een ijverig bosloper, die op jacht of visserij of bij het verzamelen van bosvruchten altijd meer mee naar huis brengt dan anderen.

lelang, spelen van kinderen in de buurt van het huis: hoe ver *Salau* ook moet lopen, het is voor hem als kinderspel bij huis.

2880 *Dara Imbuk Ma*, een andere vrouw, die hen tegemoet komt; *ma* (mijn zegsman twijfelde tussen *ma* of *mba*), titel voor vrouwen; wel onderscheiden van: *ma^s*, dragen; *mba^s* of *ma^s*, aanspreking voor mannen; *mak*, vrouwennaam.

imbuk of *imuk*, naam van een vogel.

Manis Mua en *Budjang Panduk Ranggang*, titels voor een man wiens eigennaam is *Bumbun*; deze heeft een fijn besneden gezicht en kan zich voordoen als een vrouw; in vrouwenkleden is hij niet te onderscheiden van een vrouw.

Panduk moet volgens sommigen een schrijffout zijn voor *Tanduk*, hoorn; *ranggang*, uit elkaar staan.

- Pantang Temus Manis Njamai;
 Dabung Njala Bunga Mangai;
 Pantang Temus Manis Mandang;
 Dabung Njala banama Dabung Ranggung;
 2885 Adi^s Idjau Rendjau Djalak Lalajang.
 Bengkung Tanggoi Salulung si^s njau ngusung Djuak Ladjung, tai
 [ngatung tunang untung, Tanggoi Telajang;
 Djait Langit Pamidang Remang;
 Dara Lantan Suala naina Dajang Lantan Sekumbang;
 Adi^s Kedi Pati banama Ladja Budjang.
- 2890 Nsung Pelaga adi^s Ma^s Pungga^s Budjang Puntang;
 Kumang Pantang, Majang Dabung, djama bamunji sekali sari;
 Lansik Tundjuk Udjung, lansik tundjuk udjung djari;
 Njai Djawai Seraku Pelung, djama bamunji buka pagi;
 Dara Tengah Manua, teguh umbung lawang dindang pengkeriu ati;
- 2895 Adi^s Keling Nading Lapis Kumpang.
 Dara Tunsun Djawa adi^s Dajang Indai Abang;
 Balun Balunan banama Dajang Indai Abang.
 Ndu^s Langgu^s Mentimun Tutjun, nti^s tutjun pun taun ketawa^s
 [mansa sumba^s kemariak;
 Kantuk Medang Bedaun, nti^s ngantuk djembak kadjembak;

-
- 2881 *Pantang Temus Manis Njamai*, een andere vrouw uit een volgend vertrek verschijnend; de volgende drie regels zijn nog titels voor dezelfde. Zij is de zuster van *Idjau*, die ook *Djalak* genoemd wordt. Deze is de strijdlustigste onder de *Buah Kana*, doch zonder bedachtzaamheid. Hij wordt daarom graag vergeleken met een vechthaan of *rendjau*. Bij oorlog neemt het hoofd, die altijd *tua^s*, met bovennatuurlijke kracht begaafd is, zelf niet deel aan de strijd, doch hij kiest zijn mannen, zoals iemand zijn vechthanen kiest voor een tournoi en *Idjau* is de felste vechthaan. Hij heet ook *Lalajang*, zwaluw, omdat hij in zijn wendingen zo snel is als een zwaluw. Een andere titel voor hem is *Bunga Nuing*, onder welke naam hij veel genoemd wordt in de verhalen omtrent *Keling* in Ling Roth, l.c. p. 311—338.
- 2886 *Bengkung Tanggoi Salulung*, een nieuwe vrouwspersoon; *tanggoi salulung*, een hoed van fijne bamboe gevlochten en versierd met opgenaaide knoopjes; *Tanggoi Telajang*, een voortzetting van de titels voor deze vrouw, evenals in de twee volgende regels. Zij is de zuster van *Ladja*, ook *Kedi* genoemd, het grote hoofd of *Temanggung* van de *Buah Kana* te *Panggau Libau*.
- 2888 *Dara Lantan Sekumbang*; in: „A story of Klieng”. A Fragment from Mr. Brooke Low's Notes (Ling Roth l.c. vol. 1, p. 326), staat: „Says Lulong, „*Enggai ninggal ka Laja aka dara lantan sakumbang*” (I will not leave Laja — aka dara lantan sakumbang — this latter part is a title added to Laja's name of which I cannot find the meaning)”. De betekenis is duidelijk: de oudere broer van *Dara Lantan Sakumbang*. *Lantan Sekumbang* is de echte naam van *Ladja's* zuster.
- 2891 *Kumang Pantang*, weer een andere vrouw, komend ter begroeting. Zij is erg op

- Ranggang ; / Pantang Temus Manis Njamai ; / Dabung Njala Bunga Mangai ; / Pantang Temus Manis Mandang ; / Dabung Njala genaamd Dabung Ranggang ;
- 2885 Adi^s Idjau Rendjau Djalak Lalajang. / Bengkung Tanggoi Salulung komt ook Djuak Ladjung tegemoet, die haar gelukkige verloofde brengt, Tanggoi Telajang ; / Djait Langit Pamidang Remang ; / Dara Lantan Suala, genaamd Dajang Lantan Sekumbang ; / De zuster van Kedi Pati, genaamd Ladja Budjang,
- 2890 Nsung Pelaga, de zuster van Mba^s Pungga^s Budjang Puntang, / Kumang Pantang Majang Dabung, die slechts eens per dag pleegt te spreken ; / Lansik Tundjuk Udjung, met fijne vingertoppen ; / Njai Djawai Seraku Pelung, die slechts spreekt in de vroege morgen ; / Dara Tengah Manua, wier vrouwenvertrek zeer sterk is en het hart (der mannen) beroert ;
- 2895 De zuster van Keling Nading Lapis Kumpang ; / Dara Tunsun Djawa, de zuster van Dajang Indai Abang ; / Balun Balunan genaamd Dajang Indai Abang ; / Ndu^s Langgu^s Mentimun Tutjun, als zij begint te glimlachen bij de aanvang van het rijstjaar breekt haar lach pas door bij de eerste padi-snit ; / Kantuk Medang Bedaun, die uitspruit tot een volle bloemtuil ;

zichzelf, *mantu*, en komt zelden uit haar *umbung* of meisjesvertrek ; zij spreekt zeer weinig. Zij is echter zeer beroemd wegens haar schoonheid. Als *umbung*-meisje werkt zij niet op het veld en heeft daarom ook zeer fijne handen en vingers ; zij blijft verborgen als iemand onder een deken, *seraku pelung* : *seraku*, *kana*-woord voor deken en *pelung* een bepaald soort weefsel.

- 2894 *Dara Tengah Manua*, de eigennaam van bovengenoemde vrouw ; als men slechts de deur van haar vertrek hoort opengaan, klopt het hart van alle mannen sneller, hopen haar even te zien. Zij is tenslotte ook de zuster van *Keling*, wel de beroemdste onder de *Buah Kana*.
- 2895 *Dara Tunsun Djawa*, een andere persoon.
Balun Balunan, een zeer wijze vrouw, de oudere zuster van *Dara Tunsun Djawa*. *Balun* is gehuwd met *Pantau Pedjawan* en hun enigst kind heet *Abang*, vandaar dat beiden bij voorkeur resp. worden aangeduid als *Indai* en *Apai Abang* (vgl. de verhalen in Ling Roth l.c. en „*Mengap Bungai Tawn*”, in *Anthropos* jrg. 1912 e.v.)
- 2898 *Langgu^s Mentimun Tutjun* ; *langgu^s*, jonge vrucht ; *mentimun tutjun*, een komkommer met even omhooggebogen uiteinde, mogelijk associatie oproepend met even opgetrokken mondhoek bij een begin van lachen, *tjutjun* of *tutjun*. Dit is ook een *umbung*-meisje, dat men slechts zeer zelden te zien krijgt en dat naar de komisch gechargeerde beschrijving heel moeilijk kan lachen.
Kantuk Medang Bedaun, lett. *medang*-boom in nieuw blad schietend ; een lofprijzing op bovengenoemde vrouw wegens haar schoonheid.
Njai Kumpai Semalun ; *Kumpai Semalun* is haar echte naam ; van haar wordt nog verteld, dat hoewel zij slechts zelden naar buiten komt, zij toch van alles buitengewoon goed op de hoogte is.

- 2900 Njai Kumpai Semalun adi^s Penudi Melawi Biak.
 Teka ambau mah sa^s banjau bareta-reta;
 Angkat sida^s sepangkat barama-rama.
 Teka datai tuai sa^s Pauh Sampai, datai biak;
 Datai apai sa^s datai anak.
- 2905 Teka begili sa^s Pauh Djenggi ba-indu^s laki upa api nti^s makai
 [tugung;
 Teka tebandjang Sa^s Lembang Pemuang upa batang birang batam-
 [pung;
 Teka mempital sa^s Senggal Pungkal upa buah lemajung.
 Teka ningka^s gumu mah Tempan Badugu sa^s Lalang Njilu tai raja
 [pamesai sekilan tempangan tundjuk djari;
 Tuasan Pamenan Raja Pamandjai djama djalai ngurau njari panjari;
 2910 Penembah merintah tanah ulu Lawai udjung Pulau Limbung nadai
 [tagensi;
 Raribu Babangku, Ubah Babungai, barangku batumpu ka batu besi;
 Njambau Rasau Sabang Surai djama ngau dudjung madjung angkat
 [nari;
 Tapi^s Tinggi^s lemetak tupai napi^s tinggi^s luah ati;
 Djang Sandang Gawai dua nama ka Suka Kedi.
- 2915 Teka ngumbai tunang tai dakupang ka mpelang kudi;
 Bini tai dabeli sepasu padi.
 „Ninga di^s Dajang Gambang tai datunang Abang Kaka idang datu-
 [nang sa^s Laut Amuh;

2908 *Tempan Badugu*, lett. zwaar aambeeld; de eerste van een litanie van weidse titels voor *Ladja* of *Kedi*, de *Temanggung* van *Panggau*.

tempan, een klein aambeeld van slechts vier vingers hoog, behorend bij elke Dajakse smidse.

2909 *tuasan*, het stuk hout, waarin de *tempan* is bevestigd.

2910 *Pulau Limbung*, een groot eiland gevormd door de Kapuas in zijn benedenloop, wat bovenstrooms van de splitsing in Grote en Kleine Kapuas. Hier schijnt dus *Lawai* als oud woord voor Kapuas te worden gebruikt, vgl. vers 21.

nadai tagensi, niet vrijlaten, van iets dat men niet wil afgeven en van een moeder, die door haar schreiend kind aan huis gebonden is.

2911 Beelden voor de grootheid en sterkte van zijn gezag.

2912 *Njambau*, titel voor dappere mannen, als *Djenti* en *Madjung*.

rasau, verzorgen van een boom door verwijderen van dode bladeren en takken. *sabang surai*, een *sabang*-soort met fijne bladeren; bij de officiële ontvangst van een koppensneller danst men met de bladeren van deze *sabang* in het haar gestoken.

- 2900 Njai Kumpai Semalun, de zuster van Penudi Melawi Biak. / Zij komen de mensen, velen tezamen; / Zij komen gezamenlijk, velen tegelijk. / Daar komen de ouderen van Pauh Sampai en komen de jongeren; / Komen de vaders, komen de kinderen;
- 2905 Zij lopen op een hoop de mensen van Pauh Djenggi, vrouwen en mannen, als vlammen een houtstapel lekkend; / Zij hopen opéén de mensen van Lembang Pemuang als vele boomstammen (in een rivier); / Zij staan in trossen bij elkaar de mensen van Senggal Pungkal, als lemajung-vruchten. / Dan begint te spreken Tempan Badugu (Het Zware Aambeeld) van Lalang Njilu, zeer groot, een span dik op de rand; / Tuasan Pamenan Raja Pamandjai (De grote Smidse), waar men dag in dag uit aan het smeden is;
- 2910 Rijksbestuurder regerend vanaf het binnenland tot aan Lawai Pulau Limbung, steeds waakzaam; / Lommerrijke Boom met brede voet, Bloeiende Ubah-Boom met wortelstoel steunend tegen ijzeren steen; / Njambau Rasau Sabang Surai (Cordylie-boom), die de helden in het haar steken bij het begin van de dans; / Bloedzuiger gestreept als eekhoorn, die hoog opklimt om te zuigen in het borstbeen-kuiltje; / Djang Sandang Gawai, een tweede naam: Suka Kedi.
- 2915 Hij roept zijn bruid gekocht met een edelsteen; / Zijn vrouw geworven met vijfentwintig maten rijst. / „Luister gij Dajang Gambang, die tot bruid werd genomen door Abang Kaka en stierf wegens die verloving met de man van Laut Amoh; / „Indjan Siangkan gestorven wegens

2913 *tapi^s*, bloedzuigen.

lemetak tupai, een grotere, gestreepte bloedzuiger, welke bij voorkeur niet op de benen blijft zuigen, maar bij het lichaam omhoog klimt.

2914 *Djang*, aanspreking voor mannen, gemeenlijk gebruikt tegenover jongeren dan de spreker.

Suka, een titel voor lieden van vorstelijken bloede.

2916 *Ladja* roept hier zijn vrouw *Bundung*, de Minerva onder de *Buah Kana*, die, alvorens haar naam genoemd wordt, met een serie namen van andere beroemde vrouwen wordt bezongen.

2917 *Dajang Gambang*, een vrouw bekend om haar schoonheid, levend te *Rindjang*, een kampong in het gebied van de *Ketungau*. Zij werd gevraagd door een Maleier, *Abang Kaka*, en tegen de wil van haar ouders meegevoerd naar Sintang. Haar vader riep een aantal mannen te hulp en men trok naar Sintang, waar het tot een gevecht kwam, waarbij *Gambang* zelf werd gedood. Met *Laut Amoh* bedoelden de Dajaks vroeger de Kapuas; met *Laut Amoh* zou hier Sintang worden bedoeld. In de geslachtslijsten der vorsten van Sintang of Selimbau door Enthoven gegeven komt deze *Abang Kaka* niet voor, althans niet onder deze naam.

- „Indjan Siangkan lebur ruan bunga atau djalai perandau papau ba-
[sampang mudah;
„Njalin dakingin remaung sana tjundung dakandung bulan tumbuh;
2920 „Meritjut leput nerudi Sangka mati nerudi kaki djenti babunuh;
„Galuh da-atuh ngau bini gara gundik tebalik berta tudjuh;
„Ninga di^s Dara Bundung Petara dua nama ka Ratu Djubuh.
„Tjuba bawa^s ka tjuka^s ka Menteba^s Lemba^s tai baru^s
[peda^s raru^s kedang;
„Tipan ka beram peragi dajang;
2925 „Mingka pantjing kundi nanang;
„Rupai ka salai Njai Pantil Punai tai baru^s datai mintjai tunang
[ambai rangkai dapanggang”.
Bajan Buli teka darenti sida^s ka babi mpat kuku;
Daselieu ka djagau lempung bulu;
Keba^s teka batitir tali sa^s Pauh Djenggi ngarami Ruai Peridi gen-
[dang dakitang;
2930 Bapeladai bendih besai njararai ka kampung puang;
Bapalu^s mperegam bisu^s munji babi indu^s dagajang;

2918 *Indjan*; de mythe zegt, dat *Indjan* steeds werd gevolgd door een *papau*, een omen-vogel, welke woonde in een *Ruan*-boom. *Indjan* werd hierdoor ziek en stierf; *lebur* is een term voor gestorven wegens het vallen uit een boom, b.v. bij het *sirih* plukken of bij het vruchten plukken: *lebur sirih*, gestorven wegens *sirih*; *lebur sibau*, gestorven wegens *sibau*-vruchten. De vader van *Indjan* vernam in een droom, dat *Indjan* niet dood was, maar door een „geest” in de gedaante van een *papau*-vogel was meegenomen tot zijn vrouw en dat zij goed verzorgd werd.

sampang, verf.

2919 *Njalin*, deze schone vrouw werd meegevoerd door een *antu* in de gedaante van een boontijger.

2920 *Meritjut*, een historische vrouw uit een gebeurtenis van ongeveer 70 jaar geleden. *Sangka* was de enigste dochter van *Meritjut*. De Mualangers waren op sneltochten en overnachten in een huis op de grens van Mualang- en Ketungau-gebied, waar twee huizen bij elkaar lagen. 's Avonds gingen er verschillende mannen op liefdesavontuur naar het andere huis, waar veel *Tabun*-Dajaks woonden. Eén sliep er met de dochter van *Meritjut* onder belofte, dat hij haar tot vrouw zou nemen. Anderen hoorden toevallig, hoe men in dat huis beraadslaagde om de Mualangers op sneltocht te overvallen. Deze besloten hen vóór te zijn en onmiddellijk degene, die 's morgens het eerst uit dat huis kwamen, te snellen en dan af te trekken. Toevallig kwam *Sangka* naar buiten, die een koperen armband wilde laten draaien in het andere huis; zij werd overvallen en gesneld, ondanks dat haar geliefde zijn gezellen er van wilde afhouden. Men vluchtte in haast en toen *Meritjut*, de moeder van *Sangka* met een parang het huis uit kwam om haar dochter te wreken, waren de snellers reeds verdwenen. *Meritjut* achtervolgde hen alleen en stierf tijdens die achtervolging. Thuis gekomen weigerde de geliefde van *Sangka* deel te nemen aan het snellersfeest.

2921 *Galuh*, een andere historische vrouw uit de tijd, dat de Mualangers van boven-

de ruan-bunga-boom, waarop papau, de roodgevederde (omen-vogel) steeds neerstreek; / „Njalin, die werd begeerd door een boomtijger en stierf tijdens nieuwe maan;

- 2920 „Meritjut, die toen Sangka gestorven was, zelf stierf, terwijl zij de voeten der koppensnellers volgde; / „Galuh, die werd verheven tot eerste vrouw als zevende, terwijl de andere tot bijvrouwen terugvielen; / „Luister gij Dara Bundung Petara, een tweede naam: Ratu Djubuh. / „Zeg, breng de rijstwijjn voor Menteba^s Lemba^s, die pas is aangekomen, (met de schors van) raru^s-kedang; / „Zet de gegiste tuwak gereed, door een meisje bereid;
- 2925 „Schenk uit de aarden kruik met tuit; / „Breek een stukje gerookte vis af, droog geroost, voor Pantil Punai, die is gekomen met haar dierbare verloofde.” / Voor Bajan Buli slacht men een vierpotig varken; / Men slacht een grote vechthaan met lichte veren; / De instrumenten worden opgehangen door de mensen van Pauh Djenggi ter feestelijke ontvangst van Ruai Peridi, en de slagtrommen;
- 2930 Men slaat op de grote bendih, die dreunt door het lege oerwoud; / Men slaat op de stomme mperegam met een geluid als een zeug, die

Belintang nog onder Sintang stonden (vgl. Enthoven, l.c. p. 697). Zij was een *umbung*-meisje en beroemd om haar schoonheid. Haar vader was als leider op sneltocht naar de Bugau's in de boven-Ketungau. Diens broer, *Tua^s Rigam*, bewaakte het huis van *Galuh*, kampong *Rendjang*. Een *Tabun*-Dajak, *Tua^s Rantai*, vroeg verlof aan de Panembahan *Djebair* te Sintang om te mogen snellen bij de Mualangers, wetend dat het huis van *Galuh* onvoldoende bewaakt was. *Djebair* gaf verlof onder voorwaarde, dat er niet veel zouden gedood worden en dat men *Galuh* voor hem zou roven. Dit gebeurde en toen de vader van *Galuh*, teruggekomen van sneltocht, het gebeurde vernam, trok hij naar Sintang, waar hij de omgeving van de Panembahan onveilig maakte. Tenslotte kwam men tot een overeenkomst, waarbij de Panembahan *Galuh* van *gundik* of bijvrouw verhieft tot *gara* of eerste vrouw, hoewel zij de zevende vrouw was.

Deze *Djebair* moet volgens Enthoven (l.c. p. 157) een tijdgenoot zijn geweest van *Abang Lukis* van Belintang, die tot 1863 te Belintang apanage-houder was. Dit klopt vrij goed met de gegevens door schrijver verkregen, dat n.m. *Galuh* vier generaties geleden leefde.

- 2922 *Bundung Petara*, deze titel prijst de wijsheid van *Bundung* als die van *Petara* zelf, het hoogste wezen (wezens), dat de Dajak kent.

2927 *darenti*, lett. wordt gemeten volgens de standaardmaat de *renti*, vgl. vers 18.

2928 *djagau*, een vechthaan op hoge poten.

lempung bulu, lett. licht van veren; een esoterische naam voor *manok*, kip, op sneltocht gebruikt.

2930 *bapeledai*, slaan met houten knots met *getah* omwonden.

2931 *dagajang*; wanneer er bij gelegenheid van de terugkeer van een koppensneller een varken moet worden geslacht, mag dit niet, als de gewoonte is, „*dasembelih*”, d.i. de nek worden afgesneden, maar moet het met een speer tussen de voorpoten door worden neergestoken, *dagajang*.

- Bapangkung gong sa⁹ Pangil Dabung dalanggung ka tjanang;
 Bataratak tawak munji anak tadjak ngalajang;
 Bapandam gong bulan sa⁸ Tempangan Batu Bawan berantjangan ari
 [lam-lam berangung sampai ka selepat petang.
 2935 Keba⁸ nti⁸ pentjalang puang sa⁸ Lembang Pemuang djalai sida⁸
 [rindang ka Dajang Telit Benang tai baru⁸ datang mintjai
 [ambai tunang, nadai sida⁸ ingat njauk;
 Sema⁸ ka padi tuai djalai sa⁸ rindang ramai da Njai Pantil Punai
 [tai baru⁸ datai, nadai mah sida⁸ ingat nutuk;
 Nti⁸ malam ari sa⁸ ngarami Ruai Peridi tai daterudi laki, nadai sida⁸
 [ingat ngulih manuk;
 Nti⁸ lam-lam sa⁸ Tempangan Batu Bawan djalai barami njaman ka
 [Buli Bajan tai naban tunang padan ari Dawar Bulan,
 [nadai sida⁸ ingat ngumpan nuduk;
 Sema⁸ ka padi muduh sa⁸ Senggal Pauh, nadai sa⁸ ingat ngetau;
 2940 Rumput bauh nadai sa⁸ ingat ngemabau.

*Kumpang nu⁸ku gelang da batang,
 Gembil dapanggal panti;
 Udah rangku njempang sida⁸ rindang ka Dajang Telit Benang,
 Baru⁸ gigiku nelili ke sa⁸ Pauh Djenggi mudji Timbu⁸ Djenti tai
 [narudi Ruai Peridi ka Tetai Dani nadai sebahjah minan.*

- 2945 Rangku njempang ke sa⁸ Lembang Pemuang nimang Djenti
 [Budjang tai nendjang Kuku⁸ Kumpang ka Nandju⁸
 [Randang nadai sagurau rawan.
 Teka gerai kagerai Indai Tembai mintjai tuak tapai dalam mangkuk
 [munggai;
 Teka munji padi tuai belabuh tesiuh ninggang tekang tibang mentili;
 Teka terang katerang Dajang Indai Abang lumba⁸ mintjang dalam
 [mangkuk sampang mentawa⁸ labuh takung tarundung
 [ka daun mati;
 Munji langki⁸ takendi aba⁸ balusuh nipan perakuan dada djari;

2935 *pentjalang*, houtige vruchtschaal van klapper of van *labu*-vrucht gebruikt om water te halen; bij de Mualangers van tegenwoordig gebruikt men bijna uitsluitend de *cocosnoot*-schaal.

2936 *padi tuai*, lett. oude padi; term voor gedroogde padi, klaar om te worden gestampt.
nuduk, jonge hond.

wordt gestoken; / Men slaat de gong, de lieden van Pangil Dabung, in afwisseling met de tjanang; / De ratelende tawak klinkt als een vliegende jonge neushoornvogel; / Men slaat de gong-bulan, de lieden van Tempangan Batu Bawan, die galmend in de vroege morgen door-
gonst tot de valavond.

- 2935 En als de kalebassen leeg zijn der mensen van Lembang Pemuang, terwijl zij druk feesten voor Dajang Telit Benang pas gekomen met haar geliefde bruidegom, denkt men er niet aan water te halen; / Als de padi gedroogd is, terwijl men feest viert om Njai Pantil Punai pas gekomen, denkt men er niet aan deze te stampen; / Als de avond valt voor de feestvierenden om Ruai Peridi met haar man, dan denkt men er niet aan de kippen te verzorgen; / Als de morgen komt, zijn de mensen van Tempangan Batu Bawan nog prettig aan het feesten om Buli Bajan, die haar knappe bruidegom heeft gebracht van Dawar Bulua en men denkt er niet aan de hondjes te voeren; / Al is de rijst reeds rijp, de lieden van Senggal Pauh denken er niet aan te gaan rijstsnijden;
- 2940 Het onkruid staat hoog en men denkt er niet aan te gaan wieden.

Mijn kumpang-boom met geringde stam,

Een gembistam voor onderlegger van het plankier;

Mijn kaken hebben uitgeweid over de mensen, die feest vieren voor

[Dajang Telit Benang,

Nu gaan mijn tanden vertellen van de mensen van Pauh Djenggi,

[die de lof zingen van de dappere helden, die Ruai Peridi

hebben geleid naar Tetai Dani, zeer uitvoerig.

- 2945 Mijn mond verhaalt van de lieden van Lembang Pemuang, die de lof zingen van Djenti Budjang, die Dajang Kuku Kumpang hebben vergezeld naar Nandju^s Randang, zonder gekheid. / Helder klinkt de stem van Indai Tembai, terwijl zij de rijstwijn draagt in de grote gebloemde kommen; / Klinkt als het geruisel van droge rijst, die wordt uitgestort en neervalt in de koker van mentili-boomschors; / Klaar en helder (klinkt de stem van) Dajang Indai terwijl zij de tuwak draagt in de geëmailleerde kommen, als de bladstelen der mentawa^s-boom vallend de een na de ander op de dorre blaren; / Klinkt als de rinkelende armringen tegen de stenen armbanden aan de onderarm;

2946 *Indai Tembai*, dezelfde als *Indai Abang* van vers 2895.

mangkuk munggai, kommen zo groot als een hoofd en rijk versierd.

takung, bladsteel; de harde, droge bladeren van de *Mentawa^s*-boom, *Artocarpus spec.*, worden ook, in een bussel gebonden als rammelaar, als vogelverschrikker gebruikt boven de padi.

- 2950 (De stem van) Belunan Karung, terwijl zij Djenti Madjung bedient, klinkt als het geluid van de gong met zeven tawaks, die worden geslagen bij de koppendans; / Zij praat zeer druk Indai Tudan, als het geluid van tempajans op een rijtje, vijf met de gele manduh-martavaan tegen elkaar stotend tezamen met een gutji-martavaan; / (De drukte van) Indai Mba³ klinkt (als de herrie) bij het uitstorten van voeder, dat neervalt op de rug der varkens. / „Hoe sterk zijn je beenderen, jij Djenti Budjang, die Dajang Telit Benang hebt vergezeld naar Tetai Djarang, zegt Dajang Karung Surang, als een bonk ijzer; / „Hoe scherp je ogen, jij Djenti Djanda, zegt Dara Balun Bunga, als het damar-pitje van de ziener;
- 2955 „Hoe lang je adem, jij, zegt Tandan Balun Belunan, als een rol tengantouw; / „Hoe sterk je spieren als vistouw.” / Onderwijl komt zij dichterbij, Dajang Indai Abang, dichterbij en dichterbij; / Zij komt nader, steeds dichterbij. / Als regen is zij, Balun Balunan rijstwijndelend, die valt rond de berg;
- 2960 Als de sengkuang-epiphyt is zij, Dajang Indai Abang tuwak schenkend, die de hemel schraagt; / Zij is als een kat, Belunan Karung, spelend met een muis; / Als de Kudjau-berg, zij Belunan Lumau, indien gezien van opzij; / Zeer behoedzaam, zij Indai Laduk, als een kip, die onder de bamboe-stok doorschuift; / Als een rondcirkelende kiekendief, zij Dajang Karung Surang, die de vlerk van een eendje verscheurt.
- 2965 Dan pakt Balun Bungai Djenti Tembai onder het drinken bij de arm, bij de pols; / Zij reikt en stapt over handen en voeten als een platvloer van stukken hout; / Zij raakt de handen, Balun Bungai, terwijl zij rijstwijndraagt, als de uiteinden van boomtakken elkander raken; / Zij stapt dwars over (benen) Dajang Indai Abang, als een versperring van boomstammen (in een rivier); / Het is een ineenstrengeling van armen als een python-slang;
- 2970 (De armen) ontmoeten elkander als de uiteinden der takken van de waringin; / Terwijl men bijeen zit en elkander (de kommen) toereikt. / (Dan) spreekt Tandan Balun Balunan: „Luister gij Djenti Tudan,

stappend en reikend over armen en benen of ook voorzichtig onder een opgeheven arm door. Aldus moeten de beelden begrepen worden in deze regels: het beeld van de kat en de muis alleen voor haar behendigheid, waarmee zij serveert; het sprekend silhouet van de *Kudjau*-berg voor haar gestalte in de kring en een lofprijzing op haar schoonheid.

- 2963 *penguit*, een lange bamboe opgehangen in een lus van boomschors, waarmee men langzaam over de drogende padi wuift om de kippen te weren.

- Djaku³ Tandan Balun Balunan : „Ninga mih Djenti Tudan, tu³ tuak
 [beram ka kami Lenggan Lengajan nadai kala⁵ djalai lalatkadenang ;
 „Tuak ragi ntung kami, ninga mih Timbu⁵ Djenti, nadai kala⁵ djalai
 [babari bakapang ;
 „Gajung tjuka⁵ nadai kala⁵ dengapangkajang anak lantang ;
 2975 „Tu⁵ tuak tapai, ninga mih uai, djaku⁵ Balun Bungai, bukai teda
 Oleh munji tai ba-uti⁵ sa⁵ mandal manjadi⁵ belalunga⁵ ; [orang”.
 Batimbal njau betatingka⁵ ;
 Teka basaut-saut sida⁵ basingga⁵-singga⁵.
 „Oleh pantang kami di⁵ dajang nadai birang barubah ;
 2980 „Penti kami nadai majuh bapindah ;
 „Pantang kami nadai birang matjam ;
 „Penti kami nadai birang leman.
 „Adai ngau badudjung sabang di⁵ dajang tai djembak kadjembak ;
 „Alah kami basumping tunsung baru⁵ birang kelaung tai tjirak
 2985 „Terabai ninding kami di Luning adai udah perak ; [katjirak ;
 „Birang penti alah djari kami udah titik tuak ;
 „Alah kami udah badengah baru⁵ birang padah tusup buntak.
 „Adai ngau ngelumpa⁵ padara⁵ sepinggan kerang ;
 „Adai ngau ngelinsar daun da tengah ganggang ;
 2990 „Upa nggau ngatung ntebung ka tulang bumbung ngau duduk
 [njereman ;

2972 Om deze schertsende praat van *Balun* te begrijpen en tevens het antwoord er op, moet men weten, dat in bepaalde omstandigheden het *pantang* is rijstwijf te drinken welke op een of andere wijze iets verontreinigd is of te drinken van de achtergelaten restjes in de kommen, welke men weer in een grote kom bijeen pleegt te gieten voor de na-drinkers.

2983 *badudjung sabang* ; bij de terugkomst van sneltocht draagt men *sabang*-bladeren in het haar met er tussen gestoken de rode *Hibiscus*-bloemen.

2984 *kelaung*, allerlei voorwaarden en bezwaren, hier voor verbodsbepalingen.

2985 *terabai perak*, een gebarsten schild als teken van hevige strijd.
ninding, als een wand n.m. het schild.

2987 *badengah*, een koppensnellersterm voor de eerste slag of stoot toebrengen ; een volgende slag of stoot heet *bisau* en de slag, waarmee de kop wordt gescheiden van de romp heet *mutus*. Weet de vijand nog te vluchten na de eerste slag, dan zegt men *njumping*, dus : niets gekregen.

tusup buntuk, ook een term uit het snellersvocabulary, aangeduid als *bahasa tua*, oud, archaisch woord ; er wordt mee bedoeld, dat men een zwangere vrouw heeft gesneld, hetgeen in harde wreedheid als geluk werd beschouwd.

2988 *ngelumpa⁵ padara⁵*, het offer uitwerpen voor de *antu's* na een sneltocht bij gelegenheid van het oprichten van een *sandong* of *tiang teras* (vgl. vers 851 en 1326 e.v.).

2989 *ngelinsar daun*, *sabang*-bladeren even boven het vuur houden alvorens ze in het

in deze rijstwijn van ons te Lenggang Lengajan heeft nooit een vlieg gezwommen; / „In deze gegiste wijn van ons, luister gij Timbu³ Djenti, hebben de kleine vruchtvliegjes nooit hun eieren gelegd; / „Met deze tuwak hebben kinderen nooit gekliederd;

2975 „Deze tuwak, luister jij ja, zegt Njai Balun Bungai, is geen overschot van anderen.” / (Lustig) klinkt het gescherts van neef en nicht grapjes makend; / Terugslaand in wederwoord; / Elkander antwoordend in responsorium. / „Maar onze pantang's, gij meisje, zijn niet veel veranderd;

2980 „Onze tabu's zijn niet veel gewijzigd; / „Onze verbodsbepalingen zijn niet veelvuldig; / „Onze tabu's zijn niet veelsoortig. / „Wij dragen geen sabang-bladeren in ons haar, gij meisje, op en neer wuivend; / „Als wij de rode Hibiscus dragen, dan zijn er veel bepalingen;

2985 „Ons schild, gij Luning, is niet gebarsten; / „Veel zijn de tabu's als onze handen druipen van bloed; / „Als wij hebben toegeslagen dan pas zijn er veel bepalingen en (als we) een zwangere vrouw hebben gesneld; / „Wij storten geen snellersoffer uit een diep bord; / „Wij stropen geen (sabang)-bladeren af op het bordes;

2990 „Of slaan de slagtrom opgehangen in de nok van het huis in snelle slag; / „Wij gebruiken geen suikerrietstengel, gij Indai Mandju, om de

haar te steken, een ceremonie bij het oprichten van de *sandong*. Dit mochten alleen zij, die reeds gesneld hadden of zoals men het uitdrukt *tua⁵ djari* zijn, wier handen reeds bovennatuurlijke kracht hadden. Zij die nog geen kop hadden gesneld moesten bij deze gelegenheid in het woonvertrek blijven.

2990 *njereman*, zeer snel op de slagtrom slaan; dit gebeurde in de nok van het huis om de geesten der koppensnellers, hun beschermgeesten, te roepen, door wie zij *tua⁵* zijn.

2991 Hier wordt bedoeld op een andere ceremonie bij het oprichten van een *sandong*-paal: als al de offers gereed zijn, gaat een van de koppensnellers, die *tua⁵* is, naar het erf om de geesten op te roepen der kinderen, gestorven binnen drie maanden na de geboorte, wier lijkjes in het bos in de bomen worden opgehangen. De geesten van deze baby's worden beschouwd als zeer machtig, sterk en voor-naam — *paling kuat*, *paling mulia*.

Men gebruikt daartoe een stengel suikerriet met wortel en al uit de grond getrokken. Andere geesten kunnen geroepen worden met allerlei andere offergaven, deze echter alleen met suikerriet, omdat kinderen veel van zoetigheid houden. Tijdens deze bezwering mag niemand anders op het erf aanwezig zijn. Het laatste snellersfeest bij de Mualangers van het S. Ajak-gebied is gehouden ongeveer vijftig à zestig jaar geleden door *Sanggau Sibi* (vgl. vers 1835). Dit heeft de moeder van Sinji, nog een krasse vrouw, nog meegemaakt. Zij vertelt, dat toen, bij het aanroepen der *antu anak adjang*, twee meisjes langs een zijtrap van het huis naar beneden gingen om bloemen te zoeken. Beide meisjes, zo vertelt zij, werden bij hun thuiskomst ziek en zijn nog dezelfde dag gestorven. Dit gebeurde op de *Tembawang Gelung* van de tegenwoordige kampong *Timting*. Een snellersfeest wordt kortweg genoemd *bagawai*, andere feesten *gawai* met toevoeging van de naam van het feest.

- „Adai nggau batungkat tebu di³ Indai Mandju ngumbai antu anak
 „Ia³ tai penti nadai sematjam; [adjang
 „Pantang birang nadai seleman.
 „Olih udah mah djalai bajah;
 2995 „Badu³ mah djalai tembu³ ;
 „Nanggal mah djalai soal”.
- Legai nu³ ku dua barimbai,
 Ubah parimpah ranah;
 Udah djenggaiku ngandai ka Njai Pantil Punai tai baru³ datai ari
 [Nandju³ Derai,*
- 3000 *Baru³ dilahku bakutah madah ka leman tuah tai nadai talah kilah.*
 Untung njurung batampung tuah ;
 Pusat batening penangga³ rumah ;
 Nti³ ngidup manuk rasi da lansi, ngaremi³ telu³ sari tu³ selawi njau
 [menjadi anak ;
 Ngidup njaung rasi da busi, da-umpan sari njau pandai nangkap ;
 3005 Ngidup ukui rasi da asi, tiga ari njau pandai nengkek baladjar njalak ;
 Nupi³ udak rasi da babi, datupi³ lam kemari³ njau mah sakap lepi³
 [tundjuk anak ;
 Nti³ ba-uma sadua rasi da padi, tebas sari tjukup ngau sida³ manjanak.
 Keba³ untung njurung nadai takilah ;
 Tuah njambung nadai takalangkah.
- 3010 Keba³ bilik baik lawang bakumbang ;
 Rumah badadah ladang terabang ;
 Dinding dakeliling gong selang ;
 Meriam bekadangam djala rambang.
 Bilik batisik ka mata benda ;
- 3015 Pintu batisik ke sangiang naga ;
 Pelabuh penuh olèh manduh muduh pesaka tua ;
 Pasah batungkah buat reta ;

3003 *lansi*, oud woord voor *manok*, kip.

3004 *busi*, oud woord voor *njaung*, kat.

3006 *sakap*, een varken meten met een *tali* of stuk rotan en dit dan afmeten op een standaard-*renti*.

lepi³, dat gedeelte van de maat meer dan de omtrek van een hoofd; bedraagt dit de lengte van een gesloten vuist, dan heeft men één *renti*; hier is de meer-lengte gelijk aan het middelkootje van de pink.

3010 *bilik baik*, lett. een mooi woonvertrek, met name van planken en niet zo maar van boomschors.

bakumbang, lett. rondom, bedoeld het mooie vertrek rondom versierd met allerlei kostbaarheden als gongs en martavanen.

miskraam-hantu's te roepen. / „Dan zijn er allerlei verbodsbepalingen ;/
„Dan zijn de pantang's veelsoortig. / „Maar ik heb genoeg en houd op ;
2995 „Ik stop, want ik ben klaar ; / „Ik eindig, het is voldoende.”

*Twee van mijn legai-bomen bij elkaar,
Een ubah-boom omgevallen op ondergelopen terrein ;
Mijn stem heeft gezongen van Njai Pantil Punai pas gekomen van
[Nandju^s Derai,*

3000 *Nu gaat mijn tong verhalen van al de zegen niet te overtreffen.*

Geluk moge toekomen tezamen met heil ; / Bron van welvaart voor het
gezin. / Bij het houden van kippen geluk er mee : broeden en diezelfde
dag vijftwintig kuikens ; / Bij het houden van katten geluk er mee :
pas één dag gevoerd reeds in staat (muizen) te vangen ;

3005 Bij het houden van honden geluk er mee : de derde dag kunnen ze
reeds keffen en leren (reeds) blaffen ; / Bij het houden van varkens
geluk er mee : gistermorgen gevoerd meten zij reeds de omtrek van
een hoofd plus het middelkootje van de pink ; / Als zij beiden een
rijstveld gaan aanleggen geluk er mee : één dag kappen van ondergroei
reeds voldoende voor hun hele gezin. / Omdat geluk toestroomt on-
geëvenaard ; / Tezamen met heil niet te overtreffen.

3010 Een goede woning met gevulde kamer ; / Een (van rijkdom) stralend
huis van zware, brede planken ; / De wand rondom met gongs genaamd
selang ; / Met gapende kanonmonden genaamd djala rambang ; / Het
vertrek gesierd met velerlei zaken ;

3015 De deur gesierd met de sacrale draak ; / Het achtervertrek vol met
donkergele martavanen, oude erfstukken ; / Een schuur met dwarsbal-

3013 *djala rambang*, lofprijzing op een koperen kanon ; door het geluid van dit kanon
worden alle vijanden als in een werpnet, *djala*, ingesloten.

3015 *datisik*, lett. geschubd ; tegenwoordig ziet men zulke deuren niet meer bij de
Mualangers.

3017 *buat reta*, Mal. *harta benda*, bezittingen ; zulke schuurtjes waren afzonderlijk van
het langhuis gebouwd met het oog op brandgevaar. Tegenwoordig zijn deze niet
meer in gebruik, stellig ook omdat de waardering en daarmee de verzameling van
allerlei gongs en martavanen sterk is afgenomen. Nu koopt de Mualang wel oude
martavanen op om deze tegen een behoorlijke winst weer te verkopen aan nog
„achterlijke” stammen.

3018 *penebus bansa*, slaaf geworden doordat een ander iemands zware schuld heeft
afbetaald.

3019 *ulun babi*, slaaf geworden, doordat men voor hem het zoenvarken heeft betaald
vereist wegens een huwelijksdelict (vgl. Bijdr. K.I. deel 106, p. 30).

- ken voor de kostbaarheden; / Talrijke slaven door vrijkoop verkregen. / Honderd schuldslaven niet te besturen;
- 3020 Vijfentwintig varkensslaven niet te bevelen; / Vele overspelslavinnen niet te regelen. / Hun beider roem wordt ver gehoord als een galm; / Hun wijsheid alom geroemd; / Rontelom gaat hun faam en wordt vernomen over het ganse land.
- 3025 Hun beider geluk stroomt toe (elders) niet te vinden; / Tezamen met heil niet te evenaren. / Als hij op sneltocht gaat de man van Karau Indjau, zij het achterop bij vele anderen, toch slaat hij het eerst een kop; / Als hij de vijand omsingelt, de man van Djera Tangkung, is hij als Tua^s Njimung van Panggil Dabung, hij is het eerst klaar; / Als hij toeslaat de man van Talap Djelawat, is hij sterk als Tua^s Mawat van Lalang Pampat en heeft het eerst afgekapt (het hoofd);
- 3030 Als hij steekt (met de speer) heeft hij het eerst geraakt. / De man van Lelegu^s Gemu^s kan als Tua^s Linggu^s dik worden door het eten van vergift; / De man van Lalumai Lubuk durft als Tua^s Njaluk het huis te bezoeken van de vijand; / De man van Talap Djelawat is sterk als Tua^s Mawat en kan niet worden gegrepen door veertig man. / Want zijn geluk is groot als van geen ander;
- 3035 Zijn veine alzijdig als geen gelijke. / Indien op sneltocht naar de Bui's en Bugau's omsingeld door velen, dan is hij (plots) verdwenen, veranderd in een prauw die vijf man kan laden; / Wordt hij uitrustend achtervolgd door mensen van Benan Mentu, dan kan hij worden tot een stuk hout van een vadem lang; / Op de vlucht kan hij worden
-
- 3028 *Tua^s Njimung*, titel voor *Keling*; zo ook *Tua^s Mawat*, *Tua^s Linggu^s* en *Tua^s Njaluk* in de volgende verzen, terwijl de genoemde plaatsnamen titels zijn voor *Panggau*.
- 3032 *pasuk*, hetzelfde woord als het maleise *masuk*, binnengaan.
parang bunuh, lett. dodende parang; een esoterische snellersterm voor vijand.
- 3036 Deze snelle metamorphen zinspelen wederom op *Keling*, die zich onder allerlei gedaanten kan voordoen. Perham zegt van hem, na een zeer goede beschrijving te hebben gegeven van zijn persoon: „He had a wonderful power of metamorphosis, and could transform himself into anything” (H. Ling Roth l.c. vol. 1, p. 312).
- 3037 *Benan Mentu*, volgens Sinji een stam in de boven-*Sekajam* (afdeling Sanggau), bij een gelijknamige berg.
Gordon Roberts vermeldt de *Mentu-Dajaks* als wonend in de boven-*Sadong*, welker brongebied niet ver af ligt van dat der *Sekajam*, en *Mentu Tembawang* wordt als zuiver hypothetische afsplitsing van *Tembawang Tampun* door hem genoteerd. (*Descent of the Sadong Bidayuh* in The Sarawak Museum Journal Vol. V, 1949, p. 94).
sengkilung ui, een rol rotan; bij het inzamelen van bosproducten pleegt men een stuk verkregen rotan in elkaar te draaien en voorlopig ergens in het bos bij het pad neer te leggen of op te hangen.

- Nti^s rari ia tau^s djadi sengkilung ui sega^s ;
 Nti^s menung lelak orang nginau ke pun kudjung ia njau djadi tem-
 [pukung mesa^s pala^s ;
- 3040 Nti^s nugau lelak orang nginau ia njau djadi galau kaju rimba^s ;
 Nti^s udah negah ngalah rumah ia tau^s djadi ranah tapus pala^s ;
 Nti^s ka^s datuntut orang ia tau^s djadi semut njemamada^s.
 Tubuh baka laki dara nadai alah bunuh ;
 Kaki nadai alah pupuh ;
- 3045 Keba^s taba^s laki Punai Djangka^s pemali^s na^s penuh.
 Keba^s nti^s gawai sedua mah ngau pun tuasan ;
 Nti^s rama nugal sedua ngau tiang temungan ;
 Nti^s bisi^s laja^s besai ukum pandjai ia mah ngau pun penenggan.
 Oleh udah mah djalai bajah ;
- 3050 Ditu^s mah badu^s djalai tembu^s ;
 Nanggal djalai sual.

Oleh ubah perimpah ranah,

Ibu sekaju begajak guju ;

Udah ku milang leman tuah Kelatan Tanah aba^s tunang pagah tai

- 3055 Baru^s gumuku njelatu ka njagu aju diriku. [nadai talah kilah,

Nema isa^s ku ba-aju ka batu pagi mesa^s dorung ;

Ba-aju ka tengang, ku udah nimang Dajang Telit Benang tai batunang

[ari Nandju^s Randang, pagi penjambang ntebung ;

Ba-aju ka ajau, ku udah nimang Burung Kiau tai batunang karakau,

[pagi baranggau udjung ;

Ba-aju ka ai^s kami pagi badilang-dilung ;

3041 *negah*, plotseling uit een schuilplaats aanvallen.

3045 *taba^s*, een koppensnellersmandje van boomschors en ook genaaid met boomschors, hetwelk twee koppen kan bevatten.

3047 *tiang temungan*, een offerstok midden op het veld, waar het zaaizaad met alle benodigde offergaven eerst wordt geofferd en waar ook het eerst wordt gezaaid of gepoot. Alle verdere noodzakelijke offers in verband met de veldarbeid worden ook daar gebracht.

3048 *pun penenggan*; bij een ernstig geschil tussen twee dorpen of langhuizen werd er een hut gebouwd tussen de twee huizen, wat dicht er evenwel bij het „gedagvaarde” huis. Hier hield de rechter zitting, meestal een stamhoofd met de titel van Temangung of Patih. Zulk een hut heette *pun penenggan*, waarvoor schrij-

- tot een rol rotan-sega³; / Als hij vermoeid uitrust terwijl men hem zoekt, is hij geworden tot een dode epiphytenpol zo groot als een hoofd;
- 3040 Als hij uitgeput stil zit terwijl men hem zoekt, is hij een grote rimba-boom geworden; / Als hij een huis heeft bestormd kan hij worden tot een overstroming reikend tot het hoofd; / Als men hem wil achtervolgen kan hij worden (een hoop) wriemelende mieren. / Het lichaam van de man van het meisje kan niet gedood worden; / Zijn voeten kan men niet inhalen;
- 3045 Het snellersmandje van de man van Punai Djangka³ kan nooit leeg zijn. / Als er feest is staan bij hen beiden de voorraden geordend; / Als het de tijd is voor rijstplanten staat bij hen de offerpaal; / Als er een groot geschil is, een langdurige rechtszaak, dan zit hij in de rechtershut. / Maar het is gedaan, want het is genoeg;
- 3050 Hier houden (wij) op, want het is het einde; / Stoppen (wij), want het is gedaan.

Een ubah-boom neergevallen en overstroomd,

Een ibu-boompje met wuivende top;

Ik heb opgesomd al het geluk van Kelatan Tanah en haar wakkere

[bruidgom, dat niet is te overtreffen,

- 3055 *Nu zingt mijn mond tot ondersteuning van mijn eigen levensgeest.*

Opdat ik een levensgeest moge hebben als een steen zo groot als een rijstschuur; / Een levensgeest (sterk) als tangan-vezel voor mij die heb bezongen Dajang Telit Benang, die is gehuwd met (een man) van Nandju³ Randang, (als tangan-vezel) rond de mond van de slagtrom; / Een levensgeest als een ajau-boom voor mij die heb geprezen Burung Kiau die gehuwd is met haar geliefde, (een ajau-boom) als de uiteinden der takken beginnen af te sterven; / Een levensgeest voor ons als een golvend water;

ver geen andere betekenis heeft ontvangen dan: adatterm. Vanuit die hut gingen de besprekingen van het ene naar het andere huis. Zo lang de uitspraak van de rechter nog niet was aangenomen, ging de rechter het gedagvaarde huis nog niet binnen. Pas na accoordverklaring ging de rechter het huis binnen voor de definitieve uitspraak en wat daarmee verbonden is. Sinds een dertig jaar bestaat dit gebruik niet meer onder de Mualangers.

- 3058 *ajau*, een boom, waarbij steeds de vellen langs de stam hangen; deze boom zou een zeer grote levenskracht hebben: als het uiteinde der takken reeds dood is, is de stam nog sterk en als de boom verbrand is bij een ladangbrand, blijven de bladeren wel een jaar nog aan de takken zitten.
pagi, in de toekomst.

- 3060 Ba-aju ka tapang kami pagi tudjuh babandung;
Ba-aju ka ui sega^s kami pagi lusa^s sebuah bedukung
Isa^s kuku ku batumpu da raribu pelem pang mpat;
Perakuanku batepan de dan kedemba^s kilat.
Isa^s pisangku dapansiang manang kamara;
3065 Lamanku da-uan Radja Djuata;
Tubuhku dataruh Sempendai Lima;
Ajuku dasagu Antu Patara.

Mis.

-
- 3062 *raribu*, een veelvuldig in secundair bos voorkomende heester met altijd groene, glanzende bladeren of blaadjes in viervoudige rij, enigszins in habitus gelijkend op een *buxus*, gebruikt als *kaju aju* (vgl. vers 1829) door de ziener, en evenals *sabang* in het haar gestoken.
3063 *kedemba^s*, een kleine boom groeiend langs het water, ook door de ziener gebruikt als *kaju aju*.
3064 vgl. hetgeen gezegd is over het *tampung aju*-ritueel bij vers 1829 en 2515.

- 3060 Een levensgeest voor ons als tapang-bomen zeven bij elkander; / Een levensgeest voor ons in de toekomst als een berg van sega^s-rotan; / Dat mijn voeten mogen steunen op de raribu-boom viervoudig vertakt; / Dat mijn arm moge steunen op de takken van de kedemba^s-boom; / Dat mijn (lotverbonden) pisang moge verzorgd worden door de ziener;
- 3065 Dat mijn huis beschermd worde door Radja Djuata; / Dat mijn lichaam moge behoed worden door Sempendai Lima; / Dat mijn levensgeest ondersteund worde door Antu Petara.

Einde.

3065 *Radja Djuata*, een geest of déwa, zetelend in het water.

3066 *Sempendai Lima*, een geest of déwa, zetelend in de wolkenhemel of *tanah remang*.

3067 *Petara*, een godheid zetelend in de hemel. Merkwaardig is hier wellicht het epitheton *antu*; het schijnt een bevestiging van de uitspraak van Gomes, „dat er geen scherpe grens te trekken valt tussen goede antoe en petara” (J. Hoek, Dajak-priesters, Een bijdrage tot de analyse van de religie der Dajaks, Diss. Amsterdam 1949, p. 111).

APPENDIX

VERKLARING BIJ DE PENINGGAN-VAL

Klein wild loopt tussen de twee opstaande stukken boomschors (a) door; rotan-hoepels bakenen verder de doorgang af. Het wild trapt de opstaande „brug” (b) van gevouwen boomschors omlaag en trekt daardoor de ring (c) van het stukje hout, dat de lus vasthoudt, waaraan de boomstam hangt.

VERKLARING BIJ HET SCHEMA VAN PETI^s OF SPRINGLANS

Een sterk gebogen tak (a), *mat*, tussen twee in de grond geslagen palen (b), *pengaling*, wordt tegengehouden door een stuk hout (c), *tuil*, waarmee een rotan-lus (d), *tali tuil*, om de gebogen tak wordt gehouden.

Het einde van de *tuil* wordt het omhoogspringen belet door een rotan-ring (e), *sengkilung*; deze ring loopt rond een stok (f), *mutan*, bevestigd aan twee paaltjes (g), *tiang mutan*.

Aan de rotan-ring zit een fijne, sterke draad (h), *runut*, van *resam* d.i. een vaatbundel uit een *Gleichenia*-varen, welke een opening afsluit tussen twee paaltjes (i), *tiang runut*, waar het wild tussen door moet lopen, waartoe aan beide zijden de weg door een wirwar van takken is versperd. Het doorlopend wild trekt met de fijne *runut*-draad de rotan-ring van de *tuil*, welke omhoogspringend de lus over de gebogen tak vrijgeeft. Deze tak, bevestigd aan een scherp gepunte bamboe (j), *sia^s*, doet, terugspringend, de bamboe tussen een vork (k), *sanga^s* of *tiang sia^s* door, het passerend wild doorspiezen.

Naar gelang men een hert of varken wil spiezen wordt de bamboe of *sia^s* hoger of lager gericht.

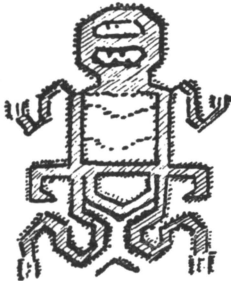
Eén of meer stokken met een aangepunt dwarshout als richtingwijzer waarschuwen voorbijgangers voor de nabijheid van zulk een *peti^s*. Toch worden nog meermalen Dajaks zelf door zulk een springlans geraakt.

BESCHRIJVING BIJ OUD KOPPENSNELLERS-JASJE

MET MENSENHAAR (BADJU BUK)

Dit jasje is afkomstig van de temanggung *Tjala^s*, die woonde op de tembawang *Tarong* dicht bij de tegenwoordige kampong *Kebaung*

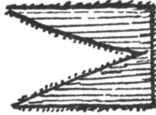
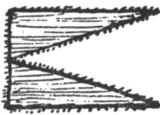
SCHETS VAN MOTIEVEN
OP OUD KOPPENSNELLERS -JASJE

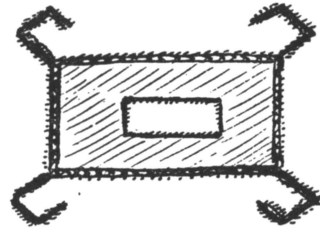
Buau bakajau...

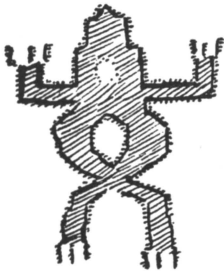
Raung berapung... da Nanga Lempa^s

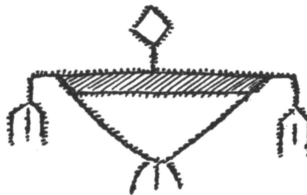
Sajap lalat dua batunga^s

Kidjang bateradjang...

Ratu Pengamuru^s
badudjung lunga^s ...

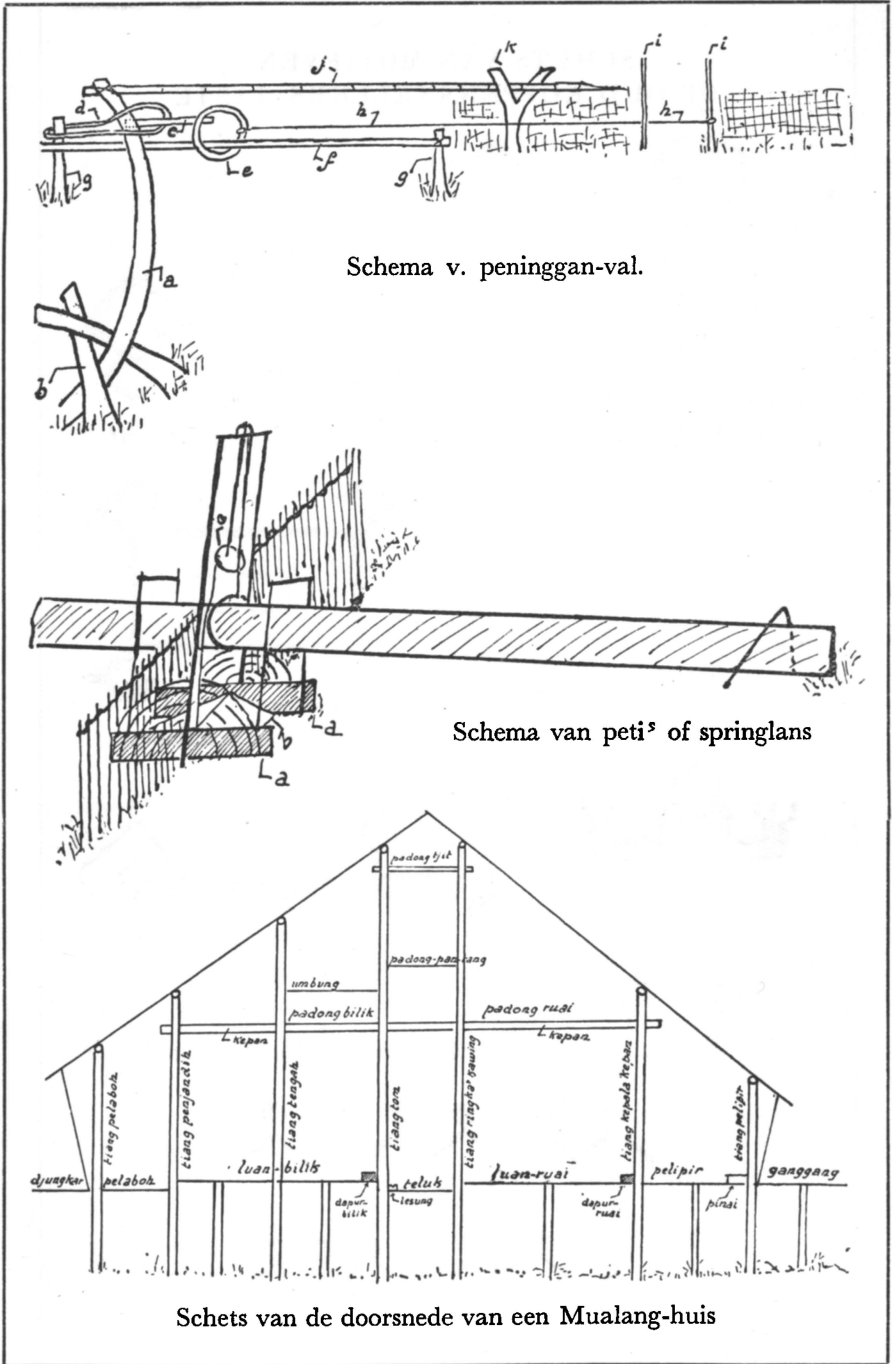
Ratu Mempelu badiang kanda^s

Lingkuk

Gendali lingkung

Schema v. peningan-val.

Schema van peti^s of springlans

Schets van de doorsnede van een Mualang-huis

Babai. Het is nu in het bezit van de temanggung *Djimbun* van kampong *Melandjan*, die de achter-achter-kleinzoon is van *Tjala*³. Deze *Tjala*³ is op sneltocht geweest naar *Benan* in de boven-Sadong. (vgl. vers 3037)

Het jasje is geweven met secundaire inslag door *Rumpas*, de moeder van *Tjala*³.

Op de achterkant draagt het de volgende motieven gerekend van boven naar onder op de verschillende banen: (vgl. bijgaande schetsen)

1. Buau-geesten op sneltocht.... vers 564, afgewisseld met: de afdrijvende pad.... vers 562.
2. Een siermotief genaamd: vleugels van vliegen twee tegenover elkaar.
3. De afdrijvende pad.... tot aan de monding van de *Lempa*³. vers 562. De figuur naast de kikvors- of paddefiguur stelt voor de *Lempa*³ of poel.
- 4-6. Twee banen van vliegenvleugels met er tussen poten van de afdrijvende pad.
7. Trappende kidjang-herten.... vers 566.
8. Een baan van vliegenvleugels.
9. Een baan met het siermotief genaamd *lingkok*.
10. Een baan van vliegenvleugels.
11. Ratu Pengamuru met *lungga*³-mesje op het hoofd.... vers 565.
12. Een baan van vliegenvleugels.
13. Ratu Mempelu bij het vuur zittend.... vers 568; de ruitfiguur stelt het vuur voor.

Op de vóórkant komt alleen voor de figuur van *Ratu Mempelu* afgewisseld met banen van *sajap lalat* en een siermotief genaamd *gendali lingkung*, gekronkelde gendali-slang. N.B. Temanggung *Djimbun* en verschillende anderen zeggen, dat de naam *Ratu Mempelu* onjuist is en moet luiden *Dara Belandja*. Volgens de overlevering is zij een jonge maagd, zich wegens koude verwarmend bij het vuur zonder dat hier iets onpassends uit zou spreken; dit is dus in tegenspraak met de verklaring van mijn informant *Sinji* gegeven in het commentaar op vers 568.

SUMMARY

This song has been noted down among the Mualang Dayak of Western Borneo, who dwell in the river-basin of the S. Ayak and the Belitang, both right hand tributaries of the Kapuas, between Sanggau and Sintang. They number at present about 8.000 souls. There exist strong cultural relations between these Dayak and the Ibang or Batang Lupar of Western Borneo and Sarawak, and likewise with other groups of the central Kapuas area, particularly the groups of the Kantuk, the Seberuang and the Desa, and the various groups of the Ketungau basin, i.a. the groups of the Bugau, the Tabun and the Banyur. Remarkable similarities are to be observed in their language, in their techniques of weaving and plaiting and in their myths.

According to their own tradition, they originally lived on the *Tembawang* (the ancestral domain) *Tampun Juah*, in the region of the sources of the Sai — a tributary of the Ketungau, rising far away in the West — and of the Sekayam. Many of the abovementioned groups, as well as the Dayak of Sanggau and of the upper Sadong in Sarawak also mention this place as their original homeland.

The song concerns a group of culture-heroes who are to be found also among all the groups mentioned before; these heroes have already been amply discussed in the past, in particular by J. Perham and H. Brooke Low, whose studies have been inserted in Ling Roth's well-known compilation, "The natives of Sarawak and British North Borneo". It is the group of culture-heroes which contains men like *Laja*, *Keling*, *Ijau*, *Pandung* and *Pungga*^s and women like *Kumang*, *Bundong* and *Balun Balunan* or *Indai Abang*. They also occur in the great Iban song "*Mengap Bungai Tain*", published by Dunn in *Anthropos* 1912 sq.

Originally these heroes lived at *Tampun*, together with the Mualang Dayak and related groups. The verses 1844 ff. of the Kana commemorate with great nostalgic feeling how the separation from them took place. Ever since they have become *Buah Kana*, i.e. persons whom one celebrates in song, or *Buah kerinduan*, persons whose return is longed for in a kind of messianic or eschatological expectation.

The Mualang call the songs which especially celebrate episodes from the lives of these culture-heroes *Kana Tanggi*, Vigil Songs, with which to pass the night without sleeping. This *Kana Sera* is distinguished from the *Kana Tanggi* by the circumstance that it may only be sung during a marriage feast; then, however, it has to be sung all the way through in order to obtain the attendant blessings. It is not to be recited by way of amusement, like the *Kana Tanggi*; it has a sacral character.

Although the song agrees in form with the Iban song "*Mengap Bungai Taun*" mentioned above, its contents are completely different. The first 400 verses may be considered as an introduction, which begins with a conversation between a man and his wife. She tells him that she is pregnant and that she desires some special fruit, which she has seen in a dream in a miraculous garden of a great seer at Jawa. Thereupon the man leaves in his prahu in order to fetch the fruit. On his return he finds his wife exhausted but she recovers after having eaten the fruit. Next, the favourable course of the pregnancy is recounted, including the different taboos observed during this period by the man and the woman. The introduction ends with the birth of a girl who is the chief personage in the remainder of the song.

The verses 405 to 612 recount the growth of the child who, when a girl of about twelve years old, loses her way during a game; she is carried along by a whirlwind and so she reaches a mythical place under water, *Negeri Ujung*, where she is further educated by the famous "nymph" *Pupu^s Perua* who takes care of her bodily wants and who teaches her the arts of weaving and plaiting. Here the girl obtains also magic stones and learns magical formulae. In this way she becomes the ideal woman: beautiful, skilled in the important arts of weaving and plaiting, and filled with magical powers to protect the men during their wanderings and their head-hunting expeditions.

The following section, vv. 612—1055, tells how the father of the lost girl summons her valiant brothers to go and trace their sister. A picture of the ideal of manhood is provided by the description of these heroes, when they leave, during their search, and on their arrival at *Negeri Ujung*; their meeting with the very beautiful and powerful *Pupu^s Perua* — where they find their sister — is given in great detail.

When the brave heroes are about to leave, the girl states to *Pupu^s Perua* that she desires to look for a suitable mate and that for this reason she wishes to accompany her brothers. This provides the opening of the third section: the long wanderings of the girl who

ranges through all the spheres of this world, looking for a bridegroom and accompanied by undaunted heroes.

First they arrive at the house of *Bujang Chain Chelarwang* (v. 1200), where they ask the way towards the heaven of the clouds, *Menua Remang*. They do not enter the house, however, as the tenant is a person who had died at birth. After having followed a mountain ridge for days on end, they arrive at the dwelling of *Ketimbang Kaya*, a powerful personage who dwells in *Menua Remang*, the heaven of the clouds, and who is also a famous head-hunter. Here the girl meets *Kumang Raminsan*, the beautiful sister of *Ketimbang Kaya*, and it is she who regales the heroes with a meal and a drinking feast like that at the home of *Pupu^s Perua*. It now becomes clear that it is the great *Buah Kana* themselves who are sung in these heroes, as is apparent from *Raminsan*'s statement that she had thought to be dealing with the clever *Pungga^s*, one of the famous *Kana*-heroes who often comes to the heaven of clouds for his love-adventures.

Here too, like in the home of *Pupu^s Perua*, the men (sometimes the singular, sometimes the plural is used) beg the beautiful *Raminsan* for a love-token, to serve as an amulet during the remainder of their journey. It should be noted that it was the forbidden love-adventure which the ancient Dayak community considered as the source of manly strength, skill and courage during their farflung wanderings and head-hunting expeditions.

With verse 1700 or thereabouts the second part of the journey starts, with the travellers climbing to the edge of the heavenly regions along a gigantic ficus-tree. The top of this tree meets the tops of the trees of the *Menua Langit* or true heaven, where the trees grow downward. Having attained this tremendous height, the travellers take a rest; meanwhile they show the girl the moon on high — and already quite close —, and the various constellations, and down below the mountains where the souls of famous seers dwell, and finally all the ancestral domains of their former habitat at *Tampun*. It is here, in the middle of the song, that we hear how the people dwelt in *Tampun Juah*, but had to leave due to various disasters and how then the contact with the *Buah Kana* was lost.

Then they rise again to continue their journey and they reach the gate of the heavenly regions (v. 1875), which is guarded by an ugly and immensely strong woman. The tale now becomes a series of horrifying adventures: first all the obstructions around the fastness of the powerful *Jelayan*, an inhabitant of *Menua Langit*; next the adven-

tures in the dantesque haunted forest *Nibung Pemali* on the banks of the swampy marsh-lake with the screeching vampires. Only then they observe the first traces of the inhabitants of *Menua Langit* (v. 2055): first their most distant traces, viz. of their head-hunting expeditions; then the traces of their hunting and fishing, the traces of their former work on the ladangs, i.e. old secondary forests; next tuberous plants on their old ladangs, and finally signs of their young rice-fields. Here they have reached the *Langit* or real heaven. They first go to the house of *Jelayan Kaya* with his clairvoyant sister *Ketingan Kumang*, who again treats the travellers very hospitably. They do not need any further amulets from *Ketingan Kumang*; she has her slave accompany them to guide them to the home of the great seer of *Menua Langit*, the object of their journey, where the girl finds her ideal bridegroom. Here we find a lively description of their meeting, the telling of their significant dreams which now are about to be fulfilled, and their first amorous dalliance. A few lines relate the conclusion of the marriage according to the rules of adat-law.

Then follows the last part of the song: the return journey of the newly married couple to the earth, accompanied by the magic blessings of the great heavenly seer (v. 2543). One of the seer's slaves accompanies them up to the border between the heavenly and the earthly regions and here he indicates the limits between the hunting and fishing and ladang territory of the inhabitants of the *langit* and that of the human beings on the earth. While they are resting there, the slave points out several more ancestral domains and relates episodes from the lives of the *Buah Kana*, in particular from the life of *Keling* and his adoptive brother *Ijanu*. Finally he shows them the way and tells them not to hesitate when finding the traces of men, again *Buah Kana*, who had been there quite recently when on a head-hunt. Then the slave returns.

The travellers still have to pass one dangerous place, the border region between heaven and earth, where head-hunting occurs continually. Here the brave *Jali Berani* dwells in solitude; the travellers observe the lugubrious remains which cover the yard of his house and then they enter. There *Jali Berani* tells them that at first he had believed that he was dealing with men on a head-hunting expedition and on this occasion a number of the former arch-enemies of the *Mualang* are mentioned: the *Bui*, the *Remun*, the *Bugau*, men of *Mentakai* from the *Sanggau* region, and the *Patida* (a group unknown

to the present author). *Jali Berani* then indicates the road in great detail and finally the girl returns to her own long-house of *Panggau*, the most distinguished house of the *Buah Kana* and the dwelling of *Laja*, the great Temanggung.

At the end we meet with a group of female *Buah Kana* who come to welcome the girl and her bridegroom. Among these we find *Balun Balunan* or *Indai Abang*; the character of each of them is indicated. After the description of the great marriage feast, the song ends with a blessing in the form of an incantation, pronounced by the singer over his own person.

All in all, the whole song is an allusion to *Kumang*, the girl, the beautiful beloved of *Keling*, the bridegroom. Their love-adventures constitute an important part of the *Kana Tanggi* and for this reason they are known to every member of these groups of Dayak; formerly Perham has already written a good characterisation of these two culture-heroes.

P. DONATUS DUNSELMAN O.F.M. Cap.

INHOUD

	blz.
Inleiding	3
Tekst en vertaling	22/23
Appendix	274
Summary	279
Foto's na pag.	284
Kaart van het Mualang-gebied.	

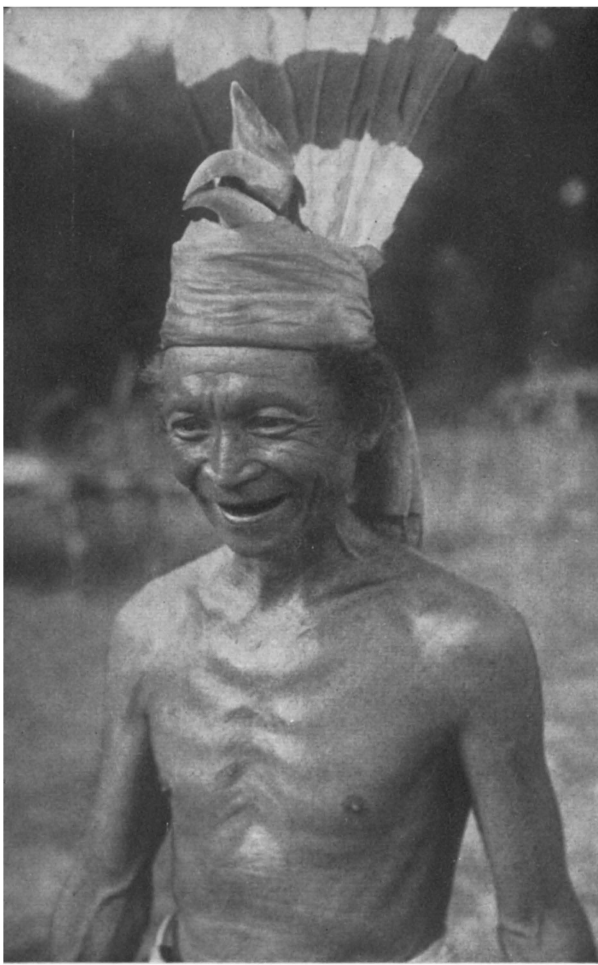

FOTOBIJLAGE EN KAART
VAN HET MUALANG-GEBIED
EN OMGEVING

„Hij stapt op de steunbalk gebogen als de armen van iemand, die een lajang-schotel ophoudt” (vers 54).

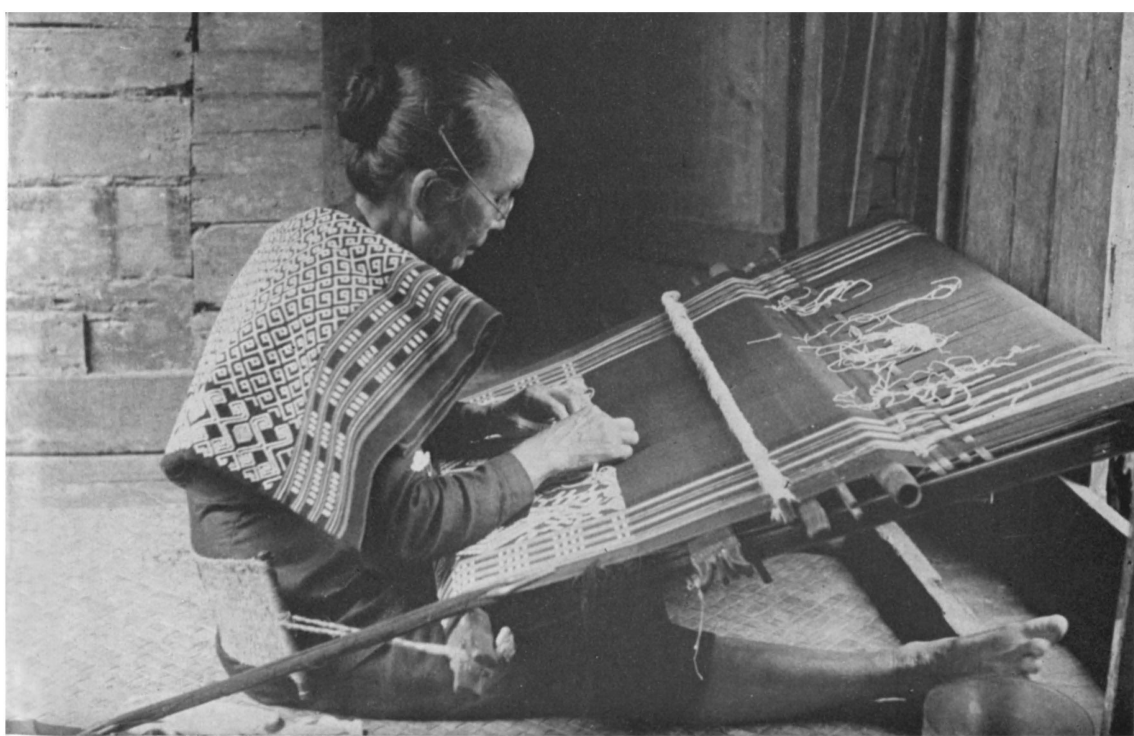
De persoon naast de vrouw, die de gesnelde kop ontvangt is de Heer Martinus Sinji.

„Hij zet op zijn hoofdbedekking met veren van de neushoornvogel” (vers 45).

„Hij daalt af de vaste rap (waaronder staan) le smakkende gestreepte 'arkens” (vers 55).

„Tot geen prijs van u losraken als de punten der latjes
(uit het weefgetouw)” (vers 327).

Mualang-vrouw van het dorp Djanang Ran bezig met het weven van
een rokje met suppletoire inslag, *kain panggit*; over haar schouder
een afgewerkt rokje.

„Als ge wilt afbinden,
luister gij, mijn dier-
bare bruid, neem het
houten bindraam niet
op uw schoot”
(vers 353).

Mualang-vrouw van het
dorp Djanang Ran bezig
met afbinden, *ngebat*,
der draden voor een ikat-
weefsel met vezels van
Curculigo op een bind-
raam, *tengga*^s.

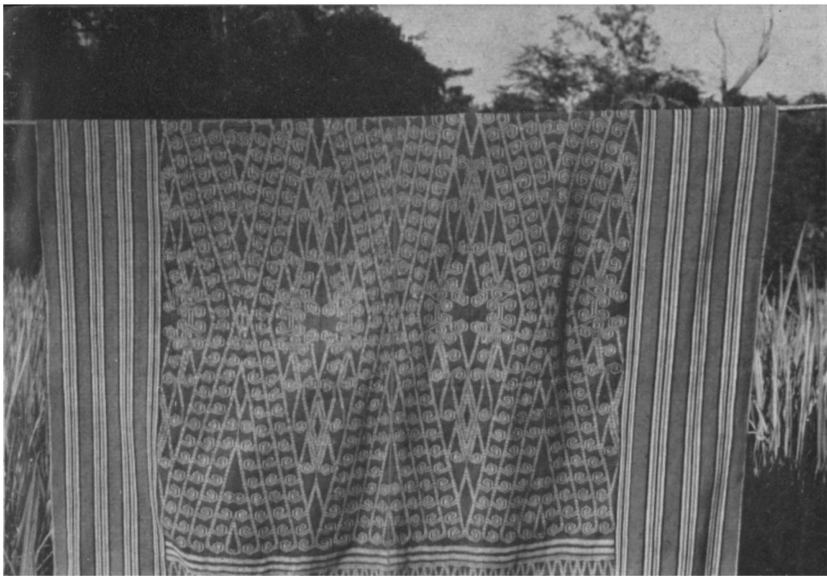
„Als ge wilt spinnen
ge moogt de draad niet laten
trillen aan de top van de
vinger” (vers 354).

Mualang-vrouw van het dorp
Merbang aan het spinnewiel,
gasing.

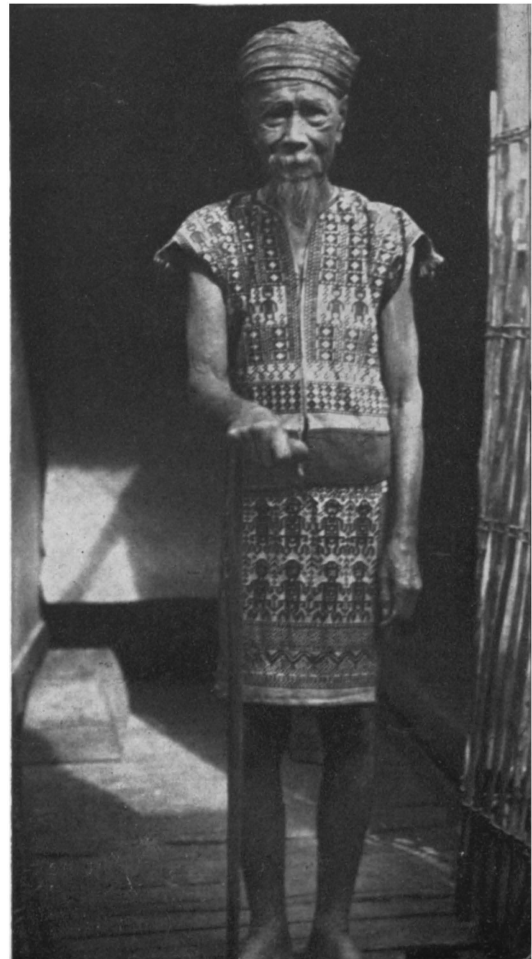
„Als ge wilt siervlechten, luister gij mijn
beminde vrouw, ge moogt geen waringin-
motief maken” (vers 356).

Mualang-vrouw van *Djanang Ran* een hoed
vlechtend van fijn gespleten bambo.

„Haar bali-weefsel met eigen ontworpen patroon”
(vers 275).

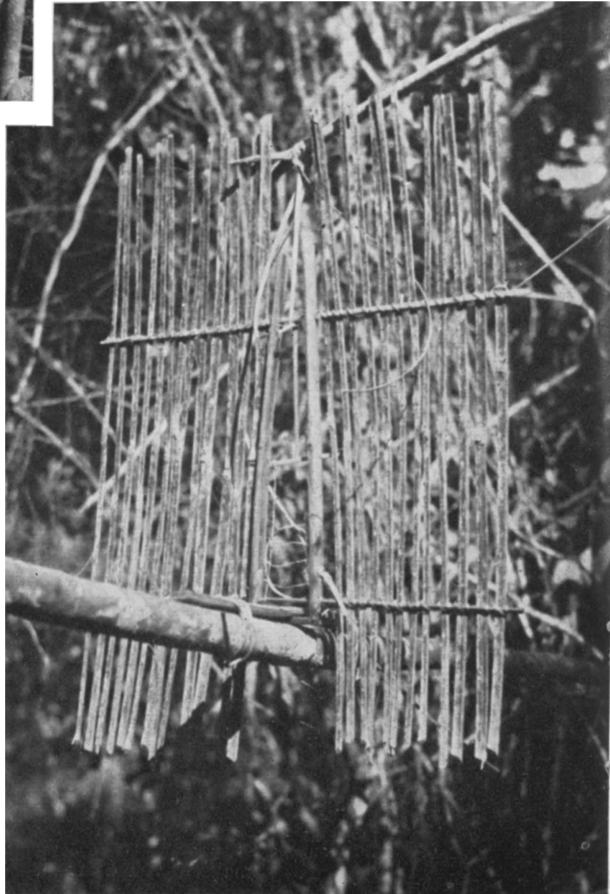
Deken, *kumbu*^s met veel *buah bali* als patroon en daarom
kain bali geheten. Gemaakt in het dorp Pakit.

„Zij binden om hun lendedoek van
panggit-weefsel, waarop poppetjes
staan” (vers 697).

Oude man van *Djanang Ran* met jasje en
lendedoek, *badju panggit* en *sirat panggit*.
De lendedoek lijkt op een rokje wegens de
magerte van de man.

„Als ge een *peninggan-val* gaat bouwen,
..... ge moogt de *djawan*-palen niet
inkappen” (vers 370).

„Als ge een valraam opstelt, moogt ge
de kleine takken niet weggappen”
(vers 373).

„Ratu Lumpuk neemt
haar cocosnoot-schalen
op (vers 472).

„Hij komt uit op
de Kapuas als een
plak (witte) wat-
ten”
(vers 77).

De gebloemde borstdoek slaat ze om het
thaam" (vers 506).

ualang-vrouwen van Merbang in oude feest-
acht. Het gebruik van de borstdoek, *selampai*, is
eds enige jaren verdwenen en het gebruik van
gen weefsel is juist de laatste paar jaar bijna
heel verdwenen.

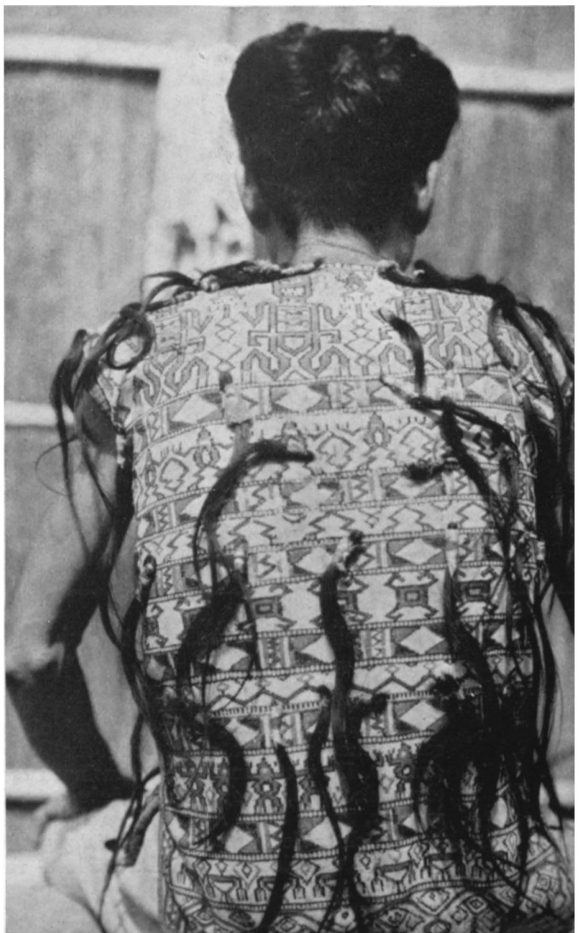
„Zij bevestigt het kroon-
tje met vijf tanden naar
elkaar gebogen”
(vers 799).

Familie van het kampong-
hoofd, *Temanggung*, van
*Muntii*⁵: het meisje links
draagt een kroontje, een
reeds verdwenen gebruik,
en een rokje van ikat-
weefsel, met name *kain*
ngkerbang, de eenvoudigste
vorm: alleen geverfd met
aftreksel van bladeren van
de *ngkerbang* en gewassen
in modderbad; haar moeder
rechts draagt een rokje van
kain panggit.

Oud koppensnellersjasje met haar van gesnelde koppen, waarom genoemd *badju buk* (vers 2698).

(Vgl. beschrijving in de Appendix).

Achterkant van koppensnellersjasje met oude motieven (vers 562 e.v.).

(Vgl. beschrijving in de Appendix).

Verzameling van *pusaka* of erfstukken bewaard in de bergmand of *keban* (vers 1107).

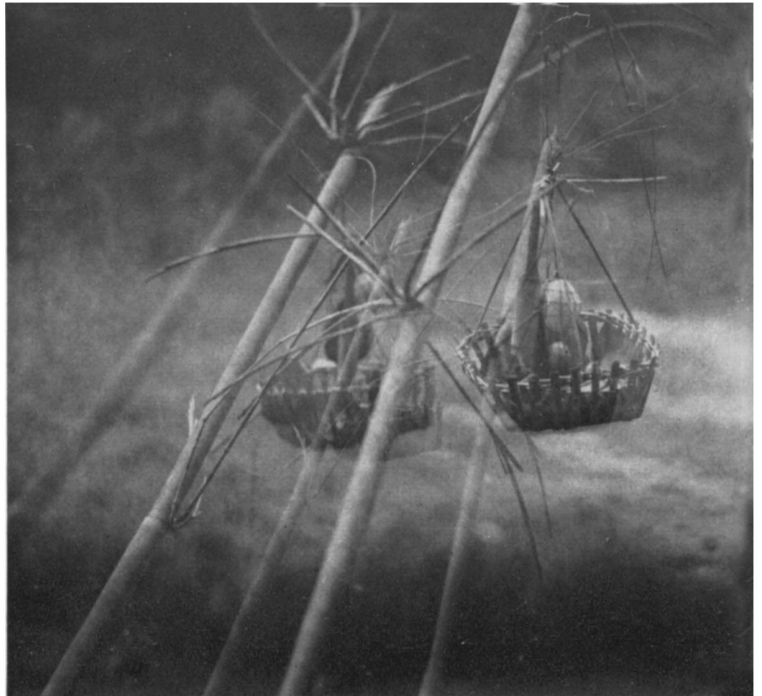
Naast de *keban* rechts staat een *tjupak* of klein, sierlijk bergmandje (vgl. vers 1142). Daarnaast staat een *tipa*^s of sirih-stel. Op de voorgrond twee rokjes: het doffe patroon *kain kebat* of ikat-weefsel, het heldere *kain panggit*. De witte ringen zijn armringsen of *langki*^s; de spoelvormige gesp tegen de hoed, *djedjadam* of *bebadong*, is een buikversiering, gebruikt vroeger, bij de dans. Aan de jonge generatie is dit voorwerp veelal onbekend. Achter de hoed: *bentang njala*, gordel van rotan, rood geverfd met afkooksel van bladeren van drakenbloed-rotan.

„Dan grijpt Njai Tangkup Langgai de rand van haar versierde hoed” (vers 1141).

„Er staan offerbamboes
 „Er hangen offermandjes, grote en kleine;
 „Offergaven voldoende, van alles wat” (vers 2780-2783).

In deze offermandjes trof schrijver aan: een ei opgehangen in een garen netje; een groot slakkenhuis, *tengkujung*; rode bladeren van Cordyline, *daun sabang*; een bambukokertje, *putong*, met rijstwijn, *beram* en koekjes van rijstemeel, *djlimut*.

„Of slaan de slagtrom in snelle slag (vers 2990)
De persoon rechts is de heer Martinus Sinji.

